

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University

ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2566

ISSN: 2730-2016 (Online)

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ชื่อภาพปก: สองในหนึ่ง

ความหมาย: ความเป็น “คู่” เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอยู่เสมอ ชายคู่กับหญิง ดำคู่กับขาว ร้อนคู่กับเย็น ฯลฯ ภาพนี้สื่อถึงปฏิสัมพันธ์ความเป็นคู่ของชายและหญิง ซึ่งแสดงเฉพาะใบหน้าบนปากผีเสื้อทั้งสองข้าง ทั้งใบหน้าและปากผีเสื้อเป็นคู่ (สอง) ที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวทำให้เกิดความสมบูรณ์ และพลังที่จะขับเคลื่อนชีวิต ปีกเพียงข้างเดียว (หนึ่ง) คงไม่อาจจะบินและขับเคลื่อนชีวิตได้

เจ้าของผลงาน: รองศาสตราจารย์เทพศักดิ์ ทองนพคุณ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2566

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานที่แสดงทัศนะทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่นภาคตะวันออก

ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตของบทความวิจัยและบทความวิชาการครอบคลุมเนื้อหาสาขาวิชาต่าง ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ และจิตวิทยา

กำหนดออกเผยแพร่

วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ราย 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) คือ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม

ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewed) ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งทั้งผู้เขียนและผู้ประเมินจะไม่ทราบข้อมูลรายชื่อของกันและกัน (double-blind peer review)

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความต่าง ๆ ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียน

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

โทรศัพท์: 0-3810-2344 โทรสาร: 0-3839-0355

อ่านและดาวน์โหลดบทความได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณิภา อนุรักษากรกุล

มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภา	มหาวิทยาลัยรังสิต
3. รองศาสตราจารย์ ดร.คนางค์ คันธมธูรพจน์	มหาวิทยาลัยมหิดล
4. รองศาสตราจารย์ ดร. ม.ล.จรัลวิไล จรูญโรจน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.นำทิพย์ วิภาวิน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
6. รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จิรา ชีรเวทย์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. รองศาสตราจารย์ ดร.มรกต ไมยเออร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สันหัต ทองรินทร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
10. รองศาสตราจารย์ ดร.สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
11. รองศาสตราจารย์ประณต คำนิม	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกพร ศรีญาณลักษณ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจิตา ศรีพุ่ม	มหาวิทยาลัยบูรพา
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง	มหาวิทยาลัยบูรพา
15. อาจารย์ปวลี บุญปก	มหาวิทยาลัยบูรพา

ฝ่ายพิสูจน์อักษรและประชาสัมพันธ์

1. นางสาวธนทรัพย์ โกกอง
2. นางสาวจุฑาทิพย์ คำเจริญกุล
3. นายประกร เกกิงเกียรติ
4. นางสาววรี สุกุลนรินทร์

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวสาธิตา อัจริยาภิบาล

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2566)

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ตันโพธิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.โสวัตร วัฒนกลาง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัณหา พองแก้ว	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจิตา ศรีพุ่ม	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตตภา สารพัดนึก ไชยปัญญา	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ โพธิ์พูกษานันท์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภดล ทิพย์รัตน์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส นวลเนตร	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนพล ชื่นคำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา ศรีกำเหนิด	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร สันธูประมา	นักวิชาการอิสระ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทนต์ ตรีไสย	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธิดา แจ่มประจักษ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ แสงเดือนฉาย	มหาวิทยาลัยรังสิต
ดร.ชัชญา สกุนา	มหาวิทยาลัยรังสิต

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2566) เป็นปีที่มีการนำองค์ความรู้เฉพาะศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ มาประกอบงานวิจัยมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยตอบโจทย์ที่ซับซ้อนและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ดียิ่งขึ้น วารสารฯ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญนี้ จึงได้คัดสรรบทความทางวิชาการที่มีคุณภาพในการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ จำนวน 8 เรื่อง โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยียุคดิจิทัลเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาธุรกิจ การศึกษา และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ บทความเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล บทความเรื่อง การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และบทความเรื่อง การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านลำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ในปัจจุบันความหลากหลายทางเพศเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจมากขึ้น เห็นได้จากพลังสังคมที่เรียกร้องให้มีการสมรสเท่าเทียม ให้สิทธิต่อคู่ชีวิตเพศเดียวกัน วารสารฯ มีบทบาทสำคัญที่สามารถสะท้อนมุมมองความเท่าเทียมของสังคม จึงได้คัดเลือกบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพศและความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ บทความเรื่อง แนวทางส่งเสริมและการกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ และบทความเรื่อง ความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง กุหลาบเมาะลำเลิงของพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

นอกจากนี้ ยังมีบทความที่ศึกษาถึงประเพณีนิยม การสะท้อนมุมมองความเชื่อของชุมชนและสังคม และการใช้แนวคิดคตินิยมสมัยใหม่สะท้อนพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านตัวละคร ประกอบด้วย บทความเรื่อง บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร บทความเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภोजึงหวัดอุบลราชธานี การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และบทความเรื่อง คตินิยมสมัยใหม่กับการแสวงหาความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย เรื่อง I Hate You, I Love You และเลือดข้นคนจาง

ทุกบทความล้วนมีเนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านที่อยู่ในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยทุกบทความได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ประเมินบทความ (peer reviewer) เพื่อให้ได้บทความที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์และมีคุณค่าแก่เจ้าของบทความ ขอขอบพระคุณเจ้าของบทความทุกท่านที่มีความเชื่อมั่นในคุณภาพของวารสารฯ ส่งผลงานเข้าร่วมตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ และสุดท้ายขอขอบคุณกองบรรณาธิการทุกท่านที่เสียสละเวลาและให้ความอนุเคราะห์ในการดำเนินการทุกขั้นตอนเป็นวารสารฯ ฉบับที่สมบูรณ์และมีคุณค่าต่อแวดวงวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สุดท้ายนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านทุกท่านจะได้รับประโยชน์จากผลงานทางวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฯ ฉบับนี้ หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะใด ๆ เพื่อให้วารสารฯ มีการพัฒนาดีขึ้นทางกองบรรณาธิการยินดีน้อมรับด้วยความขอบคุณยิ่ง

บทความวิจัย

แนวทางส่งเสริมและการกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อ ในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ	1
---	---

สันทัต ทองรินทร์ ศิริวรรณ อนันต์โท สุภาภรณ์ ศรีดี วิทยาธร ท่อแก้ว สาธิตา วัฒนคุณารักษ์
วิวิธ วงศ์ทิพย์ ธีรเดช มโนลิหกุล วิศนันท อุปรมัย ทิพย์นภา หวนสุริยา และพีรพงศ์ จงไพศาลสกุล

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้าน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	17
สาคร ฉลายศรี	

บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร อติวิญญ์ เชียงคิ้ว	32
--	----

การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบ การจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก	48
อภิรักษ์ ชัยปัญญา	

การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหาร ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	62
--	----

อาทิตย์ บุคดาตวง ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ เขมวิทย์ จิตตะยโสธร อุมพร ไวยารัตน์ สว่าง สุขแสง
บัวพันธ์ พรหมพักพิง และอนุวัฒน์ พลทิพย์

ความเป็นสุขภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง <i>กุหลาบมาะลำเลิง</i> ของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ	76
เอกชัย แสงโสดา	

บทความวิชาการ

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล	90
ณวัฒน์ เอี่ยมยิ่ง และชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์	
คตินิยมสมัยใหม่กับการแสวงหาความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย เรื่อง <i>I Hate You,</i> <i>I Love You</i> และ <i>เลือดข้นคนจาง</i>	105
ธงชัย แซ่เจี๋ย	

แนวทางส่งเสริมและการกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงาน
และการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ
Guidelines for the Promotion and Co-regulation of Media Operation
and Presentation on Sensitive Issues related to Gender Diversity

สันตต์ ทองรินทร์ (Santat Thongrin)¹

ศิริวรรณ อนันต์โท (Siriwan Anantho)²

สุภาภรณ์ ศรีดี (Supaporn Sridee)³

วิทยาธร ท่อแก้ว (Wittayathorn Torkaew)⁴

สาธิตา วิมลคุณารักษ์ (Sathita Wimolkunarak)⁵

วิวิธ วงศ์ทิพย์ (Wiwit Wongtip)⁶

ธีรเดช มโนลีหกุล (Theeradej Manoleehakul)⁷

วิศนันท์ อูปรมัย (Visanan Opparamai)⁸

ทิพย์นภา หวนสุริยา (Tipnapa Huansuriya)⁹

พีรพงศ์ จงไพศาลสกุล (Peerapong Chongpaisansakul)¹⁰

Received: September 6, 2023

Revised: December 1, 2023

Accepted: December 7, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมและกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมโทรทัศน์ของประเทศไทย แก่นนำผู้มีความหลากหลายทางเพศ นักกฎหมาย นักสื่อสารมวลชน ผู้ผลิตรายการ นักวิชาการด้านจิตวิทยา ตัวแทนผู้ชม จำนวน 15 คน การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย จำนวน 30 คน คัดเลือกโดยวิธีการเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการเชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า การนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางเพศเป็นพื้นฐานก่อนการนำเสนอ มีการนำเสนอในลักษณะที่เป็น “ปกติ” ตามบริบททางสังคม ปราศจากอคติ เน้นความสามารถและศักยภาพ การเป็น “ตัวแบบที่ดี” เพื่อให้เกิดการรับรู้ของความสำเร็จมากกว่าการตอกย้ำ

¹⁻⁴ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

⁵⁻⁷ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Law, Sukhothai Thammathirat Open University

⁸ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University

⁹ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Psychology, Chulalongkorn University

¹⁰ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Faculty of Law, Ramkhamhaeng University

สร้างภาพจำ ควรใช้ภาษาที่สร้างความเข้าใจ ควรเสนอภาพและเนื้อหาในเชิงสร้างสรรค์มากกว่า การคำนึงถึงการหวังผลในเชิงพาณิชย์

สำหรับแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหารายการเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ควรใช้หลักการกำกับดูแลรายการ เช่นเดียวกับรายการโดยทั่วไป รวมถึงหลักการเคารพสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ไม่ละเมิดศักดิ์ศรี ควรใช้แนวคิดของการ “ส่งเสริม” มากกว่าการ “กดทับ” โดยใช้วิธีการกำกับดูแลกันเอง หรือการกำกับดูแลร่วมกัน และควรจัดทำ “คู่มือ” การกำกับดูแลให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

คำสำคัญ: แนวทางส่งเสริมการกำกับดูแล, การนำเสนอของสื่อ, ความหลากหลายทางเพศ

Abstract

The purpose of this study was to explore the support guidelines for regulating media operations and reporting on sensitive LGBTIQ+ issues in Thailand. This research was qualitatively conducted using in-depth and focus-group interviews. Forty-five research participants included television industries experts, LGBTIQ+ key informants, lawyers, journalists, television program producers, psychologists, and LGBTIQ+ content audience representatives. Fifteen participants for in-depth interviews were recruited through a purposive sampling method, and thirty participants for focus-group interviews were recruited using a snowball sampling method. The research tools were semi-structured interview and focus-group interview questions. The data were analyzed inductively.

The study revealed two main findings. First, in reporting LGBTIQ+ content, knowledge and understanding of gender should be earlier addressed, and LGBTIQ+ issues should be presented normally and appropriately for social contexts through appropriate, bias-free style so that audiences perceive LGBTIQ+ content positively as role models with capacity, rather than LGBTIQ+ with negative image. Also, content and language used for LGBTIQ+ should create empathy. Media entrepreneurs should consider their roles and ethics, reporting the content creatively rather than taking advantage of LGBTIQ+ content.

Second, the regulatory guidelines for LGBTIQ+ content should apply the same rules used in general content, where human rights, equality, respect, support, not suppression, should be recognized. Media with self-regulation and regulatory guidelines should be provided for the same standard of practices.

Keywords: Guidelines for the Promotion and Co-regulation, Media Operation and Presentation, LGBTIQ+

บทนำ

หลังจากการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ในปี พ.ศ. 2491 ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้นำปฏิญญาดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ในสถานภาพของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นดูเหมือนว่า คนกลุ่มนี้ในหลาย ๆ ประเทศยังคงได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมและยังคงถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่ สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 บัญญัติ

ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายมีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน...” และพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ก็มีสาระสำคัญในส่วนหนึ่งที่ห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศได้บัญญัติความหมายของการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศว่าหมายถึง “...การกระทำหรือไม่กระทำการใดอันเป็นการแบ่งแยกกีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมโดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด...” แต่ในความเป็นจริงแล้ว ยังมีคนอีกหลายกลุ่มที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของกฎหมายทั้งในระดับชาติและระดับสากลในมิติใดมิติหนึ่ง รวมทั้งกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศด้วยเช่นกัน

บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTIQ+) เป็นกลุ่มอัตลักษณ์ทางเพศภาวะที่สื่อให้ความสนใจเป็นประจำแต่บ่อยครั้งที่สื่อนำเสนอข่าวของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศอย่างมีอคติ มีการตั้งชื่อเรียกตีตราว่าเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมแปลกประหลาด การใช้ภาพเหมารวมว่าเป็นกลุ่มผิดปกติ นิยมแก้ปัญหาดด้วยความรุนแรงทางอารมณ์ อคติเหล่านี้ก่อให้เกิดข่าวในเชิงล้อเลียน สร้างภาพลบ และถูกผลิตซ้ำจนกระทบสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งแนวคิดที่สองนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพหุนิยมทางเพศที่มีความเชื่อหลักอยู่ที่ว่า บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือกสถานภาพทางเพศของตน ดังนั้น หากมองด้านความยุติธรรมทางสังคม พหุนิยมทางเพศสามารถนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงสิทธิของบุคคลในการแสดงออกผ่านสื่อได้อย่างเท่าเทียมกับชายจริงหญิงแท้ และควรได้รับการนำเสนอภาพตัวแทนอย่างเป็นกลางไม่ลำเอียง รวมไปถึงการได้รับการปกป้องส่งเสริมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่นำเสนอข้อมูลข่าวสารแบบตีตราโดยการกล่าวถึงเพศสถานะและเพศวิถีที่แตกต่าง เพื่อเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยตั้งใจในทางลบ ก็ถือได้ว่าสื่อได้ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องภายใต้มาตรฐานจริยธรรมที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาพบว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศบางส่วนยังขาดพื้นที่ในสื่อหรือถูกละเลยจากการนำเสนอของสื่อ หรือมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของ ผู้มีความหลากหลายทางเพศเพียงบางลักษณะและสื่อมวลชนบางส่วนนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดการสร้าง ความเกลียดชังและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ แม้แต่ในกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศด้วยตนเอง จนถึงระดับการนำเสนอที่ขัดต่อจริยธรรมตามข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมของวิชาชีพสื่อในบางครั้ง (กังวาล พองแก้ว และคณะ, 2560)

สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการนำเสนอภาพตัวแทน (representation) ของผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่มีศักยภาพในการส่งผ่านเนื้อหาให้แก่ผู้ชมทุกเพศทุกวัยจำนวนมากได้อย่างไร้ขอบเขตจำกัด บทบาทของสื่อโทรทัศน์ในอดีตจนปัจจุบันจึงส่งผลทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อค่านิยม ทศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคมได้ ในมุมมองของนักคิด นักทฤษฎีด้านสื่อมวลชนในอดีตที่คิดว่าสื่อเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังในสังคมที่สามารถล้มล้างปัทสนาและค่านิยมที่สำคัญของสังคมได้ สื่อจึงเป็นสิ่งที่คุกคามระเบียบของสังคม และควรอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจเพื่อลดอิทธิพลจากการคุกคามของสื่อต่อสังคมลง แม้ว่าแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อจะมีวิวัฒนาการมาหลายทศวรรษ จนเกิดความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดและมุมมองจากเดิม ซึ่งอาจเป็นผลจากวิวัฒนาการของเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้บทบาทของสื่อที่มีต่อผู้บริโภคข้อมูลข่าวสารถูกปรับเปลี่ยนไปบ้าง จากที่เคยมีความสามารถในการสร้างอิทธิพลโดยตรงต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนส่วนใหญ่และทำให้เกิดผลกระทบทางลบในระยะยาวหลายประการ ก่อให้เกิดปัญหาสังคมในภาพกว้างได้ ก็อาจสร้างผลกระทบในขอบเขตที่จำกัดลง เพราะผู้บริโภคมีโอกาสรับรู้สื่อทางเลือกมากขึ้น เช่น การเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์หรือโซเชียลมีเดียทำให้ผู้บริโภคสื่อสามารถใช้วิจารณญาณและเปรียบเทียบเนื้อหาข้อเท็จจริงที่ได้รับมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ก็ยังปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อมวลชนยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพจำและสร้างค่านิยมและประสบการณ์ในระดับปัจเจกชนและสังคมในวงกว้างได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ และในปัจจุบันก็ยังพบว่าการดำเนินงานของสื่อหรือผู้ประกอบการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ยังมีการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การละเมิดสิทธิสตรี เด็ก และเยาวชนจากการนำเสนอเนื้อหาละครข่าวหรือรายการอื่น ๆ อยู่เสมอ ส่วนประเด็นความหลากหลายทางเพศ ก็ยังคงมีการนำเสนอภาพตัวแทนซึ่งรวมถึงการละเมิด การล้อเลียน การตีตรา การเหมารวม ฯลฯ รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องและกระทบต่อความเหมาะสมต่อสังคมวัฒนธรรมไทย

ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานและการนำเสนอเนื้อหาของสื่อ แม้ว่าจะมีหน่วยงานกำกับดูแลหรือมีกรอบกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจน แต่เนื้อหาบางประเด็นที่ถูกนำเสนอก็มีความอ่อนไหวและไม่ควรกำกับดูแลโดยการบังคับใช้กฎหมายที่เคร่งครัด แต่ควรให้สื่อมวลชนรับผิดชอบในการทำหน้าที่ของตนเอง โดยคำนึงถึงหลักว่าด้วยคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและยกระดับวิชาชีพสื่อในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 27 (18) และพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มาตรา 39 กำหนดเป็นหลักการให้คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ดำเนินการส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้รับใบอนุญาต ผู้ผลิตรายการและผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เป็นองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่จัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมของการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพและควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพกันเองภายใต้มาตรฐานทางจริยธรรม โดยต้องคำนึงถึงการคุ้มครองการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะของประชาชน และการคุ้มครองผู้บริโภค จากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ประกอบอาชีพและวิชาชีพขององค์กร โดยให้จัดตั้งคณะกรรมการควบคุมจริยธรรมขึ้นโดยมีองค์กรประกอบและให้คำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างผู้ประกอบอาชีพและวิชาชีพ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และสถานการณ์การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้เกิดกระบวนการด้านการส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่จัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมของการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ มาตรฐานทางจริยธรรมและวิชาชีพสื่อมวลชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวทางส่งเสริมและกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางส่งเสริมและกำกับดูแลด้านการปฏิบัติงาน และการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศอย่างเหมาะสมต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

มุมมองด้านการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศมีการกล่าวถึงกรอบแนวคิดและทฤษฎีด้านการสร้างภาพตัวแทน (theory of representation) แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ (gender pluralism theory) รวมทั้งแนวคิดและหลักการส่งเสริมและกำกับดูแลสื่อ (media regulation) ทั้งในมุมมองส่งเสริมและมุมมองการกำกับดูแล ซึ่งประกอบไปด้วยการกำกับดูแลตนเอง (self regulation) และการกำกับดูแลร่วมกัน (co-regulation)

การสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อ (media representation) เป็นวิธีการที่สื่อแสดงให้เห็นถึงกลุ่มชุมชน ประสพการณ์ ความคิดหรือหัวข้อเฉพาะจากมุมมองเชิงอุดมการณ์หรือคุณค่าเฉพาะของกลุ่มนั้น ทฤษฎีการสร้างภาพตัวแทน (theory of representation) มุ่งเน้นทำความเข้าใจเทคนิคสำคัญของสื่อในการคัดเลือกเพื่อนำเสนอคุณสมบัติบางอย่างของวัตถุหรือบุคคลที่เด่นชัดเข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้กันทั่วไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการลดทอนความซับซ้อน ในขณะเดียวกันก็เน้นความเด่นชัดของอัตลักษณ์ในวัตถุหรืออัตบุคคลลงไปให้เหลือเพียงไม่กี่อย่างเท่านั้น โดยกาญจนา แก้วเทพ (2549) อธิบายว่า ภาพเหมารวมต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมมักถูกประกอบสร้างขึ้นและแปรเปลี่ยนไปตามโครงสร้างอำนาจของกลุ่มคนที่ประกอบสร้างภาพเหมารวมเหล่านั้น ดังนั้น การประกอบสร้างภาพเหมารวมของสื่อต่อกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงเป็นการประกอบสร้างภาพแบบฉบับตายตัวของคนกลุ่มนั้นทั้งหมดให้กลายเป็นอื่น (other) ที่ต่างไปจากพวกเรา (us) หากแต่ทว่ายังแฝงความ “ด้อยกว่า” (inferiority) เอาไว้ด้วย ดังนั้น สื่อมวลชนในฐานะผู้ประกอบสร้างภาพตัวแทนจึงอยู่ในสถานะของผู้มีอำนาจเหนือกลุ่มที่ถูกทำให้กลายเป็นอื่นนั่นเอง

การเลือกเรื่องหรือประเด็นในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารและการกำหนดกรอบของเรื่องราวที่นำเสนอของสื่อจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเรื่องใดที่สื่อนำมาเผยแพร่มากย่อมมีน้ำหนัก และอาจกลายเป็นประเด็นสาธารณะ เป็นวาระทางสังคมได้ ดังนั้นการกำหนดวาระของสื่อจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติของผู้รับสารต่อกลุ่มบุคคลที่สื่อกล่าวถึงอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก (McCombs & Shaw, 1972)

จากแนวคิดเรื่องการนำเสนอภาพตัวแทนผ่านสื่อที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการนำเสนอภาพตัวแทนผ่านสื่อเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับผู้คน สถานที่ และกลุ่มคน รวมทั้งกลุ่มหญิงรักหญิง (lesbian) ชายรักชาย (gay) บุคคลรักสองเพศ (bisexual) บุคคลข้ามเพศ (transgender) บุคคลไม่นิยามเพศ (queer) หรือกลุ่มอัตลักษณ์อื่นที่ไม่เกี่ยวกับเพศ “ความหลากหลายทางเพศ” ยังเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงในเชิงแนวคิดทฤษฎีจากสฤลความคิดต่าง ๆ ในสังคมตะวันตก ซึ่งแบ่งออกเป็นสองขั้วใหญ่ ๆ สองขั้วระหว่างขั้วที่เชื่อในระบบสองเพศหรือความเป็นเพศตามธรรมชาติที่มีเพียงเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น และจะปฏิเสธหรือตำหนิการแสดงอัตลักษณ์/พฤติกรรมทางเพศที่ไม่ตรงกับเพศตามธรรมชาติ กับขั้วที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถแสดงพฤติกรรม อารมณ์ความรู้สึกและอัตลักษณ์ทางเพศได้หลากหลาย โดยไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับเพศตามธรรมชาติหรือเพศสรีระแต่อย่างใด (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2560) ดังนั้นผู้บริโภคสื่อจึงควรมีความตระหนักและรู้เท่าทันภาพที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อว่าเป็นกระบวนการที่ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มาแล้ว และมีใช้สิ่งที่สะท้อนความเป็นจริงของสังคมร้อยเปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้นสื่อต่าง ๆ ก็มีอำนาจในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางโดยผ่านกระบวนการคัดสรรประกอบสร้าง และการผูกมัดกับความหมายของสิ่งที่นำเสนอไปยังผู้ชม/ผู้ฟัง ในกรณีที่บริษัทสื่อไม่ขึ้นอยู่กับรัฐเช่นเดียวกับในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่อุดมการณ์ (ideology) ของเจ้าของสื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อองค์กรสื่อมีอำนาจมากขึ้นครอบคลุมสื่อประเภทต่าง ๆ มากขึ้น อุดมการณ์ของเจ้าของก็มีอิทธิพลมากขึ้น

ในส่วนของการประกอบกิจการสื่อ การปฏิบัติงาน/การประกอบอาชีพเกี่ยวกับสื่อ แม้กระทั่งในระดับของการกำกับดูแลสื่อ ยังมีแนวคิดที่สำคัญซึ่งไม่ควรถูกละเลย คือ หลักการพหุนิยมของสื่อ (media pluralism) Leuven (2009) ได้สรุปว่า ‘พหุนิยมของสื่อ’ นั้น ครอบคลุมขอบเขตอันกว้างขวางของค่านิยมเชิงสังคม การเมือง และวัฒนธรรมรวมถึงความคิดเห็นต่อข้อมูลและผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่นำเสนอหรือแสดงออกผ่านสื่อ

ส่วนแนวทางการกำกับดูแลสื่อ นั้น พนา ทองมีอาคม (2561) กล่าวว่า การกำกับดูแลสภาพตลาดโดยรวมสามารถอธิบายได้เป็นหลายลักษณะ คือ ตลาดหรืออุตสาหกรรมที่ไม่มีการกำกับดูแล การกำกับดูแลกันเอง การกำกับดูแลร่วมกัน และการกำกับดูแลโดยกฎหมาย สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ตลาดหรืออุตสาหกรรมที่ไม่มีการกำกับ (No Regulation) หมายถึง ตลาดที่รัฐไม่ได้เข้ามากำกับดูแลเป็นการเฉพาะ เช่น ไม่ได้ออกกฎหมายหรือจัดตั้งหน่วยงานเข้ามาดูแลต่างหาก แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีการกำกับดูแลเลยโดยสิ้นเชิงเพราะทุกคนในสังคม ไม่ว่าบุคคลหรือนิติบุคคลต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย และการประกอบกิจการในอุตสาหกรรมที่ไม่มีการกำกับเป็นการเฉพาะก็ยังคงถูกกำกับดูแลอยู่ภายใต้กฎหมายที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป

2. การกำกับดูแลตนเอง (Self Regulation) เป็นความพยายามของคนในวิชาชีพที่จะรักษาและยกระดับมาตรฐานวิชาชีพของตนเพื่อให้ประชาชนได้รับสินค้าที่ดีมีคุณภาพมาตรฐาน คนในวิชาชีพจะรวมตัวกันเป็นสมาคมหรือสภาวิชาชีพ การกำกับตนเองเป็นเรื่องของความสมัครใจของคนในวิชาชีพ มีเรื่องจรรยาบรรณ การจัดทำมาตรฐานสินค้า และมาตรการด้านความปลอดภัย เป็นต้น ในกิจการสื่อสาร การกำกับดูแลตนเองจึงเป็นเรื่องของการกำกับกิจการด้านสังคมและจริยธรรมของสื่อสารมวลชน

3. การกำกับดูแลร่วมกัน (Co-Regulation) เป็นการใช้อำนาจร่วมกันระหว่างรัฐและกลุ่มวิชาชีพ ในการกำกับดูแลให้ผู้ประกอบกิจการทำตามกฎหมายและจริยธรรม เป็นรูปแบบที่กำลังได้รับความสนใจในปัจจุบันสามารถจัดทำได้ในหลายระดับและหลายรูปแบบ

4. การกำกับดูแลโดยกฎหมาย (Statutory Regulation) เป็นการกำกับดูแลโดยรัฐใช้อำนาจของกฎหมายที่ออกมาโดยเฉพาะเพื่อให้รัฐบาลหรือองค์กรของรัฐเข้าไปกำกับดูแล แต่มีใช้ทุกอุตสาหกรรมจะมีการกำกับดูแลเฉพาะเช่นนี้ รัฐจะออกกฎหมายเพื่อการกำกับดูแลอุตสาหกรรมที่พิจารณาว่า จำเป็นปล่อยให้ดำเนินไปแบบไม่ดูแลไม่ได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ การได้มาของข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth-interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group) เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการเชิงอุปนัย (inductive)

การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมโทรทัศน์ของประเทศไทย ผู้มีความหลากหลายทางเพศที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ นักกฎหมาย นักสื่อสารมวลชน ผู้ผลิตเนื้อหารายการ หรือผู้ประกอบกิจการที่เผยแพร่ซีรีส์รั้ว นักวิชาการด้านจิตวิทยา แกนนำกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ตัวแทนผู้ชมเนื้อหารายการเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ จำนวน 15 คน คัดเลือกโดยวิธีการเจาะจง (purposive sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญก่อนนำไปใช้เป็นประเด็นในการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งมีผู้เข้าร่วม 30 คน โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงร่วมกับวิธีการสร้างเครือข่ายข้อมูล (snowball sampling) ซึ่งการสัมภาษณ์กลุ่มเป็นการศึกษาทิศทางของแนวโน้มและรูปแบบการนำเสนอของสื่อ ตลอดจนการรับฟังข้อจำกัดและปัญหา รวมทั้งกฎหมาย แนวปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการกำกับดูแลในประเด็นอ่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง เกี่ยวกับ 1) ประเด็นพื้นฐานเกี่ยวกับ LGBTIQ+ 2) ประเด็นเกี่ยวกับการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในสื่อและ 3) ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบกลไกการส่งเสริมเนื้อหาการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประเด็นพื้นฐานเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในสถานการณ์ที่ผ่านมา ภาพของกลุ่ม LGBTIQ+ ในสังคมไทย มักถูกสร้างภาพตัวแทนให้มีลักษณะของความตลกขบขัน มีแนวโน้มไม่สมหวังในความรัก เปลี่ยนคู่อุปถัมภ์ การใช้ความรุนแรง เป็นเหยื่อของการใช้ความรุนแรง การฆ่าตัวตาย จนกลายเป็นภาพจำ หรือถูกตีตราให้มีความเกี่ยวข้องกับบางเรื่อง เช่น การหมกหมุ่นในเรื่องทางเพศ ความรัก การเชื่อมโยงกับโรคติดต่อทางเพศ เช่น HIV หรือการมีรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป ไม่ได้ได้รับการยอมรับจากสังคม อาชีพการงาน คนในครอบครัวหรือแม้แต่ในกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศด้วยกันเอง ซึ่งการสร้างภาพจำและการตีตรามักเกิดจากการนำเสนอของสื่อ พบได้ในสื่อของต่างประเทศและสื่อบางชนิดของประเทศไทย ซึ่งผลกระทบที่ตามมา คือ การมีอิทธิพลต่อความเชื่อและทัศนคติของผู้คนในสังคมซึ่งเป็นบุคคลทั่วไปและมีอิทธิพลในแง่ลบต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศเองที่จะเกิดการรับรู้ตนเองในลักษณะที่เกิดจากการถูกตีตรา ทำให้รู้สึกสูญเสียความมั่นใจ มีความรู้สึกแปลกแยกและไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

2. ประเด็นเกี่ยวกับการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในสื่อ ในช่วงที่ผ่านมา มีการนำเสนอภาพและเนื้อหาผ่านสื่อตามลักษณะของการสร้างภาพจำและการตีตรา ส่งผลให้เกิดการล้อเลียน ทำให้เกิดความบอบช้ำทางจิตใจ และเกิดความอึดอัดในการดำรงชีวิตตั้งแต่ในครอบครัว คนใกล้ชิดและสังคม ที่อาจยังไม่ยอมรับ นอกจากนี้ในบางสื่อยังไม่ยอมรับในการที่จะนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิ การเกรงจะเป็นแบบอย่างในการให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม หรือความอคติลำเอียงที่มีต่อความเป็นเพศสภาพ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของความเปิดกว้างในการยอมรับความเป็น LGBTIQ+ ในสังคมของไทยกับประเทศอื่นในเอเชีย พบว่า สังคมไทยเริ่มมีการผ่อนคลาย เปิดกว้างทางความคิดมากขึ้น ส่งผลทำให้การนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในสื่อของไทยมีเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีการนำเสนอภาพและเนื้อหาในช่องทางผ่านสื่ออื่น ๆ โดยเฉพาะในสื่อออนไลน์ที่ยังไม่ได้มีการกำกับดูแลเนื้อหาที่ชัดเจนมากนัก นอกจากนี้ ในประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้ทำความเข้าใจของการนิยามเกี่ยวกับเรื่องของความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยยังมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจน จึงอาจส่งผลให้การนำเสนอภาพและเนื้อหาของ LGBTIQ+ มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้องตรงกัน ดังนั้น แนวทางการนำเสนอภาพและเนื้อหา แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาการ และการกำกับดูแลสื่อ ควรมีแนวทางดังนี้

2.1 แนวทางการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ควรนำเสนอในมุมมองที่ดีเป็น “ปกติ” เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป การนำเสนอเกี่ยวกับความสามารถและศักยภาพการเป็น “ตัวแบบที่ดี” เพื่อให้เกิดการรับรู้ของความสำเร็จมากกว่าความบันเทิง ความเพ้อฝันเกินจริง ความตลกขบขันเรื่องเพศ ซึ่งจะเป็นการตอกย้ำ ตีตรา ควรมีการสอดแทรกให้ความรู้เพื่อให้บุคคลทั่วไปเกิดการรับรู้และเข้าใจในความเป็น LGBTIQ+ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม กลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนควรเป็นการนำเสนอที่มีรสนิยม ความสมดุล ปราศจากอคติ หากเป็นรายการข่าวควรนำเสนอตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ควรใช้ภาษาการนำเสนอที่เหมาะสม ไม่ใช้ภาษาในลักษณะของการดูหมิ่น สร้างความบอบช้ำทางด้านจิตใจ การตีตราเพื่อหวังผลในการเรียกร้องความสนใจให้สามารถขายข่าวได้ ส่วนรายการบันเทิงควรใช้วิธีการเล่าเรื่องอธิบายและ

สอดแทรกความรู้ การปลูกฝังทัศนคติให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็น LGBTQ+ ควรมีการสร้างที่มาที่ไปของตัวละครว่าทำไมต้องมีการแสดงออกทางพฤติกรรมให้ปรากฏในสื่อและควรมีการคลี่คลายหรือขยายปมของพฤติกรรมในลักษณะของการสอดแทรกความรู้และการแก้ไขพฤติกรรมให้สามารถเป็นพฤติกรรมปกติได้ นอกจากนี้ สื่อควรมีความระมัดระวังและรอบคอบที่อาจใช้ภาษาในลักษณะการสร้างการดูหมิ่น การตีตราหรือสร้างความบอบช้ำในจิตใจ แต่ควรใช้ภาษาในลักษณะของการสร้างความเข้าใจ (micro aggression)

สำหรับผู้ประกอบการสื่อทั้งระดับเจ้าของทุน สถานี ผู้จัดรายการ ผู้ผลิตรายการควรคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และจริยธรรม โดยการมุ่งนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ ในเชิงสร้างสรรค์สังคมมากกว่าการคำนึงถึงการนำเสนอภาพและเนื้อหาที่สามารถขายได้เพื่อตอบสนองความเป็นทุนนิยม หรือการหวังผลในเชิงพาณิชย์ รวมถึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางเพศเป็นพื้นฐานก่อนการนำเสนอภาพและเนื้อหา

2.2 แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหารายการ จากการยอมรับว่า LGBTQ+ เป็นกลุ่มที่มีความปกติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นเมื่อมีการนำเสนอภาพและเนื้อหาจึงควรใช้แนวทางหรือหลักการกำกับดูแลรายการในสื่อ คือ การกำกับดูแลโดยยึดตามความเหมาะสมของเนื้อหาต่อบุคคลเป้าหมายหรือการกำกับดูแลเนื้อหาที่แสดงถึงเรื่องเพศ ความรุนแรง และการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ควรใช้แนวคิดของการ “ส่งเสริม” ให้เกิดความเท่าเทียมกันมากกว่าการ “กดทับ” หรือการห้ามไม่ให้กระทำในลักษณะใด ๆ เพราะยังทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การกำกับดูแลเนื้อหารายการควรมีมาตรฐานเดียวกัน มีความชัดเจนและเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติ

นอกจากนี้ควรมีลักษณะของการกำกับดูแลตนเองตามมาตรฐานจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อที่สามารถตรวจสอบและเปิดเผยได้ สื่อต้องมีการจัดทำ “คู่มือ” การกำกับดูแลเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันรวมถึงมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศโดยปราศจากอคติ การเหยียดหยาม และเลือกปฏิบัติ

แนวทางการกำกับดูแลภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ อาจทำได้หลายวิธีทั้งที่เป็นการกำกับดูแลกันเอง การกำกับดูแลร่วมกัน และการกำกับดูแลโดยกฎหมาย อย่างไรก็ตามในส่วนองภาครัฐควรที่จะมีบทบาทในวงกว้างมากกว่าการที่จะเข้าไปมีบทบาทในการกำกับดูแลเอง

3. แนวทางการออกแบบกลไกการส่งเสริมเนื้อหารายการโทรทัศน์ในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ เพื่อให้การส่งเสริมเนื้อหารายการโทรทัศน์เกี่ยวกับ LGBTQ+ ให้เป็นรายการที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องใช้กลไกร่วมกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมสื่อ ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาประเด็นพื้นฐานเกี่ยวกับ LGBTQ+ ถูกสร้างภาพตัวแทน การตีตราและสร้างภาพจำจากสื่อจนทำให้เกิดการรับรู้ในทิศทางที่ไม่ดีในสังคม เกิดผลกระทบต่อกลุ่ม LGBTQ+ และบุคคลในสังคมในหลาย ๆ ด้าน อย่างไรก็ตามได้มีการให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็น LGBTQ+ ในมิติด้านจิตวิทยา การแพทย์ และมิติด้านกฎหมาย พบว่า ในมิติด้านจิตวิทยาและการแพทย์ ในอดีตองค์การอนามัยโลกได้เคยมองว่ากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศนั้นเป็นกลุ่มที่มีปัญหาทางจิตใจ แต่นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ในศาสตร์ด้านจิตวิทยาและการแพทย์ ได้หันมายอมรับว่ากลุ่มบุคคลดังกล่าวก็เป็นบุคคลปกติเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ส่วนมิติทางด้านกฎหมายเห็นว่ากลุ่ม LGBTQ+ เป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีสิทธิเสรีภาพและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

อย่างไรก็ตามหลังจากที่แนวโน้มการมองและเข้าใจเกี่ยวกับความเป็น LGBTQ+ เริ่มคลี่คลายมากขึ้นหลาย ๆ ประเทศต่างก็เริ่มให้การยอมรับและเปิดกว้างขึ้น จากการสำรวจของ Pew Center Research (2015) พบว่า ในสหรัฐอเมริกา มีการยอมรับความหลากหลายเพศสูงขึ้น ส่วนประเทศอังกฤษมีงานวิจัยเชิงคุณภาพที่สัมภาษณ์ผู้มีความหลากหลายทางเพศเพื่อสำรวจความรู้สึกเกี่ยวกับการฉายภาพตัวแทนของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศทางโทรทัศน์ของ BBC พบว่า สื่อโทรทัศน์ BBC นำเสนอเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศในวงกว้างและครอบคลุมมากขึ้น ผู้ชมรู้สึกว่ามีผู้มีความหลากหลายทางเพศปรากฏบนหน้าจอมากขึ้น และไม่ได้มีภาพลักษณ์น่ารังเกียจเหมือนในอดีต โทรทัศน์มีบทบาทสำคัญเพียงในการกำหนดความรู้สึกของผู้คนเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศและตำแหน่งของพวกเขาในสังคม (Lovelock, 2016)

ขณะที่ประเทศทางกลุ่มเอเชียที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ค่อนข้างเคร่งครัด เช่น ประเทศจีนเริ่มมีความเข้าใจและเปิดกว้างขึ้น โดยมีงานวิจัยที่พบว่าคนอายุน้อยและกลุ่มตัวอย่างในบริบทมหาวิทยาลัย เปิดรับความหลากหลายทางเพศมากที่สุด (Xie & Peng, 2018) และรับรู้ถึงผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยใช้ภาพเหมารวมน้อยกว่าบริบททางสังคมอื่น ๆ (Tu & Lee, 2014) สำหรับประเทศไทยได้มีการวิจัยเรื่องการศึกษาเพศวิถี อัตลักษณ์ทางเพศสถานะ การแสดงออกและลักษณะทางเพศในสื่อ โดยมีมหาวิทยาลัยบูรพา และสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) (กัณหา พงแก้ว และคณะ, 2560) พบว่า มีการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยมีการใช้ภาษาและการให้สมญานามที่ดีตรา คุณค่าและลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของหญิงรักหญิง รวมทั้งการนำเสนอภาพที่สื่อเน้นยะทางเพศ ขณะที่ภาพตัวแทนของชายรักชายถูกประกอบสร้างในฐานะผู้ที่หมกมุ่นกับความสวยงาม เพศสัมพันธ์ โรคเอดส์และอาชญากรรม ในบางกรณีความเป็นเกย์ถูกใช้ในการลดทอนความน่าเชื่อถือของบุคคลผู้เป็นข่าวรวมทั้งพบการใช้ภาษาและให้คำยานามที่ดีตรา คุณค่าและลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของชายรักชาย ส่วนบุคคลรักสองเพศถูกสร้างภาพตัวแทนในฐานะของผู้หมกมุ่นในกามารมณ์เนื่องจากเป็นบุคคลที่สามารถมีเพศสัมพันธ์ได้กับเพศใดก็ได้ บุคคลข้ามเพศถูกนำเสนอในฐานะปัญหาของสังคม ตัวตลกและเป็นผู้มีความต้องการทางเพศสูงกว่าบุคคลปกติ ผ่านการนำเสนอข่าวแบบตัดสินผู้เป็นข่าว การใช้รูปประกอบในลักษณะที่ดีตรา รวมทั้งใช้ภาษาและให้คำยานามที่เจืออารมณ์และลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ผู้ที่ไม่นิยมเพศถูกนำเสนอในลักษณะของตัวตลกหรือผู้ที่ผิดแปลกไปจากบุคคลทั่วไปโดยการเน้นนำเสนอในลักษณะที่ตัดสินผู้ที่เป็นข่าว และได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องในการทำความเข้าใจ รวมทั้งป้องกันและแก้ไขปัญหาการตีตรากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศไว้เช่นกัน

2. จากผลการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ ในสื่อ ทั้งนี้จากประเด็นพื้นฐานเกี่ยวกับ LGBTQ+ ข้างต้น ทำให้ในช่วงที่ผ่านมา มีการนำเสนอภาพและเนื้อหาของกลุ่ม LGBTQ+ ผ่านสื่อตามลักษณะของการสร้างภาพจำและการตีตรา ทั้งในลักษณะของความตลกขบขัน ความรุนแรงส่งผลให้เกิดการล้อเลียน ทำให้กลุ่ม LGBTQ+ เกิดความบอบช้ำทางจิตใจ และเกิดความอึดอัดในการดำรงชีวิตทั้งในระดับครอบครัว คนใกล้ชิดและสังคม ที่อาจยังไม่ยอมรับในความเป็น LGBTQ+ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Capuzza and Spencer (2017) ที่ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับการนำเสนอภาพของกลุ่ม LGBTQ+ ในสหรัฐอเมริกา พบว่า การนำเสนอเนื้อหาในสื่อมักไม่ครอบคลุมความเป็นจริงอย่างรอบด้าน สื่อจำนวนมากยังแสดงเนื้อหาเชิงลบเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังพบว่าตัวละครในสื่อมักเล่นมุขที่เหยียดหยาม ใช้ภาพเหมารวมเมื่อพูดถึงเลสเบี้ยน เกย์ และคนรักสองเพศในเรื่องเพศ รวมถึงบางสื่อยังไม่ยอมรับในการที่จะนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ ด้วยเหตุผล

หลายประการ อาทิ การเกรงจะเป็นแบบอย่างให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม หรือความอคติลำเอียงที่มีต่อความเป็นเพศสภาพ หากมีการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวต่อสาธารณะผ่านสื่อ สอดคล้องกับงานของจเร สิงห์โกวิท (2013) ที่ศึกษาการผลิตซ้ำมายาคติเกย์ในสังคมไทย พบว่าในสังคมไทยยังไม่ยอมรับการนำเสนอภาพความสัมพันธ์แบบรักคนเพศเดียวกันบนสื่อสาธารณะ นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีรายงานข้อมูลจากสถานทูตสหรัฐฯ และสถานกงสุลในประเทศไทยเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2563 พบว่า สื่อมวลชนในประเทศไทยยังนำเสนอบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในลักษณะเหมารวมและเป็นไปในทางลบซึ่งส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติกับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเช่นเดียวกัน (สถานทูตสหรัฐฯและสถานกงสุลในประเทศไทย, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ ในประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้ทำความเข้าใจของการนิยามเกี่ยวกับเรื่องของความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยรวมถึงสื่อต่าง ๆ ที่ยังมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจน จึงอาจส่งผลให้การนำเสนอภาพและเนื้อหาของ LGBTIQ+ มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้องตรงกัน

2.1 แนวทางการนำเสนอภาพและเนื้อหา

จากผลการศึกษาพบว่า ภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ควรนำเสนอในมุมมองที่ดี เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป โดยเน้นความสามารถและศักยภาพการเป็น “ตัวแบบที่ดี” เพื่อให้เกิดการรับรู้ของความสำเร็จมากกว่าการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับความบันเทิง ความเพ้อฝันเกินจริง ความตลกขบขัน หรือเรื่องเพศ ซึ่งจะเป็นการตอกย้ำการตีตราให้กับกลุ่ม LGBTIQ+ รวมถึงควรมีการนำเสนอในลักษณะที่เป็น “ปกติ” มีการสอดแทรกหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็น LGBTIQ+ เพื่อให้บุคคลทั่วไปเกิดการรับรู้และเข้าใจ รวมถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา ควรมีการหยิบยกเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ไปสร้างการรับรู้และความเข้าใจ ตลอดจนการเรียนการสอนในหลักสูตรเพศศึกษา ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงภาพเหมารวมทางลบที่มีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความเท่าเทียมกันในสังคมนั้น ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในบริบทอื่น ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นบริบททางสังคม วัฒนธรรม กลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนควรเป็นการนำเสนอที่มีรสนิยม ความสมดุล และปราศจากอคติ สอดคล้องกับกัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, และสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์ (2562) ที่กล่าวว่า ปัจจุบันกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมีการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเข้าใจและภาพลักษณ์ที่ดีของผู้มีความหลากหลายทางเพศในหลายรูปแบบ และมีการใช้สื่อหลากหลายรูปแบบ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการจำแนกภาพและเนื้อหาตามประเภทรายการ การใช้ภาษานำเสนอที่เหมาะสม

สำหรับผู้ประกอบการสื่อทั้งระดับเจ้าของทุน สถานี ผู้จัดรายการ ผู้ผลิตรายการนั้นควรคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และจริยธรรม โดยมุ่งนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในเชิงสร้างสรรค์ สังคมมากกว่าการคำนึงถึงการนำเสนอภาพและเนื้อหาที่สามารถขายได้เพื่อตอบสนองความเป็นทุนนิยม หรือการหวังผลในเชิงพาณิชย์ สื่อควรมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางเพศที่เรียกว่า SOGIESC เพื่อเป็นพื้นฐานก่อนการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ที่ถูกต้องปราศจากอคติ เพราะเมื่อมีการนำเสนอบ่อย ๆ จะทำให้เกิดการตีตรา หรือสร้างภาพจำที่ตอกย้ำความเจ็บปวด หรือเข้าใจผิดต่อกลุ่ม LGBTIQ+ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดย Sex Characteristics (SC) หมายถึง เพศสรีระที่เป็นชายหรือหญิง หรืออาจจะมีเพศที่กำกวมอยู่ด้วย Gender Expression (GE) โดยเป็นการแสดงออกทางเพศภาวะ อาจเกิดจากการอบรมเลี้ยงดู หรือการหลอมจากสังคม Sexual Orientation (SO) หรือรสนิยมเพศ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีรสนิยมทางเพศของตัวเอง โดยอาจจะถูกกำหนดโดยสังคม เช่น เพศหญิงจะต้องรักกับเพศชาย แต่ในความเป็นจริงบางคนอาจจะรู้สึกชอบเพศเดียวกันก็ได้และไม่ใช่เรื่องผิด และ Gender Identity (GI) เป็นอัตลักษณ์ทางเพศหรือการระบุเกี่ยวกับความเป็นเพศ และสำนึก

รับรู้เกี่ยวกับความเป็นเพศของตนเอง (The standard, 2563) สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ที่สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ปราศจากอคติในสังคม

2.2 แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหารายการ

สืบเนื่องจากการยอมรับว่า LGBTIQ+ เป็นกลุ่มที่มีความปกติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปที่ควรได้รับการยกเลิกการตีตราและการระบุว่าความหลากหลายทางเพศเป็นโรคหรือความผิดปกติ และควรได้รับการรับรองในด้านอัตลักษณ์ทางเพศของคนข้ามเพศที่อยู่บนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน สิทธิในการนิยามตนเองและสิทธิในความเป็นส่วนตัว (ชีรา ทองกระจ่าง, 2561)

ดังนั้นเมื่อมีการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ จึงควรใช้แนวทางหรือหลักในการกำกับดูแลรายการในสื่อ เช่น การกำกับดูแลโดยยึดตามความเหมาะสมเนื้อหาในกลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มผู้ชมหรือการกำกับดูแลเนื้อหาที่แสดงถึงเรื่องเพศ ความรุนแรงและการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม เพื่อลดประเด็นปัญหาของการสร้างภาพตีตราของกลุ่ม LGBTIQ+ ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันเป็นเวลาต่อเนื่องมายาวนาน สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของระบบการจำแนกเนื้อหาตามแนวทางการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์ตามประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่องหลักเกณฑ์การจัดทำผังรายการสำหรับการให้บริการกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ พ.ศ. 2556 ที่เห็นควรให้มีการจำกัดพิจารณาจาก ภาพ เสียง และเนื้อหาในรายการ ประกอบกับเจตนาในการผลิต และการจัดทำวัตถุประสงค์และวิธีการในการนำเสนอภาพหรือเสียง ที่ทำให้ผู้ชมรับรู้ในทางที่ไม่เหมาะสม และอาจมีผลต่อการพัฒนาค่านิยมและพฤติกรรมในด้านลบ โดยพิจารณาใน 3 ประเด็น คือ 1) พฤติกรรมและความรุนแรง 2) เรื่องทางเพศ และ 3) ภาษา (ประกาศสำนักงาน กสทช. เรื่องแนวทางการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์, 29 ตุลาคม 2556, หน้า 1-3) ทั้งนี้ ในสื่อมวลชนที่มีผู้รับชมจำนวนมากควรให้มีการนำเสนอที่มีความสมดุลกับเนื้อหากลุ่มอื่นแต่อย่างไรก็ตาม หากเป็นการนำเสนอในสื่อทางเลือกอื่นที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ในสื่อสังคมออนไลน์ อาจสามารถให้นำเสนอภาพและเนื้อหาได้มากกว่าในสื่อมวลชน เป็นต้น

นอกจากแนวคิดของการกำกับดูแลเนื้อหาที่อาจส่งผลต่อการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมในด้านลบ ใน 3 ประเด็นดังที่กล่าวแล้วนั้น การกำกับดูแลภาพและเนื้อหาควรใช้แนวคิดของการ “ส่งเสริม” ให้เกิดความเท่าเทียมกันมากกว่าการ “กดทับ” หรือการไม่ให้กระทำในลักษณะใด ๆ เพราะยังทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ขาดการเคารพในหลักของความเสมอภาค การให้มีความสมดุลของความหลากหลายทางเพศตามหลักของความเท่าเทียม ไม่มุ่งเน้นไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่อยู่ภายใต้ความหลากหลายทางเพศ สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การจัดทำผังรายการสำหรับการให้บริการกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ของ กสทช. พ.ศ. 2556 ที่เสนอว่าเนื้อหาที่ส่งเสริมในรายการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์นั้นควรมีการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ ยอมรับ เข้าใจ และชื่นชมในความหลากหลาย ทั้งในเรื่องของสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ สัญชาติ ภาษา สถานะทางสังคม เพศ และวัย เป็นต้น (ประกาศสำนักงาน กสทช. เรื่องแนวทางการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์, 29 ตุลาคม 2556, หน้า 1-3) ทั้งนี้ การกำกับดูแลภาพและเนื้อหาควรมีมาตรฐานเดียวกันในทุกองค์กรสื่อที่สำคัญคือ จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจตรงกันในการปฏิบัติ รวมถึงสื่อควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศโดยปราศจากอคติ การเหยียดหยาม และการเลือกปฏิบัติ ใช้หลักการสิทธิมนุษยชนและกฎหมายในการสร้างความเสมอภาค ซึ่งสื่ออาจมีการจัดทำ “คู่มือ” การกำกับดูแลการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ เพื่อให้การกำกับดูแลเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และควรมีการสื่อสารให้ประชาชนได้ทราบว่ามีแนวทางการกำกับ

ดูแลอย่างไร เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแล ส่วนภาครัฐควรมีบทบาทในวงกว้างมากกว่า การที่จะเข้าไปมีบทบาทในการกำกับดูแล

การกำกับดูแลภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ ควรมีลักษณะของการกำกับดูแลตนเอง (self-regulation) นั้น เนื่องจากการดำเนินการที่กลุ่มอุตสาหกรรมสื่อประเภทเดียวกันที่รวมตัวกันจัดทำขึ้นมาเพื่อให้เกิดแนวทางในการทำงานที่มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์และเกิดมาตรฐานในการทำงานสูง ตลอดจนเป็นการแสดงความรับผิดชอบของสื่อในรูปแบบจรรยาบรรณในการทำงานว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ มีข้อดี คือ ความเป็นระบบที่ได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้อุตสาหกรรมสื่อดำเนินการด้วยตนเอง เนื่องจากอุตสาหกรรมสื่อจะมีประสบการณ์ มีความเข้าใจและสามารถประเมินความเสี่ยงของผลิตภัณฑ์และบริการของตนเองได้โดยตรง สามารถดำเนินการได้ง่ายและรวดเร็ว ตรวจสอบและเปิดเผยได้ เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจที่องค์กรสื่อมีความเต็มใจและเคารพในกฎที่ร่วมกันสร้างขึ้น โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกบังคับ ซึ่งบุคลากรในองค์กรสื่อควรมีจริยธรรมในตนเองด้วยและที่สำคัญคือเป็นวิธีการที่น่าจะเหมาะสมในสถานการณ์ที่ภูมิทัศน์สื่อเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อออนไลน์ สื่อสังคม ซึ่งอาจไม่มีความเหมาะสมหากใช้วิธีการกำกับดูแลโดยภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม การกำกับดูแลภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTQ+ อาจใช้แนวทางการกำกับดูแลร่วมกัน (co-regulation) ซึ่งเป็นรูปแบบแนวคิดของการทำงานร่วมกัน (co-operative form) ที่ถูกออกแบบให้การทำงานที่ตอบสนองการทำงานในลักษณะของการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐ (public authority) และภาคประชาสังคม (civil society) ที่ให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการตรวจสอบ การกำกับดูแลการส่งเสริมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ระบบของการกำกับดูแลร่วมกันจะมีลักษณะของการใช้เกณฑ์โดยตรงหรือโดยอ้อม องค์กรสื่ออาจไม่มีอำนาจในการตัดสินใจใด ๆ ได้โดยอิสระเท่ากับวิธีการกำกับดูแลตนเอง เนื่องจากมีองค์ประกอบของหน่วยงานภาครัฐเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบการกำกับดูแลร่วมกัน ซึ่งวิธีการนี้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทั้งด้านความเร็วและการหลอมรวมสื่อที่อาจทำให้การกำกับดูแลโดยภาครัฐไม่สามารถทำการกำกับดูแลและแก้ปัญหาได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อมีความซับซ้อนมากขึ้น จึงยากต่อการสร้างมาตรฐานในการกำกับดูแล การกำกับดูแลร่วมกันจึงน่าจะเป็นวิธีการที่อาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากสมาชิกองค์กรวิชาชีพสื่อไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพหรือองค์กรวิชาชีพสื่อไม่มีความเข้มงวดในการกำกับดูแลสมาชิก หรือทำงานในวิชาชีพแต่ไม่ได้เป็นสมาชิกในองค์กรวิชาชีพ ในกรณีดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกหรือไม่เป็นสมาชิกก็จะถูกกำกับโดย “กฎหมาย” และหากสังคมใดที่ประชาชนผู้บริโภค หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบจากการไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ แต่มีพลังและความเข้มแข็งก็จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบและกำกับทั้งทางตรงและทางอ้อมในท้ายที่สุด อาจมีการกำกับตรวจสอบ หรือการลงโทษทางสังคมควบคู่กันไป

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบกลไกการส่งเสริมเนื้อหารายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ เพื่อให้การส่งเสริมเนื้อหารายการโทรทัศน์เกี่ยวกับ LGBTQ+ ให้เป็นรายการที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องใช้กลไกร่วมกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมสื่อ ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถอธิบายได้ดังนี้

3.1 ภาคอุตสาหกรรมสื่อ ควรมีการผลิตรายการหรือสื่อที่มีภาพและเนื้อหาของกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศได้มีบทบาทและหน้าที่ด้านต่าง ๆ

ในการผลิตด้วยเพื่อให้สามารถสื่อสารการนำเสนอภาพและเนื้อหาต่าง ๆ ไปยังกลุ่มผู้ชมเป้าหมายได้อย่างเข้าใจ ควรมีการส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์การนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศให้เป็นเรื่องปกติและควรสอดแทรกการให้ความรู้กับกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศด้วย

องค์กรสื่อควรมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือ หรือกลไกที่สร้างการรับรู้ให้คนในสังคม เข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาคของความหลากหลายทางเพศที่ถูกต้องตรงกัน โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของสื่อ ผู้บริหาร กองบรรณาธิการ ผู้อำนวยการสร้าง ผู้ผลิตเนื้อหา ควรพิจารณาดำเนินการที่จะสร้างความตระหนักรู้ และให้ความรู้ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศให้แก่บุคลากรในวิชาชีพสื่อมวลชน เช่น ประเด็นความหลากหลายทางเพศไม่ใช่ความผิดปกติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสื่อสารมวลชนไม่ถูกจำกัดกรอบความคิดอยู่แค่ภาพเหมารวมที่นำไปสู่อคติ ความรังเกียจเหยียดฉันท และการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยอาจจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศร่วมกับหน่วยงานที่ขับเคลื่อนในประเด็นดังกล่าว นอกจากนี้ องค์กรสื่ออาจมอบนโยบายให้ผู้ปฏิบัติงานเลือกนำเสนอข่าวสารและสร้างเนื้อหาที่นำเสนอภาพกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างครบถ้วนรอบด้านและสมดุล ทั้งในแง่การนำเสนอภาพพฤติกรรมทั้งทางบวก และลบอย่างสมดุล การนำเสนอประเด็นด้านอื่น ๆ ในชีวิตของผู้มีความหลากหลายทางเพศนอกเหนือจากเรื่องเพศสัมพันธ์และปมความสัมพันธ์อันเกิดจากอัตลักษณ์ทางเพศ การนำเสนอภาพของผู้มีความหลากหลายทางเพศ กลุ่มต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้พูดถึง และการนำเสนอภาพผู้มีความหลากหลายทางเพศที่มีรูปลักษณ์และสถานะทางสังคม ทุกระดับ โดยอาจให้ตัวแทนผู้มีความหลากหลายทางเพศเข้ามามีส่วนร่วมให้คำปรึกษาในการนำเสนอและสร้างเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ และเมื่อมีการนำเสนอภาพและเนื้อหาออกไปแล้วควรมีการสร้างระบบติดตามเก็บข้อมูลเชิงสถิติและวิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่องค์กรของตนเป็นผู้ผลิตออกไปอย่างต่อเนื่องว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้มีการนำเสนออย่างสมดุล ลดการใช้อคติและภาพเหมารวมต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ตามนโยบายที่ได้วางไว้หรือไม่ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุงการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศต่อไป

3.2 สภาวิชาชีพสื่อมวลชน สมาคมสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรที่ทำหน้าที่กำกับดูแล และพัฒนาสื่อมวลชน ควรพิจารณาดำเนินการจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพของนักวิชาชีพสื่อมวลชนเกี่ยวกับ หลักการด้านสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ มีการหารือร่วมกับองค์กรสื่อมวลชน เพื่อร่วมกันสร้างกระบวนการกำกับดูแลและสนับสนุนการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ลดการใช้อคติและภาพเหมารวมต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ และเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนและจริยธรรมแห่งวิชาชีพ โดยอาจมีผู้เชี่ยวชาญหรือตัวแทนของผู้มีความหลากหลายทางเพศในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดทำ กระบวนการกำกับดูแลดังกล่าว ตลอดจนการสร้างกลไกการรับเรื่องร้องเรียนกรณีผู้ชมพบสื่อที่นำเสนอภาพผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างไม่เหมาะสม หรือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ และมีกระบวนการนำไปหารือกับองค์กรสื่อมวลชนที่เป็นผู้ผลิตหรือเผยแพร่เพื่อขอความร่วมมือให้ปรับปรุงแก้ไข

3.3 ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีบทบาทในการส่งเสริมอุตสาหกรรมสื่อให้สร้างสรรค์ เนื้อหารายการเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศและสามารถเป็นสินค้าส่งออกเพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ เนื่องจากประเทศไทยมีลักษณะของการเปิดกว้างทางความคิดมากกว่าประเทศอื่นในเอเชีย นอกจากนั้นควรมี การส่งเสริมการให้รางวัลกับรายการที่มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศในเชิงสร้างสรรค์ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ซึ่งจะทำให้ลดวิธีการ “กำกับ” ดูแลภาพและเนื้อหาเป็นวิธีการ “ส่งเสริม คุณภาพที่ดี” แทน รวมถึงการสร้างแรงจูงใจให้ภาคอุตสาหกรรมสื่อเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ที่จะได้รับหากมีการผลิต

การนำเสนอภาพและเนื้อหาให้เข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนการพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายที่ให้ความสำคัญต่อการผลิตรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ให้สามารถผลิตได้ง่ายขึ้น โดยปรับลดข้อจำกัดต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาไกด์ไลน์สนับสนุนส่งเสริมการผลิตรายการที่มีการใช้ต้นทุนที่น้อยลง เพื่อเป็นอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศโดยให้มีการสอดแทรกเรื่องราวทางวัฒนธรรมไทย

3.4 องค์กรที่ทำงานในประเด็นความหลากหลายทางเพศ ควรพิจารณาดำเนินการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรสื่อมวลชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับสาธารณชน และช่วยให้การขับเคลื่อนประเด็นความหลากหลายทางเพศเข้าถึงและสร้างผลกระทบในวงกว้างได้มากขึ้น การเป็นพันธมิตรและที่ปรึกษาให้ผู้ผลิตสื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อร่วมสร้างสรรค์เนื้อหาที่ส่งเสริมความเท่าเทียม นำเสนอผู้มีความหลากหลายทางเพศในบทบาทอื่น ๆ ไม่จำกัดอยู่กับภาพเหมารวม และทำให้เห็นว่าความหลากหลายทางเพศเป็นเรื่องปกติธรรมดา นอกจากนี้อาจใช้วิธีการทำกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษาและสถานที่ทำงานต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางเพศ โดยเริ่มจากสถานศึกษาและสถานที่ทำงานที่ค่อนข้างเปิดรับเรื่องความหลากหลายทางเพศเป็นต้นแบบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะต่อสื่อมวลชนและองค์กรสื่อดังนี้

1. สื่อมวลชนควรมีการนำเสนอภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ โดยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศเป็นเบื้องต้นทั้งในเชิงจิตวิทยา สิทธิความเท่าเทียมตามกฎหมาย ที่สำคัญคือลดการตีตรา สร้างภาพจำในอดีต โดยการนำเสนอภาพและเนื้อหาในเชิงบวกและสร้างสรรค์ในฐานะที่กลุ่มดังกล่าวเป็นพลเมืองหนึ่งในสังคมเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป
2. แนวทางการกำกับดูแลภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ในกรณีที่เป็นการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน ควรใช้แนวทางให้สื่อกำกับดูแลตนเอง หรือกรณีที่เป็นการเผยแพร่ผ่านสื่อใหม่อาจใช้แนวทางการกำกับดูแลร่วมกันตามความเหมาะสมของบริบทภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลงไป
3. เพื่อให้การกำกับดูแลภาพและเนื้อหาของสื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ได้มาตรฐานเดียวกันและปราศจากอคติ องค์กรสื่อและสมาคมวิชาชีพสื่อควรมีการจัดทำคู่มือสำหรับเป็นแนวทางประกอบการดำเนินงานในการเผยแพร่ภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับ LGBTIQ+ ที่เหมาะสม
4. นอกจากการกำกับดูแลด้วยวิธีการที่เหมาะสมแล้ว สื่อควรมีการปรับปรุงหรือทบทวนมาตรฐานทางจริยธรรม (code of conduct) ในการปฏิบัติงานของสื่อด้วย ทั้งนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ในการกำกับมาตรฐานทางจริยธรรม โดยสมาคมองค์กรวิชาชีพสื่อต่าง ๆ ควรมีความชัดเจนหรือแสดงออกให้เห็นถึงเจตจำนงค์ที่จะยกระดับการปฏิบัติงานของบุคลากรและองค์กรวิชาชีพสื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานจริยธรรมและวิธีการปฏิบัติที่ได้กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มผู้ที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งขาดข้อมูลจากการกลุ่มผู้บริโภคสื่อ อาจสามารถรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณที่สามารถนำข้อมูลมาประกอบกันให้ได้ภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมและกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ” ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จลุล่วงโดยได้รับการสนับสนุนโดยทุนสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.)

รายการอ้างอิง

- กังวาล พองแก้ว, อินพร เครือแดง, สมณ อ่อนสาธิต, เมธาวี คัมภีรทัศน์, นิศารัตน์ จงวิศาล, อรอนงค์ อรุณเอก, และ Byrne, J. (2560). *สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง: การทำงานร่วมกันกับสื่อในประเด็นเพศวิถี อัตลักษณ์ทางเพศ สถานะ การแสดงออกและลักษณะทางเพศในประเทศไทย*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/th/UNDP_Thailand_TH-tool-for-change-thai.pdf
- กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, พระมหาอรุณ ปณฺญารุโณ, และสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์. (2562). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย. *วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์*, 6(8), 3758-3772.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- จเร สิงห์โกวินท์. (2013). สื่อดีตรา: การผลิตข้ามายาคติเกย์ในสังคมไทย. *วารสารนิดาภาษาและการสื่อสาร*, 18(20), 64-76.
- จีรา ทองกระจาย. (2561). ความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ. ใน *เอกสารการสอนประจำชุดวิชา 82427 (หน่วยที่ 5) การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก* (หน้า 1-45). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2560). *แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ”*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. https://www.sac.or.th/databases/sac_research/article-detail.php?articleID=56
- ประกาศสำนักงาน กสทช. เรื่อง แนวทางการจัดระดับความเหมาะสมของรายการโทรทัศน์. (2556, 29 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 147 ง. หน้า 1-3. <https://broadcast.nbtc.go.th>
- พนา ทองมีอาคม. (2561). แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายและการกำกับดูแลกิจการสื่อสาร. ใน *ประมวลสาระชุดวิชา 16720 (หน่วยที่ 1) นโยบายการสื่อสารและการกำกับดูแล* (หน้า 1-66). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สถานทูตสหรัฐและสถานกงสุลในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *รายงานด้านสิทธิมนุษยชนประจำปี พ.ศ. 2563 - ประเทศไทย*. <https://th.usembassy.gov/th/our-relationship-th/official-reports-th/2020-human-rights-reports-thailand-th/>
- Capuzzi, J. C., & Spencer, L. G. (2017). Regressing, progressing, or transgressing on the small screen? Transgender characters on U.S. scripted television series. *Communication Quarterly*, 65(2), 214-230. <https://doi.org/10.1080/01463373.2016.1221438>
- Lovelock, M. W. (2016). *Interrogating the politics of LGBT celebrity in British reality television* [Doctoral thesis, University of East Anglia]. <https://ueaeprints.uea.ac.uk/id/eprint/63063/>

- Leuven, K. U. (2009). *Independent study on indicators for media pluralism in the member states towards a risk-based approach: Prepared for the European commission directorate-general information society and media SMART 007A 2007-0002*. https://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/pfr_report.pdf
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.
- Pew Research Center. (2015). *U.S. public becoming less religious*. [Report]. <https://www.pewresearch.org/religion/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/>
- The standard. (2563). *SOGIESC หลักการเข้าใจเพศกำเนิด เพศสภาพ และเพศที่อยากให้เป็น*. <https://thestandard.co/podcast/ruok195/>
- Tu, J.-W., & Lee, T.-T. (2014). The effects of media usage and interpersonal contacts on the stereotyping of lesbians and gay men in China. *Journal of Homosexuality*, 61(7), 980-1002.
- Xie, Y., & Peng, M. (2018). Attitudes toward homosexuality in China: Exploring the effects of religion, modernizing factors, and traditional culture. *Journal of Homosexuality*, 65(13), 1758-1787.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก
ของชาวบ้านอำเภอยะโฮงใน จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาในฐานะ
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

A Community Participation in the Preservation and Restoration of A Local Art
of Tangyuak by the Villagers in Khuengnai District, Ubon Ratchathani Province:
A Study of the Local Wisdom as a Cultural Heritage

สาคร ฉลวยศรี (Sakhon Chaluysri)¹

Received: July 5, 2023

Revised: November 20, 2023

Accepted: November 27, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก และศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอยะโฮงใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบสอบถาม 3) แบบบันทึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 4) แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน

ผลการศึกษาพบว่า 1. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก มี 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ และ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการดำเนินการ 2. ด้านแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกมี 3 แนวทาง คือ 1) การอนุรักษ์ โดยชุมชน 2) การสนับสนุนโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน 3) การสนับสนุนและส่งเสริมโดยสถาบันการศึกษา การสืบทอดภูมิปัญญาการแทงหยวก พบว่า มี 4 ลักษณะ คือ 1) การสอนให้กับเครือญาติ 2) การสอนให้กับ คนในชุมชน 3) การสอนให้กับบุคคลทั่วไป และ 4) การสอนเสริมในสถานศึกษาและนอกสถานที่

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ศิลปะการแทงหยวก

Abstract

The research aimed to study the process of participation in preservation and restoration of local wisdom, “Tangyuak” and the guidelines to preserve and restore it in Khueangnai district, Ubon Ratchathani province. The research instruments were an in-depth interview, a questionnaire, a participant, and a non-participant observation. The subjects were 100 individuals.

The research found that 1) communal participation in preserving local wisdom includes examining problems and causes, planning, implementing plans, and benefiting from them. 2) The guidelines for preservation were: community conservation, private and state agency support, and educational institute involvement. Regarding the succession of local knowledge,

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

it was passed down to close relatives, and community members and also taught in educational institutions as well as being available to the general public.

Keywords: Community Participation, Local Wisdom, Local Art of Tangyuak

บทนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้มาจากการประสบการณ์ และความรู้ อันเฉลียวฉลาด รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งภูมิปัญญานั้นมีมากมายหลายแขนงด้วยกัน ศิลปะการแทงหยวก นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านอีกประเภทหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดในการนำวัสดุตามธรรมชาติมาสร้างสรรค์ศิลปะให้สวยงามสดงดงาม เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ ศิลปะการแทงหยวกยังนับเข้าในตระกูลช่างสิบหมู่ ซึ่งประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างกลึง ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน สำหรับการแทงหยวกนี้จัดเข้าในตระกูลช่างแกะ โดยช่างแกะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ ช่างแกะเครื่องสด หมายถึง การนำเอาวัสดุธรรมชาติที่เป็นของสดมาแกะ ได้แก่ พืช ผัก ผลไม้ หยวกกล้วย เป็นต้น และช่างแกะเครื่องวัตถุถาวร หมายถึง การนำเอาวัสดุที่มีเนื้อแน่นถาวร ได้แก่ ไม้ หิน งาช้าง เป็นต้น มาแกะสลักเป็นรูปร่างลวดลายต่าง ๆ ให้สวยงาม

การแทงหยวกมีประวัติอันยาวนานคู่กับสังคมไทย ดังที่ โสภิตา ณ ป้อมเพชร์ (2557) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการแทงหยวกไว้ว่า การแทงหยวกเป็นศิลปะที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทย เป็นภูมิปัญญาที่มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย ในอดีตศิลปะการแทงหยวกมักจะใช้กับงานศพซึ่งใช้ประดับเชิงตะกอนปะรำพิธี ช่างแทงหยวกจึงเป็นงานที่สามารถนำมาเป็นอาชีพได้ สมัยก่อนคนไทยนิยมนำหยวกกล้วยมาใช้ในการพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาในงานพิธีอวมงคล เช่น ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงศพ งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพ ตลอดจนงานเผาศพชาวบ้าน ช่างหลวงหรือช่างพื้นบ้านมักจะนำเอาต้นกล้วยมาประดับตกแต่งลวดลายปิดโครงสร้างเชิงตะกอน ตลอดจนใช้ลำต้นกล้วยรองส่วนบนของเชิงตะกอน เพราะหยวกกล้วยอมน้ำจะช่วยให้ไฟไหม้โครงสร้างไม้เชิงตะกอนในขณะเผาศพ หรือในส่วนของงานที่เป็นมงคล ชาวบ้านก็นิยมนำหยวกกล้วยมาประดับประดาตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม เช่น รถขบวนแห่บุญผะเหวด งานแห่ปราสาทผึ้ง งานแห่พระ งานลอยกระทง โคมไฟ งานบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

ในปัจจุบัน ศิลปะการแทงหยวกกล้วยกำลังได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่รับสั่งให้วิทยาลัยในวังฝึกอบรมวิชาชีพช่างแทงหยวกให้กับเยาวชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาและมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ไม่ให้สูญหาย หน่วยงานราชการ สถานศึกษา ตลอดจนวัดต่าง ๆ ได้สนองพระราชปณิธานดังกล่าวโดยมีการเปิดหลักสูตรวิชาชีพการแทงหยวกระยะสั้น เพื่อให้บุคคลที่สนใจได้ศึกษาและนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวได้ บางท้องถิ่นได้บรรจุศิลปะการแทงหยวกลงในหลักสูตรการเรียนการสอน โดยบรรจุเนื้อหาไว้ในรายวิชาศิลปกรรม เพื่อใช้สอนนักเรียน นักศึกษา

ศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งอันแสดงถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการแทงหยวกนี้ต้องอาศัยช่างที่มีความชำนาญและอาศัยความประณีตของช่างเพื่อให้ได้ผลงานออกมาสวยงาม โดยการแทงหยวกมักจะใช้ในการตกแต่งงาน เป็นส่วนประกอบของงานให้โดดเด่นสวยงามในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นปีแห่งความเศร้าโศกาลัยของปวงชนชาวไทยทั่วประเทศ นายณัฐพงศ์ มั่นคง ช่างแทงหยวก

อำเภอเชียงใน ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนสกุลช่างแทงหยวกของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อร่วมจัดทำเครื่องสด
ประดับพระจิตกาธาน ในงานพระราชพิธีถวายเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
รัชกาลที่ 9 ระหว่างวันที่ 25 - 27 ตุลาคม พ.ศ. 2560 อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ที่ลูกหลาน
ชาวอำเภอเชียงใน ได้ถวายงานพระองค์ท่านในพระราชพิธีอันทรงเกียรติดังนี้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการแทงหยวก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา
กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก และ 2) ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์
ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัย
เชิงคุณภาพผสมผสานกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะ
การแทงหยวกอันเป็นศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าให้แพร่หลายและคงอยู่คู่กับท้องถิ่นและสังคมไทยสืบไป

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ (2554) ได้ให้ความหมายของการมี
ส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของ
โครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปแบบที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิด
การพัฒนามิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร ด้าน
วชิรวัชร งามละม่อม (2559) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันและ
ตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ การประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีอิสรภาพและเสมอภาค
นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคน
ในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และอดิน รพีพัฒน์
(2547) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การกำหนดปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข

ขั้นที่ 2 การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

ขั้นที่ 4 การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอด

ประภากร แก้ววรรณ (2554) กล่าวว่า ภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นมรดกวัฒนธรรม
อันเกิดจากพัฒนาการปรับตัวและปรับตัวชีวิตของคน เป็นความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลอง
ทางสังคม ความรู้เหล่านี้ถูกค้นพบ ลองใช้ ดัดแปลง ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ผ่านกระบวนการขัดเกลา
ของกลุ่มคนจึงมีค่าและมีความสำคัญยิ่งนัก เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของมนุษย์ที่ทุกคนควรรู้ รักษาพัฒนา และ
นำมาปรับใช้พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน พิชรินทร์ สิริสุนทร (2550) อธิบายว่า
วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญ มี 2 วิธี คือ การถ่ายทอดโดยตรงและการถ่ายทอดโดยอ้อม สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 การถ่ายทอดโดยตรง เป็นการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
โดยใช้วิธีการบอกเล่าเป็นภาษาพูด และการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การเล่านิทาน การอบรมสั่งสอน
การให้ศิลาให้พร เป็นต้น

2.2 การถ่ายทอดโดยอ้อม เป็นการสอดแทรกภูมิปัญญาไปในรูปของความบันเทิงต่าง ๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม คำร้องกลอน หรือลำตัดในภาคกลาง เป็นต้น

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับที่เกี่ยวข้องกับการแทงหยวก

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี (2525) ได้ให้ความหมายของการแทงหยวกไว้ว่า การแทงหยวก หมายถึง การใช้ไม้ดัดปลายแหลมฉลุลงไปในแผ่นหยวกจนทะลุออกไปอีกด้านหนึ่งแล้วเดินมิติเป็นลวดลายแบบต่าง ๆ เช่น ลายฟันปลา ลายฟันสาม หรือลายแข่งสิงห์ เป็นต้น ด้านดำรงค์ ชีวะสารโร (2554) กล่าวไว้ว่า ศิลปะการแทงหยวกมีคุณค่าต่อประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละชุมชนและประเทศชาติ ทั้งนี้ เพราะการแทงหยวกเข้าไปเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านก่อให้เกิดการสืบสาน รักษา ทำนุบำรุงและตระหนักในคุณค่าความสำคัญของประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีเกี่ยวกับงานศพ เป็นต้น

ด้านงานวิจัยเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวก จะเห็นได้จากงานของดวงจันทร์ สุสุทธิ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปะการแทงหยวก จังหวัดเพชรบุรี” พบว่า การแทงหยวกของเพชรบุรีมีความเป็นเอกลักษณ์ คือ ช่างสามารถแทงหยวกได้เลย โดยไม่ต้องทำการขึ้นวาดลวดลายบนกาบกล้วย ก่อนการส่งเสริมอนุรักษ์และสืบทอด ช่างทุกคนมีความยินดีและเต็มใจถ่ายทอดองค์ความรู้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายค่าตอบแทน คุณค่าของการแทงหยวกก่อให้เกิดงานศิลปะงดงาม เกิดความสามัคคีของประชาชน และการนำองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นช่วยให้ศิลปะการแทงหยวกของเพชรบุรียังคงมีคุณค่าอยู่คู่สังคมสืบไป เช่นเดียวกันในงานวิจัยของโสภิตา ณ ป้อมเพชร์ (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศิลปกรรม ศิลปะการแทงหยวก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง” พบว่า ในการแทงหยวกจะไม่มีการวาดลวดลายก่อนแทงฉลุกาบกล้วย เพราะไม่ต้องการให้กาบกล้วยเลอะสีเคมี ช่างจะอาศัยความชำนาญฉลุกาบกล้วยที่เตรียมไว้ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามที่ตนถนัดและเหมาะสมกับการนำไปใช้ในพิธีกรรม ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์นั้น ช่างทุกคนต่างมีความยินดีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนให้กับบุคคลผู้สนใจในการศึกษาศิลปะการแทงหยวก ด้านคุณค่าของการแทงหยวกก่อให้เกิดผลงานด้านศิลปะอันงดงาม สร้างความสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมเวทีชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดงานวิจัย คือ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน (วชิรวัชร งามละม่อม, 2559) ตามลำดับขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและสาเหตุของปัญหาลดจนแนวทางแก้ไข 2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา (อคิน รพีพัฒน์, 2547) ด้านเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแทงหยวก ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบของคำถามงานวิจัยในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ ด้านศิลปะการแทงหยวกกล้วย ด้านการอนุรักษ์และการสืบทอด ด้านการเผยแพร่ และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผสมผสานกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการทบทวนหนังสือ สารานุกรม รายงานการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแทงหยวก รวมทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ประจำในชุมชนต่าง ๆ ของอำเภอเชิงइन โดยเน้นกลุ่มจำเพาะ คือ ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิในด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และช่างแทงหยวกประจำในแต่ละหมู่บ้าน รวมจำนวน 100 คน

3. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นการซักถามพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มจำเพาะ คือ ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และช่างแทงหยวกประจำในแต่ละหมู่บ้าน เป็นการถามเชิงลึกเพื่อให้ได้คำตอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนในประเด็นของการวิจัย

3.2 แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับประเด็นของงานวิจัย 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านศิลปะการแทงหยวกกล้วย ด้านการอนุรักษ์และการสืบทอด ด้านการเผยแพร่ และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไป

3.3 แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยสังเกตปรากฏการณ์ในกิจกรรมการแทงหยวกในแต่ละชุมชนของอำเภอเชิงइन

3.4 แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ผู้วิจัยสังเกตโดยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ โดยตรง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับช่างแทงหยวก ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เพื่อกำหนดแผนในการดำเนินงานขอสัมภาษณ์

4.2 ผู้วิจัยติดต่อนัดหมายการขอสัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายเปิดแบบไม่เป็นทางการตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล ทำการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแบบไม่มีโครงสร้างใน 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านศิลปะการแทงหยวกกล้วย ด้านการอนุรักษ์และการสืบทอด ด้านการเผยแพร่ และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไป โดยผู้สัมภาษณ์เป็นผู้บันทึกผลการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

5. จัดเวทีชาวบ้าน ผู้วิจัยเชิญผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างแทงหยวกและประชาชนผู้สนใจทั่วไป ร่วมประชุมสัมมนาแนวทางการฟื้นฟูและการอนุรักษ์การแทงหยวก และหาข้อสรุปร่วมกัน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามประเด็นที่ค้นหา (topic) แล้วอธิบายความและเรียบเรียงตรวจสอบข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม และหลักฐานอื่น ๆ

6.2 วิเคราะห์แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก จากการจัดเวทีชุมชนในการระดมความคิดเห็นที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอำเภอเชิงइन จังหวัดอุบลราชธานี

6.3 วิเคราะห์ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเชิงइन โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

7. การรายงานผล สรุปผลของการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้าน อำเภอเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์และจัดเวทีชุมชน โดยการเชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และช่างแทงหยวกมาร่วมถอดบทเรียน ทำให้ทราบถึงปัญหาและได้แนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1.1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเมืองในผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยและจากการสัมภาษณ์ช่างแทงหยวกในพื้นที่ชุมชน พบว่า ปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก สามารถสรุปได้ ดังนี้

1.1.1 ปัญหาการขาดแคลนช่างแทงหยวก จากการสำรวจปัญหาของชาวบ้านอำเภอเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการขาดแคลนช่างแทงหยวกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ จำนวนช่างแทงหยวกค่อนข้างมีน้อย ชุมชนจึงมุ่งหวังที่จะดำเนินการเพื่อเพิ่มจำนวนช่างแทงหยวกให้มากขึ้น ผ่านการอบรมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการแทงหยวกของแต่ละชุมชนให้มีการพัฒนาจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่น โดยมีช่างแทงหยวกของแต่ละชุมชนเข้าร่วมการพัฒนาภูมิปัญญา

1.1.2 ปัญหาของการขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้เนื่องจากเดิมภูมิปัญญาการแทงหยวกเป็นภูมิปัญญาที่ชุมชนได้กระทำในประเพณีและพิธีกรรมโดยยึดถือจารีตของชุมชน การแทงหยวกจึงเป็นภูมิปัญญาส่วนหนึ่งที่ชุมชนได้สืบทอดกันมาช้านาน เป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนอำเภอเมืองในเป็นหนึ่งในไม่กี่ชุมชนที่ยังคงรักษาสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวกเอาไว้ได้ ในบางชุมชนก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนช่างที่มีความรู้ความสามารถ หากภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมก็จะทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการสืบทอดมาอย่างลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

1.1.3 ปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จากการสำรวจปัญหาของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก พบว่า เมื่อสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ศิลปะการแทงหยวกก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม ความต้องการเกี่ยวกับการแทงหยวกบางกิจกรรมก็ได้รับความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น ในสมัยก่อนมีการแทงหยวกในงานทำบุญเพื่ออุทิศให้กับผู้ตายหลังจากเผาศพได้ 3 วัน ชาวบ้านก็จะทำปราสาทผึ้ง หรือต้นดอกผึ้งเพื่อเป็นที่วางสิ่งของเครื่องใช้ให้กับผู้วายชนม์ เช่น เสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้อาหารหวานคาว และผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันการแทงหยวกในโอกาสนี้้นว่าน้อยลงมาก นอกจากนี้ยังพบว่า ในกรณีของบางชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสร้างปราสาทผึ้ง กล่าวคือ มีการนำวัสดุสมัยใหม่เข้ามาใช้แทนการแทงหยวก เช่น พิวเจอร์บอร์ดมาใช้ทำหลังคาปราสาท ลักษณะเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก ซึ่งชุมชนเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและความนิยมของคนในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและชุมชน

1.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก พบว่า ขั้นตอนการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้จัดประชุมเวทีชุมชน โดยการเชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ช่างแทงหยวก และประชาชนทั่วไปในชุมชนมาร่วมถอดบทเรียน กำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน โดยสรุปวิธีดำเนินการ 5 แนวทางปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้

1.2.1 การกระตุ้นจากคนในชุมชน ซึ่งการวางแผนการทำงานในประเด็นนี้ ผู้นำชุมชนได้เสนอว่า ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานเพื่อการอนุรักษ์ เพราะงานด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นงานที่สร้างโดยชุมชน ใช้โดยชุมชนและรับผลจากการทำงานโดยชุมชน ดังนั้น หากสามารถกระตุ้นคนในชุมชนให้อนุรักษ์และหวงแหนภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ก็จะทำให้ศิลปะการแทงหยวกยังคงอยู่ร่วมกับชาวบ้านอำเภอเขิองในตลอดไป

1.2.2 การขอแรงสนับสนุนจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ถือได้ว่าการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมจำเป็นจะต้องมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานให้หลายรูปแบบ ปรากฏว่าหน่วยงานมีความคิดเห็นตรงกันและมีการเสนอว่า การขอแรงสนับสนุนจากภาครัฐจะต้องเริ่มจากผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิก อบต. แล้วขยายไปสู่การขับเคลื่อนเพื่อเข้าสู่แผนการพัฒนาชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบล อันจะทำให้เกิดการผลักดันโครงการเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการแทงหยวกให้กับชุมชนได้ นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการขับเคลื่อนไปสู่สถานศึกษาทั้งระดับโรงเรียนระดับมหาวิทยาลัย เพื่อเข้าสู่การขับเคลื่อนงานทางวัฒนธรรมให้เป็นระบบ

1.2.3 การจัดประกวดและส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอีกทางหนึ่ง เพราะนอกจากชุมชนจะมีการแทงหยวกในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ แล้วในงานบุญประเพณีที่มีการแทงหยวกมากที่สุด คือ การแห่ปราสาทผึ้งในวันออกพรรษา ซึ่งหากมีการจัดประกวดแข่งขันหรือสนับสนุนให้แต่ละคุ้มแต่ละหมู่บ้านจัดทำเพื่อประกวดก็จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างสรรคและการสืบทอดภูมิปัญญาการแทงหยวกให้สามารถอยู่คู่กับลูกหลานอย่างยั่งยืนได้

ภาพ 1

ศิลปะการแทงหยวกในประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งของชาวบ้านอำเภอเขิองใน

หมายเหตุ. โดย สาคร ฉลวยศรี, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2562

1.2.4 การสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นพลังในการสืบทอดวัฒนธรรม การวางแผนเพื่อการพัฒนา กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถในการแทงหยวกนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา เป็นที่น่าสังเกตว่าในชุมชนท้องถิ่น ปราชญ์หรือผู้รู้จำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าวิชาการแทงหยวกเป็นศิลปะชั้นสูง การสืบทอดจะต้องส่งต่ออย่างระมัดระวัง ส่งผลให้ช่างแทงหยวกพร้อมแรงร่วมใจถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน และผู้ที่สนใจอย่างกว้างขวาง

1.2.5 การเข้าร่วมเพื่อเผยแพร่ผลงานจนได้รับรางวัล การวางแผนการทำงานเพื่อเข้าร่วม เผยแพร่ผลงานจนได้รับรางวัลนั้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนหลายชุมชนต้องมีการทำงานอย่างเข้มแข็ง ผลของการทำงาน จนได้รับรางวัลนั้นเป็นเป้าหมายรอง หรือเป็นผลพลอยได้จากการทำงานเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา การแทงหยวกในการทำงานอันแท้จริงชุมชนจะต้องผ่านปัญหาอุปสรรคมากมาย ทั้งภายในชุมชนเองและ ปัญหาจากภายนอก แม้กระทั่งในบางชุมชนที่สามารถทำงานจนเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงแล้วยังต้องสู้กับ ปัญหาและอุปสรรคมากมาย การทำงานเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จึงเป็นการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ กล่าวคือ การทำงานเชิงรุก คือ การทำงานโดยการเสนอตัวเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐที่จัดขึ้น ชุมชนจึง ขอเข้าร่วมนำเสนอภูมิปัญญาการแทงหยวกเพื่อเป็นการเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาของชุมชน เช่น งานประเพณี แห่เทียนพรรษา ชุมชนได้ขอเข้าร่วมแสดงภูมิปัญญาการแทงหยวกเพื่อจัดทำปราสาทผึ้ง เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญา เหล่านี้ให้กับนักท่องเที่ยวและชาวเมืองอุบลได้รับรู้ ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการทำงานในเชิงรุก ส่วนการทำงาน ในเชิงรับ คือ การเตรียมทีมช่างแทงหยวกที่พร้อมสำหรับการรับงานทั้งงานแทงหยวกในชุมชน นอกชุมชนและ งานด้านการเป็นวิทยากรอบรมให้กับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ด้วย

1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก ผลจากการจัดเวทีชุมชนในที่ประชุมมีความคิดเห็นร่วมกันในการดำเนินงานตามแผนเพื่อการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1.3.1 การกระตุ้นจากคนในชุมชน ด้านการทำงานตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อกระตุ้นจาก คนในชุมชน จะเห็นได้จากกรณีที่มีนักวิจัยไทบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านการฟื้นฟูศิลปะ การแทงหยวก ผู้วิจัยพบว่า นักวิจัยไทบ้านได้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานโดยการสร้างความตระหนัก ให้กับคนในชุมชนในการอนุรักษ์และหวงแหนภูมิปัญญาของตน การขับเคลื่อนงานด้านภูมิปัญญาการแทงหยวก จึงส่งผลให้เกิดกระแสของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหลายด้าน เช่น คนในชุมชนสนใจการแทงหยวกมากขึ้น ช่างแทงหยวกพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญามากขึ้น เยาวชนเข้ามาเรียนรู้มากยิ่งขึ้น หน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ ความสนใจมากยิ่งขึ้น ลักษณะเช่นนี้เองจึงถือได้ว่าการกระตุ้นจากคนใน เป็นการทำงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน

1.3.2 การขอแรงสนับสนุนจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนในการทำงานเพื่อการขับเคลื่อน งานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี

1.3.3 การจัดประกวดและส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีการจัดทำต้นปราสาทผึ้ง การจัดให้มีการจัดทำ ปราสาทผึ้งที่มีการแทงหยวกเพื่อรักษาธรรมเนียมประเพณีในอดีตยังได้รับความสนใจจากชุมชน

1.3.4 การสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นพลังในการสืบทอดวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวกให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนชาวอำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี โดยการสร้าง คนรุ่นใหม่ทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสถานศึกษา และบุคคลทั่วไปเพื่อเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้สามารถคงอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน

1.3.5 การเข้าร่วมเพื่อเผยแพร่ผลงานจนได้รับรางวัล ผลจากการทำงานเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญา
การแทงหยวกของชาวบ้าน ส่งผลให้ชุมชนได้รับการเชิดชูเกียรติจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น

1.3.5.1 มหาวิทยาลัยมหาสารคามมอบรางวัลเชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านอีสานและผู้มี
ผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้แก่ยายลู่ นิลจิตต์ (ช่างแทงหยวก)

1.3.5.2 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียน “งานแทงหยวก
ทำปราสาทผึ้ง” เป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ สาขาช่างฝีมือดั้งเดิมในปี พ.ศ. 2558

**1.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับผลประโยชน์จากการดำเนินการอนุรักษ์ภูมิปัญญา
การแทงหยวก** พบว่า ชุมชนต่างมีความภาคภูมิใจในการทำงานด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน
เมื่อชุมชนได้ดำเนินตามแนวทางในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวกแล้ว ชุมชนได้รับ
ผลตอบรับหรือผลประโยชน์อย่างมากมายมหาศาล ถือเป็นเกียรติภูมิของบรรพบุรุษที่ได้ร่วมสืบสานมาจนถึง
ปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1.4.1 ได้ชื่อว่าเป็นผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของบรรพชนไว้ได้ เนื่องจากในยุคหนึ่งชุมชน
เริ่มเห็นว่า ภูมิปัญญาการแทงหยวกของชุมชนกำลังจะสูญหายไป ชาวบ้านและผู้นำชุมชนจึงได้มีการรวมตัวกัน
เพื่อหาทางอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาของตนเอาไว้ การทำงานด้านการอนุรักษ์ดำเนินมาหลายปี และ
ผ่านปัญหาอุปสรรคมากมาย ด้วยเหตุผลที่เกรงว่ามรดกภูมิปัญญาการแทงหยวกจะสูญหายไปจากชุมชนของ
ตนเอง เมื่อการทำงานของกลุ่มช่างมีความเข้มแข็งและทำงานอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ภูมิปัญญาการแทงหยวกได้รับ
การสืบทอดและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

1.4.2 ได้ก่อให้เกิดพลังของชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของตน เกิดการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม
เพื่อขับเคลื่อนการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้เข้มแข็ง

1.4.3 ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ร่วมเชิดชูเกียรติ และได้ไปนำเสนอ
ผลงานอย่างต่อเนื่อง ถือได้ว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ช่างแทงหยวกได้กล่าวไว้วิถีชีวิตส่วนใหญ่ คือ
ชาวไร่ ชาวนา ไม่คิดว่าวันหนึ่งจะได้รับเกียรติจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้ไปนำเสนอ ถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาของ
ชุมชนทำให้เป็นที่ยอมรับและสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนมาถึงปัจจุบันนี้

1.4.4 ได้รับโอกาสในการถวายงานพระราชพิธีพระราชทางเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในปี พ.ศ. 2560 นายณัฐพงศ์ มั่นคง ช่างแทงหยวกบ้านโนนทราย อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดอุดรธาธานี ได้เป็นตัวแทนของช่างแทงหยวกภาคอีสาน สกลุช่างอุดรธาธานี ในการถวายงานเครื่องสด
ประดับจิตกาธานงานแทงหยวกถือว่าเป็นงานประณีตศิลป์ที่จัดทำก่อนเวลาถวายเพลิงพระบรมศพไม่กี่วันและ
เป็นการถวายงานตกแต่งที่ใกล้ชิดพระบรมศพมากที่สุด นับเป็นเกียรติประวัติสูงสุดในชีวิต สร้างความปลาบปลื้ม
ยินดีมาสู่พสกนิกรชาวอุดรธาธานีเป็นอย่างยิ่ง

**2. แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้าน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด
อุดรธาธานี** ผลจากการสัมภาษณ์และจัดเวทีชุมชน โดยการเชิญปราชญ์ด้านการแทงหยวกมาร่วมถอดบทเรียน
ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี สามารถสรุปแนวทาง
อนุรักษ์ได้ 3 แนวทาง คือ

2.1 ภูมิปัญญาของชุมชนอนุรักษ์โดยชุมชน ศิลปะการแทงหยวกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
ชาวอำเภอลำทะเมนชัยที่ได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น การแทงหยวกจึงเป็นภูมิปัญญา
ของชุมชนที่อนุรักษ์โดยชุมชน ชาวบ้านจึงตระหนักและเห็นคุณค่าของการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเหล่านี้ว่า

เป็นภารกิจที่ชนรุ่นหลังจะต้องอนุรักษ์และสืบทอดไว้ให้กับลูกหลานชาวเชียงในตลอดไป ดังที่บุญมา (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2562); มนัส (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2562) กล่าวว่า งานศิลปะการแทงหยวกเป็นงานฝีมือที่มีอยู่คู่กับประเพณีของหมู่บ้านอยู่แล้ว ซึ่งชาวบ้านจะยึดมั่นสืบทอดประเพณีอันดีงามแสดงให้เห็นว่า トラบโดที่ชาวบ้านยังคงรักษาประเพณี งานช่างแทงหยวกก็ยังคงอยู่คู่กับชาวบ้าน อำเภอเชียงใน แม้ว่าจะไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์ศิลปะการแทงหยวกโดยตรง แต่อาศัยกลไกทางประเพณีช่วยอุ้มชูงานศิลปะให้คงอยู่คู่สังคมเอง

2.2 ภูมิปัญญาของชุมชนสนับสนุนโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน การร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่านี้ ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้นำในการร่วมกันสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาเหล่านี้เอาไว้ ดังที่ณัฐภูมิ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2562) กล่าวว่า งานศิลปะการแทงหยวกเป็นงานฝีมือที่ต้องมีการปฏิบัติควบคู่กับประเพณีเก่าแก่ของหมู่บ้าน ชาวบ้านต่างร่วมแรงร่วมใจกันในการสืบทอดประเพณีอันดีงาม ไม่มีความคิดที่จะละทิ้งประเพณีอันดีงาม ดังนั้นงานศิลปะการแทงหยวกก็จะคงอยู่ต่อไปเช่นกัน ในส่วนองค์การบริหารส่วนตำบล ก็พร้อมให้การสนับสนุนเต็มที่ ดังที่นายมนูญ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2563) ได้กล่าวถึง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไทยที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก ซึ่งมีการจัดโครงการอบรมการแทงหยวกให้กับชาวบ้านและผู้สนใจทั่วไป โดยเชิญช่างแทงหยวกให้เป็นวิทยากรอบรมชาวบ้านที่สนใจเกี่ยวกับศิลปะลวดลายไทยอีสานในการแทงหยวกลวดลายต่าง ๆ

2.3 ภูมิปัญญาของชุมชนส่งเสริมโดยสถาบันการศึกษา ซึ่งสถาบันการศึกษาถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ดังที่นายสำราญ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2562) ช่างแทงหยวกบ้านยางซึ้ง ได้กล่าวว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูศิลปะการแทงหยวก ดังตัวอย่างโรงเรียนบ้านยางซึ้ง นำโดยนายเสถียร ประกอบจันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางซึ้งได้เชิญให้ทีมช่างแทงหยวกเข้าไปสอนภูมิปัญญาการแทงหยวกให้กับนักเรียนในโรงเรียน การเรียนการสอนภูมิปัญญาการแทงหยวกนั้น มีทั้งการสอนในเวลาราชการและวันเสาร์อาทิตย์ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมการอบรมได้อย่างทั่วถึง ซึ่งการจัดกิจกรรมโดยโรงเรียนหรือสถานศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในการฟื้นฟูศิลปะการแทงหยวกทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการอนุรักษ์อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

จากข้อมูลของการสัมภาษณ์ช่างแทงหยวกในด้านการอนุรักษ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าช่างทุกคนมีความมั่นใจและภาคภูมิใจในความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความสมัครสมานสามัคคีกันในการที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยมีหน่วยงานที่ร่วมกันรับผิดชอบ คือ วัดเป็นสถานที่จัดงานประเพณี บ้านหรือชุมชนร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีโดยทำการตกแต่งปราสาทผึ้ง ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ดำเนินงาน และเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าวในเว็บไซต์ของหน่วยงาน รวมทั้งการไลฟ์สดผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงานเมื่อมีการจัดกิจกรรมดังกล่าว ดังนั้น เมื่อประเพณียังคงมีอยู่ตราบโด งานศิลปะการแทงหยวกของช่างก็คงอยู่คู่กับสังคมประเพณีและวัฒนธรรมสืบไปเท่านั้น

ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอลือโขงใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ศิลปะการแทงหยวกมีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนี้

1. การสอนให้กับเครือญาติ ช่างแทงหยวกจะถ่ายทอดศิลปะการแทงหยวกให้กับลูกหลานเครือญาติของตน เริ่มต้นตั้งแต่ให้เป็นลูกมือช่างในการทำงาน เช่น ทำความสะอาดกาบกล้วยที่แกะลอกออกจากลำต้น คอยฉีดย่น้ำล่อเลี้ยงความสดชื่นให้กับกาบกล้วย จากนั้นจึงสอนให้เรียนรู้ทีละขั้นตอน เริ่มตั้งแต่วิธีการจับมีดแทงหยวกและการแทงหยวกลายง่าย ๆ ก่อน โดยเริ่มจากลายพื่นหนึ่งหรือลายพื่นปลาแล้วจึงพัฒนาไปตามลำดับความยากง่ายของแต่ละลาย ฝึกแทงหยวกจนคล่องและชำนาญ

ภาพ 2

ช่างแทงหยวกกำลังสอนวิธีการแทงหยวกให้กับลูกหลานเครือญาติของตน

หมายเหตุ. โดย สาคร ฉลวยศรี, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2562

2. การสอนแก่บุคคลในชุมชนที่ไม่มีเครือญาติ ช่างทุกคนยินดีสอนศิลปะการแทงหยวกให้แบบไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เพราะช่างถือว่าเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้คงอยู่กับชุมชนและถือว่าบุคคลที่มาเรียนศิลปะการแทงหยวกนั้นเปรียบเสมือนลูกหลานของตนคนหนึ่ง เพียงแต่จะต้องมีการนัดแนะวันเวลาที่เหมาะสม และช่วงเวลาวางจากงานอาชีพหลัก ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับช่างว่าจะมีเวลาวางช่วงใดแล้วแต่จะตกลงกัน แต่โดยปกติคนที่ไม่ใช่เครือญาติแต่เป็นบุคคลภายในชุมชนที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวก ก็มักจะไปสมัครเป็นลูกมือช่างแล้วเรียนรู้งานการแทงหยวกในช่วงก่อนวันออกพรรษาประมาณ 1 สัปดาห์ เพื่อเรียนรู้งานกับช่างแทงหยวกเมื่อได้เรียนรู้พอสมควรครบทุกขั้นตอนแล้วจึงกลับมาพัฒนาฝึกฝนฝีมือการแทงหยวกด้วยตนเองที่บ้าน (มนัส (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2562)

ภาพ 3

ช่างแทงหยวกสอนวิธีการแทงหยวกให้กับบุคคลในชุมชนที่มีใช้เครือญาติ

หมายเหตุ. โดย สาคร ฉลวยศรี, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2562

3. การสอนศิลปะการแทงหยวกให้กับบุคคลทั่วไป บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน หากมีความสนใจจะเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวก ช่างทุกคนก็มีความยินดีถ่ายทอดความรู้ให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน เพียงแต่มาติดต่อเพื่อกำหนดวันเวลาให้เรียบร้อยจึงค่อยดำเนินการเรียนการสอนตามที่ตกลงกัน

ภาพ 4

ช่างแทงหยวกกำลังสอนวิธีการแทงหยวกให้กับบุคคลทั่วไป

หมายเหตุ. โดย สาคร ฉลวยศรี, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2562

4. การสอนเสริมในสถานศึกษาและนอกสถานที่ โดยปกติช่างแทงหยวกจะถูกเชิญไปเป็นวิทยากรสอนงานศิลปะแทงหยวกตามสถานศึกษาในช่วงเวลาว่างตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่ติดต่อมา เช่น โรงเรียนนาคำใหญ่ อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนกันทรารมย์และโรงเรียนละทาย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ (บุญมา (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2562) นอกจากนี้ ยังมีคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี นำนักศึกษาไปศึกษาดูงานและเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวกกับช่างแทงหยวก โดยใช้สถานที่บริเวณวัดเป็นศูนย์รวมการเรียนรู้การแทงหยวก (สมชาย (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพ 5

ช่างแทงหยวกสอนการแทงหยวกให้กับนักศึกษาที่มาศึกษาเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวก

หมายเหตุ. โดย สาคร ฉลวยศรี, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยข้างต้นพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนถือได้ว่าเป็นกระบวนการเสริมสร้างการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างที่ยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยปรากฏใน 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภูมิปัญญาการแทงหยวก 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานตามแผนเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก และ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับผลประโยชน์จากการดำเนินการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการแทงหยวก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอคิน รพีพัฒน์ (2547) พบว่า การมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การกำหนดปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญา ขั้นที่ 2 การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญา ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน และขั้นที่ 4 การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

จากข้อมูลดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าในการทำงาน หากได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ทั้งจากผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้รับ และผู้สนับสนุนส่งเสริมก็จะทำให้งานสืบสานต่อและคงอยู่คู่กับสังคมต่อไป ตราบนานเท่านาน

แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวก พบว่า ชุมชนมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาดังกล่าวใน 3 แนวทาง ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาของชุมชนอนุรักษ์โดยชุมชน ซึ่งประชาชนในแต่ละตำบลต่างตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่ได้รับสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ เมื่อมีงานจึงได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันมาโดยตลอด เช่น การบริจาคต้นกล้วยที่ใช้ในการแทงหยวก บริจาคไม้ไผ่เพื่อใช้ทำตัวโครงสร้างปราสาทหรือทำเป็นตอกมัดหยวกกล้วย เป็นต้น 2) ภูมิปัญญาของชุมชนสนับสนุนโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน ซึ่งหน่วยงานรัฐที่มีส่วนสนับสนุนที่ชัดเจน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่คอยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ 3) ภูมิปัญญาของชุมชนส่งเสริมโดยสถาบันการศึกษา ซึ่งสถาบันการศึกษาได้กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้งานศิลปะจากที่เคยเรียนรู้ด้านการแกะสลักของสด คือ ผลไม้ต่าง ๆ ก็ให้มีการเรียนรู้การแทงหยวก ส่วนช่างแทงหยวกในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นมี 4 ลักษณะ คือ 1) การสอนให้เครือญาติ 2) การสอนให้บุคคลในชุมชนที่มีใช้เครือญาติ 3) การสอนศิลปะการแทงหยวกให้กับบุคคลทั่วไป และ 4) การสอนเสริมในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้ทราบถึงแนวคิดในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะ การแทงหยวกของช่างแทงหยวก ซึ่งช่างแทงหยวกแต่ละพื้นที่ต่างมีความสนใจในการที่จะหาผู้สืบทอดศิลปะการแทงหยวกของตนไว้ให้อยู่คู่กับสังคม จึงได้หาผู้สืบทอดโดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดที่เป็นลูกหลานในเครือญาติก่อน และเมื่อมีโอกาสได้รับเชิญให้ไปถ่ายทอดองค์ความรู้ตามสถานศึกษาต่าง ๆ จึงไม่มีช่างแทงหยวกคนใดที่จะปฏิเสธกลับภาคภูมิใจในศิลปะวิทยาของตนที่ได้ถ่ายทอดสู่สังคม จะเห็นได้จากกรณีบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่เครือญาติของช่างแทงหยวกที่มาศึกษาเรียนรู้ ช่างแทงหยวกล้วนเต็มใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยไม่มีการเก็บค่าศึกษาเล่าเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโสภิตา ณ ป้อมเพชร์ (2557) ที่ได้ศึกษาศิลปะการแทงหยวก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง พบว่า ช่างแทงหยวกทุกคนมีความยินดีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะการแทงหยวกโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ยิ่งหากได้รับการสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน งานศิลปะการแทงหยวกก็จะเป็นที่แพร่หลายและคงอยู่คู่กับสังคมสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

สถาบันการศึกษาในทุกระดับควรเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อจะได้จัดเก็บเป็นคลังทางปัญญาของชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงชุมชนหรือการจัดโครงการบริการวิชาการชุมชนในระดับมหาวิทยาลัย หรือโครงการค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนในระดับโรงเรียน ตลอดจนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการแทงหยวกต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษางานวิจัยภูมิปัญญาการแทงหยวกในชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อันจะเป็นการอธิบายความเป็นสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนหรือชาติพันธุ์นั้น ๆ

2. ควรมีการวิจัยภูมิปัญญาการแทงหยวกที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอบึงโขงใน จังหวัดอุดรธานี การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ประจำปีงบประมาณ 2562 ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีที่ให้ทุนสนับสนุนการทำงานวิจัยครั้งนี้

รายการอ้างอิง

- คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. (2525). *ชีวิตไทย*. อมรินทร์การพิมพ์.
- ณัฐวุฒิ (นามสมมติ). (2562, 11 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ดวงจันทร์ สุสุทธิ. (2551). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปการแทงหยวก จังหวัดเพชรบุรี*. [สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- ดำรงค์ ชีวะสาโร. (2554). *ศึกษาการแทงหยวกของช่างพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา*. [ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยทักษิณ].
- บุญมา (นามสมมติ). (2562, 10 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ประภากร แก้ววรรณ. (2554). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนัส (นามสมมติ). (2562, 10 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- มณูญ (นามสมมติ). (2563, 22 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2559). *ทฤษฎีการมีส่วนร่วม*. http://learningofpublic.blogspot.com/2016/02/blog-post_79.html
- สมชาย (นามสมมติ). (2563, 22 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. (2554). *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน*. เอสอาร์พรีนติ้งเมสโปรดักส์ชั่น.
- สำราญ (นามสมมติ). (2562, 10 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- โสภิตา ณ ป้อมเพชร์. (2557). *ศิลปกรรม ศิลปะการแทงหยวก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง*. [ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา*. ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข.

บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

Function of the Feast of Our Lady of Ransom in the Immaculate Conception Church Community, Dusit, Bangkok

อติวิทย์ เชียงคิว (Atiwit Siengkiw)¹

Received: August 30, 2023

Revised: December 1, 2023

Accepted: December 7, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยเอกสารร่วมกับกระบวนการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสมีบทบาทต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน 4 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทในการแสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อพระนางมารีย์พรหมจารี 2) บทบาทในการสร้างความมั่นคงและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ 3) บทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนคอนเซ็ปชัน ได้แก่ อัตลักษณ์ทางศาสนา และอัตลักษณ์ด้านอาหาร และ 4) บทบาทการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสามัคคีของชุมชน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นประเพณีสำคัญที่ยึดโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นปึกแผ่น ทำให้ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

คำสำคัญ: บทบาทของพิธีกรรม, แม่พระไถ่ทาส, ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน, คริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก

Abstract

This is qualitative research. The purpose of this research was to analyze the function of Our Lady of Ransom celebration for the Immaculate Conception Church community in Dusit, Bangkok. The data was collected through document research, stakeholder interviews, and participant and non-participant observations. The study found that the Feast of Our Lady of Ransom serves four functions for the Immaculate Conception Church community as following: 1) demonstrating faith in the Virgin Mary 2) creating stability and serving as a psychological refuge 3) displaying the community's identity, including religious and food cultural identity 4) promoting community interaction and unity. This research highlights the Feast of Our Lady of Ransom as a significant tradition that connects various community components and maintains a strong identity.

Keywords: The Ritual's Function, Our Lady of Ransom, Immaculate Conception Church Community, Catholicism

¹ โรงเรียนเซนต์คาเบรียล มูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย
Saint Gabriel's College, Saint Gabriel's Foundation Thailand

บทนำ

ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญเป็นชุมชนชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกแห่งแรกในเขตเมืองบางกอกที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 348 ปี จากหลักฐานและบันทึกต่าง ๆ พบว่า ชุมชนบริเวณนี้ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยในปี พ.ศ. 2217 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พระราชทานที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือวัดสมอรายให้แก่ครอบครัวคริสตชนคาทอลิกชาวโปรตุเกสที่เข้ามารับราชการเป็นทหารอาสาประมาณ 70 ครอบครัว โดยมีบาทหลวงชาวโปรตุเกสติดตามเข้ามาดูแล (วิชัยพล บัญชาชีวะชัย, 2556, หน้า 14) ต่อมาพระสังฆราช หลุยส์ ลาโน มิชชันนารีชาวฝรั่งเศสได้เข้ามาดูแลชุมชนดังกล่าวต่อบาทหลวงชาวโปรตุเกส และได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตสร้างวัดคาทอลิกเพื่อเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมิได้ทรงขัดข้อง พระสังฆราช หลุยส์ลาโน จึงได้เริ่มก่อสร้างวัดตั้งชื่อว่า “Immaculate Conception” แปลว่า แม่พระปฏิสนธินิรมล (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2539, หน้า 16)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เกิดความวุ่นวายในเมืองเขมร ชาวเขมรบางส่วนได้อพยพมายังสยามประเทศ ในจำนวนนี้มีชาวเขมรที่เป็นคริสตชนคาทอลิกด้วยประมาณ 500 คน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลุ่มคริสตชนชาวเขมรเหล่านั้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณชุมชนโปรตุเกสเหนือวัดสมอราย (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), 2562, หน้า 42) หรือบริเวณชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญซึ่งเป็นชุมชนของคริสตชนอยู่ก่อนแล้ว

ชาวชุมชนคอนเซ็ปชัญเป็นกลุ่มคริสตชนที่มีความเชื่อที่เข้มแข็ง ให้ความสำคัญกับวันฉลองทางศาสนา และให้ความเคารพพระสงฆ์อย่างมาก จนได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มคริสตชนที่มีความศรัทธาในคริสต์ศาสนามากที่สุดในมิสซังสยามขณะนั้น (สมศรี บุญอรุณรักษา, 2563, หน้า 529) นอกจากนี้ชาวชุมชนยังให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อ “แม่พระ” โดยเฉพาะต่อรูปสลัก “แม่พระไถ่ทาส” (แวนรอย เอ, 2565, หน้า 111) ซึ่งถือเป็นสมบัติสำคัญที่คริสตชนชาวเขมรนำมาประดิษฐาน ณ วัดคอนเซ็ปชัญ เมื่อครั้งอพยพเข้ามาเพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเป็นศูนย์รวมจิตใจทางศาสนา

ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นงานฉลองพิเศษซึ่งวัดและชุมชนร่วมกัน จัดขึ้นในวันที่ 24 กันยายนของทุกปี โดยจะมีการจัดพิธีบูชาขอบพระคุณตามความเชื่อของชาวคริสต์ การอัญเชิญองค์แม่พระไถ่ทาสแห่เวียนรอบวัด เพื่อให้ประชาชนได้ถวายสักการะและขอพรตามความเชื่อและปรารถนาของตน นอกจากนี้ยังมีการตั้งโรงทานจากผู้มีจิตศรัทธาจากทั้งในและนอกชุมชนเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์แม่พระ นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าพิธีดังกล่าวยังมีบทบาทอื่น ๆ ต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญอีกหลายประการ

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการศึกษาด้านประเพณีและพิธีกรรมในปัจจุบันมีความหลากหลายครอบคลุมทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่พิธีกรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาและศาสนาพื้นบ้าน โดยเฉพาะการนับถือผี เช่น พิธีกรรมการโหล่มะมีวดของชุมชนเขมร จังหวัดสุรินทร์ (สารภี ขาวดี, 2555) พิธีกรรมที่มีต่อเจ้าหลวงคำแดงของชาวจังหวัดเชียงใหม่ (สุกัญญา อินทวัน, สนิท สัตโยภาส และรังสรรค์ จันต๊ะ, 2559) พิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ของชาวจังหวัดสมุทรปราการ (รัตนพล ชื่นคำ, ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ และสุกัญญา สุฉายา, 2564) หรือพิธีกรรมในงานประเพณีนมัสการหลวงพ่อพะพรของชาวจังหวัดพิจิตร (อภิวัฒน์ สุธรรมดี, ชนิกานต์ ยศปัญญา, สุพรรณธิดา ประดิษฐ์สอน และมนัสวี หิมพานต์, 2565) เป็นต้น

จากตัวอย่างงานวิจัยที่ผ่านมาผู้วิจัยเห็นว่ายังศึกษาไม่ครอบคลุมถึงพิธีกรรมที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อของคริสต์ศาสนา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาด้านบทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชาวชุมชน

วัดคอนเซ็ปชัญ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เพื่อวิเคราะห์ว่าพิธีกรรมดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญต่อชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญในด้านใดบ้าง อันจะทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนาและวิถีปฏิบัติทางสังคมของคริสตชนในชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชุมชนคาทอลิกที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม ซึ่งเสนอว่า ในการศึกษาข้อมูลคติชนเพื่อจะทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับวัฒนธรรมหรือบทบาทหน้าที่ของคติชนนั้น จะต้องศึกษาบริบทซึ่งเป็นชุดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเภทของคติชน และทัศนคติที่มีต่อคติชนประเภทนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้บาสคอมได้สรุปบทบาทของคติชนไว้ 4 ประการ (Bascom, 1965 อ้างถึงใน ศิราพร ณ กลาง, 2557, หน้า 362-363) ประการแรก คือ การอธิบายที่มาและเหตุผลในการประกอบพิธีกรรม ประการที่สอง คือ การให้การศึกษาในสังคมประเพณี ประการที่สาม คือ การรักษาแบบแผนและมาตรฐานพฤติกรรมของผู้คนในสังคม และประการสุดท้าย คือ การให้ความบันเทิงและแสดงออกถึงความคับข้องใจของคนในสังคม

ศิราพร ฐิตะฐาน ณ กลาง (2537, หน้า 13) ผู้เชี่ยวชาญด้านคติชนวิทยาได้นำแนวคิดของบาสคอมมาประยุกต์เพื่อศึกษาบทบาทของคติชนในประเทศไทย ซึ่งได้สรุปบทบาทของคติชนในสังคมไทยไว้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทในการเป็นทางออกของความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคม 2) บทบาทในการให้การศึกษาและอบรมระเบียบสังคม 3) บทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรม และ 4) บทบาทการสร้างเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ต่อมา ศิราพร ณ กลาง (2557, หน้า 362-363) ได้ปรับปรุงและเรียบเรียงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของคติชนในประเทศไทยขึ้นใหม่ โดยยังคงใช้แนวคิดของบาสคอมเป็นหลักสำคัญในการนำเสนอ ซึ่งหลังจากการปรับปรุงเพิ่มเติมและขยายขอบเขตของเนื้อหาแล้ว สามารถสรุปบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมไทยได้ 3 ประการ คือ 1) บทบาทในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม 2) บทบาทในการอบรมระเบียบทางสังคม ให้การศึกษา และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และ 3) บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ที่ผ่านมามีการศึกษารoles บทบาทของประเพณีหรือพิธีกรรมที่มีต่อชุมชนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยเห็นว่าควรจะจำแนกงานวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ การศึกษาในบริบทชุมชนเมืองและการศึกษาในบริบทชุมชนท้องถิ่น

กลุ่มแรกการศึกษารoles บทบาทของประเพณีหรือพิธีกรรมในบริบทชุมชนเมือง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล ผลการศึกษาส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางจิตใจและการแสดงอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของผู้คนในชุมชนเมือง ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ อภิวัฒน์ สุธรรมดี (2559) เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่จุ่งจาง เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่จุ่งจางมีบทบาทในการการตอบสนองทางจิตใจของผู้คนในโลกทุนนิยม นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการแสดงตัวตนทางความเชื่อในฐานะกลุ่มชนในสังคมเมือง และบทบาทในการเติมเต็มวัฒนธรรมให้สมบูรณ์ เช่นเดียวกับการศึกษาของกานต์พิชชา อุดมมงคลกิจ และภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2564) เรื่อง ประเพณีตักบาตรพระร้อยทางเรือ: บทบาทต่อชุมชนมอญลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาแสดงให้เห็นบทบาทของประเพณีตักบาตรพระร้อยทางเรือในการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชุมชน การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การสืบทอดและสร้างสรรค์ประเพณี

สำคัญในพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของรัตนพล ชื่นคำ, ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ และสุกัญญา สุจนายา (2564) เรื่อง ความหมายและบทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ที่เน้นการเป็นที่พึ่งทั้งต่อระดับปัจเจกและระดับชุมชน คือในระดับปัจเจกมีบทบาทด้านการเป็นที่พึ่งทางใจ การประกอบอาชีพ การรักษาโรค และความเป็นสิริมงคล ส่วนในระดับชุมชนมีบทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน การเป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชน และการสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชน

ส่วนในบริบทชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นบทบาทในการอธิบายความเป็นมาของพิธีกรรม การสร้างปฏิสัมพันธ์ รวมถึงการเป็นกรอบทางจริยธรรมให้กับผู้คนในชุมชน เช่น การศึกษาของจตุพร เพชรบุรณ์ (2559) เรื่อง ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบวญญูคำ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของประเพณีทานธัมม์ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา การสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม การอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรม การสร้างความมั่นคงทางใจให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ และการเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท เช่นเดียวกับการศึกษาของภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2565) เรื่อง พิธีกรรม “กินตอง”: บทบาทต่อชาวบ้านในชุมชนอำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมกินตองมีบทบาทสำคัญในการระบายความทุกข์ยากและความคับข้องใจให้แก่ชุมชน การสร้างเครือข่ายและความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน การสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชุมชน และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของเอี่ยมพร ทิพย์เดช, เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ และสุริยะกาล ทองเหลา (2566) เรื่อง พิธีส่อนขวัญ: พิธีกรรมแห่งความเชื่อของชาวชุมชนหนองแวง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี การศึกษานี้แสดงให้เห็นบทบาทของพิธีส่อนขวัญในระดับปัจเจกที่มีบทบาทในการสร้างกำลังใจโดยเฉพาะการรักษาโรคให้กับผู้ป่วย ส่วนในระดับชุมชนนั้นพิธีส่อนขวัญมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชน และการสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วย

งานวิจัยข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของคติชนประเพณีและพิธีกรรมในสังคมไทย ทั้งผีและพุทธที่หลากหลายในระดับปัจเจกและระดับชุมชน โดยเฉพาะบทบาทในการสร้างความมั่นคงและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยใช้แนวคิดของวิลเลียม บาสคอม และศิริพร ณ ถลาง เป็นแนวในการศึกษา ประกอบกับกระบวนการวิจัยที่ใกล้เคียงกันคือ การลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้แนวคิดบทบาทของคติชนของ ศิริพร ณ ถลาง (2557) ในบริบทวัฒนธรรมของไทย เป็นแนวทางในการศึกษา ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสซึ่งเป็นประเพณีในคริสต์ศาสนาต่อไป

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ศึกษาบทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน โดยใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ เอกสารประวัติความเป็นมาของวัดคอนเซ็ปชัน แนวคิดการศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม แนวคิดมานุษยวิทยาศาสนา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (field work research) ณ วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้าขอยสามเสน 11 ถนนสนามเสน แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร วันที่ 23 - 24 กันยายน พ.ศ. 2565

2.1 รวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต (observation methods) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าร่วมพิธีบูชาขอบพระคุณและร่วมขบวนแห่แม่พระไถ่ทาส และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ได้แก่ การสังเกตขั้นตอน การตกแต่งสถานที่ และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมพิธีฉลองแม่พระไถ่ทาส

2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ (interview methods) บุคคลสำคัญผู้มีส่วนร่วมในงานรวม 7 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัน 1 รูป และผู้มาร่วมงานทั่วไป จำนวน 6 คน แบ่งเป็นผู้ที่อาศัยหรือประกอบกิจการในชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน 3 คน ผู้มาตั้งโรงงาน 1 คน ผู้เข้าร่วมงานทั่วไป 2 คน และผู้มีความรู้เกี่ยวกับพิธีทางคริสต์ศาสนา 1 คน

3. วิเคราะห์บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสโดยการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดบทบาทหน้าที่

4. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นมาขององค์แม่พระและประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาส

รูปสลักแม่พระไถ่ทาสมีลักษณะเป็นรูปหญิงสาวยืนพนมมือแกะสลักจากไม้ สูงประมาณ 100 เซนติเมตร ซึ่งกลุ่มคริสตชนชาวเขมรอพยภูเขามาด้วยเมื่อครั้งอพยพมายังสยามในสมัยรัชกาลที่ 1 รูปสลักนี้เป็นรูปเคารพที่มีอายุเก่าแก่กว่า 400 ปี ซึ่งชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชันให้ความศรัทธาและเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง (วิจิตร แสงหาญ, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) มีเรื่องเล่าว่าเมื่อประมาณ พ.ศ. 2337 เหตุการณ์ความไม่สงบทางเมืองเขมรคลี่คลายแล้ว ชาวเขมรที่อพยพเข้ามามีความประสงค์ที่จะเดินทางกลับบ้านเมืองและจะอัญเชิญรูปสลักแม่พระกลับไปด้วย ระหว่างที่กำลังแจวเรือเพื่อออกเดินทางปรากฏว่าเรือที่ประดิษฐานองค์แม่พระไม่เคลื่อนที่ แต่เมื่อหันหัวเรือกลับไปยังวัดคอนเซ็ปชัน เรือกลับเคลื่อนที่ได้อย่างสะดวก เป็นเช่นนี้อยู่หลายครั้ง ชาวบ้านเห็นว่าเป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์จึงตกลงกันว่าจะอัญเชิญรูปสลักแม่พระไถ่ทาสกลับไปประดิษฐานที่วัดคอนเซ็ปชันดังเดิม หลังจากนั้นจึงเดินทางกลับเมืองเขมรอย่างปลอดภัย รูปสลักแม่พระไถ่ทาสจึงประดิษฐานอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชันมาจวบจนปัจจุบัน (วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า, 2517, หน้า 75)

ภาพ 1

รูปสลักแม่พระไถ่ทาสของวัดคอนเซ็ปชัน

หมายเหตุ. โดย อติวิญญ์ เชียงคิ้ว, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2565

ประเพณีการฉลองแม่พระไถ่ทาสเกิดขึ้นครั้งแรกโดยคณะนักบวชชื่อว่า “คณะแม่พระไถ่ทาส” (Our Lady of Ransom) ซึ่งเป็นคณะที่ก่อตั้งโดย นักบุญเปโตร โนลาสโก (St. Peter Nolasco) นักบุญเรมอนแห่งเปนาฟอร์ท (St. Raymond of Penafort) และพระเจ้าเจมส์ที่ 1 กษัตริย์แห่งอารากอน (King James of Aragon) ในประเทศสเปน มูลเหตุเนื่องมาจากในปี พ.ศ. 1761 (ค.ศ. 1218) พระนางมารีย์ทรงมาประจักษ์แก่ท่านนักบุญเปโตร โนลาสโก เพื่อขอให้ท่านตั้งคณะขึ้นมาช่วยเหลือคริสตชนที่ถูกพวกแขกมัวร์จับไปเป็นทาส นอกจากนี้พระนางยังประจักษ์แก่นักบุญเรมอนแห่งเปนาฟอร์ท และพระเจ้าเจมส์ที่ 1 กษัตริย์แห่งอารากอน เพื่อขอให้กระทำในลักษณะเดียวกัน ทั้ง 3 ท่านจึงร่วมกันตั้งคณะแม่พระไถ่ทาสขึ้น และได้ไถ่ชีวิตทาสชาวคริสต์หลายหมื่นคน เพื่อเป็นการถวายเกียรติและแสดงออกถึงความสำนึกในความรักที่แม่พระมีต่อคริสตชน จึงมีการฉลองแม่พระไถ่ทาสขึ้นในขณะเป็นการภายใน (Our Lady of Ransom Catholic Church, n.d.)

ภารกิจการช่วยเหลือคริสตชนทำให้คณะแม่พระไถ่ทาสได้รับความศรัทธาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและแผ่ขยายออกไปยังประเทศต่าง ๆ ทำให้ประเพณีการฉลองแม่พระไถ่ทาสแพร่ขยายไปทั่วคริสตจักรละตินด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2339 (ค.ศ. 1696) สมเด็จพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ ที่ 12 (Innocent XII) จึงได้ประกาศให้มีการฉลองแม่พระไถ่ทาสทั่วพระศาสนจักรสากลอย่างเป็นทางการ (Marian Library, n.d.) ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดวันฉลองแม่พระไถ่ทาสอยู่ทั่วโลก เช่น ที่มหาวิหารแม่พระไถ่ทาส รัฐเกรละ ประเทศอินเดีย (Kerala Catholic Bishops' Council, n.d.) หรือที่โบสถ์แม่พระไถ่ทาส รัฐอิลลินอยส์สหรัฐอเมริกา (Our Lady of Ransom Catholic Church, n.d.)

ส่วนประเพณีการฉลองแม่พระไถ่ทาสของชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ คุณพ่อวิจิตต์ แสงหาญ (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัญ กล่าวว่า “เป็นการฉลองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อครั้งคริสตชนชาวเขมรอพยพเข้ามาในสยามสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พร้อมกับนำรูปสลักแม่พระไถ่ทาสซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านมาด้วย” การฉลองนี้จะจัดขึ้นในวันที่ 24 กันยายนของทุกปี พิธีการประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ได้แก่ พิธีบูชาขอบพระคุณ และพิธีอัญเชิญรูปสลักแม่พระไถ่ทาสแห่รอบวัด ซึ่งมีองค์ประกอบและรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1

องค์ประกอบการจัดงานฉลองแม่พระไถ่ทาส

องค์ประกอบ	รายละเอียด
ผู้จัดพิธี	บาทหลวงวิจิตต์ แสงหาญ เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้าและชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ
สถานที่ประกอบพิธี	วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า ซอยสามเสน 11 แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ
วันและเวลา	วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2565 เริ่มพิธีบูชาขอบพระคุณเวลา 18.00 น. และเริ่มขบวนแห่เวลาประมาณ 19.00 น.
ผู้ประกอบพิธี	บาทหลวงชูศักดิ์ บุญอนันตบุตร และบาทหลวงธนากร เลาหบุตร บาทหลวงประจำอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ที่รับศีลบวชครบรอบ 25 ปี
ผู้เข้าร่วมพิธี	บาทหลวงในเขตอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ และชุมชนใกล้เคียง
ขั้นตอนของพิธี	แบ่งออกเป็น 2 พิธีย่อย คือ พิธีบูชาขอบพระคุณ และพิธีแห่รูปสลักแม่พระไถ่ทาส
บทสวดในพิธี	ภาษาไทย 13 เพลง เช่น เพลงชาวเราจยินดี เพลงพระสิริรุ่งโรจน์ (เพลงนมัสการ) ภาษาละติน 7 เพลง เช่น เพลง Ave Maria เพลง Agnus dei ภาษาอังกฤษ 1 เพลง ได้แก่ เพลง Blest are you, Lord, God of all Creation

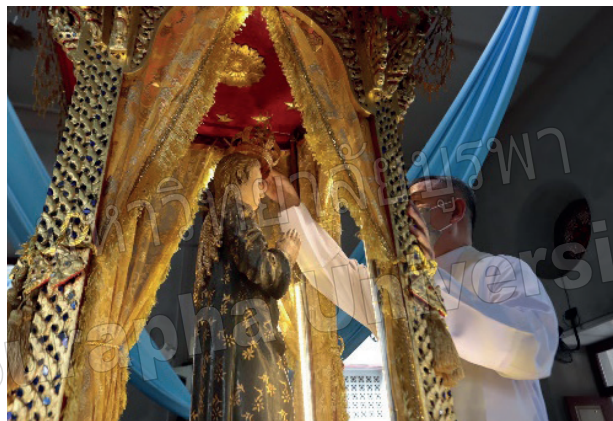
2. บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน

2.1 บทบาทในการแสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อพระนางมารีย์พรหมจารี

พระศาสนจักรคาทอลิกให้ความสำคัญแก่พระนางมารีย์เป็นอย่างยิ่งในฐานะที่พระองค์เป็นพระชนนีขององค์พระเยซูเจ้า และเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตด้วยคุณลักษณะ 3 ด้าน (ประชาชาติ ปรีชาวุฒิ, 2564, หน้า 47) คือ การนอบน้อมต่อพระประสงค์ขององค์พระผู้เป็นเจ้าทุกอย่างด้วยความเชื่อ การนบอบบนบอบแบบผู้รับใช้และความไว้วางใจในองค์พระผู้เป็นเจ้า ด้วยคุณลักษณะพิเศษดังกล่าวคริสตชนคาทอลิกจึงยกย่องให้แม่พระเป็น “แม่ทางจิตวิญญาณ” ของคริสตชน (ศูนย์คริสตศาสนธรรม, 2550, หน้า 80)

ภาพ 2

คุณพ่อวิจิตรต์ แสงหาญ ถวายมงกุฎทองคำแด่องค์แม่พระ

หมายเหตุ. จาก “พิธีบูชาขอบพระคุณฉลองแม่พระไถ่ทาส” โดย วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า, 2565ก.

ชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชันให้ความสำคัญและศรัทธาแม่พระเป็นพิเศษ เห็นได้จากการตั้งชื่อวัดว่า “Immaculate Conception” แปลเป็นภาษาไทยว่า “แม่พระปฏิสนธินิรมล” โดยในรอบปีวัดแห่งนี้จะมีงานฉลองใหญ่ซึ่งถือเป็นงานประจำปีของวัด 2 ครั้ง ได้แก่ วันที่ 24 กันยายน งานฉลองแม่พระไถ่ทาส และวันที่ 8 ธันวาคม งานสมโภชแม่พระปฏิสนธินิรมล (วิจิตรต์ แสงหาญ, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) นอกจากนี้ยังเห็นได้จากเรื่องเล่าความศักดิ์สิทธิ์ของแม่พระที่ช่วยปกป้องชุมชนให้ผ่านพ้นเหตุการณ์อันตรายมาได้หลายครั้ง ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์เพลิงไหม้ในชุมชน เพลิงลามมาถึงใกล้บริเวณหลังวัด ขณะที่ไฟกำลังลุกไหม้อย่างรุนแรงนั้นมีชายแจวเรือหนึ่งมาช่วยดับไฟและเห็นผู้หญิงกำลังใช้ผ้าเช็ดหน้าโบกไล่ไฟอยู่บนหลังคาของวัด ชายผู้นั้นจึงร้องตะโกนว่า “มีผู้หญิงยืนอยู่บนหลังคาโบสถ์ เอาผ้าเช็ดหน้าโบกไล่ไฟ” แต่เมื่อทุกคนหันขึ้นไปมองก็ไม่พบใคร หลังจากนั้นไม่นานไฟก็ดับลงโดยไม่ลามมาถึงวัด เมื่อไฟดับแล้วทุกคนต่างพากันเข้าไปในโบสถ์ ชายแจวเรือผู้นั้นยืนยันว่าผู้หญิงที่เห็นเมื่อครั้งนี้เป็นคนเดียวกับผู้หญิงที่รูปสลักนี้ และเมื่อเข้าไปพิสูจน์พบว่าบริเวณพระบาทขององค์แม่พระไถ่ทาสมีรอยเขม่าไฟอยู่จริง เหตุการณ์นี้ทำให้ชายแจวเรือเกิดความศรัทธาอย่างมากและหันมานับถือคริสต์ศาสนาในทันที (วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า, 2517 หน้า 76)

เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวชุมชนคอนเซ็ปชันและชุมชนใกล้เคียงเกิดความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์แม่พระ ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้าง “สายประคำทองคำ” เพื่อถวายซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาอย่างสูงสุด และเป็นที่มาของการถวายสร้อยคอทองคำในการฉลองแม่พระในเวลาต่อมา เปรมศักดิ์ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) กล่าวว่า “ชาวบ้านที่มาสวดภาวนาต่อแม่พระแล้วประสบความสำเร็จ

ตามที่อธิษฐานก็จะนำสร้อยคอทองคำมาถวาย ทั้งนี้การถวายสร้อยคอทองคำดังกล่าวมิได้เป็นการ “แก้บน” แต่เป็นการแสดงออกถึงการ “ขอบพระคุณ” และ “สำนึก” ในความเมตตาขององค์พระผู้เป็นเจ้า และแสดงออกถึงความศรัทธาอย่างสูงยิ่งที่ชาวบ้านมีต่อองค์แม่พระไถ่ทาส” จึงอาจกล่าวได้ว่าการฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นงานสำคัญที่ชาวชุมชนจะได้ร่วมกันแสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อพระนางมารีย์พรหมจารีอย่างสูงสุด พร้อมกันนี้ยังเป็นการขอบคุณพระเจ้าที่ทรงสอดส่องดูแลชุมชนให้ร่มเย็นเป็นสุขและปลอดภัยโดยผ่านทางพระนางมารีย์

ภาพ 3

สร้อยคอทองคำที่มีผู้นำมาถวายองค์แม่พระไถ่ทาส

หมายเหตุ. โดย อติวิทย์ เชียงคิ้ว, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2565

2.2 บทบาทในการสร้างความมั่นคงและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ

หน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของพิธีกรรมคือการช่วยให้มนุษย์มี “ความมั่นคงทางจิตใจ” มีความสบายใจในการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการวิงวอนหรือร้องขอให้อำนาจเหนือธรรมชาติคุ้มครองช่วยเหลือในสิ่งที่ตนขาดความเชื่อมั่นหรือไม่มีความมั่นใจ (ศิริพร ณ ถลาง, 2557, หน้า 365)

องค์แม่พระไถ่ทาสเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญและชุมชนโดยรอบทั้งในฐานะบุคคลสำคัญทางศาสนาและในฐานะผู้ปกป้องชุมชนคอนเซ็ปชัญให้พ้นจากอันตราย เช่น เหตุการณ์ที่บันทึกไว้ในหนังสือฉลองวัดครบรอบ 300 ปี ว่า เมื่อ พ.ศ. 2392 เกิดอหิวาตกโรคระบาดอย่างหนักในกรุงเทพมหานครทำให้มีผู้คนล้มตายจำนวนมาก ชาวบ้านวัดคอนเซ็ปชัญจึงได้ัญเชิญรูปสลักแม่พระไถ่ทาสแห่รอบหมู่บ้าน พร้อมทั้งสวดอ้อนวอนต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าเพื่อให้บำบัดปัดเป่าโรคร้ายนี้ให้หมดไป หลังการแห่องค์แม่พระเสร็จสิ้นโรคร้ายก็สงบลง ผู้ที่กำลังทุกข์ทรมานก็หายจากโรคร้ายอย่างน่าอัศจรรย์ ชาวบ้านเชื่อว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจากความศักดิ์สิทธิ์ของแม่พระที่คุ้มครองชาวบ้าน (วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า, 2517, หน้า 75 - 76)

การจัดพิธีฉลององค์แม่พระด้วยการแห่รอบวัดจึงเป็นโอกาสสำคัญที่ชาวชุมชนจะได้สักการะและอธิษฐานวอนขอพระพรจากองค์พระผู้เป็นเจ้าผ่านทางแม่พระเพื่อให้มีความสุขประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น วุฒิชชาติ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) เป็นผู้เข้าร่วมพิธีที่มาอธิษฐานขอพรให้หายจากอาการเจ็บป่วย กล่าวว่า “ตนมีอาการเจ็บป่วยเกี่ยวกับลำไส้ จึงมาอธิษฐานขอพรกับองค์แม่พระไถ่ทาสขอให้อาการเจ็บป่วยหายไปหรือทุเลาลง แต่อย่างไรก็ตามจะยังคงต้องรักษาตามระบบ

แพทย์แผนปัจจุบันควบคู่ไปด้วย สาเหตุที่มาของพรจากองค์แม่พระเพราะว่าเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์แม่พระไถ่ทาสและเมื่อได้อิฐฐานขอพรแล้วทำให้ตนสบายใจมากขึ้น”

เปรมมนัส (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) ทำธุรกิจหอพักนักเรียนในซอยสามเสน 11 เป็นผู้ร่วมงานอีกคนหนึ่งที่มาอธิษฐานขอพรกับแม่พระในโอกาสพิเศษนี้ กล่าวว่า “แม่พระองค์นี้ศักดิ์สิทธิ์มาก เลยมาขอพรให้แม่พระคุ้มครองนักเรียนในหอพักให้อยู่เย็นเป็นสุข” จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่าเมื่ออัญเชิญรูปสลักแม่พระไถ่ทาสออกแห่รอบวัดเรียบร้อยแล้วจะอัญเชิญมาประดิษฐานไว้บริเวณโถงด้านหน้าของวัดเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานได้สักการะ ผู้ร่วมงานจะนำดอกกุหลาบมาวางสักการะบริเวณด้านหน้าของรูปสลักแม่พระไถ่ทาสและเอื้อมมือไปสัมผัสที่พระบาทของแม่พระเพื่ออธิษฐานขอพร

ภาพ 4

ผู้มาร่วมงานใช้มือสัมผัสองค์แม่พระเพื่ออธิษฐานขอพร

หมายเหตุ. โดย อติวิทย์ เชียงคิ้ว, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2565

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสมีบทบาทสำคัญในการเป็นที่พึ่งพิงและสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมความเชื่อและความไว้วางใจในองค์พระผู้เป็นเจ้าว่าจะได้รับพระเมตตาผ่านการวิงวอนต่อแม่พระในยามเจ็บป่วยหรือยากลำบาก ดังข้อคำสอนในพระคัมภีร์ว่า “...เมื่อเขาร้องเรียกหาเรา เราก็จะตอบเขา เราจะอยู่กับเขาในยามทุกข์ยาก เราจะช่วยเขาให้รอดพ้นและจะให้เกียรติยศแก่เขา...” (สดด 91: 14-15¹) (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม, 2557, หน้า 1098)

2.3 บทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน

อัตลักษณ์ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนอันโดดเด่นแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ (อินทรา พงษ์นาค, 2557, หน้า 14) นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมขึ้นในวัฒนธรรมเฉพาะ ถูกผลิต (produced) ถูกบริโภค (consumed) และถูกจัดการ (regulated) พร้อมทั้งการสร้างคามหมายผ่านภาพตัวแทนที่ไม่หยุดนิ่งและไม่ตายตัว (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2556, หน้า 1) ซึ่งการจัดงานฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นการเปิดพื้นที่ในการแสดงออกถึงความโดดเด่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ การแสดงอัตลักษณ์ทางศาสนา และการแสดงอัตลักษณ์ด้านอาหาร ดังนี้

¹ หมายถึง หนังสือเพลงสดุดี บทที่ 91 ข้อที่ 14 - 15 ในพระคัมภีร์คาทอลิกภาคพันธสัญญาเดิม

2.3.1 บทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ทางศาสนา

เนื่องด้วยประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องด้วยความเชื่อและบุคคลสำคัญทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ดังนั้นก่อนเริ่มการอัญเชิญองค์แม่พระแห่รอบวัด จึงมีการประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณตามความเชื่อทางศาสนา แต่สิ่งที่พิเศษกว่าการประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณในโอกาสปกติ คือ การใช้เพลงนมัสการภาษาละตินสลับกับเพลงนมัสการภาษาไทยในการประกอบพิธี เช่น เพลง Ave Maria เพลง Salve Mater หรือ เพลง Subtuum (วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า, 2565, หน้า 1 - 12)

โดยปกติพระศาสนจักรสากลจะส่งเสริมให้สังฆมณฑลท้องถิ่นปรับปรุงพิธีกรรมจากจารีตละตินดั้งเดิมให้สอดคล้องกับภาษาและบริบทของตนดังที่กล่าวไว้ในสังฆธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (sacrosanctum concilium) ข้อ 118 ว่า “ควรเอาใจใส่ส่งเสริมบทเพลงศักดิ์สิทธิ์แบบชาวบ้าน เพื่อช่วยให้สัตบุรุษร่วมขับร้องได้ทั้งในกิจกรรทั่วทั้งไปและเมื่อประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ตามกฎหมายและข้อบังคับของจารีตพิธี” (จัมปีเอโร จี, 2556, หน้า 213) เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจและใกล้ชิดองค์พระผู้เป็นเจ้ามากขึ้น จึงมีการแปลดัดแปลงหรือประพันธ์เพลงนมัสการที่ใช้ประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณเป็นภาษาไทย ดังนั้นการเลือกใช้เพลงนมัสการภาษาละตินอันเป็นจารีตดั้งเดิมของพระศาสนจักรคาทอลิกในโอกาสพิเศษนี้แสดงให้เห็นว่าชาวชุมชนคอนเซ็ปชันยังคงรักษาและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนคาทอลิกแบบดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง (นภัสวรรณ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565)

2.3.2 บทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ด้านอาหาร

อัตลักษณ์ของชุมชนคอนเซ็ปชันที่แสดงออกผ่านประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสประการที่สอง คือ อัตลักษณ์ด้านอาหาร ซึ่งอาหารสำคัญอันเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนนี้ คือ “ขนมจีนคั่วไก่” หรือ “ขนมจีนน้ำยาไก่” ปราณี กล้าส้ม (2552, หน้า 212) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอาหารดั้งเดิมของชาวโปรตุเกส เป็นอาหารที่ชาวชุมชนจะประกอบเลี้ยงกันเฉพาะในงานฉลองแม่พระไถ่ทาสหรืองานมงคลสำคัญ เนื่องจากขั้นตอนการทำความซบซึ้งและขาดผู้สืบทอด สอดคล้องกับ เปรมศักดิ์ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) ซึ่งกล่าวว่า “ขนมจีนคั่วไก่ เป็นอาหารที่ขาดไม่ได้ในพิธีฉลองแม่พระไถ่ทาสถือว่าเป็นอาหารประจำชุมชน นอกจากนี้ด้วยความที่ขนมจีนคั่วไก่เป็นอาหารสำคัญในงานฉลองแม่พระไถ่ทาส ชาวชุมชนจึงมีชื่อเรียกองค์แม่พระไถ่ทาสอีกชื่อหนึ่งว่า “แม่พระขนมจีน” ซึ่งมาจากลักษณะเส้นผมขององค์แม่พระที่สยายออกเป็นเส้นคล้ายเส้นขนมจีน ปัจจุบันจึงสามารถรับประทานขนมจีนคั่วไก่ได้ที่ชุมชนวัดคอนเซ็ปชันและชุมชนวัดช่างดาครุสเท่านั้น”

จะเห็นว่าประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นการเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวชุมชนคอนเซ็ปชันทั้งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม เรื่องเล่า และหลักปฏิบัติทางศาสนา และที่เป็นรูปธรรม เช่น อาหาร เครื่องบูชา พิธีกรรม สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้มีความ “ตัวตน” ของชุมชนคาทอลิกที่ชัดเจนอยู่บนพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างการ “ยอมรับ” ให้ผู้คนในวัฒนธรรมอื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอันจะนำไปสู่การสืบทอดประเพณีนี้อย่างยั่งยืนต่อไป

2.4 บทบาทการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสามัคคีของชุมชน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ในสังคมมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สังคมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน ผู้คนในสังคมนั้นย่อมมีความรู้สึกเป็น “พวกเดียวกัน” มีความรักใคร่และสามัคคีกัน รวมทั้งร่วมกันปกป้องและสืบทอดวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไป (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2557, หน้า 78)

การจัดงานฉลองแม่พระไถ่ทาสของชุมชนวัดคอนเซ็ปชันเป็นโอกาสสำคัญที่แสดงให้เห็นการ “รวมพลัง” ของคนในชุมชนเพื่อแสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อองค์แม่พระ ซึ่งจากการลงพื้นที่ภาคสนามของผู้วิจัยพบว่าก่อนวันงานชาวบ้านในชุมชนจะมาร่วมด้วยช่วยกันจัดเตรียมงาน โดยมีการแบ่งหน้าที่ต่าง ๆ ตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ จัดดอกไม้ จัดเตรียมบุษบกสำหรับประดิษฐานองค์แม่พระไถ่ทาส ทำความสะอาดบริเวณวัด รวมถึงซ่อมแซมร้องบทเพลงนมัสการและอื่น ๆ โดยมีคุณพ่อบาทหลวงเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการจัดเตรียมงานเพื่อรองรับคริสตชนและผู้ร่วมพิธี

ภาพ 5

ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมงานก่อนวันฉลองแม่พระไถ่ทาส

หมายเหตุ. จาก “พิธีบูชาขอบพระคุณฉลองแม่พระไถ่ทาส” โดย วัดคอนเซ็ปชันแห่งพระแม่เจ้า, 2565ก.

เมื่อถึงวันจัดงานก็จะมีการจัดแบ่งหน้าที่สำหรับเป็นผู้ช่วยบาทหลวงในการประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณ ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ช่วยในการประกอบพิธีบูชาของพระคุณส่วนใหญ่เป็นเยาวชน จึงอาจกล่าวได้ว่า พิธีนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัดและชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ทำหน้าที่แจกเทียนและดอกไม้สำหรับสักการะแม่พระ รวมถึงแจกหนังสือเพลงนมัสการสำหรับผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนด้วย ขั้นตอนที่สำคัญของการฉลองคือการอัญเชิญองค์แม่พระประดิษฐานในบุษบกแห่รอบวัดด้วยการ “แบก” จำเป็นต้องใช้กำลังคนในการเคลื่อนย้ายจำนวนมาก จึงเป็นหน้าที่ของผู้ชายในชุมชนที่ต้องร่วมแรงกันแบกบุษบก ซึ่งมีน้ำหนักมากไว้บนบ่า พฤติกรรมนี้ทำให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านและความทุ่มเททั้งกำลังกาย และกำลังใจเพื่อร่วมกันสืบทอดประเพณีการฉลองแม่พระไถ่ทาสให้ยิ่งใหญ่และงดงามสมพระเกียรติ เมื่อพิธีเสร็จสิ้นจะมีชาวบ้านส่วนหนึ่งมาเปิดโรงทานแจกจ่ายอาหารและเครื่องดื่มสำหรับผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน ยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงบทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสามัคคีของชุมชนในงานฉลองแม่พระไถ่ทาสได้เป็นอย่างดี

นอกจากสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนแล้ว งานฉลองแม่พระไถ่ทาสยังป็นงานสำคัญที่ทำให้ “ลูกหลาน” ชุมชนคอนเซ็ปชัน รวมทั้งผู้ศรัทธาในแม่พระที่อยู่นอกชุมชนได้มาปฏิสัมพันธ์กัน ดังที่ ตีม (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้คนในชุมชนออกไปอยู่นอกชุมชนมาก เมื่อมีงานฉลองแม่พระประจำปีจึงเป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องหรือคนรู้จักได้มาร่วมพิธีด้วยกันพูดคุยกัน บางคนมาช่วยงานวัดตั้งแต่ช่วงก่อนพิธีจะเริ่ม บ้านไหนมีเด็กก็มักจะพาเด็กมาร่วมพิธีด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน” เช่นเดียวกับ ศุภมาส (นามสมมติ) (สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2565) ผู้มาร่วมงาน กล่าวว่า “ตนไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนนี้และไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนา แต่มีผู้ชักชวนให้มาร่วมงาน

ฉลองแม่พระไถ่ทาส รวมทั้งยังชวนให้มาตั้งโรงงานเพื่อแจกจ่ายอาหารให้กับผู้ร่วมงาน ได้พูดคุย แลกเปลี่ยนกับผู้คนต่างศาสนา ซึ่งตนรู้สึกยินดีมากที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีนี้”

ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนทุกเพศทุกวัยทั้งในและนอกชุมชนได้แสดงออกถึงความรักและพลังความสามัคคี ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไถ่ถามความเป็นอยู่ซึ่งกันและกันเป็นพื้นที่ของครอบครัวที่พ่อแม่จะได้พาบุตรหลานมาพบปะผู้ใหญ่ในชุมชนที่ตนเคารพนับถือ เป็นพื้นที่ที่ให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุด้วยกันรวมทั้งได้พบปะพูดคุยเด็กและเยาวชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งและสร้างสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” ของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ภาพ 6

ผู้ช่วยพิธีกรรมและชาวบ้านทุกเพศทุกวัยเข้าร่วมพิธี

หมายเหตุ. จาก “พิธีบูชาขอบพระคุณฉลองแม่พระไถ่ทาส” โดย วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า, 2565ก.

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร แสดงให้เห็นถึงบทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ 4 ประการ ได้แก่ บทบาทในการแสดงออกถึงความรักที่ต่อพระนางมารีย์พรหมจารี บทบาทในการสร้างความมั่นคงและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ บทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนคอนเซ็ปชัญ และบทบาทการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสามัคคีของชุมชน โดยบทบาทเหล่านี้มีพื้นฐานอยู่บนพื้นที่ทางคริสต์ศาสนาและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในฐานะชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานที่ชาวบ้านยังคงร่วมกันสืบทอดและรักษามาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษานี้ทำให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อชุมชนในแง่ของการสร้างความมั่นคงทางจิตใจที่เติมเต็มความต้องการของคริสตชนทั้งความต้องการที่จะสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนาอันเป็นความต้องการทางโลก และความต้องการที่จะสำเร็จในสวรรค์อันเป็นความต้องการสูงสุดทางจิตวิญญาณของคริสตชนทุกคน เป็นการแสดงให้เห็นการจำแนกโลกออกเป็น 2 ส่วน สอดคล้องกับการศึกษาของ อภิวัฒน์ สุธรรมดี, ชนนิกันต์ ยศปัญญา, สุพรรณธิดา ประดิษฐ์สอน และมนัสวี หิมพานต์ (2565) เรื่อง งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตร: องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรม ซึ่งกล่าวว่า งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตรนั้นมีบทบาทในการตอบสนองโลกสามัญ คือ ตอบสนองความต้องการด้านความสุขและความบันเทิงให้แก่ชาวพิจิตร และยังมีบทบาทในการตอบสนองโลกจิตวิญญาณ คือ ตอบสนองด้านความมั่นคงทางจิตใจและช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวพิจิตรด้วย

ผู้วิจัยยังพบว่าชาวชุมชนคอนเซ็ปชันนอกจากจะศรัทธาต่อองค์แม่พระในฐานะที่เป็นพระชนนีพระเจ้า และเป็นผู้ที่ได้รับพระพรอันประเสริฐมากกว่าสตรีใด ๆ แล้ว ชาวบ้านยังให้ความเคารพในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ ปกป้องรักษาหมู่บ้านให้รอดพ้นจากอันตรายไม่ว่าจะเป็นจากโรคระบาด เพลิงไหม้หรืออื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีลักษณะ เช่นเดียวกับการนับถือ “เทพอารักษ์” ตามความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ประเสริฐ รุณรา (2565, หน้า 221) ที่กล่าวถึงเทพอารักษ์ว่า เป็นเทพที่มีบทบาทในการปกป้องรักษาเมือง ชุมชน หมู่บ้าน ให้สงบร่มเย็น บันดาลความอุดมสมบูรณ์ ปกป้องภัยพิบัติ รวมถึงส่งเสริมให้เกิดความสงบร่มเย็นแก่ชุมชน หากพิจารณาในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า แม่พระถือเป็นเทพอารักษ์ที่คอยปกป้องรักษาชุมชนวัดคอนเซ็ปชันรวมทั้ง เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจเช่นเดียวกับความคิดเรื่องเทพอารักษ์ซึ่งมีอยู่ในสังคมไทย

หากพิจารณาในแง่มานุษยวิทยา ศาสนา ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นการแสดงให้เห็นองค์ประกอบ ของความเป็นศาสนาตามแนวคิดของ เอมีล เดอร์ไคม์ (ราชบัณฑิตยสภา, 2561, หน้า 312 - 313) ประกอบด้วย ประการแรก คือ เป็นความเชื่อของชุมชนที่มีร่วมกัน ได้แก่ ความเชื่อในคริสต์ศาสนา ความเชื่อในพระเจ้า และความเชื่อเกี่ยวกับแม่พระ ประการที่สอง คือ พิธีกรรม ได้แก่ แบบแผนและขั้นตอนในการปฏิบัติที่ชัดเจน ในการฉลองตั้งแต่การประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณ การอัญเชิญแม่พระแห่รอบวัด การประดิษฐานองค์แม่พระ เพื่อให้ชาวบ้านภาวนาขอพร ซึ่งการประกอบพิธีกรรมร่วมกันเช่นนี้นำไปสู่การรวมกลุ่มเป็นชุมชนทางศีลธรรม (moral community) ที่เข้มแข็ง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสเป็นประเพณีที่กำเนิดจากพื้นฐานความเชื่อ ทางศาสนาคริสต์ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับประเพณีหรือพิธีกรรมที่ตั้งอยู่บนความเชื่ออื่น ๆ แล้ว ต่างก็มีบทบาท ที่สอดคล้องกัน เช่น การศึกษาของกานต์พิชชา อุดมมงคลกิจ และภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2564) เรื่อง ประเพณี ตักบาตรพระร้อยทางเรือ: บทบาทต่อชุมชนมอญลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร พบว่ามีบทบาทต่อชาวมอญ ลาดกระบัง 4 ประการ ได้แก่ การสืบทอดศาสนา การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การเสริมสร้างการท่องเที่ยว ของชุมชน และการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือการศึกษาของรัตนพล ชื่นคำ, ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ และ สุกัญญา สุภญา (2564) เรื่อง ความหมายและบทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า บทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่อง รามเกียรติ์มี 2 ระดับ คือ ระดับบุคคล ประกอบด้วย การประกอบอาชีพ การรักษาโรค การให้โชคลาภ และ ความเป็นสิริมงคล ส่วนระดับชุมชน ประกอบด้วย การเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ และการสร้างความสามัคคีให้แก่ผู้คน ในชุมชน

บทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมิใช่สิ่งงมงาย แต่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมที่มี ส่วนในการผานองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ ของชุมชนเข้าด้วยกัน ช่วยสร้างทั้งความมั่นคงทางจิตใจ สร้างอัตลักษณ์ ให้โดดเด่น ส่งเสริมความเชื่อ รวมไปถึงสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสของชุมชน วัดคอนเซ็ปชัน เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่พิสูจน์ให้เห็นว่าตราบไคที่ความเชื่อและความศรัทธาในแม่พระยังมั่นคง เต็มเปี่ยม ชุมชนก็จะยังดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคง อัตลักษณ์ทางศาสนาก็จะยังคงได้รับการสืบทอดต่อไป ตราบชั่วลูกชั่วหลาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยพบว่า ประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสของชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เป็นประเพณี ที่สืบทอดอยู่ในชุมชนคาทอลิกที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร จึงมีความเกี่ยวเนื่องด้วยประวัติศาสตร์

ทั้งทางศาสนา ประวัติศาสตร์สังคม และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันประเพณีนี้ไม่เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอกมากนัก หากทางราชการให้การสนับสนุนเผยแพร่ประเพณีให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ก็จะเป็นการช่วยสืบสานประเพณีนี้ให้คงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การนับถือองค์แม่พระไถ่ทาสของชุมชนวัดคอนเซ็ปชันมีลักษณะเช่นเดียวกับการนับถือเทพอารักษ์ กล่าวคือ เชื่อว่าองค์แม่พระไถ่ทาสสามารถดลบันดาลให้ชุมชนรอดพ้นจากเหตุอันตรายต่าง ๆ ได้ จึงควรมีการศึกษาในประเด็นนี้เพิ่มเติมว่ามีที่มา ความเกี่ยวข้องหรือได้รับอิทธิพลจากปัจจัยแวดล้อมในด้านใดบ้าง เพื่อจะได้เห็นถึงพลวัตของความเชื่อในชุมชนคาทอลิกแห่งนี้อย่างชัดเจน

รายการอ้างอิง

- กานต์พิชชา อุดมมงคลกิจ และภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2564). ประเพณีตักบาตรพระร้อยทางเรือ: บทบาทต่อชุมชนมอญลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 10(1), 107 – 129.
- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม. (2557). *พระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์*. คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์.
- จตุพร เพชรบูรณ์. (2559). *ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบริเวณผาเงาอำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- จัมปีเอโร, จี. (2556). *ระลึกถึงวาทกัณฑ์ 2: รุ่งอรุณแห่งการรอคอย* (ทักษิณ คมกฤษ, แปล). คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพิธีกรรม.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2556). *อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. <https://wsc.soc.cmu.ac.th/womancenter/publication.php?lang=th>
- ติ่ม (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (2562). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1*. ไทยควอลิตี้บุ๊คส์.
- นภัสวรรณ (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ประชาชาติ ปริชาวุฒิ. (2564). *คำสอนคริสตชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). ม.ป.ท.
- ประเสริฐ รุณรา. (2565). *หลักเมือง หลักคน หลักใคร: สัญลักษณ์เทพกับการต่อรองอัตลักษณ์ทางความเชื่อระหว่างรัฐกับท้องถิ่น*. สามลดา.
- ปราณี กล้าส้ม. (2552). *ย่านเก่าในกรุงเทพฯ เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เมืองโบราณ.
- เปรมนัส (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- เปรมศักดิ์ (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2565). พิธีกรรม “กินตอง”: บทบาทต่อชาวบ้านในชุมชนอำเภอมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 39(2), 74 – 96.
- รัตนพล ชื่นคำ, ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ และสุกัญญา สุจฉายา. (2564). ความหมายและบทบาทของพิธีกรรม การนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 9(2), 121 – 142.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2561). *พจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสภา*. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

- วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า. (2517). *หนังสืออนุสรณ์วัด เสด็จพระราชดำเนินงานฉลอง 300 ปี. คณะกรรมการวัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า.*
- วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า. (2565ก). *พิธีบูชาขอบพระคุณฉลองแม่พระไถ่ทาส. วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า.*
- วัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า. (2565ข). *บทเพลงในพิธีบูชาขอบพระคุณ ฉลองแม่พระไถ่ทาส 24 กันยายน 2022. คณะกรรมการวัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า.*
- วิกเตอร์ ลาร์เก. (2539). *ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. แม่พระยุคใหม่.*
- วิจิตต์ แสงหาญ. (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- วิษณุพล บัญชาวิชระชัย. (2556). *การนำเสนอชุมชนผ่านเรื่องเล่า: กรณีศึกษาชุมชนคอนเซ็ปชัญ. [งานนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].*
- วุฒิชชาติ (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- แวนวนร, เอ. (2565). *ก่อร่างเป็นบางกอก (ยุคติ มุกดาวิจิตร, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.*
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2557). *ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. (2537). *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย. มติชน.*
- ศิริพร ณ ถลาง. (2557). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ศุภมาส (นามสมมติ). (2565, 24 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ศูนย์คริสต์ศาสนธรรม. (2550) *ประมวลคำสอนพระศาสนจักรคาทอลิก. ศูนย์คริสต์ศาสนธรรม อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.*
- สมศรี บุญอรุณรักษา. (2563). *มิสซังสยาม นาวาที่ผ่านมรสุม. สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย.*
- สารภี ขาวดี. (2555). *บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม “การโถกมะพร้าว” ต่อชุมชนเขมร จ.สุรินทร์. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 8(1), 153 – 196.*
- สุกัญญา อินทวัน, สนิท สัตโยภาส และรังสรรค์ จันตะ. (2559). *การศึกษาโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่อเจ้าหลวงคำแดง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. พิมพ์สาร, 12(1), 73 – 86.*
- อภิวัฒน์ สุธรรมดี. (2559). *การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่จูงจาง เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 10(2), 1 – 20.*
- อภิวัฒน์ สุธรรมดี, ชนิกานต์ ยศปัญญา, สุพรรณธิดา ประดิษฐ์สอน และมนัสวี หิมพานต์. (2565). *งานนมัสการหลวงพ่อบุญและสมโภชเมืองพิจิตร: องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 16(1), 125 – 149.*
- อินทรา พงษ์นาค. (2557). *อัตลักษณ์ชุมชนเมืองโบราณอุททองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].*
- เอี่ยมพร ทิพย์เดช, เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ และสุริยะกาล ทองเหลา. (2566). *พิธีส่นขวัญ: พิธีกรรมแห่งความเชื่อของชาวชุมชนหนองแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี. มังรายสาร, 11(1), 129 – 146.*

Kerala Catholic Bishops' Council. (n.d.). *Our Lady of Ransom Basilica, Vallarpadam*. <https://kcbc.co.in/KCBC/Pilgrims/2>

Marian Library. (n.d.). *Our Lady of Ransom*. <https://udayton.edu/imri/mary/o/our-lady-of-ransom.php>

Our Lady of Ransom Catholic Church. (n.d.). *Who is Our Lady of Ransom?*. <https://olransom.org/who-is-our-lady-of-ransom>

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs)

สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

The Development of Basic Script Writing and Writing for Everyday Life Communication Course for Manpower in Eastern Economic Corridor through MOOCs

อภิรักษ์ ชัยปัญญา (Apirak Chaipanha)¹

Received: September 21, 2023

Revised: December 1, 2023

Accepted: December 7, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความต้องการความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความต้องการทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 2) เพื่อพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ผลการศึกษา พบว่า สามารถพัฒนารายวิชาได้จำนวน 1 รายวิชา คือ รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน โดยแบ่งผลการศึกษาได้เป็น 2 ส่วน คือ (1) การออกแบบรายวิชา ผู้วิจัยได้นำผลจากแบบสอบถามมาประกอบกับหลักการจัดการเรียนการสอนเพื่อกำหนดเป็นเนื้อหาวิชา (2) การผลิตและการเผยแพร่ ผลการศึกษาพบว่า สามารถผลิตสื่อวีดิทัศน์การเรียนการสอนสำหรับเนื้อหา 4 บทเรียน จำนวน 12 คลิป ความยาวรวม 120 นาที พร้อมผลิตเอกสารประกอบการเรียน แบบฝึกหัดและแบบทดสอบ โดยเผยแพร่รายวิชาในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) ซึ่งเปิดทดสอบให้ผู้เรียน จำนวน 300 คน ผลประเมินความพึงพอใจ พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29

คำสำคัญ: ระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด, การเขียนบทละคร, การเขียนสื่อความคิด, การสอนออนไลน์

Abstract

This is a research study on Research and Development (R&D). The main objectives of this research are: 1) to identify the needs and priority for potential manpower development in script writing and expressive writing. The findings show that the overall need in this area is quite high, with a score of 4.30 ($\bar{x} = 4.30$). 2) In the context of enhancing fundamental Script Writing and Expressive Writing for Daily Life, especially for manpower in the Eastern Economic Corridor region, this study suggests the possibility of developing a foundational course focusing on script

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

writing and expressive writing for daily life through Massive Open Online Courses (MOOCs). The study's findings can be categorized into two main aspects. (1) Course Design: researchers used survey results along with instructional design principles to create course content. (2) Production and Dissemination: the study produced instructional videos for four lessons, comprising of 12 videos, totaling to 120 minutes. Supplementary learning materials, practice exercises, and quizzes were also developed during the study. The course was disseminated through the Burapha University Massive Open Online Course (BUU MOOC) and was pilot-tested with 300 learners. The assessment of learner satisfaction revealed that learners were highly satisfied and gave an average rating of 4.29.

Keywords: MOOCs, Script Writing, Expressive Writing, Online Teaching

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกในปัจจุบันก่อให้เกิดการแข่งขันและร่วมมือกันหลายมิติที่ซับซ้อนหลายประเทศในแต่ละภูมิภาคต่างก็เร่งกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อนำพาประเทศของตนเข้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ประเทศไทยได้กำหนดนโยบาย Thailand 4.0 เพื่อที่จะยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคผลิตและภาคบริการ บนฐานของเทคโนโลยีที่ทันสมัยและนวัตกรรมซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ โดยมีโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) เป็นตัวขับเคลื่อนที่เน้นพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ประกอบด้วยแผนหลักคือ 1) แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 2) แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล 3) แผนปฏิบัติการการพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจและศูนย์กลางทางการเงิน 4) แผนปฏิบัติการการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมาย 5) แผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว และ 6) แผนปฏิบัติการการพัฒนาบุคลากร การศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี ซึ่งแผนดังกล่าวมีการดำเนินงานมาระยะหนึ่งแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับภาคส่วนต่าง ๆ อีกหลายประการ เช่น แผนปฏิบัติการการพัฒนาบุคลากรการศึกษาและเทคโนโลยี เป็นต้น (สุขมิตร กอมณี, 2565)

จากรายงานการศึกษาของสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เรื่องความต้องการแรงงานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ. 2561 - 2570) คาดว่า ในกลุ่ม 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายจะมีการจ้างงานประมาณ 191,121 คน ประกอบด้วยกลุ่มมีฝีมือเฉพาะด้านรายได้สูง เช่น ช่างฝีมือ นายช่าง วิศวกร ผู้เชี่ยวชาญ เช่น นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น กลุ่มเชี่ยวชาญกับธุรกิจ เช่น บัญชี/กฎหมาย บริหารจัดการ เป็นต้น ซึ่งความต้องการดังกล่าวมีจำนวนมากและเฉพาะด้าน คำถามที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็คือ จะทำอย่างไรที่จะผลิตกำลังคนเหล่านั้นให้ได้จำนวนและตรงกับความต้องการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หลายสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปรับปรุงและสร้างหลักสูตรทั้งที่เป็นหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งสร้างหลักสูตรที่มีความร่วมมือกับผู้ประกอบการ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย สื่อ วิธีการสอน แหล่งเรียนรู้ทั้งหลายที่เป็นองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้จะถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นจำนวนมาก (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

ระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะเข้ามามีบทบาทในหลักสูตรทั้งในแง่ของสื่อ แหล่งเรียนรู้เป็นสถาปัตยกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศกลาง เพื่อรองรับ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต”

(lifelong learning) โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้และฝึกฝนตนเองได้แบบไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) เป็นระบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิดสำหรับมหาชน มีลักษณะให้เข้าเรียนได้ไม่จำกัดจำนวนคน เป็นระบบเปิดสำหรับบุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเรียน ใช้เทคโนโลยีออนไลน์เป็นเครื่องมือ เป็นนวัตกรรมของวงการการศึกษาโลก โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและวิธีจัดการเรียนการสอนสมัยใหม่มาผสมผสาน ทำให้ผู้คนทั่วโลกสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ผ่านช่องทางออนไลน์

มหาวิทยาลัยบูรพาในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีหน้าที่ 1) ยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่มาตรฐานสากล 2) สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ภาคตะวันออก 3) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมเป้าหมาย และเป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน และ 4) พัฒนาสู่องค์กรที่มีประสิทธิภาพสูง เพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน จึงทำให้ผู้วิจัยมุ่งที่จะพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก เนื่องจากในภูมิภาคตะวันออกมีผู้ประกอบการและพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากซึ่งหลายธุรกิจจำเป็นต้องสร้างสรรค์ข้อเขียนของตนในการประชาสัมพันธ์ธุรกิจให้แก่กลุ่มลูกค้าเป้าหมาย นอกจากนี้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นจำเป็นต้องเขียนงานในหลายลักษณะ เพื่อสื่อสารความคิดของตนต่อผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานด้วย ในหลายครั้งพบว่าผู้ประกอบการและพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าว ยังขาดองค์ความรู้ด้านการเขียนเล่าเรื่องราวและสื่อสารความคิดที่ถูกต้อง ทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการสื่อสาร ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนารายวิชานี้ขึ้น เพื่อให้มีเนื้อหาและรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยสนับสนุนการกำหนดกรอบแนวคิด และแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC)

เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบหลักการ “โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” (Eastern Economic Corridor: EEC) ซึ่งได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ กระทรวงคมนาคม กองทัพเรือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาหลักการดำเนินโครงการพร้อมทั้งจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่าย และต่อมาได้จัดตั้ง “สำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” (Eastern Economic Corridor Office of Thailand) หรือ สกรศ. ขึ้น ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” หรือ สกพอ. ตามพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 และเปลี่ยนชื่อโครงการเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” แต่ยังคงชื่อภาษาอังกฤษเช่นเดิม สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เป็นหน่วยงานที่สำคัญในการประสานงานและบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2560 - 2564 ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยยุทธศาสตร์ของโครงการพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย พ.ศ. 2560 - 2579 ที่ต้องการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมด้วยเทคโนโลยีนวัตกรรม สร้างการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ควบคู่กับการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สามารถ

สรุปมิติการเปลี่ยนแปลงกรอบยุทธศาสตร์ทางอุตสาหกรรมได้ 3 มิติ ด้วยกัน คือ 1) พัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่การผลิตเชิงนวัตกรรม 2) พัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการขับเคลื่อนทางเทคโนโลยี และ 3) พัฒนาอุตสาหกรรมโดยเน้นภาคบริการมากขึ้น (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs)

สุมาลี สังข์ศรี (2549) กล่าวว่า การเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิดสำหรับมวลชน (Massive Open Online Courses: MOOCs) เป็นการศึกษาทางไกลที่เกิดขึ้นในก่อนยุคดิจิทัล มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ในระยะต้นมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ทุกคนจากทุกมุมโลกที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงบทเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ผู้เรียนได้ไม่จำกัด รูปแบบการเรียนการสอนจะแตกต่างจากการเรียนการสอนในระบบเดิม ในระบบการเรียนทางไกลที่เป็นออนไลน์ มีการจำแนกรูปแบบการเรียนการสอนด้วย MOOC หลากหลายวิธี สามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ คือ

2.1 cMOOC (Connectivist MOOC) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากผู้เรียนร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย เน้นการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีการยอมรับในบทบาทหน้าที่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นร่วมกัน (collaborative learning) เป้าหมายของการเรียน คือ การสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีความรู้ความสนใจในเรื่องเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนการสอนจะเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกัน และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนใช้หลักการเรียนรู้ด้วยเนื้อหาที่เป็นเนื้อหาเปิด (open content) ในระบบออนไลน์ร่วมกับเนื้อหาที่อาจมีการผลิตขึ้นมาใหม่ มักจะไม่มีแพลตฟอร์มในการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นทางการ แต่จะใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนและปฏิสัมพันธ์ เช่น Blog Discussion เป็นต้น (Downes, 2008)

2.2 xMOOC (Extended MOOC) เป็นการให้ความรู้เชิงวิชาการโดยเรียนจากเนื้อหาที่มีผู้สอนเป็นหลัก มีการลำดับหัวข้อการเรียนการสอนที่ชัดเจน ตามแผนที่ผู้สอนได้จัดเตรียมไว้ล่วงหน้ามักจะใช้เครื่องมือเพื่อจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมาโดยเฉพาะแทนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ รูปแบบการเรียนการสอนมักจะเป็นการบรรยายหน้าชั้นเรียน และบันทึกไว้ในวิดีโอการนำเสนอด้วยสไลด์หรือบทเรียนออนไลน์เผยแพร่ผ่านโปรแกรมจัดการเรียนการสอนที่จัดทำขึ้นมาโดยเฉพาะ มีการให้การบ้าน กิจกรรมและการทดสอบผลการเรียนรู้ ตัวอย่างกลุ่มนี้ได้แก่ coursera, edX, udacity เป็นต้น การเรียนการสอนด้วย MOOC ในกลุ่มนี้ มีความโดดเด่นและได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีแหล่งเงินทุนในการพัฒนาและสถาบันการศึกษามีชื่อเสียงที่เข้าร่วมในการให้บริการการเรียนการสอนในกลุ่มนี้แบ่งเป็นการบริการแบบธุรกิจที่แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร ซึ่งมีรูปแบบการบริการแตกต่างกัน (สุภาณี ทัพขวา, 2561)

3. แนวคิดเรื่องทักษะการเขียนบทและการเขียนบทสื่อความคิด

รักศานต์ วิวัฒนสินอุดม (2547) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญของการเขียนบทละคร ดังนี้

3.1 เรื่องราว หมายถึง การเล่าเรื่องราวเป็นศิลปะเก่าแก่โบราณของมนุษย์เพื่อสร้างโลกแห่งจินตนาการขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งคำว่า เรื่องราว (story) หมายถึง ลำดับของเหตุการณ์ (sequence of events) ที่เป็นได้ทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง หรือคนดูได้รับสุนทรียภาพความบันเทิง เริงรมย์ ความสนใจ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวในละครมีเป้าหมาย คือ การสร้างโครงเรื่องที่ประกอบด้วยชิ้นต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ของเหตุผลและให้ผลกระทบมากพอ ส่วนการบันทึกการเล่าเรื่องมีมาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของมนุษยชาติ

3.2 โครงสร้างของบทละคร หมายถึง โครงสร้าง (structure) มาจากภาษาอังกฤษ ว่า struct หมายถึง การเอามารวมกัน ดังนั้น structure หรือ โครงสร้าง คือ สิ่งทีก่อสร้างหรือถูกประกอบ

สร้างขึ้นมา หรือหมายถึง การจัดวางความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ระหว่างกันหรือสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาใส่เข้าด้วยกัน อย่างเป็นระบบ การจัดส่วนประกอบหรือองค์ประกอบสำคัญหรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือความสัมพันธ์ระหว่าง ส่วนย่อย ๆ กับองค์รวมทั้งหมดเมื่อนำมารวมกัน ซึ่งส่วนย่อยเล็ก ๆ และองค์รวมเปรียบเหมือนการเล่นหมากรุก ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยทั้งสิ้น ได้แก่ กระดานหมากรุก ตัวเดิน 1 ชุด คนเล่น 2 คน และกฎกติกา ถ้าไม่มีกฎกติกา ก็จะเล่นไม่ได้ ส่วนย่อยเล็ก ๆ กับองค์รวมก็คือ ความหมายของโครงสร้างเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนประกอบกับ สิ่งทั้งหมด

3.3 ฉาก หรือ ชี้น หมายถึง สถานที่เกิดแอ็คชั่นในบทละคร อาจประกอบด้วยข้อเท็จจริงหรือ หลายข้อตรวมกันก็ได้ ปรากฏอยู่ทุกจุดตลอดทั้งเรื่อง และที่สำคัญในแต่ละฉากยังประกอบด้วย ตอนต้น ตอนกลาง และตอนจบ คล้ายกับโครงสร้างของละครทั้งเรื่อง โดยทั่วไปในละครเรื่องหนึ่ง มักประกอบด้วยชี้นทั้งสิ้นประมาณ 50 ชี้น หรือมากกว่า บางเรื่องอาจมีเพียง 8-15 ชี้นเท่านั้น ชี้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่อง

3.4 ตัวละคร

วิเคราะห์ความเป็นตัวละคร (characterization) ประกอบด้วย

1. ลักษณะทางกายภาพ
2. ลักษณะทางจิตวิทยา
3. ภูมิหลัง คำบรรยายของนักเขียน คำพูดของตัวละครตัวนั้น คำพูดของตัวละครตัวอื่น
4. การกระทำของตัวละคร
5. บทสนทนา วัตถุประสงค์หลักโดยทั่วไปของบทสนทนา คือ ต้องการให้ตัวละครที่มีบทบาท มีความน่าเชื่อถือ

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แนวคิดการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ แนวคิดระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) แนวคิดเรื่อง ทักษะการเขียนบทและการเขียนบทสื่อความคิด ผู้วิจัยจะได้นำมาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิด เครื่องมือวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจความต้องการและการพัฒนาเนื้อหารายวิชา ในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด MOOCs

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (research and development) มีขั้นตอน การดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ คือ การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาความต้องการ ความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระยอง เศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการออกแบบ เนื้อหารายวิชา และการเผยแพร่รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในระบบ การจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ เพื่อการพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียน บทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคน พื้นที่ระยองเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยระยะที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี นักศึกษาระดับ บัณฑิตศึกษา และกลุ่มคนที่ต้องการทักษะพิเศษ (กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม และกลุ่มสถานศึกษา) ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง เนื่องจากประชากรมีขนาดใหญ่และไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน

ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยจากสูตรไม่ทราบขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Cochran (1953) ที่กำหนดค่าระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บข้อมูล คือ จำนวน 385 คน เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

การวิจัยระยะที่ 2 ประชากรและกลุ่มกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่สนใจเรียนรายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง จำนวน 100 คน โดยปัจจุบันมีจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา จำนวน 300 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยระยะที่ 1 สสำรวจความต้องการ ความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด ประกอบด้วย

1) แบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) เกี่ยวกับความต้องการด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด ประกอบด้วย 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ตอนที่ 2 เกี่ยวกับความต้องการด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) การเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน 2) ปัจจัยสำคัญสำหรับการเขียนบทละคร 3) ขั้นตอนการเขียนบทละคร และ 4) เทคนิคการเขียนบทละคร เป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า (rating scale) ตามวิธีของลิคเคิร์ท (Likert) 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง ความต้องการน้อยที่สุด และ 5 หมายถึง ความต้องการมากที่สุด ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยการเขียนระบุถึงประเด็นที่ไม่ได้กล่าวถึงในแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistic) ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean) ค่าความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage) โดยใช้เกณฑ์คะแนนอันตรภาคชั้น (class Interval) คือ

$$\begin{aligned} \text{ความกว้างของอันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ \text{แทนค่า} &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.80 \end{aligned}$$

ดังนั้น การตีความหมายของระดับความต้องการ เป็นดังนี้

1.00 - 1.80	หมายถึง	ความคิดเห็นหรือความต้องการในระดับน้อยที่สุด
1.81 - 2.60	หมายถึง	ความคิดเห็นหรือความต้องการในระดับน้อย
2.61 - 3.40	หมายถึง	ความคิดเห็นหรือความต้องการในระดับปานกลาง
3.41 - 4.20	หมายถึง	ความคิดเห็นหรือความต้องการในระดับมาก
4.21 - 5.00	หมายถึง	ความคิดเห็นหรือความต้องการในระดับมากที่สุด

2) นำแบบสอบถามความคิดเห็นที่สร้างขึ้นเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of item objective congruence: IOC) เท่ากับ 1.00 ซึ่งถือเป็นค่าที่ยอมรับได้

3) นำแบบสอบถามความคิดเห็นไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างแต่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์

สหสัมพันธ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นที่ระดับ 0.91 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้

การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการออกแบบเนื้อหาและเผยแพร่รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ประกอบด้วย

1) ผู้วิจัยได้เลือกการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) โดยออกแบบรายวิชาตามแนวปฏิบัติการพัฒนารายวิชาและสื่อเพื่อการเรียนรู้ออนไลน์ในระบบเปิดมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน

2) นำบทเรียนไปตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหากับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) และนำไปวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง (index of item objective congruence: IOC) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.93 ซึ่งถือเป็นค่าที่ยอมรับได้

3) ผู้วิจัยเผยแพร่รายวิชาในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) โดยกำหนดให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่สนใจเรียนรายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง เพื่อทดสอบระบบ จำนวน 100 คน โดยปัจจุบันมีจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา จำนวน 300 คน

4) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อรายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน (Basic Script Writing and Writing for Everyday Life Communication)

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ผลการวิจัยระยะที่ 1 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาความต้องการ ความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามความคิดเห็น (questionnaires) เกี่ยวกับความต้องการด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด ซึ่งเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย นักศึกษาระดับปริญญาตรี นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา กลุ่มคนที่ต้องการทักษะพิเศษ (กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มสถานศึกษา) ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง จำนวน 400 คน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 253 คน คิดเป็นร้อยละ 63.2 อายุ 31 - 35 ปี จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 24.8 สำเร็จการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0 จบการศึกษากลุ่มครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์และพลศึกษา จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 รายได้ 20,001 - 30,000 บาท จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 29.0 อาชีพนักเรียน นิสิต นักศึกษา จำนวน 223 คน คิดเป็นร้อยละ 55.8 มีลักษณะสถานประกอบการอื่น ๆ จำนวน 225 คน คิดเป็นร้อยละ 56.3 มีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า 4 ปี จำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 66.3 และส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาภาคกลาง จำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด

จากตาราง 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.30 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการด้านเทคนิคการเขียนบทละครอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.51 รองลงมา คือ ด้านการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.37 ด้านปัจจัยสำคัญสำหรับการเขียนบทละครอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.24 และด้านขั้นตอนการเขียนบทละครอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.08

ตาราง 1

ผลการวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็นในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด

ความต้องการด้านทักษะ การเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน		ค่าระดับ
	$\bar{X}$	SD	
1. ด้านการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน	4.37	0.59	มากที่สุด
2. ด้านปัจจัยสำคัญสำหรับการเขียนบทละคร	4.24	0.66	มากที่สุด
3. ด้านขั้นตอนการเขียนบทละคร	4.08	0.83	มาก
4. ด้านเทคนิคการเขียนบทละคร	4.51	0.46	มากที่สุด
รวม	4.30	0.49	มากที่สุด

หมายเหตุ: จาก “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระยองเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” โดย อภิรักษ์ ชัยปัญหา, 2566.

ผลการวิจัยระยะที่ 2 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระยองเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ผู้วิจัยได้เลือกการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) โดยผู้วิจัยได้นำเสนอ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การออกแบบรายวิชา

ผู้วิจัยนำผลของการศึกษาระยะที่ 1 มาประกอบกับหลักการจัดการศึกษาตามเกณฑ์ของการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) โดยออกแบบเนื้อหาวิชาออกเป็น 3 ชั่วโมง การเรียนรู้กับเนื้อหาวิชาในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา รายวิชาการเขียนและการเขียนบทละครโทรทัศน์ จากนั้นจึงออกแบบประมวลรายวิชาโดยกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม (behavioral objectives) ตามหลักการจำแนกของบลูม (Bloom's taxonomy) (Bloom, Engelhart, Furst, Hill & Krathwohl, 1956) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดี และเป็นพื้นฐานในการเรียนสิ่งที่ยากในบทเรียนต่อไป เนื้อหาประกอบด้วย 4 บทเรียน ได้แก่

บทที่ 1 การเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน

บทที่ 2 พื้นฐานการเขียนบทละคร

บทที่ 3 ขั้นตอนการเขียนบทละคร

บทที่ 4 แบบฟอร์มและกลวิธีการเขียน

ทั้งนี้ได้ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ประเมินตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาตามกำหนดของหลักเกณฑ์ซึ่งผลประเมินเป็นไปตามเกณฑ์ของ BUU MOOC จากนั้นผู้วิจัยจึงได้เสนอขอเปิดรายวิชาผ่านการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา

ส่วนที่ 2 การผลิตและเผยแพร่

ผู้วิจัยได้ดำเนินการผลิตสื่อวีดิทัศน์ตามเกณฑ์ของ BUU MOOC ผลการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. การผลิตสื่อวีดิทัศน์ประกอบการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้ร่างบทการถ่ายทำและบันทึกเทปตัดต่อเป็นวีดิทัศน์การเรียนการสอนสำหรับเนื้อหา 4 บทเรียน จำนวน 12 คลิป ความยาวไม่เกินคลิปละ 10 นาที รวม 120 นาที ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC) ที่กำหนดให้คลิปวีดิทัศน์ต้องมีความยาวร้อยละ 39 ของชั่วโมงการเรียนรู้และนำไปอัปโหลดไว้ใน youtube โดยตั้งค่าความเป็นส่วนตัว รายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2

รายละเอียดสื่อวีดิทัศน์ประกอบการเรียนการสอน

ลำดับที่	หัวข้อ	ลิงค์ YouTube
0	Introduction	https://youtu.be/Es5GwpZVS1I
บทที่ 1 การเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน		
1.1	ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับความคิด	https://youtu.be/p2ZdrOkxJ1w
1.2	การใช้ภาษาแสดงเหตุผล	https://youtu.be/-cDPPAn4brU
1.3	หลักพื้นฐานการเขียนสื่อความคิด	https://youtu.be/-cDPPAn4brU
บทที่ 2 พื้นฐานการเขียนบทละคร		
2.1	ความหมายของบทละคร (เรื่องราว)	https://youtu.be/bxowRx96LD8
2.2	ปัจจัยสำคัญของการเขียนบทละคร (โครงสร้าง)	https://youtu.be/6ixxMCjcdbl
	(ตัวละคร)	https://youtu.be/l79V2s-2moc
	(ฉากและบทสนทนา)	https://youtu.be/PJ0KH9uZH8Q
บทที่ 3 ขั้นตอนการเขียนบทละคร		
3.1	การเขียน big idea	https://youtu.be/9ZBoyNXHyRA
3.2	การเขียนโครงร่างและโครงเรื่องขยาย	https://youtu.be/Qsl48gtgXho
3.3	การเขียนบท 3 องค์	https://youtu.be/Og3d_1Pluyc
3.4	การปรับปรุงการเขียน	https://youtu.be/GFMAh7AkNWE
บทที่ 4 แบบฟอร์มและกลวิธีการเขียน		
4.1	ฟอร์มการเขียนบทละคร	https://youtu.be/F2P4_5ENPfQ
4.2	คำศัพท์ที่ควรทราบ	https://youtu.be/F2P4_5ENPfQ
4.3	กลวิธีการเขียน	https://youtu.be/7gYYTUNW45s

2. เอกสารประกอบการเรียน

ผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารประกอบการเรียนโดยมีเนื้อหาประกอบด้วย 4 บทเรียนตามประมวลรายวิชา รายละเอียดดังนี้

บทที่ 1 การเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน

บทที่ 2 พื้นฐานการเขียนบทละคร

บทที่ 3 ขั้นตอนการเขียนบทละคร

บทที่ 4 แบบฟอร์มและกลวิธีการเขียน

3. จัดทำแบบฝึกหัดและแบบทดสอบ

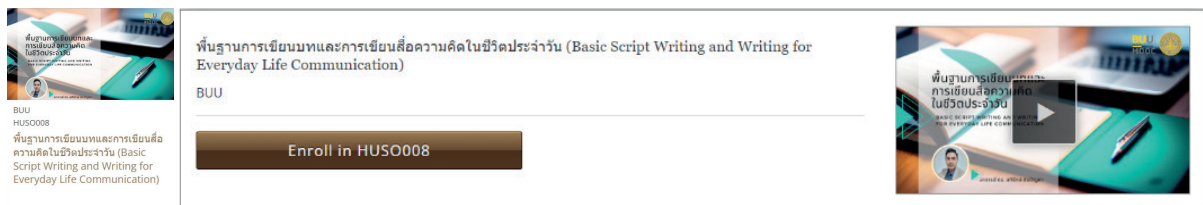
ผู้วิจัยกำหนดให้มีการวัดและประเมินผลผ่านแบบทดสอบย่อยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ (quiz) 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบทดสอบก่อนเรียน (pre-test) แบบฝึกหัดท้ายบทเรียน และแบบทดสอบหลังเรียน (post-test) ซึ่งแบบทดสอบ pre-test และ post-test เป็นชุดเดียวกัน และเป็นการรวบรวมจากแบบฝึกหัดท้ายบท จำนวนบทละ 5 ข้อ รวมทั้งสิ้น 20 ข้อ

4. นำรายวิชาเข้าสู่การเรียนรู้ออนไลน์ในระบบเปิดมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC)

ผู้วิจัยได้นำทั้งสื่อวีดิทัศน์ เอกสารประกอบการเรียน แบบฝึกหัดและแบบทดสอบ อัปโหลดในระบบ BUU MOOC โดยยังไม่ได้เผยแพร่สู่สาธารณะ

ภาพ 1

รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs)

5. นำเนื้อหารายวิชาที่สร้างขึ้นตรวจสอบคุณภาพ โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) จากตาราง 3 พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.93 ซึ่งถือว่าใช้ได้

ตาราง 3

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อคุณภาพการผลิตรายวิชาฯ

รายการประเมิน	ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า ioc	แปล ผล
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1. สื่อวีดิทัศน์ทุกคลิป คุณภาพไม่น้อยกว่า HD อัตราส่วน 16 : 9 (ขนาด 1280 x 720 พิกเซล)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2. สื่อวีดิทัศน์แต่ละคลิปมีความยาวไม่เกิน 10 นาที	0	0	1	1	1	3	0.60	ใช้ได้
3. สื่อวีดิทัศน์แต่ละคลิป มีโลโก้ BUU MOOC ปรากฏขึ้น คู่กันมุมขวาด้านบนเป็นระยะ (อย่างน้อย 3 ครั้งต่อคลิป)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4. คุณภาพเสียงชัดเจน ระบบ stereo ไม่มีเสียงอื่นแทรก รบกวน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5. ระดับความดังเสียงเท่ากันทุกตอน ความดังเทียบเท่า official video ใน youtube	0	+1	+1	+1	+1	4	0.80	ใช้ได้
6. เสียงดนตรีประกอบมีความสมดุล ไม่ดังเกินจนรบกวน เสียงบรรยาย	+1	+1	0	+1	+1	4	0.80	ใช้ได้
7. เสียงประกอบที่นำมาใช้ในสื่อวีดิทัศน์ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีปัญหาละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้จัดทำรายวิชาต้อง ปรับแก้ และรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
8. มีการนำเสนอเนื้อหา ภาพเคลื่อนไหว พร้อมเสียงของอาจารย์ผู้สอนหลักอย่างน้อย ร้อยละ 10 ของชั่วโมงสื่อวีดิทัศน์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
9. รูปแบบการนำเสนอในรายวิชาน่าสนใจ เข้าใจง่าย เหมาะสมกับเนื้อหา	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
10. การแสดงผลของภาพเต็มหน้าจอ (ไม่มีแถบดำด้านข้าง กรณีแสดงภาพต่าง ๆ)	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
11. ภาพประกอบ กราฟิก และการสะกดคำที่แสดง ในสื่อชัดเจน ถูกต้อง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
รวม	9	10	10	11	11	51	0.93	

หมายเหตุ: จาก “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด
ในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ
ภาคตะวันออก” โดย อภิรักษ์ ชัยปัญญา, 2566.

6. ผู้วิจัยเผยแพร่รายวิชาในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิดของมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU MOOC)
โดยเริ่มเผยแพร่เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2566 สามารถเข้าถึงได้จาก <https://mooc.buu.ac.th/> ในรายวิชา

BUU - HUSO008 พื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน (Basic Script Writing and Writing for Everyday Life Communication) และกำหนดให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่สนใจเรียนในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ทดสอบระบบ โดยปัจจุบันมีจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา จำนวน 300 คน ข้อมูล ณ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2566

7. ผลการศึกษาการประเมินผลความพึงพอใจต่อรายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน จากตาราง 4 พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อรายวิชาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.29 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านปริมาณเนื้อหาที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.37 รองลงมาด้านเสียงที่ใช้ในสื่อมีความเหมาะสม ชัดเจนอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.36 รูปแบบกิจกรรม/แบบทดสอบมีความเหมาะสม ชัดเจนอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.32 รูปแบบการนำเสนอสวยงาม เข้าใจง่าย มีค่าเฉลี่ย 4.29 ภาพรวมของรูปแบบสื่อการเรียนรู้ที่นำเสนออยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.23 ลำดับเรื่องเข้าใจง่าย ชวนติดตามอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.22 ตามลำดับ

ตาราง 4

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ยและ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน		ระดับ ความพึงพอใจ
	$\bar{X}$	SD	
1. ปริมาณเนื้อหาที่มีความเหมาะสม	4.37	0.69	มากที่สุด
2. ลำดับเรื่องเข้าใจง่าย ชวนติดตาม	4.22	0.75	มากที่สุด
3. รูปแบบการนำเสนอสวยงาม เข้าใจง่าย	4.29	0.72	มากที่สุด
4. รูปแบบกิจกรรม/แบบทดสอบมีความเหมาะสม ชัดเจน	4.32	0.71	มากที่สุด
5. เสียงที่ใช้ในสื่อมีความเหมาะสม ชัดเจน	4.36	0.70	มากที่สุด
6. ภาพรวมของรูปแบบสื่อการเรียนรู้ที่นำเสนอ	4.23	0.74	มากที่สุด
7. ความพึงพอใจต่อรายวิชาในภาพรวม	4.29	0.72	มากที่สุด
8. ความพึงพอใจต่อการใช้งานระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs)	4.31	0.73	มากที่สุด

หมายเหตุ: จาก “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก” โดย อภิรักษ์ ชัยปัญญา, 2566.

อภิปรายผล

จากการสำรวจความต้องการ ความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการด้านเทคนิคการเขียนบทละคร

อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ด้านปัจจัยสำคัญสำหรับการเขียนบทละครและด้านขั้นตอนการเขียนบทละคร สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านทักษะการเขียนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสารในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากสภาพการทำงานมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีทักษะด้านการเขียนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้หรือความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ไปสู่ผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจได้ตรงกัน อีกทั้งในการปฏิบัติงานทักษะการเขียนถือว่าเป็นทักษะที่สำคัญมากประการหนึ่ง เพราะการสื่อสารทั้งภายในหน่วยงานหรือภายนอกหน่วยงานล้วนแต่สื่อสารแบบมีลายอักษรซึ่งหากไม่มีทักษะด้านการเขียนแล้ว ก็จะทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างได้ นอกจากนั้น ความรู้และทักษะด้านการเขียนบทละครพื้นฐานยังช่วยเสริมทักษะการเล่าเรื่อง (storytelling) ซึ่งจะช่วยให้การถ่ายทอดเรื่องราวในการทำงานเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจทั้งข้อมูลและรับรู้ความรู้สึกของผู้สื่อสารได้

จากผลการดำเนินงานในการพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก สามารถอภิปรายผลได้ว่า ผู้วิจัยได้ผลิตรายวิชาที่มีเนื้อหาและคุณภาพของสื่อได้มาตรฐานดังจะเห็นได้จากผลประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้บริการหรือผู้เรียนที่ได้ทดลองเรียน สามารถเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจลงทะเบียนเรียนได้ตามระยะเวลาที่กำหนด อาจสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการเนื้อหาในด้านการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันและการเขียนบทพื้นฐานซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารในการทำงานและการประกอบอาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้สร้างเนื้อหาบทเรียนจากการสำรวจความต้องการจริงของกลุ่มตัวอย่างจากการทำวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาความต้องการ ความจำเป็นและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพกำลังคนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ในด้านทักษะการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิด นอกจากนี้ การเลือกเผยแพร่ในระบบ BUU MOOC ซึ่งได้เปิดให้บริการมาก่อนหน้า และมีรายวิชาที่มีคุณภาพมาก่อน ทำให้รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ได้รับความสนใจจากกลุ่มตัวอย่างเดิมของ BUU MOOC อยู่แล้วส่วนหนึ่งด้วย และจากการสำรวจแพลตฟอร์มที่ให้บริการรายวิชาออนไลน์แบบระบบเปิดโดยไม่มีค่าใช้จ่ายในประเทศไทย เช่น THAI MOOC และแพลตฟอร์มของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา พบว่า ยังไม่มีการผลิตเนื้อหาวิชาด้านพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันมาก่อนแต่อย่างใด

การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน ในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) ครั้งนี้ อาจแสดงให้เห็นว่าการนำกระบวนการวิจัยมาช่วยในการพัฒนาเนื้อหาวิชาที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง ในขณะเดียวกันก็ได้ผลิตเนื้อหาวิชา สื่อการสอน เอกสารประกอบการสอน และเครื่องมือวัดผลประเมินผลที่ได้มาตรฐาน ช่วยทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการพัฒนาเนื้อหาวิชาได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรขยายช่องทางการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ให้แก่นิสิต นักศึกษา บุคลากรภายในมหาวิทยาลัยและประชาชนทั่วไปที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้รายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารายวิชาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้และฝึกฝนในระดับที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้
2. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารายวิชาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเขียนประเภทอื่น ๆ เช่น การเขียนโครงการ การเขียนแสดงเหตุผล การสร้างเนื้อหาในสื่อใหม่ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

รายการอ้างอิง

- รักสานต์ วิวัฒน์สินอุดม. (2547). *เสกฝัน บันเทิง: บทภาพยนตร์*. ห้องภาพสุวรรณ 2004.
- สุขมิตร กอมณี. (2565). การพัฒนาศักยภาพกำลังคนด้านซอฟต์แวร์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 33(1), 117-145.
- สุภาณี ทัพขวา. (2561). *การศึกษากิจกรรมการเรียนการสอนและพฤติกรรมการเรียนใน Thai MOOC*. [วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- สุมาลี สังข์ศรี. (2549). *การศึกษาทางไกล*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). *เอกสารวิชาการ ความต้องการแรงงานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ. 2561 - 2570)*. http://eng.rmutsv.ac.th/file/AC/2562_5.pdf
- อภีรักษ์ ชัยปัญญา. (2566). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Bloom, B. S. (Ed.). Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives*. David McKay.
- Cochran, W. G. (1953). *Sampling techniques*. John Wiley & Sons.
- Downes, S. (2008). Places to go: Connectivism and connective knowledge. *Innovate: Journal of Online Education*, 5(1), 1-6. <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=innovate>

การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหาร
ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
The Development and Use Application on Smartphone and Portable Devices
for Assessing the State of Local Foods: A Case Study of Baan Samran,
Nong Khaen Sub-district, Pathum Rat District, Roi Et Province

อาทิตย์ บุตดาตวง (Arthit Buddaduang)¹

ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ (Titiratana Wetsiriyanan)²

เคมีวิทย์ จิตตะยโสธร (Khemawit Jittayasothon)³

อุมพร ไวยารัตน์ (Umaporn Waiyarat)⁴

สว่าง สุขแสง (Sawang Suksaeng)⁵

บัวพันธ์ พรหมพักพิง (Buaporn Promphakping)⁶

อนุวัฒน์ พลทิพย์ (Anuwat Pontip)⁷

Received: October 5, 2023

Revised: December 1, 2023

Accepted: December 8, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ระดมความร่วมมือในการศึกษาสถานการณ์อาหาร และ 2) ออกแบบโปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพา การรวบรวมข้อมูลและประเมินสถานะความมั่นคงทางอาหารของบ้านสำราญ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อออกแบบและพัฒนาโปรแกรม และดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 35 ครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า สามารถออกแบบและพัฒนาให้เกิดโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นชื่อว่า “SAMRANDEE” มีการก่อตั้งศูนย์ข้อมูลชื่อว่า “ตู้มโฮมสำราญดี” เพื่อบริหารจัดการและใช้พัฒนากระบวนการผลิตในพื้นที่และพัฒนาให้เป็นประโยชน์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายในพื้นที่ ให้เกิดการสั่งซื้อและจัดส่งอาหารรวมทั้งเป็นการสร้างงานให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชนในอนาคต

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ นักวิจัยชุมชนเกิดการเรียนรู้ข้อมูลอาหารในพื้นที่ ทักษะการวิจัย ออกแบบโปรแกรมจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เกิดการอนุรักษ์อาหารประจำถิ่นที่หายาก มีความตระหนัก

^{1,2} สาขาวิชาพัฒนาชุมชนและนวัตกรรมสังคม ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Community Development and Social Innovation Program, Department of Humanities and Social Sciences,
Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University

³ สาขาวิชาเทคโนโลยีดิจิทัลทางธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Digital Business Technology Program, Faculty of Business Administration and Accounting, Roi Et Rajabhat University

⁴ สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Primary Education Program, Faculty of Education, Roi Et Rajabhat University

⁵ สมาพันธ์เอสเอ็มอีไทย จังหวัดร้อยเอ็ด
Thai SME Confederation of Roi Et Province

⁶ ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (ศปส.) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Center for Civil Society and Nonprofit Management (CSNM), Khon Kaen University

⁷ สาขาวิชาพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม
Social and Environmental Development Program, Faculty of Liberal Arts and Science, Nakhon Phanom University

เรื่องนี้สิ้นคร้วเรือนในโปรแกรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ข้อเสนอแนะคือ ควรสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายการผลิตและการตลาดให้มากขึ้น ควรออกแบบระบบการจัดเก็บผลผลิต การซื้อขาย การสั่งซื้อ การจัดส่ง โดยเชื่อมโยงกับโปรแกรม และหน่วยงานในท้องถิ่นสามารถนำข้อมูลไปใช้ได้ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ฯลฯ

คำสำคัญ: โปรแกรมประยุกต์, การประเมินสถานะอาหาร, ความมั่นคงทางอาหาร

Abstract

This research has two objectives. Firstly, to encourage community participation in studying the food situation, and secondly, to design mobile applications for data collection and evaluation of the food security status in Baan Samran. A qualitative case study research and participatory action research were employed to design and develop an application to survey and evaluate the food situation in the area. The data was collected from 35 households as samples.

The results of the research can be utilized to create a local food assessment program called "SAMRANDEE". An information center called "Tum Home Samran Dee" can be established to manage production processes in the area. This will benefit buyers and sellers by enabling food orders and deliveries and creating employment opportunities for the community in the future.

Community researchers gained important knowledge about food information in the area, research skills, program design based on community needs, and preserving rare local food. Managing household debt is crucial for village development. Adding debt information to the program can improve food security and quality of life. More cooperation with production and marketing networks is recommended. A system for storing produced food, trading, ordering, and delivering should be designed. Local agencies such as local government organizations, and district agricultural offices can use this information to benefit the community.

Keywords: Application Programs, Food Condition Assessment, Food Security

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีพกพา ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนมีบทบาทในชีวิตคนไทยในทุกด้านเป็นอย่างมาก เช่น การติดต่อสื่อสาร การติดตามข่าวสาร โซเชียลเน็ตเวิร์ค แอปพลิเคชันใช้งานในเรื่องต่าง ๆ ฯลฯ สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพ แม้แต่อาชีพเกษตรกร ปัจจุบันมีการพัฒนาแอปพลิเคชันต่าง ๆ ให้ใช้งานทั้งในเรื่องการเพาะปลูกพืช การวางแผนการผลิต เก็บข้อมูลการเพาะปลูก พื้นที่เพาะปลูก ระยะเวลาในการเก็บ ฯลฯ ทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิต หรือควบคุมผลผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายรูปแบบ ที่สำคัญคือผู้ผลิตหรือเกษตรกรสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเหล่านี้ได้ง่าย เพียงมีเทคโนโลยีพกพา ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนทั้งราคาไม่แพงมาก และบริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตก็มีการขยายสัญญาณไปในหลายพื้นที่ (ธนากรแห่งประเทศไทย, 2564) ซึ่งหากมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลดังกล่าว รวมทั้งสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ปัจจุบันทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ถือเป็นโอกาสที่จะนำมาพัฒนาให้เป็นโปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในรูปแบบ

แอปพลิเคชันระบบฐานข้อมูลมาใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นของเกษตรกรบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบุพมหารัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีระบบการผลิตอาหารที่ขับเคลื่อนโดยผู้นำและเกษตรกรเครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลหนองแคนที่ต้องการทราบข้อมูลสถานะอาหารในท้องถิ่น รวมทั้งสร้างการรับรู้และพัฒนาทักษะการใช้โปรแกรมได้

บ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบุพมหารัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ผ่านมายังไม่มีวิธีหรือระบบการประเมินสถานะและศักยภาพของอาหารในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า มีเพียงการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตหรืออาหารในภาพรวม เป็นตัวเลขหรือสถิติปริมาณผลผลิตพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว พืชไร่ เป็นต้น ยังไม่มีการนำข้อมูลผลผลิตหรืออาหารในภาพรวมดังกล่าวให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกร และยังไม่มีการเก็บข้อมูลผลผลิตหรืออาหารที่มีใช้ผลผลิตจากพืชหลักหรือพืชเศรษฐกิจ และประชาชนในพื้นที่ยังไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลอาหารในพื้นที่ของตน บทเรียนที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นภาพของสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ดังกล่าว ภาคประชาสังคมในพื้นที่ได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงปัญหานี้ จึงมีการรวมกลุ่มกันในระดับพื้นที่และจัดตั้ง “เครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลหนองแคน” ขึ้นมา เพื่อสร้างพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืนให้กับเกษตรกรในพื้นที่ และเพื่อสร้างช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบยั่งยืน (สว่าง สุขแสง, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2562)

ผู้วิจัยและภาคประชาสังคมในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญของการมีข้อมูลสถานะอาหารในท้องถิ่น จึงได้มีการพูดคุยร่วมกันนำไปสู่การต่อยอดความคิดในเรื่องดังกล่าว ทำให้เกิดการวิจัยในครั้งนี้ขึ้นมาด้วยมีความต้องการที่จะพัฒนาโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ระดมความร่วมมือในการศึกษาสถานการณ์อาหาร และ 2) ออกแบบโปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพา การรวบรวมข้อมูลและประเมินสถานะความมั่นคงทางอาหารของบ้านสำราญ ซึ่งในปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลมีความก้าวหน้าไปอย่างมาก และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายรูปแบบ มีต้นทุนที่ไม่มากนัก ที่สำคัญ คือ ผู้ผลิตหรือเกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีนี้ได้ หากว่ามีการพัฒนาและออกแบบการใช้งานที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล และประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น และเพื่อจัดทำโปรแกรมการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลให้เป็นสารสนเทศเกี่ยวกับสถานะอาหารในท้องถิ่น และชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์อันจะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่อย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

1. ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security)

พัฒนาการของแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารในช่วงแรกนั้นจำกัดอยู่ในกรอบของกระบวนการผลิต มีเป้าหมายการผลิตเพื่อให้มีปริมาณเพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคซึ่งนำไปสู่การปฏิวัติเขียว (green revolution) โดยการนำเทคโนโลยีและเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อให้ได้ปริมาณมาก อย่างไรก็ตาม แม้จะมีปริมาณอาหารมากแล้ว แต่ยังพบปัญหาความอดอยากของประชากรโลก ด้วยเหตุนี้แนวคิดทางเลือกใหม่จึงเกิดขึ้น โดยหลายฝ่ายตระหนักว่าความมั่นคงทางอาหารไม่ได้มีเพียงมิติด้านการผลิตสินค้าให้มากขึ้นเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับประเด็นอื่น ๆ เช่น การเข้าถึงอาหาร การผลิตอาหารให้ได้ปริมาณสม่ำเสมอ ความปลอดภัยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน รวมถึงบริบทแวดล้อมอื่น ๆ ของความมั่นคงทางอาหาร เช่น การพัฒนา การลดปัญหาความยากจน สถานการณ์ความเสี่ยง ความเปราะบาง การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน เป็นต้น (วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, 2555) โดย Amartya (2020) เสนอสิทธิทางอาหาร (food entitlement) กล่าวคือ การขาดแคลนอาหารของประชาชนในหลายประเทศ

ไม่ได้เกิดจากอาหารไม่เพียงพอ แต่เกิดจากการเข้าถึงสิทธิด้านอาหารในทางการเมือง ข้อเสนอนี้มีอิทธิพลเป็นอันมากต่อการขยายแนวคิดความมั่นคงทางอาหารที่ไม่ได้ผูกติดอยู่กับความพอเพียงของอุปทานอาหารในระดับมหภาคเท่านั้น แต่ยังพิจารณาถึงมิติการเข้าถึงอาหารในระดับบุคคลและครัวเรือนด้วย ในช่วงทศวรรษที่ 1990 แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ครอบคลุมไปถึงเรื่องคุณค่าของอาหาร โภชนาการ ความปลอดภัยและความสมดุลทางอาหาร โดยนักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้หันมาให้ความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารอย่างเป็นประโยชน์ ถูกสุขลักษณะ มีคุณภาพและความปลอดภัย เพื่อสุขภาพที่ดีของประชากรโลก งานวิจัยของ Jean and Amartya (1989) เรื่อง Hunger and Public Action ระบุถึง ประเด็นเรื่องสุขภาพและโภชนาการ ควรถูกนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาความอดอยากและภาวะขาดแคลนอาหารของประชาชนด้วย นอกจากนี้ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (2002) ได้กล่าวถึงมาตรฐาน “ความมั่นคงด้านอาหาร” คือ “การมีอาหารเพียงพอ ตลอดเวลา และบุคคลสามารถเข้าถึงอาหารได้ ซึ่งอาหารนั้นเพียงพอต่อความต้องการทางโภชนาการทั้งในแง่ปริมาณ คุณภาพ ความหลากหลาย และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของบุคคลนั้น”

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตาม ประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้ รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน ทำให้การขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่ายประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ (สัญญา เคนาภูมิ, 2551) กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องกันโดยใช้ความรู้ความสามารถ วัสดุอุปกรณ์เข้าร่วม ในกระบวนการตัดสินใจในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ ความศรัทธา ความเกรงใจต่อสิ่งที่เคารพนับถือหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า รวมทั้งปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา เช่น การมีส่วนร่วม หลักการพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องใช้ในงานพัฒนาชุมชน และคนมีส่วนสำคัญที่สุด เพราะคนเป็นศูนย์กลางหลักในการพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดี การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน ไม่มีประเทศใดที่พัฒนาโดยปราศจากการร่วมมือของประชาชน ดังนั้น ถ้าต้องการให้ความมั่นคงทางอาหารเกิดขึ้นในพื้นที่จำเป็นต้องใช้การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

3. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เป็นรูปแบบของการวิจัยแบบใหม่ที่ประยุกต์และเป็นการผสมผสานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) เข้าด้วยกัน โดยเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่จะต้องใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคมและเป็นการกระทำที่มุ่งหมายจะให้ประโยชน์หรือเป็นการรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงควรคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุด และการวิจัยที่จะให้ผลประโยชน์สูงสุดนั้นย่อมเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (research for development) หรือการวิจัยและพัฒนา

(research and development) โดยที่การพัฒนาและการเป็นหุ้นส่วนจะต้องเดินทางร่วมกัน ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอย่างมีเสรีและเป็นประชาธิปไตย โดยจุดที่แตกต่างกันของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมก็คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการวิจัยที่เน้นมิติของการเก็บข้อมูล แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการประยุกต์หาวิธีการแก้ไขปัญหาไปพร้อม ๆ กัน หรือกล่าวได้ว่า มีการแสวงหาแนวความคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาและทรัพยากรที่ผู้ถูกวิจัยมีอยู่ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหา

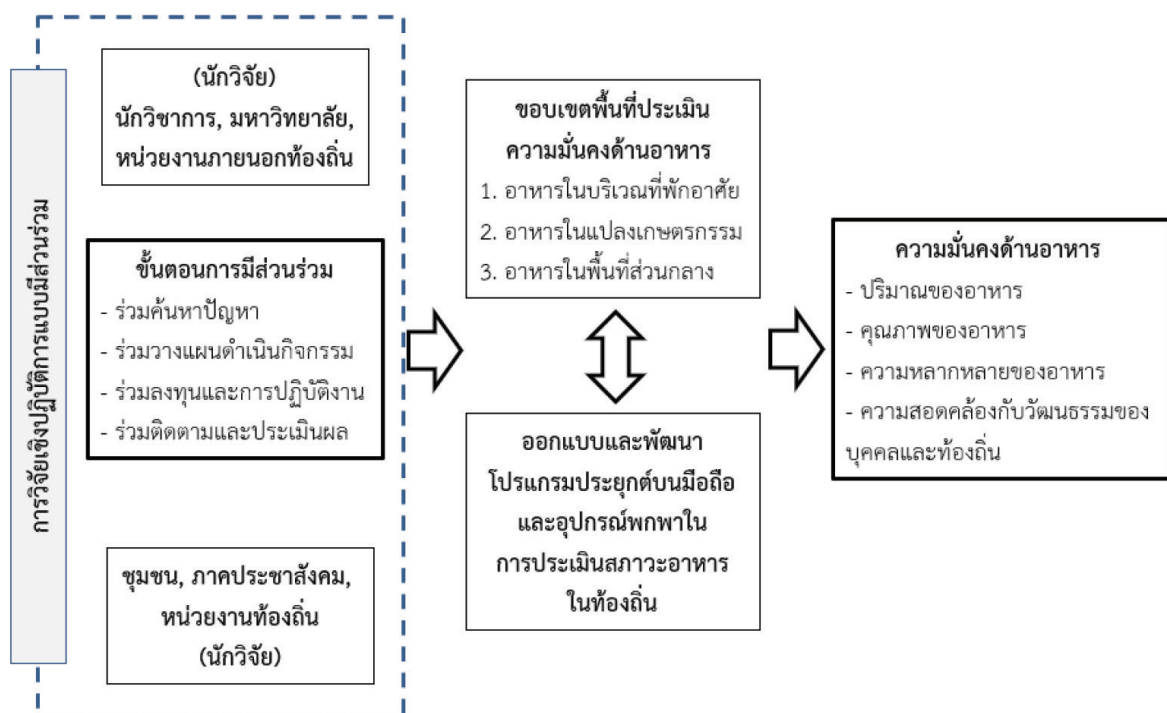
4. โปรแกรมประยุกต์บนอุปกรณ์มือถือและอุปกรณ์พกพา (Application on Mobile)

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์บนอุปกรณ์มือถือและอุปกรณ์พกพาเพื่อใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ประสิทธิภาพ พืชผล, อภิมุข ปีตรัมย์, อัจฉราพรรณ พรหมตา, อธิราพร สุภาพันธุ์ และอุไรวรรณ อภินันท์ (2565) ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์บนมือถือระบบแอนดรอยด์สำหรับการประเมินความจำเป็นในการใช้ยาปฏิชีวนะในโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในผู้ใหญ่ พบว่า ประชาชนทั่วไปจำนวน 129 คน และเภสัชกรประจำร้านยาในเขตจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 12 คน มีความพึงพอใจต่อโปรแกรมประยุกต์ โดยค่าเฉลี่ย 4.46 ± 0.66 และ 4.56 ± 0.61 จากคะแนนเต็ม 5 สรุปได้ว่า โปรแกรมประยุกต์ “รู้ทันท้องเสีย” เป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยประเมินอาการอุจจาระร่วงเฉียบพลันในผู้ใหญ่และช่วยให้ผู้ป่วยมีความเข้าใจเกี่ยวกับโรค รวมถึงความจำเป็นในการใช้ยาปฏิชีวนะ รวมทั้ง สรรพคุณ เกิดตะพันธ์, ดุสิต อธิวัฒน์ และชนัญ ผลประไพ (2561) ศึกษาการพัฒนาแอปพลิเคชัน “ORGANIC LEDGER” สำหรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (พีจีเอส) เพื่อพัฒนาแอปพลิเคชันบนเว็บไซต์และบนโทรศัพท์มือถือ สำหรับลดปริมาณการใช้กระดาษในการจดบันทึกการปฏิบัติในฟาร์มด้วยการบันทึกข้อมูลตามหลักการบัญชีแยกประเภทและตรวจสอบย้อนกลับผลผลิตเกษตรอินทรีย์ด้วย QR code และเทคโนโลยี blockchain ตั้งชื่อว่า ORGANIC LEDGER การพัฒนาแอปพลิเคชันบนเว็บไซต์ด้วยภาษาจาวา (Java) และวิธีมาตรฐานในรูปแบบกระบวนการ unified process ด้วยเทคโนโลยีการเขียนระบบบนเว็บไซต์ภายใต้โปรโตคอล HTTP ในขณะที่แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือถูกพัฒนาขึ้นบนมือถือในกลุ่มแอนดรอยด์ โดยบัญชีข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ บัญชีข้อมูลฟาร์มเกษตรอินทรีย์ บัญชีข้อมูลการปฏิบัติในฟาร์ม และบัญชีข้อมูลผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่บันทึกผ่าน ORGANIC LEDGER และแชร์ด้วยเทคโนโลยี blockchain ซึ่งแอปพลิเคชันนี้จะสร้าง QR code ของแต่ละบัญชีข้อมูลเพื่อการเข้าถึงบัญชีข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ โดยบัญชีข้อมูลที่บันทึกผ่านแอปพลิเคชันนี้จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่สามารถบันทึกข้อมูลใหม่สำหรับการอ้างอิงได้ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรทั้งหมดยอมรับ ORGANIC LEDGER ด้วยระดับคะแนน 4.88 จาก 5 แสดงให้เห็นว่า แอปพลิเคชันบันทึกการปฏิบัติในฟาร์มแบบไร้กระดาษ ORGANIC LEDGER สามารถทดแทนการจดบันทึกในแผ่นกระดาษได้ด้วยการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล (digital technology) เทคโนโลยี blockchain และเทคโนโลยี QR code ตลอดจนการเชื่อมโยงเทคโนโลยีทุกสิ่งด้วยอินเทอร์เน็ต ORGANIC LEDGER จึงเป็นเครื่องมือสำหรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมที่ทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์และระบบการรับรองมีความน่าเชื่อถือและโปร่งใส ตลอดจนมีความแม่นยำ สะดวกสบาย และเหมาะสมสำหรับเกษตรกรรายย่อยในการขยายพื้นที่ผลิตเกษตรอินทรีย์และเพิ่มจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ให้เข้ากับยุคเกษตรดิจิทัล (digital agriculture) และนโยบายขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมหรือ Thailand 4.0 นอกจากนี้ อธิสา สุขแก้ว (2561) กล่าวถึงการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์สำหรับอุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต เป็นต้น จะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งยังสนับสนุนให้ผู้บริโภคใช้โทรศัพท์ได้ดียิ่งขึ้น ในปัจจุบันโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนมีหลายระบบ

ปฏิบัติการที่พัฒนาออกมาตอบสนองความต้องการผู้บริโภค ส่วนที่มีคนใช้และเป็นที่ยอมรับมากที่สุดคือ iOS และ Android จึงทำให้เกิดการเขียนหรือพัฒนา Application ลงบนสมาร์ตโฟนเป็นอย่างมาก เช่น แผนที่ เกมส์ โปรแกรมสนทนาต่าง ๆ และหลายธุรกิจก็เข้าไปเน้นในการพัฒนา Mobile Application เพื่อเพิ่มช่องทางในการสื่อสารกับลูกค้ามากขึ้น ตัวอย่าง Application ที่ติดมากับโทรศัพท์ เช่น Facebook ที่สามารถแชร์เรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึก สถานที่ รูปภาพ ผ่านทางแอปพลิเคชันได้โดยไม่ต้องเข้าเว็บไซต์หรือตัวอย่าง Mobile Application เช่น โหมบายแอปพลิเคชันสำหรับการท่องเที่ยว โรงแรม สามารถดูข้อมูลต่าง ๆ การจองห้องพัก สามารถชำระเงินผ่านระบบได้โดยง่าย โหมบายแอปพลิเคชันสำหรับร้านอาหาร บาร์ต่าง ๆ นำเสนอเมนู ระบบจองโต๊ะ แผนที่นำทาง สามารถดูบรรยากาศภายในร้าน รายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับร้าน โหมบายแอปพลิเคชันสำหรับการขายสินค้า การบริการ การขายผ่านพนักงานขายหรือตัวแทน มีทั้งแบบปลีกและค้าส่ง การสั่งซื้อสินค้าภายในแอปพลิเคชัน สามารถจ่ายเงินแบบ PayPal และอีกหลาย ๆ รูปแบบธุรกิจตามรูปแบบที่ต้องการ ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จะพัฒนาโปรแกรมการเก็บข้อมูลเพื่อประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่นให้ออกมาในรูปแบบแอปพลิเคชันโดยใช้ระบบ MySQL (structured query language) ซึ่งเป็นระบบจัดการฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ (relational database management system) ใช้ภาษา SQL โดย MySQL เป็นซอฟต์แวร์โอเพนซอร์สอย่างมีส่วนร่วมทั้งการออกแบบและปรับปรุงร่วมกับกลุ่มเป้าหมายให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

หมายเหตุ. จาก “การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด” โดย สุทธิรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ และคณะ, 2563.

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อออกแบบและพัฒนาโปรแกรมเพื่อสำรวจและประเมินสถานการณ์อาหารในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงเครื่องมือที่ใช้ ดังนี้

1. ขั้นตอนการศึกษาและการออกแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

1.1 รวบรวมข้อมูลเพื่อเตรียมดำเนินโครงการ โดยการลงสำรวจ ศึกษา พูดคุยโดยการจัดประชุม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน นักวิจัยชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้แทนจากเครือข่ายสถาบัน เกษตรยั่งยืนจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเกษตรจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเกษตรอำเภอบุรบือ องค์กรบริหาร ส่วนตำบลหนองแคน โรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ คนในพื้นที่ จำนวน 30 คน เพื่อหาประเด็นการวิจัยที่มาจาก ความต้องการของคนในพื้นที่

1.2 การเตรียมทีมวิจัย คัดเลือกนักวิจัยชุมชนโดยเป็นเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนและเป็นสมาชิก เครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลหนองแคน รวมทั้งมีความสนใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 25 คน และจัดประชุม ร่วมกันพิจารณาประเด็นการวิจัย จัดทำแผนการวิจัย รวมทั้งทบทวนทำความเข้าใจกับโครงการวิจัย เพื่อเตรียม ชี้แจงโครงการต่อเครือข่ายชุมชนและจัดทำปฏิทินการทำงานร่วมกัน

1.3 จัดเวทีชี้แจงโครงการต่อเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์การทำวิจัย การวางแผนตลอดจนวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประสานงานให้ผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมโครงการตามความเหมาะสมร่วมกับผู้นำชาวบ้าน แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.1 การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจัดประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษาโครงการ เพื่อกำหนดจุดประสงค์ ขอบเขตเนื้อหาในการจัดเก็บข้อมูล นักวิจัยร่วมกันพัฒนา/สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล สถานการณ์อาหารในท้องถิ่น ได้แก่ แบบสำรวจ ปฏิทินอาหาร ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การสร้างโปรแกรมหรือระบบ ในการเก็บข้อมูลความมั่นคงทางอาหาร

2.2 ดำเนินการเก็บข้อมูลร่วมกันโดยนักวิจัยและนักวิจัยชุมชนเป็นผู้ใช้เครื่องมือแบบสำรวจ เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างบ้านสำราญฯ จำนวน 35 ครัวเรือน และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปออกแบบเทคโนโลยี ประเมินสถานการณ์อาหาร จากนั้นเมื่อได้เทคโนโลยีไปใช้ในการเก็บข้อมูลและประเมินสถานการณ์อาหาร แล้วจะทำการอบรมนักวิจัยชุมชนในการใช้เทคโนโลยีฯ และนักวิจัยชุมชนเก็บข้อมูลด้วยเทคโนโลยีฯ ร่วมกัน โดยเก็บข้อมูลในครัวเรือนบ้านสำราญฯ ทุกครัวเรือน จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ให้เกิดองค์ความรู้และเข้าใจ สถานการณ์ปริมาณอาหารที่ครัวเรือนมีอยู่ การขาดแคลน และความเสี่ยงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและจัดการให้เกิด ความมั่นคงทางอาหารต่อไป

2.3 การจัดการข้อมูล ใช้ฐานข้อมูล MySQL (structured query language) เป็นระบบ จัดการฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ (relational database management system) ใช้ภาษา SQL โดย MySQL เป็นซอฟต์แวร์โอเพนซอร์ส ซึ่งสามารถรองรับข้อมูลขนาดใหญ่ และใช้โมบายแอปพลิเคชันที่ได้พัฒนาขึ้น เพื่อเชื่อมกับระบบฐานข้อมูลทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการข้อมูล ชื่อว่า “SAMRANDEE” และมีการประชุม กลุ่มย่อยเพื่อทบทวนและปรับปรุงเครื่องมือและโปรแกรมเป็นระยะ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จัดเก็บมาสร้างแผนภาพกระแสข้อมูล (Data Flow Diagram: DFD) โดยใช้หลักการของการเขียนโปรแกรมเชิงวัตถุ (object oriented programming) พัฒนาจากความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก คุณสมบัติที่ได้จัดเก็บจากชุมชนแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อสร้างตารางฐานข้อมูล

2.5 การนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยการนำเสนอข้อมูลให้ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้วิเคราะห์และตัดสินใจพิจารณาประเด็นที่จะพัฒนาให้เกิดรูปธรรม

3. ขั้นตอนการสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผล

3.1 จัดเวทีแลกเปลี่ยน ถอดองค์ความรู้/การจัดการความรู้

3.2 การคืนข้อมูล นำเสนอข้อมูลระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด

3.3 จัดทำรายงานการวิจัย และ Pocketbook เพื่อเผยแพร่ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์อาหารของบ้านสำราญ

บ้านสำราญตั้งอยู่ในภูมินิเวศที่ราบทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ปลูกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง โดยเฉพาะ “ข้าวหอมมะลิ” ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัด มีแหล่งเพาะปลูกสำคัญอยู่ในพื้นที่อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอบุณฑล ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ การทำนา ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ การมีอาหารของครัวเรือนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ เก็บสะสมไว้ในครัวเรือนเท่านั้น ฯลฯ สภาพปัญหาที่สำคัญได้แก่ ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ ทำให้มีรายได้จากการนำข้าวไปขายน้อยลง แต่ยังต้องใช้เงินลงทุนมาก หนี้สินชาวนาจึงเพิ่มขึ้น ไม่มีเงินออม เกิดการอพยพแรงงานเข้าเมือง ครอบครัวยากจนมากขึ้น ปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมาย เกษตรกรไร้ที่พึ่ง ชุมชนอ่อนแอลงอย่างต่อเนื่อง ในช่วงที่ผ่านมา มีหลายหน่วยงานเข้ามาพัฒนาและส่งเสริมอาชีพอย่างหลากหลาย รวมทั้งการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากระบบเคมีมาเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ แต่ละหน่วยงานต่างส่งเสริมไปคนละทาง เมื่อจบโครงการหน่วยงานได้ผลงานสำหรับการรายงาน แต่ปล่อยให้เกษตรกรไร้ทิศทางในการพัฒนา จึงไม่สามารถที่จะปรับเปลี่ยนแนวคิดเกษตรกรได้

การผลิตอาหารของเกษตรกรบ้านสำราญ ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการทำนาที่ยั่งยืน เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและมีขายบางส่วนเมื่อจำเป็น ในการทำนาชาวบ้านยังคงทำนาปี คือ ทำนาปลูกข้าวตามฤดูกาลปีละ 1 ครั้ง ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน เมื่อว่างเว้นจากฤดูกาลทำนา ชาวบ้านมีกิจกรรมการผลิตที่เพิ่มขึ้นมา คือ การปลูกผักเพื่อรับประทานในครัวเรือนและส่งขายไปยังตลาดที่อยู่ใกล้เคียง การทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย และรับจ้างทั่วไป จากปัญหาการผลิตที่มีการพึ่งพารายานอกมากเกินไป ประกอบกับสภาพแวดล้อมในการทำเกษตรกรรมที่เสื่อมโทรม เช่น ดินเสื่อมสภาพ โรคระบาด แมลงศัตรูพืช ฯลฯ ส่งผลให้ชาวนาจริเริ่มหาทางออก ซึ่งได้มี “แนวคิดเกษตรอินทรีย์” ที่มาจากการส่งเสริมของหลายหน่วยงาน ส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วนปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต โดยพบว่า มีชาวบ้านหันมารวมกลุ่มกันจัดตั้ง “เครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลหนองแคน” เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน พัฒนาระบบการจัดการระบบเกษตรด้วยการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ในชุมชนตามวิถีชีวิตในชนบทดั้งเดิม มีพื้นที่สาธารณะส่วนกลางของชุมชนสำหรับการผลิตอาหาร เป็นที่ดินขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแคน จำนวน 17 ไร่ ปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลหนองแคน จำนวน 66 คน มีการจัดสรรพื้นที่การปลูกพืชผักอินทรีย์หรือปลอดสารเคมีให้คนละ 3 x 16 เมตร เพื่อปลูกผักเศรษฐกิจทั่วไป แต่มีข้อตกลงที่ต้องปลูกด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ (สว่าง สุขแสง, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2562)

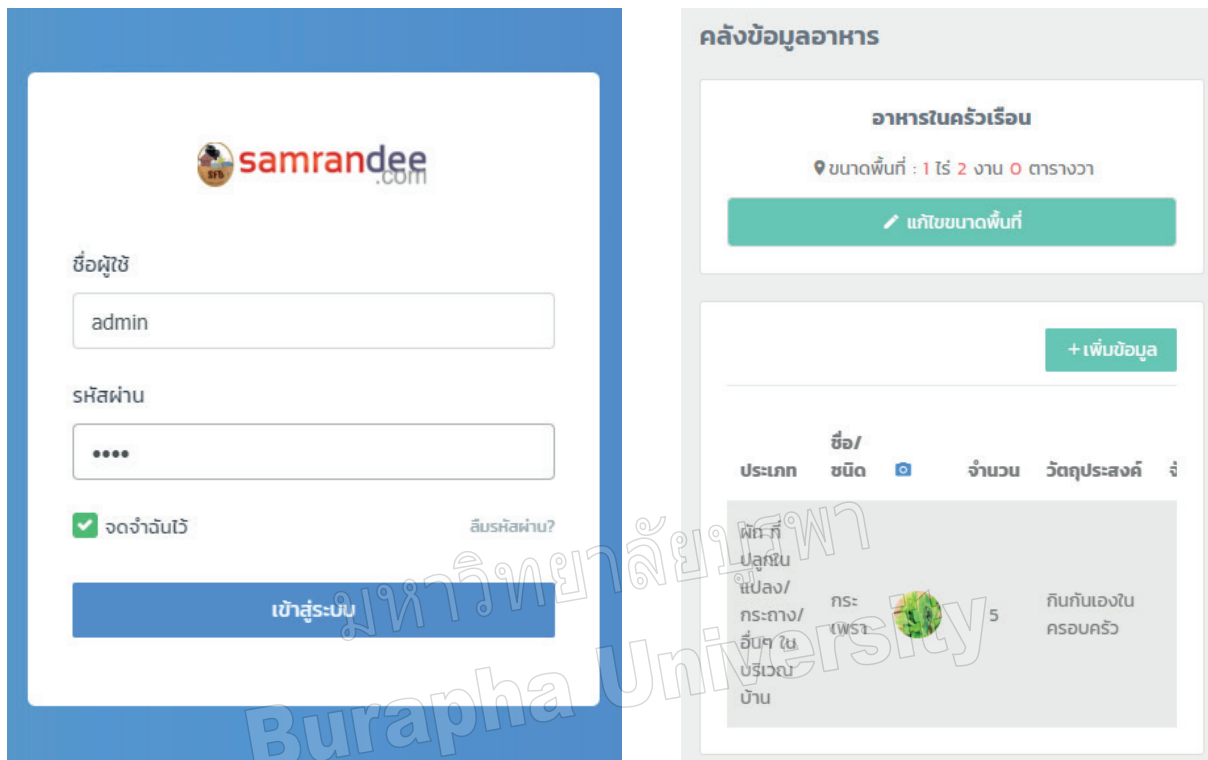
ดังนั้น ในกระบวนการสร้างความมั่นคงทางอาหาร จึงมีการศึกษาและออกแบบการวิจัยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเพื่อเตรียมดำเนินโครงการ โดยการพูดคุยกับผู้นำชุมชนและคนในพื้นที่เพื่อหาประเด็นการวิจัยที่มาจากความต้องการของพื้นที่ ประเด็นที่ค้นพบจากข้อมูลข้างต้น ได้แก่ ข้อมูลสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การทำเกษตรกรรมและการผลิตทางการเกษตร ปัญหาและศักยภาพของชุมชน เป็นต้น จากนั้นเป็นการเตรียมทีมวิจัย คัดเลือกนักวิจัยชุมชน จัดประชุมร่วมกันพิจารณาประเด็นวิจัย จัดทำแผนการวิจัยรวมทั้งทบทวนทำความเข้าใจกับโครงการวิจัย เพื่อเตรียมชี้แจงโครงการต่อเครือข่ายชุมชนและจัดทำปฏิทินการทำงานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันจัดเวทีชี้แจงโครงการต่อเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การทำวิจัย การวางแผน ตลอดจนวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย ประสานงานให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้าร่วมโครงการตามความเหมาะสมร่วมกับผู้นำชาวบ้าน แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การออกแบบโปรแกรมรวบรวมข้อมูลและประเมินสถานะความมั่นคงทางอาหาร

การพัฒนาและใช้ประโยชน์โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น นักวิจัยเห็นพ้องร่วมกันที่จะดำเนินการจัดเก็บข้อมูลและการประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นในพื้นที่นี้เวศน์ที่อาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่า นา และน้ำ ทั้งการผลิตพืชและสัตว์ท้องถิ่นที่หายากและการผลิตในเชิงเศรษฐกิจ โดยใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพา ซึ่งปัจจุบันเทคโนโลยีเหล่านี้ ทุกเพศทุกวัย สามารถครอบครองและเข้าถึงได้ เป็นการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กระบวนการเริ่มจากการออกแบบสำรวจข้อมูลความมั่นคงทางอาหาร นำแบบสำรวจดังกล่าวมาเก็บข้อมูลกับหัวหน้าครัวเรือนของนักวิจัยชุมชนบ้านสำราญ จำนวน 35 ครัวเรือน แบบสำรวจประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสำรวจ ส่วนที่ 2 อาหารในครัวเรือน ส่วนที่ 3 อาหารในที่นา/ไร่/สวน ส่วนที่ 4 อาหารที่ผลิตในพื้นที่ส่วนกลาง (ที่ดินของ อบต. จำนวน 17 ไร่) ส่วนที่ 5 พืชผักอาหารในท้องถิ่น/หายาก (ทั้งในบริเวณครัวเรือน/นา/สวน/ไร่) และส่วนที่ 6 อาหารที่ผลิตในที่นา (ข้าว) มีประเด็นคำถาม ได้แก่ ชื่อ/ชนิดของผลผลิตหรืออาหาร สายพันธุ์ ขนาดพื้นที่การผลิต จำนวนหรือปริมาณการผลิต วันเดือนปีที่เริ่มผลิตหรือปลูก วันเดือนปีที่คาดว่าจะเก็บเกี่ยว จำนวนปริมาณที่คาดว่าจะผลิตได้ วัตถุประสงค์การผลิต สาเหตุที่จำนวนผลผลิตมีการเพิ่มหรือลด รวมทั้งข้อมูลพืชอาหารท้องถิ่นหรือหายาก เป็นต้น จากนั้นทำการวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เช่น หมวดหมู่ของประเภทและชนิดของอาหารเพื่อนำไปออกแบบโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น ที่ชื่อว่า “SAMRANDEE” พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์ข้อมูล “ศูนย์ข้อมูลสำราญดี” เพื่อบริหารจัดการการเก็บข้อมูลทุกเดือน และบริหารการใช้ข้อมูลและสารสนเทศเชื่อมโยงข้อมูลผู้ผลิตสู่ตลาดและผู้ประกอบการอื่น ๆ

ภาพ 2

หน้าจอโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น SAMRANDEE ที่แสดงผ่านสมาร์ทโฟน

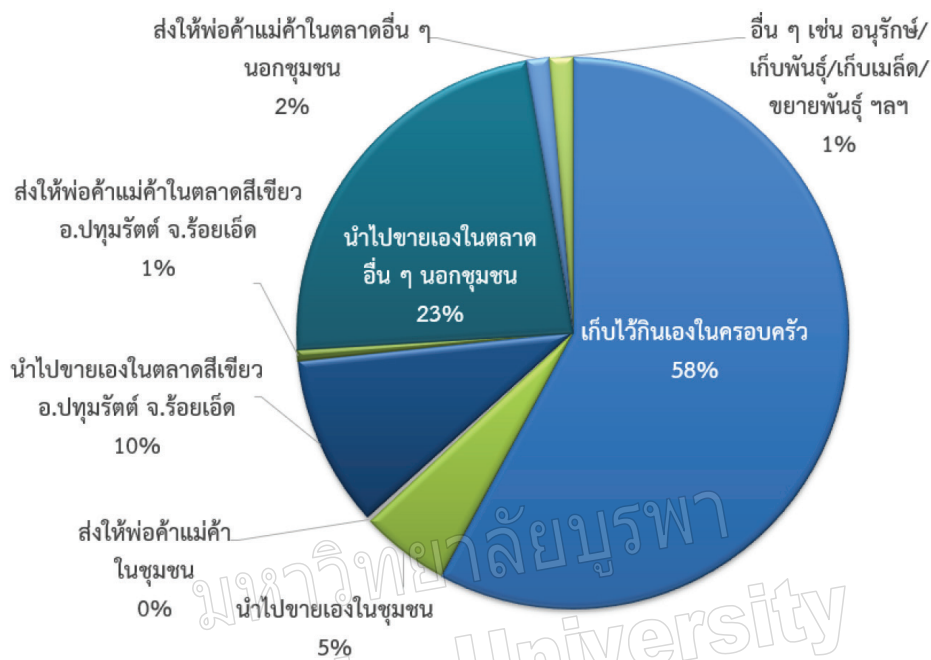

หมายเหตุ. จาก “การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอบุพมหารัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดย จูติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ และคณะ, 2563.

ตัวอย่างข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บในโปรแกรม “SAMRANDEE” ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 พบว่า วัตถุประสงค์ในการผลิตของครัวเรือนส่วนใหญ่เก็บไว้บริโภคในครอบครัวมากที่สุด คือ ข้าว กข.6 จำนวน 42,378 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการนำไปขายในชุมชน คือ ปลา จำนวน 3,800 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการส่งขายให้พ่อค้าแม่ค้าในชุมชน คือ ต้นหอม จำนวน 200 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการนำไปขายเองในตลาดสี่เหลี่ยม อำเภอบุพมหารัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด คือ ข้าวหอมมะลิ 105 จำนวน 7,350 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการส่งให้พ่อค้าแม่ค้าในตลาดสี่เหลี่ยม อำเภอบุพมหารัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด คือ พริก จำนวน 500 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการนำไปขายในตลาดอื่น ๆ นอกชุมชน คือ ข้าวหอมมะลิ 105 จำนวน 17,000 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการส่งให้พ่อค้าแม่ค้าในตลาดอื่น ๆ นอกชุมชน คือ ข้าวหอมมะลิ 105 จำนวน 1,000 กิโลกรัม ครัวเรือนมีการจัดการด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น อนุรักษ์/เก็บพันธุ์/เก็บเมล็ด/ขยายพันธุ์ ฯลฯ คือ ข้าวหอมมะลิ 105 จำนวน 1,000 กิโลกรัม จากข้อมูลในโปรแกรมแสดงให้เห็นว่า ข้าวเป็นแหล่งอาหารและปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านในพื้นที่นำมาบริโภคในครอบครัวและส่งขายตามตลาดต่าง ๆ ดังภาพ 3 และ ตาราง 1

ภาพ 3

แผนภูมิวงกลมแสดงตัวอย่างข้อมูลการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น

หมายเหตุ. จาก “การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น: กรณีศึกษาร้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดย จุติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ และคณะ, 2563.

ตาราง 1

แสดงตัวอย่างข้อมูลการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์	ชื่อ/ชนิด	จำนวน
1. บริโภคในครอบครัว	ข้าว กข.6	42,378 กก.
2. นำไปขายเองในชุมชน	ปลา	3,800 กก.
3. ส่งให้พ่อค้าแม่ค้าในชุมชน	ต้นหอม	200 ต้น
4. นำไปขายเองในตลาดสี่เขียว อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด	ข้าวหอมมะลิ 105	7,350 กก.
5. ส่งให้พ่อค้าแม่ค้าในตลาดสี่เขียว อ.ปทุมรัตน์	พริก	500 ต้น
6. นำไปขายเองในตลาดอื่น ๆ นอกชุมชน	ข้าวหอมมะลิ 105	17,000 กก.
7. ส่งให้พ่อค้าแม่ค้าในตลาดอื่น ๆ นอกชุมชน	ข้าวหอมมะลิ 105	1,000 กก.
8. อื่น ๆ เช่น อนุรักษ์/เก็บพันธุ์/เก็บเมล็ด/ขยายพันธุ์ ฯลฯ	ข้าวหอมมะลิ 105	1,000 กก.

หมายเหตุ. จาก “การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น: กรณีศึกษาร้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดย จุติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ และคณะ, 2563.

จากกระบวนการวิจัย การพัฒนาโปรแกรมและตัวอย่างข้อมูลที่ประมวลผลได้ ทำให้ได้ทราบข้อมูลอาหารในพื้นที่ ความคาดหวัง ความต้องการเกี่ยวกับความมั่นคงทางด้านอาหารของพื้นที่ และนำข้อมูลที่ได้มา

ใช้ในการออกแบบสอบถามที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูลเพื่อออกแบบเทคโนโลยี ได้เรียนรู้วิธีการคิดจากการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยชุมชน ทำให้เปลี่ยนแนวคิดในการทำงานจากเดิมที่ออกแบบโปรแกรมตามประสบการณ์ของนักวิจัยเอง มาเป็นการออกแบบโปรแกรมจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ข้อค้นพบของนักวิจัยชุมชน คือ มีความตื่นตัวและตื่นรู้ที่ได้ทราบข้อมูลสถานการณ์อาหารในพื้นที่ของตนเอง เนื่องจากการเป็นสำรวจสถานการณ์อาหารในพื้นที่เป็นครั้งแรก คนรุ่นใหม่เกิดความคิดที่ต้องการอนุรักษ์อาหารประจำถิ่นที่หายาก และคนรุ่นใหม่ไม่เคยทราบว่าอาหารในพื้นที่ของตนเองมีมากมายและมีความหลากหลาย อาหารหลายชนิดคนรุ่นใหม่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ได้ค้นพบข้อมูลสำคัญของบ้านสำราญ ในระหว่างที่ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสำรวจข้อมูลความมั่นคงทางอาหารฯ ในเรื่องของจำนวนหนี้สินของครัวเรือน ซึ่งนักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยน สะท้อนมุมมองที่น่าสนใจว่า สิ่งสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน คือ การจัดการปัญหาเรื่องหนี้สินของครัวเรือน และเสนอให้มีการเพิ่มข้อมูลเรื่องหนี้สินครัวเรือนในโปรแกรมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านในลำดับต่อไปในอนาคต นักวิจัยชุมชนมีความคิดเป็นระบบเกี่ยวกับความมั่นคงทางด้านอาหาร การวางแผนและการจัดการผลผลิตในชุมชน

ผลกระทบที่สำคัญที่เกิดจากการวิจัย คือ นักวิจัยชุมชนบ้านสำราญได้วางแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลสำราญได้อย่างมีส่วนร่วม คือ จะดำเนินการบริหารจัดการศูนย์และเก็บข้อมูลป้อนโปรแกรมให้ต่อเนื่องในปีต่อไป โดยตกลงกันที่จะเก็บค่าธรรมเนียมกับสมาชิกเดือนละ 10 บาทต่อคน สำหรับใช้ในการบริหารจัดการค่าดูแลระบบของเว็บไซต์ เพื่อให้เป็นช่องทางในการนำเสนอประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังได้ร่วมกันเสนอแนวคิดที่จะต่อยอดข้อมูล คือ การใช้ประโยชน์จากโปรแกรมและสื่อออนไลน์ให้ชาวบ้านในพื้นที่สามารถสั่งซื้ออาหารได้โดยให้โปรแกรมเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายในหมู่บ้าน และมีแนวคิดในการให้เยาวชนในหมู่บ้านหรือผู้ว่างงานมารับจ้างส่งอาหารตามใบสั่งซื้อจากระบบ ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดจากงานวิจัยนี้ ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยครั้งนี้ นอกจากพื้นที่จะได้โปรแกรมนำมาใช้ในการประเมินสถานะอาหารในพื้นที่แล้ว ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 4 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงคน เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลของสถานการณ์อาหารในพื้นที่ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์อาหารของตนเองในระดับครัวเรือนและระดับพื้นที่ได้ ประเด็นที่สอง คือ พื้นที่จะมีระบบการบริหารจัดการอาหารทั้งระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับท้องถิ่น ประเด็นที่สาม คือ มีการพัฒนาและสร้างระบบการผลิตอาหารของชุมชนร่วมกัน และประเด็นที่สี่ คือ มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บลงโปรแกรมมาบริหารจัดการ อันจะนำไปสู่การปรับตัวในระดับพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคต

อภิปรายผล

โปรแกรมประยุกต์บนมือถือในปัจจุบันเป็นเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ในหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งจะช่วยในการติดต่อสื่อสาร การให้ความบันเทิง และให้ความรู้ที่ข้ามพรมแดนไม่มีขีดจำกัด ในการวิจัยนี้ได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว ด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกให้ชุมชนในการสำรวจข้อมูลสถานการณ์อาหารในชุมชน โดยทีมนักวิจัยร่วมกับทีมประชาสังคมและชุมชน (นักวิจัยชุมชน) ร่วมกันวางแผนลงพื้นที่เก็บข้อมูล และออกแบบโปรแกรมแบบมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน อันเป็นกระบวนการสร้างชุมชนที่อาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง และส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ (เกิวิทย์ พวงงาม, 2553) จนสามารถออกแบบและพัฒนาโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นที่ชื่อว่า “SAMRANDEE” และทำการถ่ายทอด ทดลอง

ฝึกปฏิบัติการการใช้โปรแกรมให้แก่นักวิจัยชุมชน เมื่อพบปัญหาต่าง ๆ ในการใช้โปรแกรม ทีมวิจัยจะร่วมแสดงความคิดเห็น เสนอแนะข้อมูลในการพัฒนาโปรแกรมให้เหมาะสมกับการใช้งานของชุมชนและบริบทของชุมชน เมื่อโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาสมบูรณ์แล้ว นักวิจัยชุมชนจะเป็นผู้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสถานการณ์อาหารของชุมชน และนำข้อมูลที่ได้ไปบริหารจัดการเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดในชุมชนและท้องถิ่น กล่าวคือ ทุกคนและทุกครัวเรือนสามารถมีสิทธิและสามารถเข้าถึงอาหาร สอดคล้องกับงานของ Amartya (2020) ที่นำเสนอสิทธิทางอาหาร (food entitlement) ว่าการขาดแคลนอาหารของประชาชนในหลายประเทศไม่ได้เกิดจากอาหารไม่เพียงพอ แต่เกิดจากการเข้าถึงสิทธิด้านอาหารในทางการเมือง ซึ่งพิจารณาถึงมิติการเข้าถึงอาหารในระดับบุคคลและครัวเรือน

การพัฒนาโปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น ออกแบบโดยใช้ข้อมูลจากแบบสำรวจข้อมูลความมั่นคงทางอาหาร มีการวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เช่น หมวดหมู่ของประเภทและชนิดของอาหารเพื่อนำไปออกแบบโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่น ที่ชื่อว่า “SAMRANDEE” โดยใช้แนวคิดการออกแบบเชิงแนวคิด (conceptual design) ตามความต้องการของผู้ใช้ และลักษณะข้อมูลจากแบบสำรวจ นำไปสู่การออกแบบเชิงตรรกะ (logical design) และออกแบบเชิงกายภาพ (physical design) เพื่อเลือกใช้ฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ที่เหมาะสมสำหรับการออกแบบโครงสร้างฐานข้อมูลและออกแบบเครื่องมือเพื่อการประยุกต์ใช้ฐานข้อมูลก่อนที่จะนำไปสู่การจัดระเบียบและจัดเก็บฐานข้อมูลการประเมินสถานะอาหารในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการออกแบบที่มาจากการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในชุมชน ที่เสนอให้โปรแกรมมีลักษณะเป็นเกมส์ที่มีการแข่งขันที่มีการให้รางวัลผู้ที่เก็บข้อมูล จะได้ทั้งความสนุก ความรู้ และความสำเร็จของการเก็บข้อมูลไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ วชิร เพ็ชรวงษ์, จันทรวีพันธ์ อัครเมธานนท์ และไกรสร สว่างศรี (2561) ที่ศึกษาการพัฒนาแอปพลิเคชันส่งเสริมการบริโภคผักปลอดภัยตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันที่นำมาใช้ในแอปพลิเคชันนี้ได้แก่ แด้มสะสม (point) ระดับชั้น (level) ภารกิจ (challenge) กระดานผู้นำ (leaderboard) และสินค้าเสมือน (virtual goods) พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์ที่ชื่อว่า “ศูนย์คุ้มครองผู้บริโภค” เพื่อบริหารจัดการข้อมูลเชื่อมโยงข้อมูลผู้ผลิตผู้ตลาดและผู้ประกอบการอื่น ๆ โดยมีแนวทางที่จะบริหารจัดการดูแลระบบของเว็บไซต์กันเอง และมีแนวทางต่อยอดให้โปรแกรมเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน เช่น เกิดการสั่งซื้อ การจัดส่งผลผลิตและอาหาร ทำให้เกิดการสร้างงานให้คนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน เป็นประโยชน์กับคนในชุมชนและภายนอกได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายการผลิตและการตลาดให้มากขึ้น เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน
2. ควรออกแบบระบบการจัดเก็บผลผลิตหรือคลังอาหาร การซื้อขาย การสั่งซื้อ การจัดส่ง โดยเชื่อมโยงกับโปรแกรมประเมินสถานะอาหารในท้องถิ่นที่ชื่อว่า “SAMRANDEE”

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารที่ยั่งยืน
2. ควรศึกษาห่วงโซ่คุณค่า (value chain) และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชน

3. ควรศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นกลไกในการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในท้องถิ่นกับปัจจัยภายนอกที่กำหนดโดยระบบทุนนิยมเสรี

4. ควรนำระเบียบวิธีวิจัยในงานวิจัยพัฒนาท้องถิ่นมาศึกษากระบวนการ เพื่อช่วยคลี่คลายรายละเอียดของพลังชุมชนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) พลังจิตวิญญาณ 2) พลังทางปัญญา 3) พลังคน 4) พลังทรัพยากรท้องถิ่น และ 5) พลังกลุ่มองค์กรชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหารของท้องถิ่นในอนาคต

รายการอ้างอิง

- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. บพิธการพิมพ์.
- ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ และคณะ. (2563). *การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด*. [รายงานการวิจัย]. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564). *การส่งเสริมให้เกษตรกรไทยใช้แอปพลิเคชันควรเริ่มที่ไหน*. https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/articles-and-publications/articles/statistical-articles/Stat_Article_30nov21.html
- ประสิทธิ์ชัย พูลผล, อภิมุข ปิตรัมย์, อัจฉราพรรณ พรหมตา, ธีราพร สุภาพันธุ์ และอุไรวรรณ อกนิษฐ์. (2565). การพัฒนาโปรแกรมประยุกต์บนมือถือระบบแอนดรอยด์สำหรับการประเมินความจำเป็นในการใช้ยาปฏิชีวนะในโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในผู้ใหญ่. *วารสารเภสัชกรรมไทย*, 14(1), 210-218.
- วัชร เพ็ชรวงษ์, จันทรินทร์ อัครเมธานนท์ และไกรสร สว่างศรี. (2561). *การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมการบริโภคผักปลอดภัยตามแนวคิดเกมมิฟิเคชัน*. [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. (2555). *แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร*. <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf>
- สรธรรม เกตตะพันธุ์, ดุสิต อธิวัฒน์ และชนัญ ผลประไพ. (2561). การพัฒนาแอปพลิเคชัน ORGANIC LEDGER สำหรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (พีจีเอส). *Thai Journal of Science and Technology*, 7(4), 355-370.
- สว่าง สุขแสง. (2562, 9 พฤษภาคม). ประธานสมัชชาพันธมิตรเอสเอ็มอีไทย จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2551). *ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน 4 จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง*. [วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์].
- อลิสสา สุขแก้ว. (2561). *Mobile application คืออะไร และมีประโยชน์อย่างไร*. <https://www.mindphp.com/forums/viewtopic.php?f=198&t=45583>
- Amartya, S. (2020). *The international conference on equitable education: All for education*. <https://afe.eef.or.th/amartya-sen-equality-freedom-and-education/>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2002). *Anti Hunger Programme: Reducing hunger through agriculture and rural development and wider access to food*. [Report]. <https://reliefweb.int/report/world/fao-unveils-global-anti-hunger-programme>
- Jean, D., & Amartya, S. (1989). *Hunger and public action*. Clarendon Press.

ความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังตัวละครชายในนวนิยาย
เรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* ของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

Being Gentlemen and Background Concepts of Male Characters in the Novel
Titled *Mawlamyine Rose* Written by Major General Luang Wichitwathakarn

เอกชัย แสงโสภา (Ekkachai Sangsoda)¹

Received: May 24, 2023

Revised: September 21, 2023

Accepted: September 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังของตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* แต่งโดย พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ใช้การวิเคราะห์ตัวบทนวนิยาย ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครชายมีความเป็นสุภาพบุรุษในแบบชายผู้ดี กล่าวคือ เกิดในชาติตระกูลสูงและได้รับการศึกษาดีสะท้อนความเป็นอภิชน มีความซื่อสัตย์และรักษามิตรภาพระหว่างสหาย หากดำเนินไปอย่างเห็นแก่ตัว ไม่คำนึงถึงคุณค่าและความรู้สึกของผู้หญิง ด้านความสุ่มเคร่งขรึม ตัวละครชายไร้คุณสมบัติข้อนี้ เพราะมีพฤติกรรมเหมือนเด็กเล่นซน ไร้ความรับผิดชอบ ขณะที่คุณสมบัติการให้เกียรติสุภาพสตรีนั้น ตัวละครชายไม่มีคุณสมบัติข้อนี้เพราะได้ล่วงละเมิดตัวละครหญิงอันนำไปสู่ความวุ่นวายของเรื่อง ในมิติของความเป็นสุภาพบุรุษแบบสามัญชน ผลการศึกษาไม่พบคุณสมบัติข้อนี้ ในมิติของความเป็นสุภาพบุรุษแบบมีจริยธรรม นำทาง ตัวละครชายต่างไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมและควบคุมตนเองไม่ได้ เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดที่แฝงอยู่เบื้องหลังตัวละครชาย พบแนวคิดชายเป็นใหญ่ แนวคิดสตรีนิยมและการเมืองเรื่องเพศ ตลอดจนแนวคิดชนชั้นทางสังคม

คำสำคัญ: นวนิยาย, สุภาพบุรุษ, ตัวละครชาย, ชายเป็นใหญ่, สตรีนิยม

Abstract

This article aimed to study and analyze the gentlemanliness and male characters' background concepts in "Mawlamyine Rose" by Major General Luang Wichitwathakarn through the novel's plot. The findings showed that male characters were gentlemen in the form of aristocrats; they were born into a high family and well-educated, reflecting their privilege. They were honest and maintained friendships. Nevertheless, they proceeded selfishly without considering women's values and feelings. Regarding sobriety solemn, the male characters lacked this feature because they behaved like mischievous children without being irresponsible. Based on the property of honoring ladies, the male characters did not have this feature either because they harassed the female characters, which was the main cause leading to the story's chaos, in the dimension of being a commoner gentleman. The findings showed that this qualification was not found. To the extent of being an ethical gentleman, the male characters were morally irrational and unable to control themselves. When considering the background concepts of

¹ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Communication Arts Program, Faculty of Management Science, Phetchabun Rajabhat University

male characters, it showed the male-dominated, feminism, and sexual politics as well as social class concepts.

Keywords: Novel, Gentleman, Male Character, Male-Dominated, Feminism

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นชาย (masculine) ในฐานะเพศสถานะ (gender) ที่ถูกกำกับบทบาทและความหมายผ่านระบบโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ การสืบทอดอำนาจแบบสืบตระกูลอันมีอิทธิพลจากการปกครองนับแต่อดีตได้ยกบทบาทสำคัญในฐานะผู้ครองอำนาจนำให้กับผู้ชาย ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (กรมศิลปากร, 2533, หน้า 23) ที่กล่าวถึงการสืบราชสมบัติว่า “พ่อขุนตายยังที่กู ภูร่าบ่าเรอแก่พี่กู ดังบ่าเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม” นอกจากนี้ถ้อยความในหลักศิลาจารึกยังกล่าวถึงความกล้าหาญในการรบรบหลังช้างของพ่อขุนรามคำแหงสะท้อนความเป็นชายไทยในอุดมคติที่ประกอบด้วยความกล้าหาญ เป็นผู้นำ มีอำนาจและเป็นที่พึ่งของผู้อื่น

ขณะที่แนวคิดความเป็น ‘สุภาพบุรุษ’ ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งของความเป็นชายได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยหลังจากสยามรับเอาขนบหลายประการจากตะวันตกเข้ามาด้วยต้องการสร้างความเป็นอารยะและความศิวิไลซ์อย่างตะวันตกภายใต้แรงกดดันจากประเทศมหาอำนาจจักรวรรดิ เหนือขีดที่ สุด คือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่ทรงนำธรรมเนียมการจัดตั้ง ‘สโมสร’ (club) แบบชนชั้นสูงอังกฤษเข้ามาให้เป็นสถานที่สร้างมิตรภาพระหว่างพระสหายชาย รวมทั้งตั้งโรงเรียนแบบกินนอนเพื่อสอนความเป็นสุภาพบุรุษแก่กุลบุตรของชนชั้นสูง (ชานันท์ ยอดหงษ์, 2558, หน้า 109-118; สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2551, หน้า 79-80) คุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษที่ปรากฏเด่นชัดในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีลักษณะอย่างที่เราเรียกว่า ‘สุภาพบุรุษแบบวิศวะโรงเรียน’ หรือ ‘ชายผู้ดี’ อันประกอบด้วย เกิดจากชาติตระกูลสูง มีการศึกษา มีความกล้าหาญ เคร่งขรึม อ่อนโยน และจงรักภักดีต่อสถาบัน (สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2551)

หากยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สังคมเรียกร้องและยอมรับในความเท่าเทียมมากขึ้น ความเป็นสุภาพบุรุษจึงเปลี่ยนจากความเป็นชายผู้ดีให้เป็นใครก็ตามที่ประกอบด้วยคุณสมบัติเสียสละทำเพื่อผู้อื่น ดังหลักการที่ศรีบูรพา กล่าวไว้ว่า “คนดีก็คือ ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาทำเพื่อผู้อื่น” ภาพลักษณ์ของสุภาพบุรุษในงานเขียนของศรีบูรพาจึงเต็มไปด้วยตัวละครชายที่ไม่ได้เกิดจากตระกูลสูง หากเป็นชายสามัญชนที่ต่อสู้กับระบบชนชั้นและอำนาจนำ ด้วยความรู้ความสามารถและเนื้อแท้ เสียสละ ให้เกียรติสุภาพสตรี และทำเพื่อผู้อื่น (สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2551, หน้า 123) สะท้อนจริยธรรมในตัวละครชายที่เป็นคนดีและคนเก่ง ดังนั้น เมื่อตัวละครชายเป็นคนเก่งคนดีมีจริยธรรมจะส่งผลดีต่อตนเองและผู้อื่นในทางกลับกันหากตัวละครชายขาดจริยธรรมมักส่งผลกระทบร้ายแรงต่อตัวละครอื่น ๆ ในเรื่อง (จุฑามาศ ศรีระชา, 2565, หน้า 373-374)

จากภาพกว้างของกรอบแนวคิดความเป็นสุภาพบุรุษข้างต้น ผู้วิจัยได้นำกรอบความเป็นสุภาพบุรุษส่องพินิจตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* อันเป็นนวนิยายหนึ่งใน 12 เรื่อง จากนวนิยายเท่าที่รวบรวมได้ของพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (วาสนา บุญสม, 2535, หน้า 3) ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2510 เล่าถึงความสัมพันธ์อันยุ่งเหยิงของหนุ่มสาวชนชั้นสูงในยุคที่หงสาวดีมั่งคั่งด้วยเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยมีกรุงหงสาวดีเมืองหลวงของมอญซึ่งเป็นยุคร่วมกรุงศรีอยุธยาเป็นฉากหลัง โดย ‘กุหลาบเมาะลำเลิง’ ถูกใช้เป็น

สิ่งแทนหญิงสาวชาวป่าอย่าง ‘มณฑิณี’ หญิงไร้อำนาจในสังคมแห่งชนชั้น หากแต่เป็นตัวละครสำคัญที่ฉายให้เห็นความเป็นสุภาพบุรุษของชายชนชั้นนำ จากการศึกษาแบบนาร่องของผู้วิจัยพบว่า ความยุ่งเหยิงที่พบในนวนิยายเกิดจากการกระทำของวัชรและเจ้าชายโสภณาตัวละครชายที่สังคมคาดหวังว่าจะมีความเป็นสุภาพบุรุษ กลับส่งผลร้ายแรงต่อทั้งอัญชลีหญิงสูงศักดิ์และมณฑิณีหญิงสามัญชน ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้การกระทำของวัชรและเจ้าชายโสภณาส่งผลกระทบร้ายแรงต่อเส้นเรื่องนั้น ก็ด้วยทุกการกระทำอยู่ภายใต้พระเนตรพระกรรณของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ผู้กุมอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดถึงขั้นให้โทษแก่วัชร เจ้าชายโสภณา และอัญชลีให้ต้องอาญาแผ่นดิน

งานศึกษาของวาสนา บุญสม (2535) ชี้ให้เห็นว่า พลตรี หลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญกับตัวละครหญิงเป็นอย่างมาก โดยเขียนให้ตัวละครมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สะท้อนภาพผู้หญิงที่ต้องการปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ สอดคล้องกับการศึกษาของธิดาดาว เดชศรี (2562) ที่ศึกษาความ “หัวโบราณ” ของตัวละครชาย ในนวนิยาย *ห้วงรัก-เหวลึก* ของหลวงวิจิตรวาทการโดยพบว่า ความหัวโบราณของตัวละครชายภายใต้สังคมปิตาธิปไตยนั้น รังแต่จะสร้างปัญหาและส่งผลกระทบต่อตัวละครหญิง ขณะที่ตัวละครหญิงถูกสร้างให้ดูทันสมัยและไม่จมจ่อมอยู่กับค่านิยมเดิมของสังคม

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่ยังไม่พบบานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นความเป็นสุภาพบุรุษของตัวละครชายในนวนิยายของพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ และจากการอ่านนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* เป็นที่น่าสนใจว่าผู้แต่งได้ประกอบสร้างตัวละครชายแสดงความเป็นสุภาพบุรุษอย่างไรจึงส่งผลกระทบต่อตัวละครอื่น ๆ เป็นวงกว้าง งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังของการประกอบสร้างตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง*

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสุภาพบุรุษ

จากงานของสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2551) ที่ศึกษาความเป็นสุภาพบุรุษตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและศรีบูรพา และแนวคิดต้นไม้อจริยธรรมของดวงเดือน พันธุมนาวิน (2539 อ้างถึงใน จุฑามาศ ศรีระชา, 2565) ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นกรอบการศึกษา ดังนี้

1. **ความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายผู้ดี** ประกอบด้วย เกิดในชาติตระกูลสูง ได้รับการอบรมและการศึกษาที่ดี ซื่อสัตย์และรักษามิตรภาพระหว่างสหาย สุขุม-เคร่งขรึม เข้าสังคม ให้เกียรติสุภาพสตรี จงรักภักดีต่อสถาบัน
2. **ความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายสามัญชน** ประกอบด้วย เกิดในชาติตระกูลสามัญชน ผลักดันตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ เสียสละ ทำเพื่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม ต่อกับความยุติธรรมในสังคม ไม่ล่วงเกินสุภาพสตรี
3. **สุภาพบุรุษแบบมีจริยธรรมนำทาง** ตามแนวคิดต้นไม้อจริยธรรม ประกอบด้วย **ส่วนดอกผล** ประกอบด้วย ทำดีละเว้นชั่ว ขยันขันแข็ง และทำเพื่อส่วนรวม **ส่วนลำต้น** ประกอบด้วย มีเหตุผลเชิงจริยธรรม มุ่งอนาคต ควบคุมตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง มีใจใฝ่สัมฤทธิ์ และ**ส่วนราก** ประกอบด้วย สติปัญญา ประสพการณ์ทางสังคม สุขภาพจิต

ส่วนการศึกษาแนวคิดเบื้องหลังตัวละครนั้นไม่ได้มีการศึกษาตายตัวเพราะผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ให้ได้แนวคิดฐานราก (grounded concept) ซึ่งเป็นการหาข้อสรุปของข้อมูลแบบอุปนัย (inductive) จากปรากฏการณ์ในตัวบทที่ศึกษาหรือจากภาคสนามและนำมาพัฒนาเป็นแนวคิดทฤษฎี (Glaser, 1998)

เนื้อเรื่องโดยย่อของนวนิยาย เรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง*

เรื่องราวของวัชรา เป็นบุตรชายผู้ร่าเริงและมั่งคั่ง เพื่อนรักของเจ้าชายโสภณหาลานลุงของพระเจ้ากรุงหงสาวดี หลงรักอัญชลี บุตรสาวเสนาบดีซึ่งเป็นสตรีสูงศักดิ์ผู้เพียบพร้อม ทั้งสองได้ดูดวงชะตาและทำการเสี่ยงทายต่อหน้าองค์เจดีย์หงสาวดีว่าจะได้ครอบครองอัญชลี ผลการเสี่ยงทายมาออกที่เจ้าชายโสภณ ทำให้วัชราตัดสินใจจะไปเมาะลำเลิงเพื่อหลีกทางให้ เจ้าชายโสภณขออัญชลีให้หมั้นพรหม แต่ด้วยความสงสารวัชรา อัญชลีกลับเป็นฝ่ายบอกรักและเลือกวัชรา คืนนั้นอัญชลีตกเป็นของวัชรา เช้าวันต่อมาวัชราได้เดินทางไปยังเมาะลำเลิง

ถึงเมาะลำเลิงวัชราล้มป่วย มีมณฑิบุตรสาวของผู้อำนวยกาษาป่าไม้คนสนิทของบิดาวัชราเป็นผู้ดูแล ไม่นานอัญชลีได้มีจดหมายถึงวัชราให้ตัดใจจากเธอเสียเพราะมีพระบรมราชโองการให้มีการอภิเษกสมรสในอีกไม่ช้า หลังจากวันเดียวที่ได้รับจดหมาย วัชราได้ตัดใจจากอัญชลีด้วยการมอบความรักให้แก่มณฑิเพียงไม่นานอัญชลีได้ตามเขามาที่เมาะลำเลิง มณฑิจึงรู้ความจริงว่าเธอไม่ใช่ภรรยาคนแรกของวัชรา จากนั้นมีพระบรมราชโองการนำตัววัชราและอัญชลีไปไต่สวนในข้อหาหมั้นพระบรมเดชานุภาพ

พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงจัดพิธีอภิเษกสมรสเจ้าชายโสภณกับอัญชลีและกักบริเวณให้อยู่ในตำหนักของพระองค์และตั้งเงื่อนไขว่าอัญชลีต้องตั้งครุฑภายในสามเดือน เจ้าชายโสภณจึงวางแผนให้วัชราลอบเข้ามาทำหน้าที่สามมีย่างสมบูรณ์ แต่แผนการกลับไม่เป็นไปตามนั้น พระเจ้ากรุงหงสาวดีจับได้จึงกักขังวัชราอีกคน

ระหว่างนั้นพระเจ้ากรุงหงสาวดีเสด็จประพาสเมาะลำเลิงตามคำเชิญของบิดาวัชรา โดยมีเจ้าชายรัชทายาทโดยเสด็จด้วย ครั้นนั้นเจ้าชายได้พบรักกับมณฑิและสวามิภักดิ์ถึงแม้ว่าบิดาของมณฑิและบิดาของวัชราจะรู้ว่ามณฑิตกเป็นของวัชราแล้ว แต่ไม่มีใครขัดพระราชประสงค์ ขบวนเสด็จกลับหงสาวดี วัชราถูกปล่อยตัวและรู้ว่ามณฑิถูกสวามิภักดิ์เป็นสวามิภักดิ์ เขาจึงไปทูลความจริงแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดี วัชราได้รับการเตือนสติโดยบิดาจนเขาสำนึกว่าเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้เป็นเพราะเขาเห็นแก่ตัว คิดจะครอบครองผู้หญิงโดยกระทำผิดประเพณี วัชราถูกขับให้ไปใช้ชีวิตลำพังที่เมาะลำเลิงอย่างโดดเดี่ยว แต่ในตอนท้ายกลับได้รับความรักจากมณฑิ เพราะพระเจ้ากรุงหงสาวดีเห็นใจความโหดร้ายของวัชราจึงยกมณฑิแก่เขา

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังการประกอบสร้างตัวละครชาย ในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* ซึ่งแต่งโดยพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ฉบับตีพิมพ์ พ.ศ. 2542 ศึกษาเฉพาะตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง ประกอบด้วย ตัวละครหลัก ได้แก่ วัชรา เจ้าชายโสภณ ตัวละครเสริม ได้แก่ พระเจ้ากรุงหงสาวดี บิดาของวัชรา และบิดาของมณฑิ โดยใช้กรอบการศึกษาความเป็นสุภาพบุรุษตามกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยได้พัฒนาไว้ ซึ่งความเป็นและไม่เป็นสุภาพบุรุษที่ค้นพบต้องกระทบส่งผลต่อตัวละครอื่น ๆ จากนั้นวิเคราะห์แนวคิดเบื้องหลังที่พบจากตัวละครเพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบออกมาเป็นรายประเด็นตามแนวทางการจัดกลุ่มข้อค้นพบ (thematic analysis) พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความเป็นสุภาพบุรุษในตัวละครชาย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดความเป็นสุภาพบุรุษ ประกอบด้วย 1) ความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายผู้ดี 2) ความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายสามัญชน และ 3) ความเป็นสุภาพบุรุษแบบมีจริยธรรมนำทาง มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ผลการศึกษาดังกล่าว ได้แก่ วัชรา เจ้าชายโสภณ พระเจ้ากรุงหงสาวดี บิดาของวัชรา และบิดาของมณฑิ สรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นสุภาพบุรุษตามแบบชายผู้ดี จากการวิเคราะห์ตัวละครชายด้วยแนวคิดความเป็นสุภาพบุรุษตามแบบชายผู้ดี พบการประกอบสร้างตัวละครชาย ดังนี้

1.1 เกิดในชาติตระกูลสูง ตัวละครสำคัญอย่างวัชรมาเป็นชายที่เกิดในตระกูลมั่งคั่งและเจ้าชายโสภณาเป็นเชื้อพระวงศ์ใกล้ชิดพระเจ้ากรุงหงสาวดี สะท้อนว่าตัวละครทั้งสองเป็นชายที่เกิดในตระกูลชั้นสูง ดังบทบรรยายถึงชายทั้งสอง ดังข้อความด้านล่าง

...คนหนึ่งคือ เจ้าชายโสภณา หลานเธอของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ในเวลานั้นหงสาวดีอยู่ในความปกครองของราชวงศ์รามัญ อีกคนหนึ่งคือ วัชร ลูกชายผู้เรืองอำนาจและยศศักดิ์ ทรัพย์ศฤงคารเป็นชายหนุ่มที่หล่อร่าเริงไว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 4-5)

1.2 ได้รับการอบรมและการศึกษาดี ในนวนิยายไม่ได้ระบุชัดเจนว่าวัชรและเจ้าชายโสภณาได้รับการอบรมและการศึกษาดีอย่างไร หากมีการบรรยายถึงชายหนุ่มทั้งสองอย่างกว้าง ๆ ว่า นอกจากจะมีรูปร่างแล้วยังมั่งคั่งร่ำรวย และมีคุณสมบัติอื่น ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ไหวพริบ โดยสังเกตจากเทคนิควิธีการและพละกำลังในการแข่งขันตีกันสดของทั้งสอง ดังข้อความด้านล่าง

...การตีกันสดเป็นศิลปะอันหนึ่ง ไม่ใช่จะมีกำลังเรี่ยวแรงก็หวดลงไป ต้องตีให้ถูกเหมาะ ถูกเวลาหมุนของกังสดาล คนทั้งหลายเอาใจช่วยวัชรและเขาตีได้อย่างถูกต้อง เสียงดังกังวานไม่แพ้เจ้าชายโสภณา...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 6)

ขณะที่บริบทของชนชั้นสูงนิยมส่งบุตรชายเข้ามารับการฝึกหัดเรียนรู้งานราชการในรั้ววัง ทำให้มีโอกาสในการรับราชการ สะท้อนความเป็นอภิสิทธิ์ชน ดังเช่นที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีรับสั่งให้วัชรเข้าฝึกหัดงานราชการกับเสนาบดีกรมนาเพื่อไม่ให้ออกไปสร้างเรื่องยุ่งยากอีกว่า

“เอาไปฝากเสนาบดีกรมนา บอกว่าฉันให้ฝากเข้าฝึกหัดราชการฝ่ายกรมนา แล้วให้เข้าประจำงานเสียทันที ถ้าฉันได้พบเสนาบดีกรมนา ฉันก็จะช่วยฝากฝังเขาให้อีก”
“...ให้ทำเรื่องราชการเสียจะได้ไม่มีเรื่องยุ่งยากอีก”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 89)

1.3 ซื่อสัตย์และรักษามิตรภาพระหว่างสหาย คุณสมบัติดังกล่าวปรากฏทั้งในตัวละครวัชรและเจ้าชายโสภณา หากผู้แต่งใส่ความหมายให้ความรักต่อเพื่อนนี้เป็นสาเหตุหนึ่งของเรื่องยุ่งยาก กล่าวคือ มิตรภาพระหว่างวัชรกับเจ้าชายโสภณานี้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแบบชายเป็นใหญ่ด้วยเข้าใจว่าตนมีสิทธิในร่างกายและจิตใจของสตรีซึ่งนำไปสู่การผูกปมของเรื่อง ดังนี้

...“ถ้าจะให้แน่ใจ เราเสี่ยงทายกันอีกสองครั้งให้ครบสามครั้งก็ได้”

“หม่อมฉันแน่ใจแล้ว ไม่ต้องเสี่ยงทายต่อไปอีก”

“แปลว่าเธอยกอัญชลีให้แก่ฉัน”

“ถูกแล้ว เท่ากับหม่อมฉันเด็ดดวงใจของหม่อมฉันถวาย”

“และหวังว่ามิตรภาพในระหว่างเราทั้งสองคงจะไม่มีเปลี่ยนแปลง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 15)

เจ้าชายโสมณาเองก็ทรงซื่อสัตย์ต่อวัชรฯ แม้จะได้รับสิทธิอันชอบธรรมในฐานะสามีที่ผ่านการสมรสอย่างถูกต้อง ตามที่กราบทูลเจ้ากรุงหงสาวดี ดังข้อความด้านล่าง

...“ข้าพเจ้าไม่ได้แต่ต้องอัญชลีเพราะถือหลักว่าเมียของเพื่อนต้องถือเป็นเทพิตา ซึ่งแต่ต้องไม่ได้ แต่ข้อไขของทูลกระหม่อมลุน ว่าอัญชลีต้องมีครรรค์จึงจะออกจากที่นี่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องหาวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้อัญชลีมีครรรค์” (ด้วยการช่วยให้วัชรฯ ลอบเข้ามาในวัง)

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 118)

1.4 จงรักภักดีต่อสถาบัน คุณสมบัติข้อนี้ของตัวละครชายสามารถตีความได้จากการแสดงออกของตัวละครชาย ดังนี้

แสดงออกว่าซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ปรากฏในตัวบิดาของวัชรฯ ชายผู้มั่งคั่งจากการเป็นเจ้าของธุรกิจป่าไม้ที่เมาะลำเลิง เขาได้แสดงออกถึงความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณด้วยการสร้างเรือนรับรองแบบถาวรสำหรับรับเสด็จครั้งที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีประพาสเมาะลำเลิงพร้อมเจ้าชายรัชทายาท

...บิดาของวัชรฯ จึงต้องเดินทางล่วงหน้ามาจัดการรับเสด็จ โดยลงทุนรอนเป็นจำนวนมาก สร้างพลับพลาที่ประทับใหม่เป็นเรือนใหญ่เก้าห้อง ทำด้วยไม้จริงทั้งหลัง เกือบแข่งกับปราสาทในหงสาวดีเอง และสร้างเสร็จรวดเร็วอย่างเนรมิต...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 120)

ในทางกลับกันผู้วิจัยพบคุณสมบัติที่เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานสุภาพบุรุษแบบชายผู้ดีที่ต้องมีความจงรักภักดี อย่างตัวละครวัชรฯ ที่ต้องถูกคุมขัง วัชรฯ จึงกระทำได้เพียงแสดงออกว่าจงรักภักดีด้วยการน้อมรับโทษ หากผู้แต่งเผยความในใจว่า เขาชิงชิงราชวงศ์ยี่นุกที่แย่งหญิงอันเป็นที่รักไปอีกคน ดังข้อความด้านล่าง

ส่วนวัชรฯ มีความเห็นไม่เหมือนคนอื่น ความรู้สึกขมขื่นได้มีอยู่ในหัวใจของเขามาก เขารู้สึกว่าเป็นการถูกข่มเหง และวงศ์ษัตริย์เป็นศัตรูของเขา ความรักของเขาถูกบังคับและแย่งชิงเอาไป...เขาเหลือความหวังอยู่แต่มีณนี้ ก็มาถูกแย่งเอาไปอีก ทำไมวงศ์ษัตริย์จึงจำเพาะเจาะจงข่มเหงเขาคนเดียว

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 166)

ในประเด็น **ความสุชุม-เคร่งขรึม** ผู้วิจัยไม่พบคุณสมบัติข้อนี้ แต่กลับพบว่าตัวละครชายกระทำการก่อกวนแบบเด็ก เช่นตอนที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีเฝ้าโทษหนักแก้ววัชรฯ โดยให้เข้ารับราชการใกล้พระเนตรพระกรรณ ดังข้อความด้านล่าง

“เจ้าลูกชายนี้” พระเจ้ากรุงหงสาวดีรับสั่งทางวัชรฯ “ชินปล่อยไว้เฉย ๆ ก็จะไม่เกะกะทุกคน”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 88)

หรือ ความรู้สึกของวัชรฯ ที่ไม่กล้าเผชิญหน้ากับมณีนีเพราะคิดว่ามีมณีนีอาจรู้ว่าเขากับอัญชลีมีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยา ดังข้อความด้านล่าง

...สภาพของเขาเวลานี้เป็นเหมือนเด็กที่ทำผิด และจะถูกผู้ใหญ่เอาไปลงโทษ ทั้ง ๆ ที่แน่ใจว่าไม่ใช่ความผิดของเขา...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 77)

1.5 การให้เกียรติสุภาพสตรี การไม่ล่วงละเมิดสุภาพสตรีเป็นคุณสมบัติที่ปรากฏทั้งในสุภาพบุรุษแบบผู้ดีและสุภาพบุรุษแบบสามัญชน คุณสมบัตินี้ปรากฏในตัวละครเจ้าชายโสภณา เป็นคุณธรรมประจำใจของเขา แม้จะเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับอัญชลีแล้วก็ตาม ดังข้อความด้านล่าง

*“...ฉันจะไม่แตะต้องอัญชลี เมียเพื่อนก็เหมือนเทพธิดา ซึ่งฉันแตะต้องไม่ได้” อัญชลี
หายใจโล่ง ความคาดหวังของเธอไม่ผิด เธอแลเห็นเจ้าชายเป็นบุรุษที่ล้ำเลิศ สมควรแก่
ความเชื่อถือไว้วางใจ เธอรู้สึกนับถือเจ้าชายโสภณาเหมือนพี่ชาย เธออยากจะลงกราบ
แต่ก็เห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร*

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 95)

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยไม่พบคุณสมบัติ **การให้เกียรติสุภาพสตรี** ในตัวละครวัชร เพราะเขาคิดว่าตนมีสิทธิครอบครองผู้หญิงที่แสดงท่าทีมีใจต่อเขา ดังข้อความด้านล่าง

*...เขาคิดว่าเขายังมีสิทธิที่จะทำได้ เพราะอัญชลีก็ยังไม่เป็นของเจ้าชาย เธอยังเป็น
ของตัวเองของเธอเอง และเธอก็รักเขา เขาเป็นผู้เสียสละ เพื่อความสุขของเพื่อนและผู้ที่เขา
รัก จะเป็นความผิดร้ายอะไรหนักหนาถ้าเขาจะกอดอัญชลีในขณะนี้...*

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 27-28)

2. ความเป็นสุภาพบุรุษแบบสามัญชน เมื่อนำกรอบความเป็นสุภาพบุรุษแบบสามัญชนมาพิจารณา ผู้วิจัยพบ ตัวละครชายเกิดในชาติตระกูลสามัญชน และมีแรงผลักดันตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ คือ บิดาของมัณฑน์ ในฐานะผู้อำนวยการป่าไม้ ซึ่งเป็นคนเก่าแก่ของตระกูลวัชรฯ ทำงานกับบิดาด้วยความรู้ จงรักภักดี สุจริต และขยันขันแข็ง จนได้รับความไว้วางใจจากบิดาของวัชรฯ ดังข้อความด้านล่าง

*ผู้อำนวยการป่าไม้...เป็นคนเก่าแก่ประจำตระกูล...มีความจงรักภักดี ดูแลผลประโยชน์
การทำงานด้วยความรู้สุจริตและความขยันขันแข็ง*

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 39)

*เขาไม่ใช่ทาส ไม่ใช่ไพร่ แต่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเชิงงานป่าไม้ ซึ่งบิดาวัชรฯก็ต้อง
ไว้วางใจและอาศัยเขาในงานด้านนี้*

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 41)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่พบ **การเสียสละ** ทำเพื่อผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมและการต่อสู้กับความอยุติธรรมในสังคม แม้วัชรฯและเจ้าชายโสภณาเสียสละให้กันและกันในฐานะเพื่อน โดยมองว่าการยกผู้หญิงให้กันและกันนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้อง หากการกระทำเช่นนั้นไม่ใช่การทำให้ส่วนรวม และแม้จะพบการต่อสู้กับสิ่งที่วัชรฯและเจ้าชายโสภณามองว่าไม่ยุติธรรมต่อตนและคนที่ตนรัก นั้นก็นำไปสู่ความยุ่งยากมากขึ้น เช่น การพยายามช่วยให้วัชรฯเข้าวังเพื่อให้ได้อยู่กับอัญชลี หรือการขัดทานการอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายรัชทายาทกับมัณฑน์ เป็นต้น

3. ความเป็นสุภาพบุรุษแบบมีจริยธรรมนำทาง ตามกรอบต้นไม้อจริยธรรมพบว่า ส่วนดอกผลประกอบด้วย ทำดีละเว้นชั่ว ขยันขันแข็ง และทำเพื่อส่วนรวม ส่วนลำต้นประกอบด้วย มีเหตุผลเชิงจริยธรรมมุ่งอนาคต ควบคุมตนเอง เชื่อมั่นในตนเองและมีใจใฝ่สัมฤทธิ์ ส่วนรากประกอบด้วย สติปัญญา ประสพการณ์ทางสังคม สุขภาพจิต คุณสมบัติเหล่านี้ไม่พบในตัวละครหลักอย่างวัชรฯและเจ้าชายโสภณา แต่กลับพบในตัวละครชายเพียงคนเดียว คือ บิดาของวัชรฯ ที่มีการทำดีละเว้นชั่วและผดุงความยุติธรรม ทั้งตั้งใจมั่นที่จะเตือนสติวัชรฯให้สำนึกในความผิดของตน เพื่อไม่ให้ไปสร้างความเดือดร้อนให้ใครอีก ดังข้อความด้านล่าง

...“การกระทำของเจ้าเป็นการพาลผู้หญิง เป็นการกระทำที่ชั่วร้าย มันทนเป็นเด็กที่อยู่ใน
อำนาจของเรา... เมื่อเจ้าแสดงความรักแก่เขา เขาก็ไม่สามารถจะขัดข้องขึ้นใจ...แล้วเจ้ามาอ้าง
สิทธิว่าเขาเป็นเมีย พยายามตัดรอนอำนาจวาสนาของเขา นี่เป็นการชั่วร้ายที่สุด”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 179)

แม้แต่พระเจ้ากรุงหงสาวดี ก็มีอาจเป็นสุภาพบุรุษหากพิจารณาจากเกณฑ์ข้อนี้เนื่องจากเมื่อพระองค์
ประสงค์สิ่งใดก็จักได้ตามพระประสงค์โดยไม่ได้สนใจว่าผิดศีลธรรมแต่อย่างใด ดังตอนที่บิดาของวัชรหามปราม
ไม่ให้วัชรกราบหูลความจริงเรื่องมันทนตกเป็นของวัชรว่า

“สิ่งที่พระมหากษัตริย์มีพระราชประสงค์ สิ่งนั้นเราต้องถวาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะต้องเป็น
ของใคร หรือเคยเป็นของใครมาแล้ว หรือกำลังเป็นของใครอยู่ การที่จะกราบหูลให้รู้ว่ามีมณฑนนี้เคย
เป็นเมียของลูก ผลก็จะมีเพียงอย่างเดียว คือ ทำให้ทรงเกลียดชังลูกมากขึ้น แล้วก็จะทำให้เปลี่ยน
พระทัยในการสวามิภักดิ์ให้จงได้”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 162)

ผลการวิเคราะห์แนวคิดเบื้องหลังตัวละครชาย

จากการศึกษานวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* พบว่าพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ใช้ถ้อยคำสมัยใหม่ที่
ไม่นิยมใช้ในนวนิยายย้อนยุคโดยเฉพาะยุคร่วมกับกรุงศรีอยุธยา ถ้อยคำสำนวนภาษาในนวนิยายสะท้อนว่าเป็น
วิธีคิดของสังคมสมัยใหม่ เช่น คำว่าดิฉัน เธอ ผม สิทธิ เสรีภาพ ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ ฯลฯ ทั้งยังมีสำนวน
การวิพากษ์ค่านิยมดั้งเดิมของสังคมด้วยแนวคิดสากล เช่น แนวคิดชนชั้น แนวคิดชายเป็นใหญ่ แนวคิดการเมือง
เรื่องเพศ รวมถึงสตรีนิยม ทั้งนี้จากการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* พบแนวคิดเบื้องหลัง
ตัวละครชาย ดังนี้

1. **แนวคิดชายเป็นใหญ่** อำนาจชายเป็นใหญ่มีให้เห็นตั้งแต่ฉากแรกที่เปิดตัวสามตัวละครหลัก คือ
วัชร เจ้าชายโสภณา และอัญชลี วัชรและเจ้าชายโสภณาแสดงภาวะช่วงชิงอำนาจชายเป็นใหญ่ด้วยการแข่งขัน
ตีกันสดาล ที่สำคัญพบภาพชายเป็นใหญ่เชิงโครงสร้างผ่านตัวละครพระเจ้ากรุงหงสาวดี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 **ชอบท้าทาย-แข่งขันเพื่อครองความเป็นเจ้า** เห็นได้ชัดจากวัชรและเจ้าชายโสภณาที่ชอบ
ท้าทายและเอาชนะโดยมีชีวิตและโชคชะตาของผู้หญิงเป็นเดิมพัน ดังข้อความด้านล่าง

“เราหาวิธีเสี่ยงทาย ต่อหน้าองค์พระเจดีย์หงสา ให้แน่ชัดว่าอัญชลีควรจะเป็นของใคร”

“แล้วอย่างไรต่อไป ?”

“แล้วคนที่ได้ชัยชนะในการเสี่ยงทาย มีอำนาจที่จะติดต่อขอความรักโดยตรงจาก
อัญชลี ให้ผู้ใหญ่จัดการสวามิภักดิ์ ส่วนผู้ที่แพ้ในการเสี่ยงทายจะต้องไม่เกี่ยวข้องยุ่งชิง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 15)

1.2 **คิดว่าตนทำถูกเสมอ** ความคิดเช่นนี้ของวัชรและเจ้าชายโสภณาเป็นความคิดที่อยู่เบื้องหลัง
การกระทำของบุคคลทั้งสองซึ่งมองว่าตนทำอะไรไม่เคยผิด แม้แต่เรื่องการลวงละเมิดผู้หญิงโดยอ้างความรักและ
ความจริงใจ ดังที่วัชรและเจ้าชายโสภณากล่าวถึงเหตุการณ์นุ่นวายหลังจากวัชรและอัญชลีถูกจับมาไต่สวน
ดังข้อความด้านล่าง

“ก็ไม่ใช่ความผิดของใคร” รัชราตอบ **“ทุกคนก็ทำถูก แต่มันยุ่ง เป็นครั้งแรกที่หม่อมฉันได้พบแต่เรื่องยุ่งโดยที่ไม่มีใครทำผิด ทุกคนทำถูก ทุกคนทำดีแต่ความถูกต้องและความดีนี้เองทำให้ยุ่ง เป็นเรื่องแปลกมาก หม่อมฉันไม่เคยพบเรื่องแบบนี้มาก่อน”**

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 89)

1.3 คิดว่าผู้หญิงเป็นสิ่งของ ประเด็นนี้พบบ่อยครั้งในความคิดของตัวละครชาย เช่น รัชราและเจ้าชายโสภณจะยกอัญชลีให้แกกัน ที่น่าสนใจคือความคิดนี้ยังปรากฏในวิธีคิดของพระเจ้ากรุงหงสาวดี รวมถึงบิดาของรัชราและบิดาของมณฑินที่เกรงกลัวต่อพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินจึงกระทำต่ออัญชลีและมณฑินราวว่าพวกเธอเป็นวัตถุสิ่งของ ดังนี้

ผู้หญิงเป็นสิ่งที่ยกให้เพื่อนได้เพื่อมิตรภาพ ดังปรากฏในบทสนทนาระหว่างรัชากับเจ้าชายโสภณหลังจากเสี่ยงทำทายต่อหน้าองค์เจดีย์หงสา ผลปรากฏว่าเจ้าชายได้ครอบครองอัญชลี เจ้าชายขอให้มีการเสี่ยงทายอีกครั้งแต่รัชรายืนยันว่าอัญชลีจะต้องเป็นของเจ้าชายอย่างไม่ต้องสงสัย ดังข้อความด้านล่าง

“หม่อมฉันแน่ใจแล้ว ไม่ต้องเสี่ยงทายต่อไปอีก”

“แปลว่าเธอยกอัญชลีให้แกฉัน”

“ถูกแล้ว เท่ากับหม่อมฉันเด็ดดวงใจของหม่อมฉันถวาย”

“และหวังว่ามิตรภาพในระหว่างเราจะไม่มีเปลี่ยนแปลง”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 17)

ผู้หญิงจะแต่งงานกับใครหรือเป็นของใครผู้ชายคือผู้ตัดสิน ดังที่เกิดแก้มณฑิน ซึ่งแม้บิดาของรัชราและบิดาของเธอเองจะรู้อยู่แล้วว่าเธอตกเป็นของรัชรา หากไม่มีผู้ใดกล้าทูลความจริงแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดีหรือแม้แต่ในตอนสุดท้ายมณฑินก็ถูกพระราชทานคืนแก่รัชรา ซึ่งสะท้อนว่าผู้หญิงจะถูกยกให้ใครก็ได้

“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนพระทัยเพราะคนที่นี่ไปบอกว่าคุณกำลังป่วยหนัก ทรงแน่ว่าพระทัยว่าคงเกิดจากความโหม่นัส ทรงประกาศยกเลิกพิธีหมั้น โดยอ้างเหตุผลว่าพระราชทานคืนให้คุณ เพื่อตอบแทนความดีความชอบที่คุณพ่อของคุณได้ทำ...”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 120)

1.4 ผู้กำหนดผิดถูกล้วนเป็นชาย จากนวนิยายสะท้อนว่าสังคมยอมรับให้ชายเป็นผู้ปกครองและมีอำนาจในการกำหนดผิดถูก ชี้เป็นชี้ตาย กล่าวเตือนและลงโทษ โดยปรากฏชัดในตัวละครพระเจ้ากรุงหงสาวดี บิดาของรัชราและบิดาของมณฑิน ดังนี้

เจ้าแผ่นดินถือสิทธิ์ขาด ดังจะพบว่าการกระทำของตัวละครหลักตกอยู่ภายใต้การรู้เห็นของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ผู้มีอำนาจวางกฎเกณฑ์ ตัดสินผิดถูกและการลงโทษ เช่น การกักบริเวณเจ้าชายโสภณและอัญชลี โดยวางเงื่อนไขให้อัญชลีตั้งครมภายในสามเดือนจึงจะเป็นอิสระ การกักขังรัชราให้อยู่ในตำหนักการตัดสินโทษแก่เจ้าหน้าที่ที่กระทำผิด รวมถึงการกำหนดธรรมเนียมตามพระราชประสงค์โดยเฉพาะหญิงที่มีสามีแล้วหากเป็นพระราชประสงค์ก็ไม่ใช่เรื่องผิด

เมื่อบิดาบอกว่าถูกคือถูก หากว่าผิดคือผิด ประเด็นนี้เห็นได้ชัดจากในตอนท้ายเรื่อง รัชรามีสติและสำนึกผิดก็ต่อเมื่อบิดาได้ชี้ให้เห็นว่านั่นคือความผิดของเขา ทั้งที่ก่อนหน้านี้พระเจ้ากรุงหงสาวดีได้ลงโทษทัณฑ์ไว้มาก แต่รัชรากลับไม่ได้สำนึก ดังข้อความด้านล่าง

“เราพูดกันอยู่เสมอว่าเรื่องนี้ทั้งเรื่อง **ไม่มีใครทำผิด** แต่ความยุ่งยากมีขึ้นมาเอง”
“เป็นไปได้” บิดาตอบ “ผลทุกอย่างต้องมีเหตุ ถ้าเหตุดีก็เกิดผลดี ถ้าเหตุร้ายก็เกิด
ผลร้าย...และผู้ทำผิดทำชั่วนั้น ก็คือตัวเจ้าเอง”
วชิราณิงอีกครั้ง

“แต่ความผิดที่อุกฉกรรจ์มหันตโทษ” บิดาพูด “ก็คือการขัดคำสั่งของพ่อ ทั้ง ๆ
ที่พ่อได้ชี้แจงเหตุผลอย่างรอบคอบ อธิบายถึงทางได้ทางเสียให้ฟังอย่างละเอียดแล้ว
เจ้ายังขัดคำสั่ง...อันนี้ทำให้พ่อโหม่นสมาก” เขานั่งนิ่ง ก้มหน้า และคราวนี้เป็นครั้งแรก ที่
เขารู้สึกว่าเขาได้ทำผิดไปจริง...เขาเริ่มแลเห็นไปที่ละน้อย ว่าคำที่บิดาพูดนั้น เป็นการถูก
ต้อง ... เป็นความผิดจริง ควรเป็นบาปหนักจริง

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 182-183)

2. แนวคิดสตรีนิยมและการเมืองเรื่องเพศ ผู้วิจัยพบการใส่ความคิดเชิงวิพากษ์แบบสตรีนิยมให้อัญชลี
และมณฑินมีสิทธิมีเสียงที่จะแสดงความเห็นและแสดงท่าทีต่อต้านท้าทายความคิดจากสภาพสังคมจริง ทั้งนี้
จากการศึกษาพบประเด็นย่อยเกี่ยวกับสตรีนิยม ดังนี้

2.1 ผู้หญิงตั้งคำถามต่อวาทกรรมเดิม ตัวละครหญิงในเรื่องทั้งอัญชลีและมณฑินถือเป็น
ตัวละครที่มีกรอบคิดแบบสตรีนิยม โดยตั้งคำถามต่อสังคมให้คนอ่านและตัวละครชายได้ขบคิดในหลายประเด็น
ดังนี้

จริงหรือที่ผู้หญิงเป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้ชาย ดังที่อัญชลีต่อว่าวชิราและเจ้าชายโสภณฯเสมอ
ว่าชายหนุ่มทั้งสองทักท้วงเอาเองว่าผู้หญิงเป็นสมบัติของผู้ชายอันเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยากของเรื่องทั้งหมด
ดังข้อความด้านล่าง

“เธอเชื่ออย่างไรว่าฉันจะยอมแต่งงานกับเจ้าชาย อัญชลีพูด เธอทั้งสองมีอำนาจอะไร
ที่จะตัดสินให้ฉันแต่งงานกับคนนั้นคนนี้”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 21)

จริงหรือที่ผู้หญิงเมื่อสูญเสียพรหมจรรย์แล้วย่อมหมดราคา ดังที่มณฑินรู้สึกไม่พอใจต่อ
คำพูดของวชิราที่ต้องการทูลความจริงต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีว่าเธอไม่ใช่หญิงสาวบริสุทธิ์หากผ่านการมีสามีมา
แล้ว ดังข้อความด้านล่าง

คำพูดอันนี้ ทำให้มณฑินรู้สึกไม่พอใจ ...ดูที่ว่า **หญิงที่ได้ประสบความรักแล้วก็หมด
คุณค่า ไม่มีทางที่จะประสพโชควาสนาอะไรอีกต่อไป หญิงที่มีผัวแล้ว กลายเป็นคนเสียหาย
ไม่เป็นคนดีพอที่จะได้แต่งงานกับผู้สูงศักดิ์...**

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 107)

จริงหรือที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์กำหนดโชคชะตาของตนเอง ดังที่มณฑินน้อยเนื้อต่ำใจใน
ชะตากรรมที่เธอไม่ได้ก่อขึ้น ซึ่งล้วนเกิดจากอำนาจผู้ชายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นชายคนรัก บิดา หรือเจ้านายของบิดา
ดังข้อความด้านล่าง

...เธอมองว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เธอไม่ได้เป็นคนก่อ คนอื่นเป็นคนก่อทั้งนั้น
เธอไม่ได้บิดบังความจริงต่อพ่อของตัว หรือพ่อของวชิรา...ได้รับคำสั่งให้ทำอะไรเธอก็ทำตาม
โดยเชื่อผู้ใหญ่จะไม่ทำอะไรที่นำความเสียหายมาให้...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 165)

ผู้หญิงกับการสร้างความหมายใหม่ ไม่เพียงตั้งคำถามต่อวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่กดทับผู้หญิงไว้ แต่ยังพบว่านวนิยายได้สร้างความหมายใหม่ให้กับผู้หญิงที่ไม่ค่อยพบในสังคมจารีตด้วย ดังนี้

ผู้หญิงกล้าพูด กล้าคิดขบถและกล้าต่อรอง อันเป็นพฤติกรรมที่หญิงในสังคมยุคจารีตไม่กล้าแสดงออก ดังที่อัญชลีแสดงความเกลียดชังต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีที่จะพิสูจน์ว่าอัญชลีเป็นหมันจริงหรือไม่ ด้วยการดำริเชิงขมขื่นจะให้ไปแต่งงานกับชายอื่นดังคำบรรยายว่า ดังข้อความด้านล่าง

...อัญชลีเวลานี้เกลียดชังพระเจ้าหงสาวดีอย่างที่สุด แลเห็นเป็นกษัตริย์ที่โหดร้าย ทำอะไรตามใจตนเอง เห็นคนเป็นสัตว์จับผสม จับทดลอง ถ้าเธอสามารถจะเป็นกบฏได้ เธอจะไม่รีรอที่จะกบฏต่อกษัตริย์องค์นี้...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 107)

ผู้หญิงไม่เป็นฝ่ายทอดสะพานหรือข้ามไป ดังที่เจ้าชายรัชทายาทประสงค์ให้มณฑลตามเสด็จชมทัศนียภาพของป่าเมาะลำเลิงและมีโอกาสหลายครั้งที่จะใกล้ชิด แม้เจ้าชายจะไม่เคยล่วงเกินด้วยการสัมผัสแต่ มักส่งคำพูดเชิงขู่สาวเสมอ หากมณฑลไม่ได้ตอบ เพราะในใจยังมั่นคงต่อวิชา ดังข้อความด้านล่าง

...เจ้าชายทรงรับสั่งหลายครั้ง ซึ่งแสดงว่าได้ทรงทอดสะพานรักมายังเธอและเรียกร้องให้เธอเดินไต่ไปพบเจ้าชายที่กลางสะพาน แต่กระทั่งถึงบัดนี้มณฑลยังไม่ยอมก้าวไปเหยียบสะพานนั้น...

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 138)

2.3 มองการใช้อำนาจของผู้ชายเป็นเรื่องบ้าบอ ไร้สาระและน่าขบขัน ความคิดนี้ปรากฏขึ้นในห้วงคิดของอัญชลี หลังจากที่เธอเผชิญเรื่องทุกข์ยากนานัปการ ทั้งการถูกจองจำในพระราชวัง การถูกบังคับให้ตั้งครรภ์ เธอมองว่าอำนาจของผู้ชายที่สั่งให้เธอทำในสิ่งที่เธอไม่ต้องการโดยที่ไม่สามารถต่อรองใด ๆ ได้นั้นเป็นเรื่องน่าขบขันราวกับขมละคร ดังข้อความด้านล่าง

แต่อัญชลีมิได้ตัดสินใจว่าจะทำประการใด ถ้าเป็นผู้หญิงอื่นอาจจะคิดฆ่าตัวตาย แต่อัญชลีไม่คิดไปในทางนั้น เธอกลับเห็นเป็นเรื่องตลกขบขันเป็นละครที่สนุกขุดหนึ่ง อยากจะดูอยากจะแสดงไปให้จบฉาก ดูว่าผลสุดท้ายจะเป็นอย่างไร

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 93)

3. แนวคิดชนชั้นทางสังคม เป็นแนวคิดที่เผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำในฐานะผู้ควบคุมและกระทำการ (dominate class) กับชนชั้นรองหรือชนชั้นล่าง (subordinate class) ในฐานะผู้ถูกควบคุมและผู้ถูกกระทำการ ทั้งนี้จากการศึกษานวนิยาย ผู้วิจัยพบประเด็นชนชั้นทางสังคม ดังนี้

3.1 การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นแนวคิดการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์รัฐอธิปัตย์ อันหมายถึงกฎหมายคือตัวพระองค์เอง ดังนั้น พระบรมเดชานุภาพของพระเจ้ากรุงหงสาวดีนั้นมีมากเหลือประมาณ โดยในนวนิยายได้กล่าวถึงพระราชอำนาจของพระองค์ ดังนี้

การหมิ่นพระบรมเดชานุภาพโทษถึงประหารชีวิต ดังที่อัญชลีบรรยายความรู้สึกไว้หลังจากถูกตัดสินให้รับโทษด้วยการอภิเษกสมรสกับเจ้าชายโสภณาและถูกคุมขังในวัง ดังข้อความด้านล่าง

...ในใจอัญชลี แลเห็นว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องบ้าหลัง แต่ก็**ไม่มีทางจะขัดขึ้น**
พระบรมราชโองการ การโต้แย้งคัดทานหรือขัดขึ้นในเวลานั้น ย่อมหมายถึงชีวิต... วัชราก็มี
ความเห็นอย่างนั้นและรู้สึกว่าเป็นเคราะห์ดีอยู่มาก ที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงตกลงพระทัย
อย่างนี้แทนที่จะเอาโทษฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ซึ่งเป็นโทษถึงพันคอ

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 87)

ไม่มีสิ่งใดผิดหากเป็นพระราชประสงค์ ดังที่บิดาของวัชรากล่าวกับวัชร่าว่า หากเป็น
พระราชประสงค์แล้วแม้หญิงนั้นจะเคยเป็นภรรยาใครมาก่อนก็ไม่อาจขัดพระราชประสงค์ได้ ดังข้อความด้านล่าง

“สิ่งที่พระมหากษัตริย์มีพระราชประสงค์ สิ่งนั้นเราต้องถวาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะ
ต้องเป็นของใคร หรือเคยเป็นของใครมาแล้ว หรือกำลังเป็นของใครอยู่

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 162)

3.2 การปกครองแบบหัวเมือง เมะลาละเป็นส่วนหนึ่งของหงสาวดี อันเป็นเมืองท่าสำคัญ
ในการค้าขายกับต่างประเทศเนื่องจากเป็นทางออกสู่ทะเล โดยเฉพาะอุตสาหกรรมต่อเรือและป่าไม้ซึ่งเป็นสินค้า
ส่งออกหลักของเมะลาละ (ชัยวัฒน์ ปะสุนะ, 2565, หน้า 39) ความสัมพันธ์ระหว่างเมะลาละกับหงสาวดี
เป็นไปในรูปแบบรัฐบรรณาการ เจ้าเมืองและชาวเมะลาละมิได้เป็นอิสระ แต่ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อ
หงสาวดีในฐานะเมืองประเทศราช เช่น

การถวายความจงรักภักดีของชาวเมะลาละ สะท้อนได้จากการเสด็จประพาส
เมืองเมะลาละของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ชาวเมืองต่างปรับปรุงถนนหนทาง ตลอดจนทัศนียภาพตลอดสอง
ข้างทางอย่างสมพระเกียรติ

การลงโทษขุนนาง ดังที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีโปรดที่จะประทับในหมู่บ้านตามรายทางที่เสด็จ
ไปยังเมะลาละ เพื่อรับรู้การร้องทุกข์ของราษฎร ดังข้อความด้านล่าง

...ทรงวินิจฉัยอรรถคดีของอาณาประชาราษฎร์ซึ่งเจ้าหน้าที่ทั้งค้างไว้ หรือปล่อยให้ล่าช้า...
แต่เจ้าหน้าที่นั้นแบ่งเป็นสองฝ่าย **พวกที่ทำความดีความชอบในการต้อนรับเสด็จ และได้**
ประกอบราชกิจให้ราษฎรแซ่ซ้องสรรเสริญ ก็ได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ
ศักดิ์ฐานันดร ผู้ที่บกพร่องในเวลารับเสด็จ หรือได้ทำความผิดร้ายอะไรไว้...ก็ต้องประสบ
เคราะห์กรรมอย่างร้ายแรงไปตามกัน

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 120)

การแต่งงานระหว่างรัฐเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งรัฐ ดังเช่นการสู่ขอหมั้นซึ่งเป็นบุตรสาว
ของชายซึ่งชาวเมะลาละนับหน้าถือตาให้เป็นสะใภ้หลวงนั้น มิได้เป็นไปเพราะความเสน่หาทั่วไป หากเป็นไปเพื่อ
ผูกหัวใจของชาวเมะลาละให้แนบแน่นกับหงสาวดี

3.3 ความสัมพันธ์แบบข้ากับเจ้า บ่าวกับนาย ดังที่ครอบครัวของมณฑินปลุกฝังความจงรักภักดี
ให้เธอปฏิบัติต่อตระกูลของวัชรานั้น สะท้อนว่าครอบครัวของเธออยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ดังข้อความด้านล่าง

“ที่สุดแต่เจ้านายจะซุบเสียง” บิดามณฑินตอบ “ข้าพเจ้าเชื่อตัวเองว่าได้ทำตน
เป็นข้าที่ซื่อสัตย์ตั้งแต่ชั่วปู่ชั่วพ่อ จนถึงตัวข้าพเจ้า และลูกมณฑินเขาก็ตั้งใจที่จะเป็นข้า
ที่ซื่อสัตย์เช่นเดียวกัน”

(พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, 2542, หน้า 70)

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในสองประเด็นหลักข้างต้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบเมาะลำเลิง* ซึ่งประกอบด้วย วัชร เจ้าชายโสภณา พระเจ้ากรุงหงสาวดี บิดาของวัชร และบิดาของมณฑิ ีความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายผู้ดี กล่าวคือ เกิดในชาติตระกูลสูง ได้รับการอบรมและการศึกษาดี มีความซื่อสัตย์ และรักษามิตรภาพระหว่างสหาย จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยกลับพบว่าตัวละครหลักอย่าง วัชรกลับมีคุณสมบัติที่เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานชายผู้ดี เช่น การไม่ให้เกียรติสุภาพสตรี ด้วยการละเมิดเกียรติ และศักดิ์ศรีของอัญชลีและมณฑิ รวมถึงกระทำการก่อกวนแบบเด็ก ขาดความสุชุม-เคร่งขรึม คิดว่าตนได้กระทำการทุกอย่างด้วยความถูกต้อง ความคิดเช่นนี้ของวัชรนำมาสู่ความยุ่งเหยิงแก่ตัวละครทุกตัวในเรื่องและนำไปสู่แก่นสาระของเรื่องที่ต้องการเผยให้เห็นการกระทำของตัวละครชายที่สร้างปัญหาในทุกมิติ

อนึ่งผู้วิจัยไม่พบคุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายสามัญชนในตัวละครหลัก โดยเฉพาะการทำเพื่อผู้อื่นและการต่อสู้กับความอยุติธรรม หากพบในตัวละครเสริมอย่างบิดามณฑิที่เกิดในชาติตระกูลสามัญชน และพยายามผลักดันตนเองให้มีความรู้ แต่คุณสมบัติเหล่านี้เป็นไปเพื่อรับใช้ชนชั้นนำ เช่นเดียวกับคุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษแบบมีจริยธรรมนำทางที่พบน้อยมากในตัวละครหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งเจตนาให้ตัวละครแบบชายผู้ดีไร้คุณสมบัติข้อนี้ เพื่อไปเสริมแนวคิดสตรีนิยม (ซึ่งจะอภิปรายต่อไป)

เหตุใดตัวละครชายจึงแสดงออกเช่นนั้น จากการศึกษาแนวคิดที่ซ่อนอยู่ ผู้วิจัยพบแนวคิดชายเป็นใหญ่ และแนวคิดเชิงวิพากษ์อยู่เบื้องหลังการประกอบสร้างตัวละครชาย โดยเฉพาะแนวคิดสตรีนิยมและโครงสร้างอำนาจแบบชนชั้น โดยปรากฏในบทบาทตัวละคร บทพูด สถานการณ์ ฉากและเงื่อนไข องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ภาพชายผู้ดีกลายเป็นสาเหตุของปัญหา ดูไร้ค่า ไร้แก่นสาร ไร้ความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง แม้เรื่องเล็กน้อย นอกจากนี้ยังให้พื้นที่แก่ตัวละครหญิงได้แสดงความคิดเห็นและวิพากษ์สังคมชายเป็นใหญ่ สิ่งนี้ยังขบขันให้เห็นว่าการกระทำของตัวละครชายที่ไร้ความเป็นสุภาพบุรุษนั้นส่งผลกระทบร้ายแรงต่อตัวละครหญิงเพียงใด ที่สุดแล้ว *กุหลาบเมาะลำเลิง* อาจพยายามชี้ให้เห็นว่าความเป็นสุภาพบุรุษจึงไม่ได้พิจารณากันที่ชาติตระกูล หากพิจารณาจากคุณธรรม การให้เกียรติผู้อื่นในฐานะมนุษย์ด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องช่วยเหลือผู้อื่นตามที่สังคมคาดหวัง เพียงไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอันเกิดจากความเห็นแก่ตัวเป็นพอ

แนวคิดเหล่านี้มักปรากฏในนวนิยายไทยช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ดังที่ธิดา ดาว เดชศรี (2562, หน้า 83) ได้อธิบายไว้ว่า สังคมไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้รับเอาแนวคิดสตรีนิยมเข้ามา ด้วยผู้หญิงมีการศึกษามากขึ้นจึงพบผู้หญิงเข้ามามีบทบาททางการเมืองและกลายเป็นผู้นำมากขึ้นเช่นกัน สอดคล้องกับที่वासนา บุญสม (2535, หน้า 28) ชี้ให้เห็นว่า พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ นำประสบการณ์ของการทำงานทูตในต่างประเทศ เรียนรู้และรับเอาแนวคิดหลักความเท่าเทียมของมนุษย์มาปรับใช้ในการสร้างตัวละครหญิง โดยปรากฏในนวนิยายหลายเรื่องที่ผู้หญิงได้แสดงท่าทีต่อต้านทำทลายความคิดจากสภาพสังคมจริง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากข้อค้นพบสะท้อนว่านวนิยายมิใช่เพียงเรื่องอ่านเล่นเพื่อความบันเทิง หากวรรณกรรมทุกประเภทประกอบด้วยคุณค่าบางประการที่ผู้แต่งได้สร้างสรรค์จากแนวคิดและค่านิยมแห่งยุคสมัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมต่างยุคในนวนิยายต่างสมัยที่สะท้อนผ่านตัวละครชายหญิงเพื่อเห็นการเปลี่ยนผ่านแนวคิดและค่านิยมของผู้คน

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2533). *ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). หอสมุดแห่งชาติ.
- จุฑามาศ ศรีระชา. (2565). ดวงใจขบถ มธูรสถลกันตร์: จริยธรรมที่ปรากฏในตัวละครเอกชายในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจอมโจร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(7), 359-376.
- ชัยวัฒน์ ปะสุนะ. (2565). มะละแหม่ง: เมืองทำการค้าและศูนย์กลางการปกครองอาณานิคมของอังกฤษในพม่า ระหว่าง ค.ศ.1826-1852. *วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือด่วนสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์*, 9(1), 39-54.
- ชานันท์ ยอดหงษ์. (2558). *นายในสมัยรัชกาลที่ 6* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มติชน.
- ธิดาดาว เดชศรี. (2562). ความ “หัวโบราณ” ในนวนิยาย หัวรัก-เหวลึก ของหลวงวิจิตรวาทการ. *วรรณวิทัศน์*, 19(1), 81-106.
- วาสนา บุญสม. (2535). *บทบาทของผู้หญิงในนวนิยายและเรื่องสั้นของหลวงวิจิตรวาทการ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2542). *กุหลาบเมาะลำเลิง*. สร้างสรรค์บุ๊ค.
- สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ. (2551). “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว *กับวรรณกรรมศรีบูรพา*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- Glaser, B. G. (1998). *Doing grounded theory: Issues and discussions*. Sociology Press.

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล

Marketing Technology Application for
Brand Communication Tasks in Digital Ageณพัฒน์ เอี่ยมยิ่ง (Naphat Eiamying)¹ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์ (Chompunuch Punyapiroje)²

Received: October 5, 2023

Revised: December 6, 2023

Accepted: December 12, 2023

บทคัดย่อ

วิวัฒนาการของการตลาดได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการเน้นเกี่ยวกับคุณภาพและการออกแบบสินค้า เป็นการสร้างประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้บริโภคกับแบรนด์ การพัฒนาของเทคโนโลยีนับเป็นส่วนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงมุมมองและรูปแบบการทำงานด้านการตลาดและการสื่อสารแบรนด์ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการตลาดในยุค 5.0 และ 6.0 ที่ถูกนำมาใช้งานด้านการสื่อสารแบรนด์ ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและนำเสนอองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโลยีการตลาดและการสื่อสารแบรนด์ก่อนจะนำไปสู่กรณีศึกษาที่แบรนด์ต่าง ๆ นำเทคโนโลยีการตลาดไปประยุกต์ใช้งาน

คำสำคัญ: เทคโนโลยีการตลาด, สื่อสารแบรนด์, การตลาด 5.0, เมตาเวิร์ส

Abstract

The marketing concept has evolved from emphasizing product quality and design to creating brand experiences with consumers. Technology development has significantly changed the perspective and working process of marketing and brand communication tasks. This academic article aims to present a body of knowledge about marketing technology in the 5.0 and 6.0 eras applied in brand communication tasks. The authors review relevant literature and provide an understanding of marketing technology, brand communication tasks, and applications.

Keywords: Marketing Technologies, Brand Communication, Marketing 5.0, Metaverse

¹ นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

² ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Communication Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

บทนำ

การทำการตลาดมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยี ในช่วงแรกการทำการตลาดเน้นคุณภาพและการออกแบบสินค้า (marketing 1.0: product centric) ต่อมาเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันจึงเกิดแนวคิดการสร้างคุณค่าให้กับแบรนด์สินค้า บริการ หรือองค์กรเป็นการสร้างความแตกต่างและก่อให้เกิดมูลค่าโดยเน้นการวิเคราะห์ความต้องการของลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (marketing 2.0: customer centric) เมื่อบริษัทสามารถสร้างผลกำไรได้แล้วจึงเริ่มเกิดแนวคิดการตลาดที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (marketing 3.0: human centric) เพราะคนในสังคมจึงคาดหวังว่าการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของแบรนด์นั้นต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น ยุคถัดมาที่มีการเชื่อมโยงเทคโนโลยีและดิจิทัล (marketing 4.0: traditional to digital) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของอินเทอร์เน็ตทำให้การตลาดแบบดั้งเดิมเปลี่ยนเป็นการตลาดแบบดิจิทัล แบรินด์ต่าง ๆ เริ่มนำเทคโนโลยีการตลาด (marketing technology) ระบบซอฟต์แวร์มาใช้ในการวางแผนและวัดผลทางการตลาดซึ่งจะช่วยในการวิเคราะห์และจัดการข้อมูลเพื่อให้เกิดการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในอุตสาหกรรมต่าง ๆ หรือเรียกว่าเทคโนโลยีพลิกผัน (disruptive technology) ต่อโมเดลธุรกิจแบบดั้งเดิม ยุคต่อมาเป็นการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตลาดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ชาติมากขึ้น (marketing 5.0: technology for humanity) โดยมุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์และสังคมให้ดีขึ้นเพื่อสร้างความยั่งยืนในสังคม (ธีรศานต์ สหัสสพาศน์, 2564; Kotler, Kartajaya, & Setiawan, 2021)

ปัจจุบันโลกของการตลาดเข้าสู่ยุค 6.0 (marketing 6.0: metaverse) เป็นการนำเทคโนโลยี AR (augmented reality) VR (virtual reality) เป็นการสร้างโลกเสมือน และ web 3.0 ผ่านการนำเทคโนโลยี blockchain รวมถึงแนวคิดการตลาดแบบหลายช่องทาง (omni-channel marketing) ซึ่งเป็นการผสมผสานช่องทางแบบออนไลน์และออฟไลน์เข้าด้วยกันเพื่อนำเสนอประสบการณ์แบบไร้ขีดจำกัดให้ผู้บริโภคได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ (Smart, 2022) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะช่วยสร้างโอกาสให้กับนักการตลาดและนักสื่อสารแบรนด์สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยการใช้ข้อมูลเชิงลึก (insight) มาพัฒนาแคมเปญการสื่อสารของแบรนด์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ยอดขาย และโอกาสที่จะสร้างรายได้ให้กับแบรนด์ในอนาคต ดังนั้น วัตถุประสงค์ของบทความวิชาการนี้จึงนำเสนอความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ในการทำการตลาดโดยเน้นยุคการตลาด 5.0-6.0 และการประยุกต์ใช้ในบริบทของการสื่อสารแบรนด์ในมิติต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการทำงานด้านการตลาดให้ราบรื่นมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ (Brand Communication Tasks)

Kotler and Keller (2009) ให้ความหมายของแบรนด์ว่าหมายถึง ชื่อ คำ สัญลักษณ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ หรือทัศนะของผู้บริโภคโดยรวมที่สะท้อนถึงคุณค่าของสินค้าหรือบริการของบริษัทซึ่งสามารถสร้างความแตกต่างของแบรนด์ออกจากแบรนด์คู่แข่ง คุณค่าของแบรนด์ในมุมมองของผู้บริโภคนั้นมีตั้งแต่คุณค่าทางด้านกายภาพ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย และคุณค่าทางจิตวิทยาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแบรนด์ นอกจากนี้ แบรินด์ยังสามารถแบ่งได้หลายประเภทตั้งแต่แบรนด์สินค้า แบรินด์บริการ แบรินด์บุคคล แบรินด์องค์กร แบรินด์กิจกรรมหรือเหตุการณ์ และแบรนด์พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Coomber, 2002; Upshaw, 1995 อ้างถึงใน สุทธิลักษณ์ หวังสันติธรรม, 2566)

พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับแบรนด์สามารถแบ่งออกเป็น 7 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มองว่าแบรนด์เป็นส่วนหนึ่งของส่วนประสมการตลาด แนวคิดด้านเอกลักษณ์มองการเชื่อมโยงแบรนด์กับ

เอกลักษณ์ วัฒนธรรม วิสัยทัศน์ และภาพลักษณ์องค์กร แนวคิดด้านมุมมองของผู้บริโภคทำให้เกิดการสร้างคุณค่าแบรนด์ แนวคิดด้านบุคลิกภาพของแบรนด์ แนวคิดด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างผู้บริโภคกับแบรนด์ แนวคิดด้านชุมชนที่มองว่าการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบรนด์กับผู้บริโภค และแนวคิดด้านวัฒนธรรมที่มองว่าแบรนด์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Heding, Knudtzen, & Bjerre, 2016)

การที่จะทำให้ผู้บริโภคตระหนักถึงประเด็นเรื่องราวของแบรนด์ในมิติต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องมีการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายหรือที่เรียกว่า การสื่อสารแบรนด์ (brand communication) วัตถุประสงค์ของการสื่อสารแบรนด์นั้นเริ่มจากการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนิยมชมชอบ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของผู้บริโภคตั้งแต่การซื้อหรือใช้บริการจนเกิดความผูกพันกับแบรนด์และจงรักภักดีในที่สุด เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารแบรนด์หลัก ๆ ประกอบด้วย การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การตลาดทางตรง การขายโดยบุคคล การส่งเสริมการขาย และเครื่องมือการสื่อสารต่าง ๆ ที่ถูกออกแบบขึ้นมาทั้งออนไลน์และออฟไลน์

Eager, Czarnecka, Dahl, and Lloyd (2021) อธิบายกระบวนการการดำเนินงานด้านสื่อสารแบรนด์แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนก่อนจะพัฒนาแคมเปญในการสื่อสารแบรนด์ และขั้นตอนการพัฒนาแคมเปญการสื่อสารแบรนด์ สามารถอธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ก่อนจะพัฒนาแคมเปญในการสื่อสารแบรนด์ นักสื่อสารจะต้องวิเคราะห์ข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ วิเคราะห์สินค้าและแบรนด์ วิเคราะห์ตลาดและการแข่งขัน และวิเคราะห์ผู้บริโภคลุ่มเป้าหมาย เพื่อใช้ในการประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของแบรนด์ หรือที่เรียกว่า SWOT analysis จากนั้นจึงสรุปสถานการณ์ปัจจุบันของแบรนด์ในตลาดว่ามีปัญหาในการสื่อสารหรือประเด็นที่ควรสื่อสารกับผู้บริโภคหรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาแคมเปญการสื่อสารแบรนด์ แคมเปญ หมายถึง แผนรณรงค์การสื่อสารของแบรนด์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในช่วงเวลาหนึ่ง โดยเริ่มต้นจาก

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของแคมเปญการสื่อสารการตลาด เช่น แบรนด์ต้องการทำอะไรเพื่อตอบสนองสถานการณ์การตลาดในตอนนี้ เช่น การสร้างภาพลักษณ์แบรนด์ผ่านแคมเปญ หรือจัดกิจกรรมทางการตลาดหรือการกระตุ้นให้เกิดการซื้อในช่วงเทศกาลสำคัญ

2. การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสาร กระบวนการนี้ต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการและพฤติกรรมการซื้อหรือใช้แบรนด์ของผู้บริโภค และพฤติกรรมการเปิดรับสื่อทั้งในชีวิตประจำวันและสื่อของแบรนด์เพื่อการวางแผนต่อไป

3. การออกแบบสาร เป็นการนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาพัฒนาแนวคิดหลักของแคมเปญ (concept) และประเด็นที่ต้องการสื่อสาร (key message) ในแคมเปญเพื่อตอบวัตถุประสงค์การสื่อสาร

4. การเลือกช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

5. การกำหนดช่วงเวลาดำเนินงาน และงบประมาณของแคมเปญ

6. การปฏิบัติการและการประเมินประสิทธิผลการดำเนินงานแคมเปญการสื่อสารแบรนด์ว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นไปตามงบประมาณที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลอาจอยู่ระหว่างการดำเนินงานไปบางกิจกรรมและสามารถปรับเปลี่ยนแผนได้ในกรณีที่เกิดปัญหา

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ (Marketing Technology for Brand Communication Tasks)

บทความนี้จะเน้นการอธิบายความรู้พื้นฐานของเทคโนโลยีการตลาดในยุคการตลาด 5.0-6.0 เพื่อให้เกิดความเข้าใจในองค์ความรู้พื้นฐานและการนำเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานด้านการสื่อสารแบรนด์รูปแบบต่าง ๆ โดยอาจจะเป็นขั้นตอนก่อนการวางแผนที่อาจจะช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อช่วยให้คนทำงานเข้าใจความต้องการของลูกค้ามากขึ้นจนสามารถนำไปใช้วางแผนและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้บริโภคได้ในเวลาจริง โดยมีการผสมผสานช่องทางแบบออนไลน์และออฟไลน์เข้าด้วยกันเพื่อนำเสนอประสบการณ์แบบไร้ขีดจำกัดให้ผู้บริโภคได้มีส่วนร่วมได้อย่างเต็มรูปแบบ จนทำให้การตลาดและการสื่อสารแบรนด์นั้น ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เทคโนโลยีการตลาดยุค 5.0 (Marketing 5.0: Technology for Humanity)

Kotler et al. (2021) กล่าวถึงหลักการของเทคโนโลยีการตลาด 5.0 ว่ามี 2 หลักการที่ต้องทำความเข้าใจ คือ การตลาดที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (data driven marketing) และการตลาดแบบอจีล์ (agile marketing) ซึ่งรวมกับอีก 3 เทคนิค ได้แก่ 1) การตลาดเชิงคาดการณ์ (predictive marketing) 2) การตลาดเชิงบริบท (contextual marketing) และ 3) การตลาดเชิงเสริมศักยภาพ (augmented marketing) โดยมีรายละเอียดดังนี้

หลักการที่ 1 การตลาดที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data Driven Marketing) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์จากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ข้อมูลมาจากหลายแหล่งที่มาอาจเป็นทั้งภายในและภายนอกองค์กร และมาจากหลายวิธีการไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การสัมภาษณ์ หรือการทดลองเปรียบเทียบรูปแบบประสิทธิผล องค์ประกอบของเว็บเพจ อีเมลหรือแคมเปญทางการตลาดที่มีความแตกต่างกัน (A/B Testing) โดยมุ่งหวังนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจวางแผนการตลาดและการสื่อสารแบรนด์ การทำฐานข้อมูลขนาดใหญ่นั้น บริษัทจำเป็นต้องตรวจสอบผ่านการประมวลผล จัดเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่ขนาดและประเภทของข้อมูลที่ต้องการใช้ในการวางแผนอยู่เสมอ รวมทั้งความราบรื่นในการดำเนินการชุดข้อมูลในระบบออนไลน์และระบบออฟไลน์ในเวลาขณะปัจจุบัน (real-time) ควบคู่กับแพลตฟอร์มที่มีข้อมูลลูกค้า (customer data platform) ผลลัพธ์ดังกล่าวจะช่วยให้นักการตลาดและนักสื่อสารแบรนด์สามารถทำการตลาดเฉพาะบุคคล (personalized marketing) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การทำการตลาดที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลอาจล้มเหลวได้เพราะชุดความคิดของผู้บริหารและคนในองค์กรอาจเน้นวัตถุประสงค์ที่ผิดในบางครั้ง หรือเลือกใช้เครื่องมือด้วยเทคโนโลยีแต่ขาดการวางกลยุทธ์ทางธุรกิจ ทั้งนี้หลักการการทำข้อมูลแบบรายบุคคล (individual customer persona) ของบริษัทควรประกอบด้วยชุดข้อมูล 4 ชุด ได้แก่ **ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ (demographic)** หมายถึง ชุดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของลูกค้า เช่น ชื่อ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ สถานะทางครอบครัว เป็นต้น **ข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์ (geographic)** หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัย และการเดินทางไปสถานที่ทางภูมิศาสตร์ของลูกค้า **ข้อมูลทางด้านพฤติกรรม (behavioral)** หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคเกี่ยวกับการซื้อ การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ หรือการใช้สินค้าและบริการของแบรนด์บริษัทและคู่แข่ง และ **ข้อมูลทางด้านจิตวิทยา (psychographic)** หมายถึง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ความชอบ ความสนใจ เป้าหมายรวมไปถึงสิ่งเร้าที่สามารถเข้ามากระตุ้นพฤติกรรม

ตัวอย่างของการนำหลักการใช้ระบบนิเวศของฐานข้อมูล (data ecosystem) ผ่านการตลาดที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (data-driven marketing) สู่การทำการตลาดเพื่อเข้าใจผู้บริโภค (hyper-personalization) เช่น

แคมเปญ “Menopause Marketing” ของบริษัท FemTech focus ที่มีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้หญิงวัยทองให้มาถ่ายทอดความรู้สึกเกี่ยวกับความกังวลใจในรูปร่างและทัศนคติเรื่องเพศที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้คนทั่วไปมักเข้าใจผิดว่าคนวัยทองไม่มีความต้องการทางเพศ โดยแบรนด์ Je Joue ซึ่งเป็นสินค้าซอฟต์แวร์และเทคโนโลยีช่วยส่งเสริมสุขภาพ/สภาวะที่ดีสำหรับผู้หญิง (FemTech) และเป็นผู้ผลิตเซ็กส์ทอย (sex toy) ที่ถูกกฎหมายในประเทศต่าง ๆ เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น เยอรมนี สาธารณรัฐเช็ก และบางประเทศที่เซ็กส์ช็อป (sex shop) ได้รับการอนุญาต จากนั้นจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาช่วยในการออกแบบสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคผู้หญิงกลุ่มดังกล่าว ซึ่งมูลค่าตลาดสินค้าประเภทนี้สูงถึง 600,000 ล้านบาท นอกจากนี้ผลวิจัยยังพบว่า ร้อยละ 90 ของผู้หญิงกลุ่มนี้พร้อมทุ่มเทให้กับแบรนด์ที่เข้าใจพวกเธอด้วยการสนับสนุนและซื้อสินค้าหรือบริการ (ณัฐพล ม่วงท่า, 2566)

นอกจากนี้ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของบริษัทก็สามารถช่วยให้คนทำงานวิเคราะห์แบบแผนพฤติกรรมของลูกค้าได้ เช่น บริษัททินเดอร์ (Tinder) แอปพลิเคชันหาคู่ที่มีการออกแบบให้ผู้บริโภคสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงได้โดยวิธีการคือ ถ้าผู้ใช้งานทำการปิดหน้าจอทางขวาในแอปพลิเคชันเท่ากับการกดแสดงความ “ชอบ” ถ้าปิดหน้าจอไปทางซ้ายเป็นการกดแสดง “ความไม่ชอบ” ถ้าผู้ใช้งานทั้งสองคนปิด “ชอบ” ด้วยกันทั้งคู่ ระบบก็จะจับคู่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ได้ดำเนินการสนทนากันต่อไป บริษัทได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้ที่ใช้งานผ่านแอปพลิเคชันโดยระบบจะเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพฤติกรรมการปิดซ้ายหรือปิดขวาทิ้งขว้างในแอปพลิเคชันของผู้ใช้งานดังกล่าว (tinvec) โดยแบ่งเป็นผู้ปิด (swiper) และผู้ที่ถูกปิด (swipee) และนำมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ร่วมกับพฤติกรรมอื่น ๆ ของผู้ใช้ที่ถูกบันทึกไว้ในแอปพลิเคชัน เช่น ข้อมูลทางกายภาพ งานอดิเรก หรือความสนใจที่มีความใกล้เคียงกับผู้ใช้งาน เพื่อนำไปพัฒนาการนำเสนอคู่เดทให้เหมาะสมกับผู้ใช้ต่อไป (พิชชากร สิริมณฑา, 2563)

นักการตลาดหรือนักสื่อสารแบรนด์อาจเพิ่มการวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภคเพื่อพัฒนาการตลาดแบบเฉพาะบุคคล (personalized marketing or the segments of one) เพราะถึงแม้ว่าผู้บริโภคจะมีลักษณะประชากรศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน เช่น เพศ อายุ แต่พวกเขาก็อาจจะมีพฤติกรรมการบริโภคที่แตกต่างกันได้ เทคโนโลยีการตลาดในปัจจุบันสามารถช่วยให้คนทำงานวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำยิ่งขึ้น เช่น การเปรียบเทียบพฤติกรรมการซื้อสินค้าหรือบริการของกลุ่มผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์กับกลุ่มผู้หญิงที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเปรียบเทียบความสนใจของทั้ง 2 กลุ่มว่าปัจจัยใดที่จะนำไปสู่การซื้อสินค้าหรือบริการในกลุ่มสินค้าประเภทรัน ๆ (category) และยังสามารถช่วยในการสร้างลักษณะส่วนบุคคลของลูกค้า (customer persona) เพื่อให้การวางแผนการสื่อสารแบรนด์มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Kotler et al., 2021)

นอกจากนี้ ยังมีการนำแนวคิดการทำการตลาดแบบอัตโนมัติ (marketing automation) ที่เป็นการนำซอฟต์แวร์หรือเทคโนโลยีมาใช้กับข้อมูลของกลุ่มลูกค้าและข้อมูลจากเว็บไซต์ โดยคนทำงานจะนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ แยกแยะ และสร้างเนื้อหาผ่านข้อความหรือรูปภาพเพื่อสื่อสารกับลูกค้า การจะกระทำได้นั้นต้องมีซอฟต์แวร์เข้ามาช่วยในการสื่อสารกับลูกค้าเพื่อให้สามารถทำงานได้ทั้งใน “ระบบหลังบ้าน” (dashboard) ที่เป็นข้อมูลเชิงสถิติและ “ระบบหน้าบ้าน” (posts) ที่อาจปรากฏในรูปแบบบทความ ข่าวสาร หรือกิจกรรมต่าง ๆ ของแบรนด์เพื่อช่วยในการวิเคราะห์พฤติกรรมและค้นหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้ตรงประเด็น เช่น เจ้าของแบรนด์อาจทำโฆษณาสินค้าผ่านสื่อออนไลน์ที่มีการนำเสนอภาพของสินค้าและข้อความ ถ้าผู้บริโภคสนใจก็สามารถคลิกไปที่ภาพดังกล่าวเพื่ออ่านข้อมูลสินค้าเพิ่มเติมได้ รวมทั้งอาจเข้าไปสืบค้นเนื้อหาส่วนอื่น ๆ ในหน้าเว็บไซต์ของแบรนด์เพิ่มเติม แม้ว่าผู้บริโภคอาจจะออกจากหน้าเว็บไซต์ของแบรนด์ไปแล้ว โดยที่

ยังไม่ได้กดซื้อสินค้า “ระบบหลังบ้าน” ของหน้าเว็บไซต์ แต่ระบบก็จะทำหน้าที่จดจำและส่งข้อความไปนำเสนอ กับผู้บริโภคจนกว่าจะมีการตัดสินใจซื้อ (Readyplanet, 2022)

นอกจากนี้ การที่ผู้บริโภคในปัจจุบันมีความต้องการปฏิสัมพันธ์จากแบรนด์อย่างรวดเร็ว ฉับไว ถูกต้อง ทันสมัย และปลอดภัยในทุกมิติของเส้นทางการตัดสินใจซื้อของเขา ดังนั้นองค์กรจึงต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ช่วยในการให้ข้อมูลกับลูกค้าได้ 24 ชั่วโมง หลายองค์กรนำแชทบอต (AI chatbot) เข้ามาช่วยในการมีปฏิสัมพันธ์ กับลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้เทคโนโลยีตอบกลับแบบอัตโนมัติ (automation) ผ่านการตั้งค่า “ระบบหลังบ้าน” ให้ตอบคำถามผู้บริโภคได้ทันทีและตลอดเวลา หรือแม้แต่ส่งข้อความไปกระตุ้นให้ลูกค้าที่ เข้ามาใช้บริการของแบรนด์ผ่านการแจ้งเตือน (notification) ในช่องทางอีเมลล์หรือแอปพลิเคชันที่ลูกค้าได้สมัคร เป็นสมาชิกและยินยอมรับข้อมูลกับแบรนด์ การกระทำดังกล่าวช่วยให้องค์กรประหยัดเวลาและงบประมาณ ลดข้อผิดพลาดในการทำงาน และสามารถเก็บข้อมูลของลูกค้าได้อัตโนมัติ (Readyplanet, 2022)

หลักการที่ 2 การตลาดแบบอไจล์ (Agile Marketing) แนวคิดของอไจล์ (agile) เป็นแนวทางการบริหารโครงการ (project management) เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ดิจิทัลและความต้องการของลูกค้าอย่างรวดเร็ว แนวคิดที่สำคัญของอไจล์ คือ กระบวนการแบบสกรัม (scrum framework) ที่เน้นให้ทุกคนที่เป็นทีมงานร่วมมือกันแก้ปัญหา ออกแบบ และพัฒนาโปรเจกต์ได้ทันทีผ่านการส่งงานแบบต่อเนื่อง อาจกล่าวได้ว่า การทำการตลาดแบบอไจล์ คือ การสร้างแคมเปญการตลาดขนาดเล็กหรือประเมินความต้องการลูกค้าในเวลาขณะปัจจุบัน (real time) และจะมีการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนและนำเสนอ สินค้าหรือบริการได้ตรงตามความต้องการผู้บริโภคในเวลาจริง ขั้นตอนของการทำงานแบบอไจล์มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางกรอบเป้าหมายและวางแผนการทำงานเบื้องต้น โดยบริษัทต้องสร้างทีมงาน ออกแบบวิธีการทำงานของทีมงาน และวางแผนการสร้างแคมเปญ 2) การสร้างทีมงาน บุคลากรไม่ควรเกิน 8 คน และมาจากสายงานหลากหลายที่จะตอบสนองต่อการพัฒนาแคมเปญ 3) การพัฒนาแคมเปญ ควรเป็นแคมเปญขนาดเล็ก ใช้งบประมาณไม่มากนัก ระยะเวลาไม่ควรเกิน 2 สัปดาห์ ถ้ามีปัญหาจะได้ปรับแก้ได้ทันสถานการณ์ หลักการเบื้องต้นของแคมเปญ คือ การทดลองตลาดกับลูกค้ากลุ่มหนึ่ง และ 4) การวัดและประเมินผล เป็นการนำผลลัพธ์แคมเปญไปพัฒนาแคมเปญระดับใหญ่ของบริษัทในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ (อังคาร คະชาวังศรี และจุฑาทิพย์ พหลภาคย์, 2564)

ตัวอย่างของแบรนด์ที่ใช้แนวคิดแบบอไจล์ เช่น แบรนด์ซาร่า (Zara) ที่เป็นแบรนด์เสื้อผ้าแฟชั่นของประเทศสเปนและเป็นแบรนด์หลักของเครือ Inditex Group ปัจจุบันเป็นร้านขายเสื้อผ้าที่ใหญ่อันดับหนึ่งของโลก โดยแบรนด์นี้จะมีการออกเสื้อผ้าคอลเลกชันใหม่อย่างรวดเร็วทุก 2 สัปดาห์ วิธีการทำงานของแบรนด์ เริ่มจากการที่ทีมงาน (ทีมวิจัยและข้อมูล ทีมผู้ออกแบบ ทีมผู้ดูแลตลาด และทีมดำเนินการในการกระจายสินค้า) ฝึ่สังเกตการณ์ความนิยมของคนในสังคม (trend) และจะนำประเด็นดังกล่าวมาผลิตสินค้าแฟชั่น เพื่อทดลองตลาดกับผู้บริโภคภายในสองสัปดาห์แรก ถ้าสินค้าได้ผลลัพธ์ดี บริษัทก็จะดำเนินการเพิ่มจำนวนการผลิตมากขึ้น แต่ถ้าสินค้าตัวใดไม่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคก็จะนำออกจากตลาดทันที การดำเนินงานดังกล่าวของบริษัท ช่วยให้ผู้บริโภคได้รับสิ่งที่ต้องการในเวลาที่ต้องการทันทีทันใด

การวางแผนการตลาดแบบอไจล์ (agile marketing) ต้องทำควบคู่กับ 3 เทคนิค คือ

เทคนิคที่ 1 การตลาดเชิงคาดการณ์ (Predictive Marketing) หมายถึง กระบวนการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ การบริหารผลิตภัณฑ์ การบริหารแบรนด์ และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นผ่านชุดข้อมูลเดิมว่าควรลงทุนกับกลุ่มเป้าหมายรูปแบบใด ควรนำเสนอสินค้าและบริการใดที่ได้รับความนิยม

ผ่านแคมเปญทางการตลาด และรูปแบบและวิธีการสื่อสารใดที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อลดความเสี่ยงในการลงทุนไปกับสิ่งใหม่ การทำนายหรือคาดการณ์ (predictive) นั้น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. การบริหารลูกค้าเชิงคาดการณ์ หมายถึง การทำความเข้าใจและความต้องการของลูกค้าผ่านโปรแกรมที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลบนสื่อออนไลน์ เช่น ระบบฟังเสียงผู้บริโภคออนไลน์เชิงลึก (social eye) ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยในการทำความเข้าใจผู้บริโภคอย่างลึกซึ้ง (consumer voice) ในประเด็นต่าง ๆ ที่มีการแสดงความคิดเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ หรือความนิยมในประเด็นต่าง ๆ โดยแบรนด์ของบริษัทจะสามารถสื่อสารและเข้าถึงผู้บริโภค (social voice) ผ่านแคมเปญและประเมินผลลัพธ์แคมเปญเพื่อนำไปปรับปรุงต่อไป

2. การบริหารผลิตภัณฑ์เชิงคาดการณ์ หมายถึง การนำข้อมูลที่ได้จากผู้บริโภคมาปรับปรุงสินค้าก่อนวางขายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น บริษัทเน็ตฟลิกซ์ (Netflix) ธุรกิจบริการสตรีมมิ่งที่ผู้บริโภคจะต้องสมัครเป็นสมาชิกเสียเงินเพื่อสามารถรับชมซีรีส์และภาพยนตร์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ก่อนที่บริษัทจะทำการผลิตหรือฉายภาพยนตร์ในแพลตฟอร์มเน็ตฟลิกซ์ ทีมงานบริษัทก็จะศึกษาข้อมูลพฤติกรรม การรับชมของสมาชิกในพื้นที่ภูมิศาสตร์นั้น ๆ ก่อน เพื่อลดความเสี่ยงในการลงทุน ที่ผ่านมามีบริษัทได้วิเคราะห์ห้วงค์ประกอบของซีรีส์เรื่อง “House of Cards” ที่ผลิตและฉายในเวอร์ชันอเมริกา ผลการวิเคราะห์ข้อมูล (data analytics) พบว่าลูกค้าเน็ตฟลิกซ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวนมากชื่นชอบเวอร์ชันอังกฤษที่กำกับโดย David Fincher และพวกเขารับชมตอนที่ Kevin Spacey แสดงนำ นอกจากนี้ บริษัทเน็ตฟลิกซ์ยังทำการตลาดแบบปากต่อปาก (word of mouth) จึงทำให้ซีรีส์เรื่องนี้ไม่ต้องใช้งบการตลาดจำนวนมากเพื่อให้ได้รับความนิยมเหมือนซีรีส์เรื่องอื่น (ณัฐพล ม่วงท่า, 2564)

3. การบริหารแบรนด์เชิงคาดการณ์ หมายถึง การตรวจสอบผลลัพธ์การดำเนินแคมเปญย้อนหลังเพื่อช่วยในการคาดการณ์และเพื่อทำการบริหารจัดการ อีกทั้งยังสามารถทำการทดลองแบบเล็ก ๆ เพิ่มเติมได้ เช่น การใช้เอ็ม สี ข้อความ หรือรูปแบบตัวอักษรที่จะสามารถสร้างอัตราการมีส่วนร่วมกับผู้บริโภคได้มากที่สุด เช่น แคมเปญ “The 11.11 phenomenon in China” ที่เป็นปรากฏการณ์ในวงการค้าปลีกในอุตสาหกรรมอีคอมเมิร์ซของแบรนด์อาลีบาบา (Alibaba) ที่ใช้ “วันโสด” และหมายเลข 1 ที่แปลว่า “โสด” มาเล่น และสื่อสารทำให้เกิดความสนใจเป็นจำนวนมากในกิจกรรมส่งเสริมการขายและทำให้มีการจดจำได้ว่าในทุกเดือนจะมีกิจกรรมส่งเสริมการขายทำให้ผู้บริโภครอที่จะใช้จ่ายในวันและเวลาที่เป็นเลขคู่มาจนถึงปัจจุบัน (Chen, 2016, p. 9)

เทคนิคที่ 2 การตลาดเชิงบริบท (Contextual Marketing) เป็นการศึกษาข้อมูลหรือบริบทของผู้บริโภคเพื่อนำไปวางแผนหรือสร้างสรรค์แคมเปญทางการตลาด มีการเชื่อมโยงพฤติกรรมของผู้บริโภคเพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการและการตอบสนอง (trigger & response) ผ่านการต่อยอดการส่งเสริมการขาย เช่น เมื่อผู้บริโภคหาข้อมูลสินค้าประเภทหนึ่งผ่านช่องทางบนสื่อสังคมออนไลน์ก็จะพบข้อมูลการแนะนำสินค้าของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปตามพฤติกรรมการค้นหา (search) หรือการใช้บาร์โค้ดของสินค้าเพื่อดูข้อมูลของสินค้านั้น ๆ เพิ่มเติม และยังสามารถช่วยสร้างประสบการณ์เสมือนจริงให้กับผู้บริโภค เช่น การใช้ผู้ช่วยแต่งตัวอัจฉริยะ (smart mirror) เพื่อทดลองสวมใส่หรือเปลี่ยนสีเสื้อผ้าให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้บริโภคที่ช่วยเพิ่มความสะดวกสบายมากขึ้นเพราะไม่ต้องเสียเวลาในการสวมใส่เสื้อผ้าจริง

เทคนิคที่ 3 การตลาดเชิงเสริมศักยภาพ (Augmented Marketing) เป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลหรือการตลาดในรูปแบบใหม่ด้วยการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาหรือประยุกต์ใช้ในสินค้าหรือบริการในด้านบวกให้กับลูกค้า (ทริยัท พรหมศิริ, 2564) เช่น การสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้งานผ่านข้อความการสนทนา รวมไปถึง

การใช้เสียงพูดที่เรียกว่า “แชทบอต (chat bot application)” เทคนิคดังกล่าวสามารถให้บริการผู้ใช้งานพร้อมกันในเวลาเดียวกันผ่านการสร้างแบบจำลองเพื่อคาดการณ์ความต้องการของลูกค้า หรือการสร้างตู้ขายสินค้าแบบให้บริการตัวเอง (vending machine) ณ จุดขาย โดยที่บริษัทได้มีการสร้างแบบจำลองพฤติกรรมจําแนกตามลักษณะประชากรเฉพาะของผู้บริโภคกับแนวโน้มพฤติกรรมในการเลือกซื้อสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ ขึ้นมาก่อนว่าลูกค้าลักษณะใดจะเลือกซื้อสินค้าประเภทใด โดยผู้ดังกล่าวจะติดตั้งระบบเซนเซอร์และกล้องดิจิทัลที่มีระบบจดจำใบหน้าลูกค้าที่เข้าใกล้ตู้ขายสินค้า เมื่อลูกค้าเดินเข้ามาใกล้ตู้ในระยะที่กล้องสามารถจับภาพได้ ตู้ก็จะส่งสัญญาณผ่านระบบเซนเซอร์ให้นำเสนอโฆษณาที่สอดคล้องกับบริบทของลูกค้าตามลักษณะประชากรเฉพาะของลูกค้า ตัวอย่างทั้งสองนี้เรียกว่า การนำเสนอขายสินค้าตามแบบจำลองที่คาดการณ์กำหนดไว้ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่สามารถปิดการขายได้ทุกครั้ง แต่บริษัทก็จะได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาช่องทางการสื่อสารดิจิทัลให้เหมาะสมกับลูกค้าในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับลดงบประมาณ และช่วยวางแผนการสื่อสารการตลาดระยะสั้นได้อีกด้วย เช่น แบรินด์กาแฟลัก-อิน (Luckin Coffee) ซึ่งเป็นร้านกาแฟของชาวจีนในฮ่องกงที่ใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence) แนะนำเครื่องดื่มให้ลูกค้าตามข้อมูลที่เป็นลักษณะใบหน้า อายุ เพศ และงานอดิเรกโดยอัตโนมัติจากการที่กล้องที่จับข้อมูลภาพลูกค้าได้หรืออาจจะเป็นข้อมูลที่ลูกค้าป้อนเข้าไปเอง (Tang, 2018) (ดังปรากฏในภาพ 1)

ภาพ 1

กรณีศึกษาแบรนด์ Luckin Coffee

หมายเหตุ. จาก “Chinese coffeehouse chain Luckin Coffee, AI Unicorn SenseTime launch face recognition machine” โดย Tang, V., 2018 (<https://www.chinamoneynetwork.com /2018/11/08/chinese-coffeehouse-luckin-coffee-ai-unicorn-sensetime-launch-face-recognition-machine>).

เทคโนโลยีการตลาดยุค 6.0 (Marketing 6.0: Metaverse) กับงานด้านสื่อสารแบรนด์

แนวคิดเมตาเวิร์สหรือจักรวาลเสมือน (metaverse) หมายถึง การใช้แพลตฟอร์มในการเชื่อมโลกจริงและโลกเสมือนเข้าด้วยกันผ่านการทำงานรูปแบบผสมผสานอย่างกลมกลืน เป็นยุคที่ว่าด้วยการตลาดเชื่อมโลก (Kotler, Kartajaya, & Setiawan, 2023) ให้ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของผู้ใช้งานทรัพยากร และทุกคนสามารถเข้าใช้งานและเข้าถึงได้ในเวลาเดียวกันในโลกจริง (physical) และโลกเสมือน (digital) ทำให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกันได้ เช่น การประชุม การติดต่อพูดคุย การท่องเที่ยว หรือการซื้อสินค้า เห็นได้จากหนังสือ *Ready Player One* ที่จำลองภาพระหว่างโลกและโลกอนาคตผ่าน AR/VR เป็นการเชื่อมอุปกรณ์ (interface)

ให้เข้าถึงกันอย่างไร้จุดเชื่อมต่อ (seamless) เทคโนโลยีเมตาเวิร์สได้รับความสนใจจากนักการตลาดและนักสื่อสารแบรนด์เพราะเป็นโอกาสในการสร้างรายได้เป็นอันมาก (ดังปรากฏในภาพ 2)

ภาพ 2

กรณีศึกษาแบรนด์ Ready player one, marketing recap

หมายเหตุ. จาก “Ready Player One - marketing recap” โดย Thilk, C., 2018 (<https://cinematicslant.com/2018/03/28/ready-player-one-marketing-recap>).

ตัวอย่าง เช่น บริษัท Samsung เป็นแบรนด์ที่ผลิตโทรศัพท์มือถือทั้งแบบปกติและแบบอัจฉริยะของประเทศเกาหลีใต้ได้ร่วมมือทำกิจกรรมการตลาดกับแบรนด์ฟอร์ตไนต์ (Fortnite) วิดีโอเกมส์แนวแบตเทิลรอยัล (battle royale) หรือเกมส์ที่มีผู้เล่นมากกว่า 100 คนและต้องต่อสู้เพื่อเป็นคนสุดท้ายที่พัฒนาโดยอีปิกเกมส์ (Epic Games) ซึ่งเป็นบริษัทที่มีแพลตฟอร์มเกมส์ออนไลน์จากประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อจับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มคนที่ชอบเล่นเกมและสนใจในเทคโนโลยี วัตถุประสงค์การสื่อสาร คือ แแบรนด์สินค้ารุ่น Samsung Galaxy S23 Series มีจุดเด่นด้านประสิทธิภาพพลังงานเมื่อมีการเล่นเกม และวิดีโอเกมส์ที่พัฒนามาเพื่อทำกิจกรรมการตลาด ซึ่งเป็นเกมส์แบตเทิลรอยัลซึ่งเป็นวิดีโอเกมส์ที่มีการเล่นในรูปแบบที่ตัวละครต้องต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด (มาเธอสดาลปรา, 2564) (ดังปรากฏในภาพ 3)

ภาพ 3

กรณีศึกษาแบรนด์ Samsung Galaxy S23 Series กับแบรนด์ Fortnite

หมายเหตุ. จาก “Samsung Galaxy S23 Series บุกเกม Fortnite เปิดแผนที่ใหม่ Samsung SmartCity มีเคสให้เล่นด้วย!” โดย MelonnPang, 2023 (<https://droidsans.com/samsung-galaxy-s23-series-collab-with-fortnite/>).

กรณีศึกษาอีกกรณีหนึ่งคือการทำแคมเปญรองเท้า sneaker รุ่นใหม่ในงาน ComplexCon ของแบรนด์อาดิดาส (Adidas) ซึ่งเป็นแบรนด์ผู้ผลิตและพัฒนาสินค้าที่เกี่ยวข้องกับกีฬาทุกรูปแบบและจัดจำหน่ายทั่วโลก ในอดีตแบรนด์อาดิดาสจะออกสินค้าใหม่ในทุกปีและมีลูกค้าจำนวนมากสนใจที่จะซื้อสินค้าและมารอซื้อ ณ สถานที่จัดจำหน่าย แต่บริษัทไม่สามารถดำเนินการจัดการให้กับลูกค้าได้ทันทุกครั้ง ในที่สุดบริษัทได้แก้ปัญหาด้วยการใช้เทคโนโลยี AR ทำให้ลูกค้าสามารถเห็นภาพเสมือนจริงของสินค้าและสแกนสั่งซื้อสินค้าได้ทันที ทำให้บริษัทสามารถขายรองเท้ารุ่นใหม่เร็วขึ้นถึง 120 เท่า (ณัฐพล ม่วงท่า, 2562) (ดังปรากฏในภาพ 4)

ภาพ 4

กรณีศึกษาแบรนด์ Adidas

หมายเหตุ. จาก “AR marketing เปลี่ยนการต่อแถวที่ร่นวายุให้ Adidas ขายรองเท้ารุ่นใหม่หมดเร็ว 12,000%” โดย ณัฐพล ม่วงท่า, 2562 (<https://www.everydaymarketing.co/business-and-marketing-case-study/fashion/ar-marketing-unlock-the-drop-adidas/>).

บางครั้งการทำแคมเปญการสื่อสารแบรนด์ด้วยการสร้างประสบการณ์ร่วมกันระหว่างแบรนด์กับผู้บริโภคใน “โลกเสมือน” ยังเป็นการร่วมกับ “เกมส์” ซึ่งถือเป็นจักรวาลโลกคู่ขนานที่สร้างสิ่งแวดล้อมของ “โลกจริง” และเทคโนโลยีเข้าด้วยกันก็สามารถดึงดูดความสนใจของกลุ่มคนที่สนใจในเทคโนโลยีได้เพิ่มมากขึ้น การสร้างพื้นที่ “โลกเสมือน” ให้มีความใกล้เคียงกับความจริงและทำให้กลุ่มเป้าหมายได้ทดลองเล่นเกมส์และได้สัมผัสกับแบรนด์ในภารกิจเกมส์รูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้ตัวละคร (avatar) เดินทางท่อง “โลกเสมือนจริง” พร้อมมีภารกิจไปถ่ายรูปรูปในจุดต่าง ๆ และถ้ากรอก “โค้ด” ลงในเกมส์ก็จะได้รับส่วนลดในการซื้อสินค้า วิธีการดังกล่าวช่วยให้ยอดขายเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตามบางกรณีก็อาจจะล้มเหลวได้ถ้าไม่สามารถสร้างความเชื่อมโยงได้อย่างไร้รอยต่อ เช่น แบรนด์ไนกี้ (Nike) บริษัทผลิตเครื่องกีฬารองเท้าและอุปกรณ์กีฬา (สินค้าพวกนี้จัดอยู่ในประเภท fast moving consumer goods) ขณะที่การทำงานใน “โลกเสมือน” นั้นแตกต่างจาก “โลกจริง” มากเพราะตัวตนผ่านรูปแบบอวตาร (avatar) ของลูกค้านั้นไม่จำเป็นต้องซักรีดเสื้อผ้าที่สวมใส่และไม่จำเป็นต้องกินและดื่มตลอดเวลาจึงทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้สินค้าที่แนะนำเพราะบางสิ่งที่เป็นใน “โลกจริง” นั้นอาจจะไม่ใช่สิ่งจำเป็นใน “โลกเสมือน” (MarketThink, 2021) ดังนั้น กรณีศึกษาของแบรนด์ไนกี้ (Nike) นั้นเป็นการโฆษณาบน “โลกเสมือน” ช่วยทำให้เกิดการพบเห็นเพิ่มขึ้นแต่ไม่สามารถนำไปสู่การสร้างยอดขาย (convert to sale) เท่า “โลกจริง”

สิ่งที่น่าสนใจ คือ “โลกเสมือน” จะช่วยลดข้อจำกัดในเรื่องของเพศออกไปได้เพราะเมื่อเป็นร่างอวตาร (avatar) ทำให้บุคคลสามารถเลือกเพศและเครื่องแต่งกายตามที่ปรารถนา สามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำ

ทางเพศจนทำให้เกิดโอกาสสำหรับโมเดลธุรกิจรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า การขายไอเทม (direct-to-avatar: D2A) ซึ่งเป็นโมเดลของสินค้าหรือบริการที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้ใช้องอวตารโดยเฉพาะ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า ร้อยละ 52 ของคนที่อยู่ใน “โลกเสมือน” รู้สึกเป็นตัวเองมากกว่า “โลกจริง” (Metaevent, 2022) และยังพบว่าร้อยละ 77 ของนักการตลาดในสหรัฐฯ มีแผนที่จะใช้เทคโนโลยีการฟุ้งฟักความฝัน (dream incubation) หมายถึง เทคนิคที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายฝันตามเรื่องราวที่ธุรกิจได้วางไว้เพื่อให้รู้สึกนึกคิดและซึมซับในสิ่งที่ต้องการสื่อสารและนำโฆษณาไปเชื่อมโยงกับความฝัน มีความเป็นไปได้ว่าอาจเกิดขึ้นในอนาคต 3 ปีข้างหน้าผ่านการฉายโฆษณาในฝันของมนุษย์ (dreamtech marketing)

ปัจจุบันผู้ทรงอิทธิพลใน “โลกเสมือน” (virtual influencer) มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและถูกสร้างขึ้นโดยโปรแกรมต่าง ๆ ให้มีรูปร่างหน้าตาเหมือนคนจริง สามารถแสดงสีหน้าท่าทางและอารมณ์เหมือนคน ทำหน้าที่เป็นต้นแบบหรือตัวแทนแบรนด์ (Mingkwan, 2022) และสามารถสร้างการมีส่วนร่วม (engagement) ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ติดตามในสื่อสังคมออนไลน์ผ่านเทคโนโลยีการจำลองสภาพแวดล้อมจริงเข้าไปให้เสมือนจริง เช่น แบนด์เอไอเอส (AIS) ผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์พัฒนาผู้ทรงอิทธิพลใน “โลกเสมือน” “น้องไอ-ไอรีน” (ตัวละครเสมือนจริง) มาเป็นตัวแทนในการส่งเสริมภาพลักษณ์ของโลกยุคใหม่ การกระทำความกล้าช่วยเหลือเพื่อนให้ภาพลักษณ์ของแบรนด์มีความทันสมัยและเป็นผู้นำด้านดิจิทัลมากขึ้น (MarketThink, 2021) สามารถสร้างโอกาสใหม่ในธุรกิจได้มหาศาลพร้อมแข่งขันกับต่างประเทศได้อย่างเต็มที่ (Gigolo, 2021) (ดังปรากฏในภาพ 5)

ภาพ 5

กรณีศึกษาแบรนด์ AIS

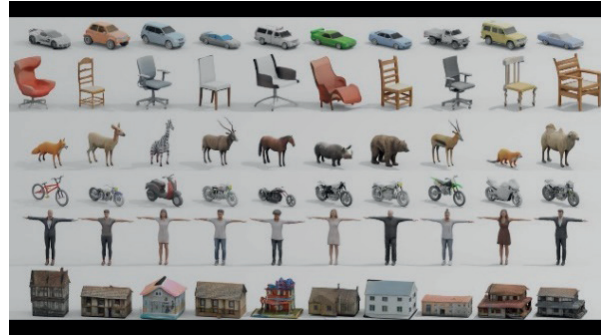
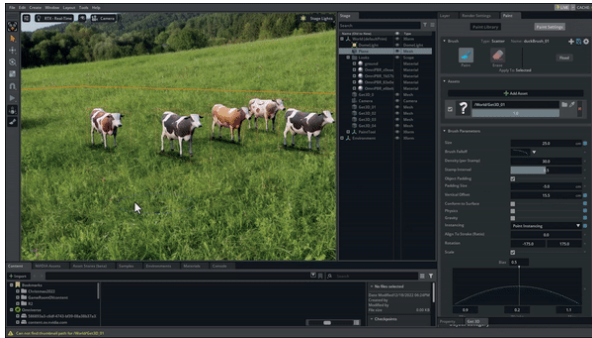

หมายเหตุ. จาก “ทำความรู้จัก ไอ-ไอรีน ระบบ AI คนเสมือนจริงคนแรก สู่การเป็น brand ambassador ของ AIS” โดย Gigolo, 2021 (<https://www.marketingoops.com/marketing-tech/ais-launch-metaverse-human-is-new-brand-ambassador/>).

นอกจากนี้การตลาดแบบ 6.0 แบบจักรวาลอนันตมิติ (metaverse) ยังรวมถึงการสร้างสินทรัพย์ 3 มิติ (3D asset creation) หมายถึง เครื่องมือที่จะช่วยให้เห็นภาพสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกเสมือน (Smart, 2022) โดยใช้เทคโนโลยีการออกแบบสินค้าผ่านการสร้างสรรค์ชิ้นงานได้อย่างรวดเร็ว เช่น การทำงานของแบรนด์ Nvidia เป็นโปรแกรมที่สามารถใช้ในการสร้างโมเดล 3 มิติ สำหรับการออกแบบและใช้งานในเกมส์หรืองานออกแบบต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้สามารถจำลอง “โลกเสมือน” ให้คนเห็นภาพได้ง่ายมากขึ้น ถ้านักสื่อสารต้องการสร้างกิจกรรมการตลาด รูปแบบกิจกรรมก็สามารถใช้โปรแกรกดังกล่าวช่วยในการออกแบบงานเพื่อให้ลูกค้าเห็นภาพได้ง่ายยิ่งขึ้น (ดังปรากฏในภาพ 6)

ภาพ 6

กรณีศึกษาแบรนด์ Nvidia

หมายเหตุ. จาก “World-class: Nvidia research builds AI model to populate virtual worlds with 3D objects, characters” โดย Salian, I., 2022 (<https://blogs.nvidia.com/blog/3d-generative-ai-research-virtual-worlds/>).

นอกจากนี้ เทคโนโลยี “บล็อกเชน (blockchain)” ซึ่งเป็นเทคโนโลยีในการจัดเก็บและดูแลข้อมูล (data storage) ของผู้บริโภค ตลอดจนเรื่องของการแลกเปลี่ยนผ่านสกุลเงินดิจิทัลเริ่มที่จะเข้าถึงได้มากขึ้นในโลกธุรกิจแห่งอนาคตที่สร้างขึ้นใน “โลกเสมือน” ในรูปแบบสามมิติ (3D) หรือจักรวาลเสมือน (metaverse) บุคคลสามารถเชื่อมต่อและเก็บรักษาสินทรัพย์ผ่านสัญญาอัจฉริยะ (smart contract) ที่อยู่บนบล็อกเชนซึ่งมีความโปร่งใสและปลอดภัย (Smart, 2022) ปัจจุบันมีหลายแบรนด์นำแนวคิดมาต่อยอดและพัฒนาเป็นพื้นที่ใน “โลกเสมือน” ผ่านการแลกเปลี่ยนรูปแบบเงินจริงเพื่อให้บุคคลเข้าไปจำลองพื้นที่บน “โลกเสมือน” และสร้างสินทรัพย์ เพื่อใช้สำหรับการจัดกิจกรรม โครงการ หรือแคมเปญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแบรนด์เพิ่มขึ้น เช่น การสื่อสารหรือสร้างสินทรัพย์ผ่านเกมส์แนว “โลกเสมือน” บนเทคโนโลยีบล็อกเชนที่ชื่อว่า “แซนด์บ็อกซ์” (Sandbox) โดยเกมส์ดังกล่าวเป็นรูปแบบ 3 มิติที่ทางบริษัท อีเธอเรียม (Ethereum) เป็นคนสร้างและมีรูปแบบใกล้เคียงกับเกมส์ Minecraft (สร้างสรรค์สิ่งก่อสร้าง) นอกจากนี้ ยังมีการจัดให้มีการซื้อขายไอเท็ม (item) บนแพลตฟอร์มด้วยเหรียญคริปโตสกุล SAND ผ่านศูนย์ซื้อขายสินทรัพย์ดิจิทัลบนเครือข่าย ‘บล็อกเชน’ ที่ทำงานรูปแบบกระจายศูนย์ ไม่มีคนกลางมาควบคุมการแลกเปลี่ยนที่ได้รับใบอนุญาตในประเทศ ซึ่งช่วยลดปัญหาข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างของสกุลเงิน เวลา สถานที่ และความห่างไกลของคู่ค้าทางธุรกิจ (Digimusketeers, 2022) (ดังปรากฏในภาพ 7)

ภาพ 7

กรณีศึกษาแบรนด์ Sandbox

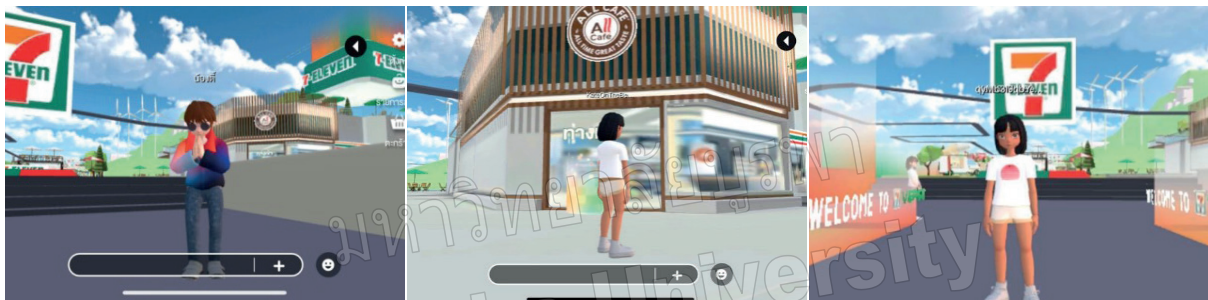

หมายเหตุ. จาก “The new upgraded sandbox metaverse map” โดย The Sandbox, 2021 (<https://medium.com/sandbox-game/the-new-upgraded-sandbox-metaverse-map-96abb787ef1f>).

การสื่อสารแบรนด์บน “โลกเสมือน” ยังสามารถสร้างประสบการณ์ของผู้บริโภคกับแบรนด์ (consumer experience) แต่ทั้งนี้บริษัทจะต้องนำเสนอด้วยความแปลกใหม่ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ผ่านการรับฟังเสียงของลูกค้า รวมถึงการสร้างระบบบริหารที่ดี เช่น ตัวอย่างการสื่อสารแบรนด์ของ “7Verse” เป็นเกมส์เมตาเวิร์สที่จำลองโลกเสมือนของแบรนด์เซเว่นอีเลฟเว่น (7-Eleven) ร้านสะดวกซื้อที่ให้ผู้บริโภคเปิดประสบการณ์ใหม่ผ่านการสร้างตัวละครเพื่อเดินเข้าไปในร้านค้าในโลกเสมือนเพื่อเลือกซื้อสินค้าพร้อมบริการส่งสินค้าเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้บริโภค แต่ทั้งนี้อาจจะยังมีปัญหาในเรื่องของการอัปเดตสินค้าแบบทันทีทันใดสำหรับผู้ให้บริการ (ดังปรากฏในภาพ 8)

ภาพ 8

กรณีศึกษาแบรนด์ “7Verse”

หมายเหตุ. จาก “ผู้บริโภคแชะ “7Verse” โลก metaverse ของ 7-eleven ไม่ตรงปก แคมเปญเวลาซื้อปิ้ง” โดย Pitchaporn, 2023 (<https://siamblockchain.com/2023/09/26/7verse-metaverse-criticized-for-misleading-cover-time-consuming-shopping/>).

โดยสรุปการตลาดแบบเมตาเวิร์ส (metaverse marketing) นับเป็นโอกาสของแบรนด์ที่จะมีช่องทางและรูปแบบการสื่อสารใหม่ใน “สังคมออนไลน์แบบไร้พรมแดนบนโลกเสมือนจริง” (metasocieties) เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นับเป็นการสร้างทางเลือกในการส่งมอบสินค้าและบริการให้ลูกค้าได้เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็วทันใจมากขึ้น ช่วยแก้ปัญหาคาตลาดในอดีตให้ดีขึ้นด้วยการลดขั้นตอนในการทำงานและลดจำนวนบุคลากรในการทำงานให้น้อยลงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการตลาดมากขึ้นด้วยความฉลาดของเทคโนโลยีการตลาดที่ก้าวหน้า

บทสรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ถึงการนำเทคโนโลยีการตลาดในยุคการตลาด 5.0-6.0 มาใช้ในการทำงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในมิติต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นตอนในการทำงานก่อนการวางแผนแคมเปญจนถึงการวางแผนแคมเปญ ผู้บริโภคในปัจจุบันต่างต้องการความ “ทันใจ ฉับไว ทันที และปลอดภัย” ทำให้นักการตลาดและนักสื่อสารแบรนด์จะต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสามารถทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการที่ต้องการได้ทันทีทันใดและอย่างรวดเร็วได้มากที่สุด ปัจจุบันเทคโนโลยีด้านการตลาดได้พัฒนาไปอย่างมากจนเป็น marketing 6.0: metaverse มีการจำลองสภาพแวดล้อม “โลกเสมือน” ให้มีความใกล้เคียงกับ “โลกจริง” หลายบริษัทสามารถนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปต่อยอดและกระตุ้นให้เกิดการขายบน “โลกเสมือน” พัฒนาการของเทคโนโลยีเหล่านี้เป็นโอกาสสำคัญที่จะทำให้แบรนด์เตรียมตัวเพื่อให้ความพร้อมในการขยายธุรกิจที่จะเกิดขึ้นและสามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มเป้าหมายทั่วโลกได้อย่างไร้ขอบเขต ถือเป็นโอกาสสำคัญในการหาช่องทางรายได้ใหม่ ๆ แต่ต้องไม่ทำให้ผู้บริโภครู้สึกเหมือนกำลังถูกคุกคามจากการบริหารจัดการวิเคราะห์ลักษณะประชากรเฉพาะของบริษัทจากการตลาด

รายการอ้างอิง

- ณัฐพล ม่วงท่า. (2562). *AR marketing เปลี่ยนการต่อแถวที่หน้าร้านให้ Adidas ขายรองเท้ารุ่นใหม่หมดเร็วขึ้น 12,000%*. <https://www.everydaymarketing.co/business-and-marketing-case-study/fashion/ar-marketing-unlock-the-drop-adidas>
- ณัฐพล ม่วงท่า. (2564). *3 บทเรียน Netflix กับการใช้ Big data สร้างเป็นซีรีส์ดัง House of Cards*. <https://www.everydaymarketing.co/business-and-marketing-case-study/entertainment/netflix-big-data-analytics-house-of-cards>
- ณัฐพล ม่วงท่า. (2566). *Menopause marketing campaign แนวทางการตลาดเจาะกลุ่มวัยทอง*. <https://www.everydaymarketing.co/knowledge/menopause-market-insights-case-study-from-tena-and-many-brands>
- ตรียุทธ์ พรหมศิริ. (2564). *Marketing 5.0 เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มความเป็นมนุษย์ให้การตลาดดิจิทัลได้อย่างไร?*. <https://www.neobycmmu.com/post/marketing-5-0>
- ธีรศานต์ สหัสสาปศน์. (2564). *เข้าใจวิวัฒนาการการตลาดไปกับ marketing 1.0-5.0*. <https://futuretrend.co/martech-leader-tirasan>
- พิชชากร สิริมณฑา. (2563). *เผย algorithm ของ Tinder จับได้ AI ปิดอย่างไรให้ไม่งก!*. <https://www.everydaymarketing.co/knowledge/tinder-ai-and-algorithm>
- มาเธอส ดาลปรา. (2564). *Fortnite คืออะไร - ทุกสิ่งที่คุณต้องรู้*. <https://www.gaming.net/th/ทุกสิ่งที่คุณจำเป็นต้องรู้เกี่ยวกับ-Fortnite-คืออะไร>
- สุทธิลักษณ์ หวังสันติธรรม. (2566). *กลยุทธ์การสร้างแบรนด์: สรรค์สร้าง สื่อสาร ส่งเสริมแบรนด์ให้เติบโต*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคาร คชะวังศรี และจุฑาทิพย์ พหลภาคย์. (2564). *บริบทของการบริหารการตลาดสมัยใหม่ภายใต้แนวคิดการทำงานแบบไฮล์*. *วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ*, 12(2), 139-151.
- Chen, L. (2016). *The "11.11" phenomenon in China*. [Thesis of Management Studies, Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology].
- Digimusketeers. (2022). *Metaverse ยุคแห่งโลกเสมือนจริงที่แบรนด์ควรร่วมแจมด้วย*. <https://digimusketeers.co.th/blogs/online-marketing/metaverse>
- Eager, L., Czarnecka, B., Dahl, S., & Lloyd, J. (2021). *Marketing communications* (2nd ed.). Routledge.
- Gigolo. (2021). *ทำความเข้าใจจัก ไอ-ไอรีน ระบบ AI คนเสมือนจริงคนแรก รู้การเป็น brand ambassador ของ AIS*. <https://www.marketingoops.com/marketing-tech/ais-launch-metaverse-human-is-new-brand-ambassador>
- Heding, T., Knudtzen, C. F., & Bjerre, M. (2016). *Brand management: Research, theory and practice*. Routledge.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0*. John Wiley & Sons.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2023). *Marketing 6.0*. John Wiley & Sons Singapore Pte.
- Kotler, P., & Keller, K. (2009) *Marketing management*. Global Edition, Pearson Education Inc.

- MarketThink. (2021). จาก *digital marketing* สู่ *metaverse marketing* ที่พลิกทุกตำราการตลาด. https://www.marketthink.co/20624?fbclid=IwAR1MQVxwsrp_MnYkKtM8TVkjczyiAyKwgbiovr9OfL-SgFLwKe4_1RnOTg
- MelonnPang. (2023). *Samsung Galaxy S23 Series* บุกเกม *Fortnite* เปิดแผนที่ใหม่ *Samsung SmartCity* มีเคล็ดลับให้เล่นด้วย!. <https://droidsans.com/samsung-galaxy-s23-series-collab-with-fortnite>
- Metaevent. (2022). 5 เทรนด์สุดล้ำสมัยบนโลกเสมือนจริง *metaverse* ที่ต้องจับตามอง. <https://www.metaevent02.com/5-metaverse>
- Mingkwan, S. (2022). *An exploratory study of virtual influencers in Thailand*. [Thesis of Master of Management, College of Management, Mahidol University].
- Pitchaporn. (2023). ผู้บริโภคแซะ “7Verse” โลก *metaverse* ของ 7-eleven ไม่ตรงปก แคมเปญเวลา ซ้อป้าง. <https://siamblockchain.com/2023/09/26/7verse-metaverse-criticized-for-misleading-cover-time-consuming-shopping/>
- Readyplanet. (2022). *Marketing automation* เครื่องมือทำการตลาดอัตโนมัติสำหรับธุรกิจยุคใหม่. <https://blog.readyplanet.com/17951006/marketing-automation>
- Salian, I. (2022). *World-class: Nvidia research builds AI model to populate virtual worlds with 3D objects, characters*. <https://blogs.nvidia.com/blog/2022/09/23/3d-generative-ai-research-virtual-worlds>
- Smart. (2022). เปิดโลก *marketing 6.0* การตลาดยุคต่อไปในโลก *metaverse* กับบทบาทของแบรนด์ในการเข้าถึงผู้บริโภค. <https://www.marketingoops.com/exclusive/how-to/marketing-trend-metaverse-future>
- Tang, V. (2018). *Chinese coffeehouse chain Luckin Coffee, AI Unicorn SenseTime launch face recognition machine*. <https://www.chinamoneynetwork.com/2018/11/08/chinese-coffeehouse-luckin-coffee-ai-unicorn-sensetime-launch-face-recognition-machine>
- The Sandbox. (2021). *The new upgraded sandbox metaverse map*. <https://medium.com/sandbox-game/the-new-upgraded-sandbox-metaverse-map-96abb787ef1f>
- Thilk, C. (2018). *Ready player one - marketing recap*. <https://cinematicslant.com/2018/03/28/ready-player-one-marketing-recap>

คตินิยมสมัยใหม่กับการแสวงหาความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย

เรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง*

Modernism and Truth-seeking in Thai Detective Dramas

I Hate You, I Love You and In Family, We Trust

ธงชัย แซ่เจี๋ย (Thongchai Sae-Chia)¹

Received: September 27, 2023

Revised: December 4, 2023

Accepted: December 8, 2023

บทคัดย่อ

ละครแนวสืบสวนสอบสวนนำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการแสวงหาความจริงผ่านการคลี่คลายปริศนาคดีฆาตกรรมในเรื่อง ทั้งในระดับเนื้อเรื่องที่เป็นการแสวงหาความจริงของตัวละคร และในระดับผู้ชมที่เป็นการแสวงหาความจริงของละครเรื่องที่ชม อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าละครบางเรื่องนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาความจริงผ่านเนื้อเรื่องแนวสืบสวนสอบสวนที่นำเสนอในละคร บทความนี้มุ่งวิเคราะห์การแสวงหาความจริงและปัญหาเกี่ยวกับความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย เรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* เนื่องจากเป็นละครที่นำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาความจริงและแตกต่างไปจากละครไทยเรื่องอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาแนวเดียวกัน จากการศึกษาพบว่า ละครทั้งสองเรื่องนำเสนอว่าความจริงที่อยู่เบื้องหลังคดีฆาตกรรมในเรื่องขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้อง การแสวงหาความจริงที่นำเสนอผ่านละครทั้งสองเรื่องสอดคล้องกับลักษณะการแสวงหาความจริงตามคตินิยมสมัยใหม่ ทั้งยังนำไปสู่ประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กับการแสวงหาความจริง นั่นคือ ข้อจำกัดของมุมมองกับการรับรู้ข้อมูล ศักยภาพของบุคคลในการจัดกระทำต่อความจริง และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลกับการปกปิดความจริง โดยนัยนี้ ละครทั้งสองเรื่องได้แสดงนัยแห่งความไม่ไว้วางใจต่อความจริงและกระบวนการแสวงหาความจริงในสังคมไทย

คำสำคัญ: การแสวงหาความจริง, คตินิยมสมัยใหม่, ละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย

Abstract

Most detective dramas depict discovering the truth through investigating murder cases in their narratives, both on a character and an audience level. However, it is noted that a few of those shows illustrate the problem of seeking truth in the stories. This essay examined the issues surrounding the pursuit of the truth in the Thai detective dramas *I Hate You, I Love You* and *In Family, We Trust*. As a result, these two dramas demonstrated how different people's points of view might affect how actual a murder case is. The two series depicted the concept of truth-seeking and its relation to Modernism. They also explored related issues, such as the limited point of view of a person when receiving information, the ability of a person to arrange

¹ สาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Department of Thai for Career, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

E-mail: thongchia@webmail.npru.ac.th

the truth, and the impact of interpersonal relationships on concealing the truth. In other words, these two series exposed the problematic nature of truth and the pursuit of truth in Thai society.

Keywords: Modernism, Thai Detective Drama, Truth-Seeking

บทนำ

ละครโทรทัศน์เป็นรายการบันเทิงที่ถือกำเนิดขึ้นภายหลังจากช่อง 4 บางขุนพรหม สถานีโทรทัศน์แห่งแรกของประเทศไทยได้ออกอากาศอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 ในระยะเริ่มแรกเป็นละครไทยประเภทต่าง ๆ เช่น การแสดงละครเสภาตลก ยังไม่ใช่ละครที่ผลิตขึ้นเพื่อโทรทัศน์โดยเฉพาะ ต่อมาได้มีละครชุดที่แต่งขึ้นใหม่สำหรับแสดงทางโทรทัศน์จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นของละครไทย อย่างไรก็ตาม ยุคเฟื่องฟูของละครโทรทัศน์ไทยเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา (สินียา ไกรวิมล, 2545, หน้า 2) ละครโทรทัศน์ได้รับความนิยมสูงสุดต่อเนื่องยาวนาน เนื่องจากมีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย มีเค้าโครงที่มาจากทั้งเรื่องจริงและเรื่องสมมติ แต่ก็มีส่วนที่ใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในสังคม ทำให้ผู้ชมรู้สึกมีอารมณ์ร่วมไปกับเนื้อเรื่องได้ไม่ยาก

ละครแนวสืบสวนสอบสวนเป็นละครแนวหนึ่งที่มีความนิยมในประเทศไทย แนวคิดสำคัญของละครแนวนี้นักนำเสนอการแสวงหาความจริงผ่านการคลี่คลายปริศนาคดีฆาตกรรมในเรื่อง ทั้งในระดับเนื้อเรื่องที่เป็นการแสวงหาความจริงของตัวละคร และในระดับผู้ชมที่เป็นการแสวงหาความจริงของละครเรื่องที่ชม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่า ละครแนวสืบสวนสอบสวนของไทยบางเรื่องมีลักษณะที่ “เล่น” กับระดับการแสวงหาความจริงที่แตกต่างกันระหว่างตัวละครกับผู้ชม นั่นคือละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* ทั้งสองเรื่องผลิตโดยบริษัท นาดาว บางกอก จำกัด

I Hate You, I Love You เป็นละครที่บริษัท นาดาว บางกอก จำกัด ร่วมกับ บริษัท ไชน่าคอร์ปอเรชั่น จำกัด ผลิตและออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2559 ทางแอปพลิเคชัน LINE TV ละครเรื่องนี้ มีจำนวน 5 ตอน เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ที่แตกหักของตัวละคร 5 ตัว ในเวลา 5 วัน ละครตอนหนึ่ง ๆ จะเล่าผ่านมุมมองของตัวละครแต่ละตัว คือ นานะ โจ ไทเกอร์ ไอ้ และซอล เพื่อเผยให้เห็นเบื้องหลังปริศนาการเสียชีวิตของตัวละครตัวหนึ่ง ตัวละครอื่น ๆ ภายในเรื่องจะเกี่ยวข้องกับตัวละครที่เสียชีวิตแตกต่างกันไป นอกจากนี้ตัวละครในเรื่องยังรับรู้ความจริงแตกต่างไปจากผู้ชมละครด้วย ส่วนละครเรื่อง *เลือดข้นคนจาง* ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2561 ทางช่อง ONE31 พร้อมทั้งเผยแพร่ผ่านทางแอปพลิเคชัน LINE TV ด้วยละครเรื่องนี้มีจำนวน 18 ตอน เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัวตระกูล “จิระอนันต์” และคดีฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในตระกูลดังกล่าว ขณะเดียวกันตัวละครหลายตัวในเรื่องก็ทำหน้าที่เสมือนนักสืบที่พยายามคลี่คลายปริศนาเบื้องหลังคดีฆาตกรรม แต่เพราะตัวละครแต่ละตัวได้รับข้อมูลไม่เหมือนกัน ทำให้การแสวงหาความจริงผ่านการคลี่คลายปริศนาไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและแตกต่างไปจากการรับรู้ของผู้ชมละคร

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* นำเสนอเรื่องราวที่มีระดับการแสวงหาความจริงแตกต่างกันระหว่างตัวละครกับผู้ชมละคร ตัวละครภายในเรื่องจะรับรู้เกี่ยวกับปริศนาภายในเรื่องแตกต่างไปจากที่ผู้ชมละครเข้าใจ ลักษณะดังกล่าวมีนัยสื่อถึงปัญหาเกี่ยวกับ “ความจริง” สอดคล้องกับศิลปะในคตินิยมสมัยใหม่ (modernism) ซึ่งเป็นการแสดงออกทางศิลปะเพื่อให้สอดคล้องกับความรับรู้ที่มีต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบท่วงทำนอง และเทคนิคการนำเสนอ นวัตกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อมีการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอโลกแบบเดิมในศิลปะที่กระบวนการประเมินค่านี้อยู่ที่การเลียนแบบ “ความเป็นจริง” (สรณัฐ ไตลังคะ, 2550,

หน้า 14) ขณะเดียวกันก็มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดความเป็นจริงโดยเชื่อว่า ความจริงไม่ได้มีหนึ่งเดียวและไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ภายนอกหรือเป็นวัตถุที่มองเห็นด้วยตาเปล่าเท่านั้น เกิดเป็น “วิกฤตของการนำเสนอภาพ” (crisis of representation) หรือก็คือการที่ศิลปินเห็นว่า การนำเสนอภาพแนวเดิมไม่สามารถทำให้เข้าถึงความเป็นจริงได้ และศิลปินได้เสนอแนวคิดใหม่ในการนำเสนองานศิลปะ (สรณัฐ ไตลังคะ, 2550, หน้า 36-38) นอกจากนี้ ความจริงสมบูรณ์ไม่สามารถเข้าถึงได้ หากแต่ต้องมีการตีความจากมุมมอง การทดลองเล่นกับมุมมองที่แปรเปลี่ยนความเป็นจริง โดยเชื่อว่าจะสะท้อนให้เห็นความหลากหลายและความซับซ้อนของความเป็นจริงได้ (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, หน้า 142)

จูเลียน เบลล์ (Bell, 1999, pp. 113-116) กล่าวถึงกลวิธีของการนำเสนองานศิลปะตามคตินิยมสมัยใหม่ไว้ 3 ประการ ประการแรก คือ การนำเสนองานในลักษณะกระบวนการที่เกิดขึ้นในทันทีทันใด เนื่องจากความเป็นพลวัตของโลกและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา ทำให้ศิลปินไม่อาจนำเสนอภาพในลักษณะรูปทรงที่หยุดนิ่ง ประการที่สอง คือ การนำเสนองานที่แสดงความรู้สึก ณ ช่วงเวลาหนึ่ง แสดงแนวคิดที่ให้ความสำคัญแก่ปรากฏการณ์ซึ่งแสดงว่า “โลกคือสิ่งที่คุณเห็น” และประการที่สาม คือ การนำเสนองานที่แสดงการปรากฏขึ้นในเวลาเดียวกันเป็นลำดับ ซึ่งแสดงภาวะที่ซับซ้อนหรือภาวะเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ ขณะที่ศิลปะประเภทเรื่องเล่า เช่น นิยายหรือละคร ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านการนำเสนอในลักษณะที่สอดคล้องกับคตินิยมสมัยใหม่ ดังที่ สรณัฐ ไตลังคะ (2550, หน้า 47-78) กล่าวถึงรูปแบบการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในศิลปะประเภทนี้ว่าเป็นการปฏิวัติการมองโลกแบบสังคมนิยมและทำให้เกิดกลวิธีการเล่าเรื่องที่สำคัญ 4 ประการ ประการแรก คือ การเลิกใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบสัพพัญญูและได้พยายามหาวิธีการใหม่ในการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นจากทุกทิศทุกทาง ประการที่สอง คือ การสร้างความหลากหลายของการรับรู้ผ่านมุมมองที่จำกัดของตัวละครหลายตัว ทำให้เรื่องเล่าของแต่ละคนเป็น “คำบอกเล่า” ซึ่งเป็นการยากที่จะกล่าวว่าคำบอกเล่าของคนใดถูกต้องที่สุด ประการที่สาม คือ การเสนอปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับความเป็นจริง โดยดึงความสนใจไปที่ภาษาและกลวิธีการนำเสนอแบบต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการตระหนักในความไม่แน่นอนในการสื่อความหมายของภาษา และประการสุดท้าย คือ การแสดงความไม่ต่อเนื่องของสิ่งต่าง ๆ โดยปฏิเสธโครงเรื่องที่จัดลำดับเหตุการณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเปลี่ยนไปเสนอเหตุการณ์อย่างกระจัดกระจาย ไร้ระเบียบ ไร้ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล แต่รับรู้ถึงความหมายได้ก็ต่อเมื่อผู้อ่านเชื่อมโยงความหมายของภาพหรือเหตุการณ์เข้าด้วยกัน อาจกล่าวได้ว่า จุดเด่นของการเล่าเรื่องในศิลปะประเภทเรื่องเล่าคือการสร้างนวัตกรรมของการนำเสนอภาพ

เมื่อได้ทบทวนงานวิจัยที่ได้ศึกษาละครทั้งสองเรื่อง พบว่า มีงานวิจัยที่ใช้ละครทั้งสองเรื่องเป็นตัวบทของการศึกษางานวิจัยที่ศึกษาละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* ดังที่ อัญมณี รักดีมวชน และคมสัน รัตนเสียมกุล (2561) วิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องของละครเรื่องนี้ทั้งในแง่โครงเรื่อง ความขัดแย้ง แก่นเรื่อง และบทสนทนา ซึ่งทั้งหมดสอดคล้องกับการนำเสนอเรื่องราวความรักของวัยรุ่น ขณะที่พรธาดา สุวธนวนิช (2561) วิเคราะห์ละครเรื่องดังกล่าวในแง่วัฒนธรรมการบริโภคของคนรุ่นใหม่ที่ทำให้ชีวิตไม่สามารถพบกับความสุขได้ ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาละครเรื่อง *เลือดข้นคนจาง* นั้น บุญยคุณ สุขทาพจน์ (2562) วิเคราะห์ละครเรื่องนี้ด้วยทฤษฎีการเล่าเรื่องทั้งในแง่โครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง เนื้อหา และค่านิยมที่ปรากฏภายในละคร ส่วนพลอยไพลิน เมฆพัฒนาภิบาล (2563) วิเคราะห์ระบบภงกสึในละครเรื่องดังกล่าวซึ่งปรับเปลี่ยนไปจากอดีตและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ขณะที่นิโลบล วงศ์ภทรนนท์ (2564) วิเคราะห์เปรียบเทียบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนที่ปรากฏในละครเรื่องนี้เปรียบเทียบกับละครเรื่อง *ลวดลายมังกร* ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลวัตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานกับบริบททางสังคมที่แวดล้อมละคร

จากการทบทวนงานวิจัยที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า งานวิจัยเหล่านี้มุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบของละครและเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม ขณะที่ประเด็นการแสวงหาความจริงที่สอดคล้องกับคตินิยมสมัยใหม่ ซึ่งปรากฏอยู่ในละครทั้งสองเรื่องยังไม่มีผู้ใดศึกษา บทความนี้จะศึกษาละครทั้งสองเรื่องดังกล่าวถึงข้างต้น เพื่อพิจารณาการแสวงหาความจริงในละครตามแนวทางของคตินิยมสมัยใหม่และชี้ให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับความจริงที่นำเสนอผ่านละครแนวสืบสวนสอบสวนของไทยท่ามกลางบริบทแห่งยุคสมัยปัจจุบัน

การแสวงหาความจริงในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง*

แม้ละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* จะเป็นละครแนวสืบสวนสอบสวนที่มีลักษณะร่วมกันในแง่การ “เล่น” กับระดับการแสวงหาความจริงที่แตกต่างกันระหว่างตัวละครกับผู้ชม แต่ละครทั้งสองก็มีกลวิธีการ “เล่น” ที่แตกต่างกัน ในที่นี้จะวิเคราะห์การแสวงหาความจริงในละครทั้งสองเรื่องดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การแสวงหาความจริงในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You*

ดังที่กล่าวไปตอนต้นว่า *I Hate You, I Love You* เป็นละครเรื่องที่มีจำนวน 5 ตอน เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ที่แตกหักของตัวละคร 5 ตัวในเวลา 5 วัน ละครตอนหนึ่ง ๆ จะเล่าผ่านมุมมองของตัวละครแต่ละตัว รายละเอียดมีดังนี้

I Hate You, I Love You จบเรื่องราวในตอน นานะ ซึ่งเป็นตอนแรกของละครชุดนี้ ด้วยการที่ตำรวจพบศพนานะเสียชีวิตในรถของเธอ (นาตาว บางกอก, 2559) ตัวละครอีกสามตัว คือ โจ ไทเกอร์ และไอ้ได้รับรู้ข่าวนั้นผ่านทางโทรศัพท์โดยที่ข้อมูลในข่าวไม่แตกต่างกันเท่าใดนักในตอนจบเรื่องราวของตน กล่าวคือ ข่าวที่นำเสนอทางโทรทัศน์ระบุว่า ตำรวจสันนิษฐานว่านานะฆ่าตัวตาย เนื่องจากพบข้อความในโทรศัพท์มือถือที่ส่งถึงไทเกอร์ซึ่งเป็นแฟนหนุ่ม ข้อความดังกล่าวมีลักษณะตัดพ้อเกี่ยวกับความรัก ทั้งตำรวจยังพบว่ามียานอนหลับในกระแสเลือด และศพอยู่ในรถที่ล็อกประตูพร้อมติดเครื่องยนต์ไว้ ไม่พบลายนิ้วมือแฝงในรถยนต์ ก่อนที่ละครตอน ซอล (นาตาว บางกอก, 2559) ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของชุดนี้จะมีรายงานข่าวบางส่วนเพิ่มเติมว่ามีการต่อสายจากจากท่อไอเสียเข้าไปในรถยนต์ ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นานะเสียชีวิต ทั้งยังพบหลักฐานเป็นแผงยานอนหลับที่มีแต่ลายนิ้วมือของนานะ ในข่าวรายงานว่า จากหลักฐานทั้งหมดทำให้ตำรวจสรุปว่านานะตั้งใจฆ่าตัวตาย และตัวละครโจหรือไทเกอร์ที่ได้รับทราบข่าวผ่านทางโทรศัพท์ก็เชื่อเช่นนั้น

ภาพ 1

การรายงานข่าวการเสียชีวิตของตัวละครนานะในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You*

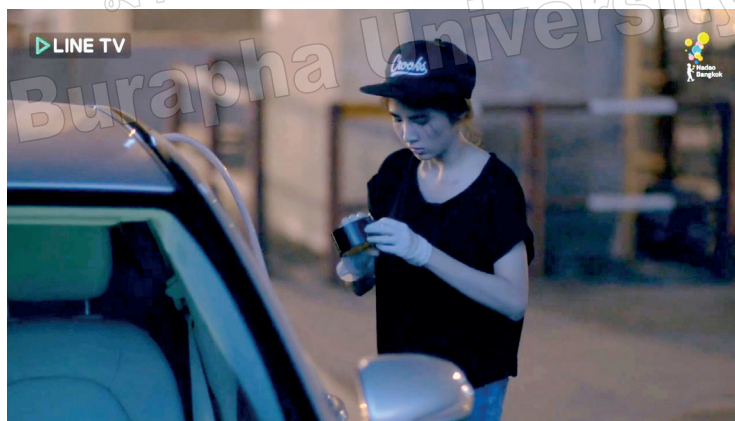

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาตาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove-series>).

จะเห็นได้ว่า การแสวงหาความจริงของตำรวจเป็นการพยายามสืบสวนจากวัตถุพยานที่ปรากฏในที่เกิดเหตุ เมื่อวัตถุพยานเหล่านั้นแสดงข้อมูลที่ประจวบเหมาะกันก็ทำให้ตำรวจสรุปว่าการเสียชีวิตของนานะเกิดจากความตั้งใจฆ่าตัวตาย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการเล่าเรื่องด้วยมุมมองของตัวละครทั้ง 5 ตัว จะเห็นได้ว่า การฆ่าตัวตายของนานะเป็นการฆาตกรรมที่ถูกจัดฉากอย่างแนบเนียนและไร้ร่องรอย ในตอน ไอ้ (นาดาว บางกอก, 2559) ซึ่งเป็นตอนที่สี่ของชุดนี้ได้นำเสนอให้เห็นว่าไอ้เป็นผู้คิดแผนการฆาตกรรมนานะและเสนอให้กับซอล อีกทั้งไอยังร่วมมือกับซอลในการวางยานอนหลับนานะและเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้ ทว่าซอลกลับเสนอว่าตัวเองจะเป็นคนลงมือในตอนท้ายและให้ไอ้กลับบ้านไปก่อน ในตอน ซอล (นาดาว บางกอก, 2559) ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของเรื่องไม่เพียงเผยให้เห็นการสร้างหลักฐานทั้งหมดเกี่ยวกับการเสียชีวิตของนานะขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นการที่ซอลนำผงยานอนหลับใส่มือของนานะและบีบน้ำของนานะใส่ผงยานอนหลับเพื่อให้มีรอยนิ้วมือ การที่ซอลลบลูปและข้อความของซอลในโทรศัพท์มือถือของนานะพร้อมทั้งส่งข้อความไปหาไทเกอร์ในชื่อนานะ นอกจากนี้ยังเล่าถึงวิธีการที่ทำให้นานะเสียชีวิตดังในตอนที่ซอลต่อสายจากท่อไอเสียเข้าไปในรถยนต์ของนานะก่อนจะออกจากที่เกิดเหตุไป

ภาพ 2

ตัวละครซอลขณะลงมือต่อสายจากท่อไอเสียเพื่อก่อเหตุฆาตกรรมตัวละครนานะ

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาดาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove> series).

การรายงานข่าวที่ตำรวจสรุปว่านานะฆ่าตัวตายได้กลายเป็นความจริงชุดหนึ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านการสร้างหลักฐานของซอลซึ่งร่วมมือกับไอ้ ตัวละครอื่น ๆ ก็รับรู้ความจริงชุดนั้นแบบเดียวกับตำรวจ ขณะที่ผู้ชมละครเรื่องนี้จะรับรู้ความจริงอีกชุดหนึ่งว่าไอ้และซอลเป็นผู้ลงมือ ความจริงในคดีฆาตกรรมนานะจึงขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้และการสรุปผลจากข้อมูลนั้น ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงปัญหาของการแสวงหาความจริงว่าคำตอบที่ได้ขึ้นอยู่กับมุมมองและข้อมูล ทั้งยังมีนิยวิพากษ์กระบวนการสืบสวนสอบสวนว่ามีได้เกิดขึ้นอย่างรัดกุมและรอบด้านเสมอไป หากเป็นแต่เพียงการสรุปผลจากการค้นพบหลักฐานต่าง ๆ และหลักฐานนั้นบังเอิญเข้ากันได้พอดี

2. การแสวงหาความจริงในละครเรื่อง เลือดข้นคนจาง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ละครเรื่อง เลือดข้นคนจาง เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัวตระกูล “จิระนันต์” และคดีฆาตกรรมที่เกิดขึ้นในตระกูลดังกล่าว การแสวงหาความจริงที่ปรากฏในละครเรื่องนี้คือการพยายามคลี่คลายปริศนาที่ว่า “ใครฆ่าประเสริฐ” อย่างไรก็ตาม ละครเรื่องนี้นำเสนอว่า ตัวละครหลายตัวมี

บทบาทในการแสวงหาความจริงในเรื่องดังกล่าว ทว่าตัวละครแต่ละตัวได้รับข้อมูลแตกต่างกัน ทำให้การแสวงหาความจริงของตัวละครแต่ละตัวแตกต่างกันไปด้วย

ในตอนที่ 15 (นาตาว บางกอก, 2562) และ 16 (นาตาว บางกอก, 2562) เอิร์นซึ่งเป็นลูกชายคนรองของภัสสร เป็นผู้พบกางเกงที่ภัสสรใส่ในวันเกิดเหตุฆาตกรรมประเสริฐ แต่มีเหตุให้ต้องเปลี่ยนกางเกงเนื่องจากเปื้อนเลือดของประเสริฐ เอิร์นตีความว่าภัสสรอยู่ในที่เกิดเหตุและเป็นผู้ลงมือฆาตกรรมประเสริฐ จึงยื่นกางเกงให้ภัสสรและบอกให้ไปมอบตัว จะเห็นได้ว่า เอิร์นตีความว่าฆาตกรคือภัสสรจากเพียงแค่กางเกงที่ใส่และมีรอยเปื้อนเลือดเท่านั้น มิได้พิจารณาถึงพยานหรือหลักฐานอื่น ๆ เนื่องจากเอิร์นเข้าถึงแต่เพียงกางเกงตัวดังกล่าวเท่านั้น

ภาพ 3

ตัวละครเอิร์นกับข้อสงสัยเรื่องกางเกงของตัวละครภัสสรและการเกลี้ยกล่อมให้ตัวละครภัสสรมอบตัว

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาตาว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

ตอนที่ 11 (นาตาว บางกอก, 2562) และ 12 (นาตาว บางกอก, 2562) เป็นตอนที่เฉลยว่าใครคือฆาตกรฆ่าประเสริฐ ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงหลักฐานที่จะสามารถมัดตัวคนร้ายได้ คือ เวกส์ ซึ่งเป็นหลานของประเสริฐและเมธ เวกส์เป็นผู้พบฮาร์ดดิสก์ของกล้องวงจรปิดที่หายจากบ้านของประเสริฐ เนื่องจากสงสัยพฤติกรรมของเหมเหมที่เอาขยะไปทิ้งกลางดึกจึงตามไปเก็บฮาร์ดดิสก์ดังกล่าวและกู้ภาพคืนมาได้ ภาพที่บันทึกไว้เป็นภาพภายหลังจากเมธลงมือฆาตกรรมประเสริฐแล้วและเดินลงบันไดมาพร้อมอาวุธปืนในมือ อีกทั้งยังปรากฏภาพของเหมเหมในฐานะผู้จัดการกับกล้องวงจรปิดด้วย กล่าวได้ว่า ภาพจากกล้องวงจรปิดนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้มัดตัวผู้ก่อเหตุได้ อย่างไรก็ตาม เวกส์ไม่ได้นำสิ่งที่ค้นพบไปแจ้งแก่ตำรวจ เนื่องจากเมธมีศักดิ์เป็นลุงและเป็นญาติผู้ใหญ่ที่รักมาก ทำให้การคลี่คลายคดีฆาตกรรมประเสริฐไม่สามารถกระทำได้อย่างง่าย

ภาพ 4

ตัวละครเวกส์ค้นพบความจริงในฮาร์ดดิสก์ที่เหม่เหม่พาไปทิ้ง

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาดาว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

ในบรรดาตัวละครที่หลากหลาย ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายปริศนาในคดีฆาตกรรม ประเสริฐ คือ อี ซึ่งเป็นลูกชายคนโตของภัสสร ในตอนที่ 12 (นาดาว บางกอก, 2562) อีเป็นผู้พบเบาะแสชิ้นสำคัญที่ทำให้เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตและเชื่อมโยงกับคดีในปัจจุบัน นั่นคือ สมุดปกหนังสือแดงซึ่งเป็นสมบัติส่วนตัวของอาทิงสุก ในสมุดเล่มนั้นเต็มไปด้วยรูปที่อาทิงวาด รูปที่ทำให้รู้สึกตกใจคือรูปวาดหญิงสาวท้องโตที่ถูกคอตาย กระทั่งในตอนที่ 14 (นาดาว บางกอก, 2562) อีได้นำรูปดังกล่าวไปให้อาม่าดูและปะติดปะต่อเรื่องราวในอดีตจากปฏิกิริยาของอาม่า ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เมธโกรธที่ภรรยาของตนถูกคริสวางยาจนแท้ง เมธต้องการพบกับคริสแต่วันที่เกิดเหตุคริสไม่อยู่ที่เมืองไทย ประเสริฐจึงเป็นผู้รับเคราะห์จากอากรรมโกรธของเมธ

ภาพ 5

ตัวละครอีค้นพบสมุดปกหนังสือแดงของอาทิงและรูปวาดที่มีเงื่อนงำ

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาดาว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

นอกจากจะค้นพบเบาะแสจนทราบตัวผู้ก่อเหตุแล้ว อียังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้เมธสารภาพด้วย ในตอนที่ 16 (นาดาว บางกอก, 2562) อีได้ไปพบเมธที่ห้องกงพร้อมจัดฉากให้เมธได้พบกับคริสเพื่อถ่ายทอดสดและบันทึกภาพไว้เป็นหลักฐานไปช่วยเดย์ น้องชายของอีที่ติดคุกแทนเมธ เหตุการณ์ที่ห้องกงนั้น อีเป็นผู้ที่ใช้คำพูดบเร้าให้เมธใช้ปืนจัดการคริสเพื่อแก้แค้นให้กับพิมผู้เป็นภรรยาในอดีตและเสียชีวิตไปแล้ว

อีกทั้งอียังเป็นผู้จัดหาปืนมาให้เมธด้วย อย่างไรก็ตาม ปืนดังกล่าวยังไม่ออกเนื่องจากไม่มีลูกกระสุนตั้งแต่แรก ส่วนภาพหลักฐานที่อับพันทีกไว้ก็ช่วยให้เมธไม่ต้องติดคุกและทำให้เมธซึ่งเป็นฆาตรกรตัวจริงต้องรับโทษในที่สุด กล่าวได้ว่า อีคือตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายปริศนาในคดีฆาตกรรมประเสริฐ

ภาพ 6

ตัวละครอีจัดฉากให้เมธและคริสได้พบกัน

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาดาว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การแสวงหาความจริงในละครเรื่อง เลือดข้นคนจาง นำเสนอผ่านมุมมองของตัวละครหลายตัวซึ่งได้รับข้อมูลแตกต่างกัน ส่งผลให้คดีฆาตกรรมประเสริฐมีความซับซ้อนจนไม่สามารถคลี่คลายได้โดยง่าย ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงปัญหาของการแสวงหาความจริงว่าคำตอบที่ได้ขึ้นอยู่กับมุมมองและข้อมูลเช่นเดียวกับที่นำเสนอในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* ขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับความจริงดังจะได้อธิบายต่อไป

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความจริงในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ เลือดข้นคนจาง

จากการพิจารณาการแสวงหาความจริงในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ เลือดข้นคนจาง ดังที่กล่าวมา พบว่า ละครทั้งสองเรื่องนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับความจริง 3 ประการ ได้แก่ ข้อจำกัดของมุมมองกับการรับรู้ข้อมูล ศักยภาพของบุคคลในการจัดกระทำต่อความจริง และสัมพันธภาพระหว่างบุคคลกับการปกปิดความจริง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อจำกัดของมุมมองกับการรับรู้ข้อมูล

การเล่าเรื่องด้วยคตินิยมสมัยใหม่ที่เล่าเรื่องผ่านผู้เล่าเรื่องหลายคนที่มีความเข้าใจต่อเหตุการณ์หรือความจริงของเหตุการณ์ต่างกันยังส่งผลให้เกิดวิกฤตของการรับรู้ข้อมูลซึ่งสัมพันธ์กับวิกฤตการนำเสนอภาพของตัวละครภายในเรื่อง (สรณัฐ ไตลังคะ, 2550, หน้า 77-78) นอกจากข้อจำกัดของมุมมองจะส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลในระหว่างการแสวงหาความจริง ดังที่นำเสนอไปแล้วว่ามุมมองระหว่างตัวละครหลักกับตำรวจในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* ส่งผลต่อการสรุปคดี ส่วนละครเรื่อง เลือดข้นคนจาง ใช้มุมมองของตัวละครหลายตัว ซึ่งได้รับข้อมูลแตกต่างกันและทำให้คดีมีความซับซ้อน ในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* ยังนำเสนออีกว่า แม้จะเป็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่เมื่อมองจากมุมมองของตัวละครที่ต่างกัน ก็ทำให้เหตุการณ์นั้นมีความหมายต่างกันด้วย

ในเหตุการณ์วันเสาร์ซึ่งซอลไปหานานะที่คอนโดเพื่อขอให้นานะลบรูปแม่ของซอลตอนมีสัมพันธทางเพศกับไทเกอร์ ในตอน *นวนะ* (นาตาว บางกอก, 2559) หลังจากที่ซอลพยายามอ้อนวอนและจะกราบนานะเพื่อให้ลบรูป นานะได้พูดขึ้นว่า “กูไม่ลบ ปล่อย กลับบ้านไป” ทว่าในเหตุการณ์เดียวกันเมื่อเล่าผ่านมุมมองของซอลในตอน *ซอล* (นาตาว บางกอก, 2559) ประโยคของนานะกลับกลายเป็น “กูไม่ลบ แม่มึงไม่ใช่แม่กู” จะเห็นได้ว่า แม้เป็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่คำพูดของนานะกลับถูกนำเสนอต่างกัน กล่าวคือ ในตอน *นวนะ* (นาตาว บางกอก, 2559) คำพูดของนานะเผยให้เห็นภาพของนานะที่ไม่ใช่ด้านลบ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของนานะ ทว่าในตอน *ซอล* (นาตาว บางกอก, 2559) คำพูดของนานะกลับเผยให้เห็นว่า ซอลก็เป็นผู้ถูกกระทำผ่านคำพูดตัดเยื่อใยของนานะ ขณะที่นานะก็เป็นผู้กระทำในเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย อีกทั้งคำพูดของนานะในการเล่าเรื่องตอน *ซอล* (นาตาว บางกอก, 2559) ยังเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ซอลแค้นใจและพลิกกลับเป็นผู้กระทำต่อนานะในตอนท้ายเรื่อง ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวิกฤตการนำเสนอภาพซึ่งแสดงออกผ่านภาษาและมุมมองในการเล่าเรื่อง กล่าวคือ ตัวละครมีบุคลิกแบบหนึ่งเมื่อผ่านมุมมองการนำเสนอแบบหนึ่ง และสามารถมีบุคลิกแบบอื่นได้เมื่อมีการนำเสนอผ่านมุมมองอื่น ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับวิกฤตการนำเสนอความจริงของคตินิยมสมัยใหม่ที่ไม่เชื่อในความจริงสมบูรณ์อีกต่อไป (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, หน้า 142)

ภาพ 7

ฉากที่แตกต่างกันเมื่อเล่าผ่านมุมมองของตัวละครซอลและนานะ

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาตาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove-series>).

นอกจากนี้ ความจริงของเหตุการณ์มิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว หากสามารถถูกแทนที่ได้อยู่เสมอ และข้อจำกัดของมุมมองส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลนั้น ๆ ดังเช่นตอนที่เล่าเหตุการณ์ระหว่างโจกับนานะ ในตอน *นวนะ* (นาตาว บางกอก, 2559) นานะได้ไปหาโจเพื่อเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนานะและโจเมื่อสมัยเรียนชั้นมัธยมศึกษา เพราะคิดว่าโจคือเพื่อนคนหนึ่งที่หายไปจากชั้นเรียน ในมุมมองการเล่าเรื่องของนานะ โจคือคนที่ไม่มีพิษภัยเพียงแต่อยู่ในสถานการณ์ลำบากที่ทำให้ต้องหันไปขายบริการทางเพศ ทว่าในตอน *โจ* (นาตาว บางกอก, 2559) เมื่อเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างนานะกับโจถูกเล่าผ่านมุมมองของโจ จะเห็นได้ว่าโจไม่ได้รู้จักนานะและไม่ได้สนใจจะรู้ถึงความสัมพันธ์กับนานะ แต่โจเพียงคล้อยตามการสรุปของนานะเพื่อจะได้เข้าใกล้นานะมากขึ้น และหวังจะขโมยทรัพย์สินของนานะไปเลี้ยงดูกระเป๋าสตางค์ซึ่งเป็นแฟนที่กำลังตั้งครรภ์ ในวันอาทิตย์โจได้ไปห้องของนานะเพื่อขโมยทรัพย์สินต่าง ๆ ไปจำหน่ายและพากระเป๋าสตางค์ไปอยู่ที่หาดใหญ่

ภาพ 8

ฉากที่ตัวละครโจสวมรอยเป็นโจในเรื่องเล่าของนานะเพื่อหวังทรัพย์สินของนานะ

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาดาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove> series).

โดยนัยนี้ ความจริงที่ว่าโจคนปัจจุบันใช่โจเพื่อนของนานะในอดีตหรือไม่ ไม่ใช่สิ่งที่ละครเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ หากแต่ละครได้นำเสนอว่า โจคนที่ขายบริการทางเพศในปัจจุบันสามารถสวมรอยเป็นโจในวัยเด็กของนานะได้อย่างแนบเนียนจนนานะเชื่อ และมุมมองที่จำกัดของนานะก็ส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลของนานะด้วย

2. ศักยภาพของบุคคลในการจัดกระทำต่อความจริง

การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องหลายคนได้แสดงให้เห็นว่า บุคคลมีศักยภาพในการจัดกระทำต่อความจริงและทำให้ความจริงเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* (นาดาว บางกอก, 2559) นำเสนอว่า ซอลคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัตถุพยานและหลักฐานต่าง ๆ ในรถยนต์ของนานะเพื่อก่อเหตุฆาตกรรม ไม่ว่าจะเป็นแผงยานอนหลับที่มีรอยนิ้วมือของนานะ ข้อความในโทรศัพท์มือถือของนานะ รวมไปถึงการต่อสายยางจากท่อไอเสียเข้าไปในรถยนต์ วัตถุพยานและหลักฐานเหล่านี้ได้นำไปสู่การสรุปว่านานะก่อเหตุฆ่าตัวตาย ทั้งที่จริงแล้วมิใช่เช่นนั้น

ภาพ 9

ฉากในรถยนต์ของตัวละครนานะที่ตัวละครซอลสร้างวัตถุพยานและหลักฐาน

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาดาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove> series).

โดยนัยนี้ ละครเรื่องดังกล่าวได้นำเสนอผ่านตัวละครซอลเพื่อให้เห็นว่า บุคคลมีศักยภาพในการจัดการกับความจริงให้ผู้อื่นรับรู้และสามารถกลบเกลื่อนสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้

ส่วนในละครเรื่อง *เลือดข้นคนจาง* ตัวละครเหมเหมในฐานะตัวละครที่มีศักยภาพในการจัดการกับความจริง ดังในตอนที่ 10 (นาตว บางกอก, 2562) และ 11 (นาตว บางกอก, 2562) ซึ่งนำเสนอว่า เหมเหมเป็นผู้ที่เกลี้ยกล่อมให้เต๋ยเชื่อว่าประเสริฐลงมือข่มขืนเหมเหมจนเหมเหมต้องยิงและให้เต๋ยช่วยนำปืนไปทิ้งก่อนที่จะเป็นคนแฉเบาะแสให้ตำรวจทราบและไปจับเต๋ยแทน อีกทั้งเหมเหมยังให้การปฏิเสธทุกอย่างที่เต๋ยขัดทอด ทำให้เต๋ยต้องติดคุกเพราะจำนนด้วยหลักฐาน กระทั่งในตอนที่ 17 (นาตว บางกอก, 2562) ซึ่งชาตกรฆ่าประเสริฐถูกจับและสารภาพแล้ว เหมเหมจึงสารภาพวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการกับความจริงในที่เกิดเหตุเพื่อปกปิดว่าเมธ พ่อของเหมเหมไม่ใช่ชาตกร ไม่ว่าจะเป็นการเก็บซ่อนปืนไว้ การใช้เสื้อลบรอยนิ้วมือทุกจุดในที่เกิดเหตุ การถอดส่วนบันทึกข้อมูลของกล้องวงจรปิดออก และการทำความสะอาดร่างกายเมธเพื่อขจัดคราบดินปืน

ภาพ 10

ฉากที่ตัวละครเต๋ยพบปืนที่เหมเหมซ่อนไว้ แสดงถึงศักยภาพของบุคคลในการจัดการกับความจริง

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาตว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

โดยนัยนี้ ละครเรื่องดังกล่าวนำเสนอผ่านตัวละครเหมเหมเพื่อให้เห็นว่า ไม่เพียงบุคคลจะมีศักยภาพในการจัดการความจริงด้วยการทำลายและกลบเกลื่อนข้อมูลมิให้ผู้อื่นรับรู้เท่านั้น หากยังสามารถสร้างข้อมูลเท็จขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ให้ตัวละครอื่นหลงเชื่อได้อีกด้วย

3. สัมพันธภาพระหว่างบุคคลกับการปกปิดความจริง

นอกจากที่กล่าวมาสองประการข้างต้นแล้ว ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการแสวงหาความจริง ดังที่ปรากฏในละครทั้งสองชุด คือ สัมพันธภาพระหว่างบุคคลส่งผลต่อการปกปิดความจริง ดังที่ละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* (นาตว บางกอก, 2559) นำเสนอว่า ไอ้ เป็นตัวละครที่ช่วยซอลคิด เสนอ และวางแผนฆาตกรรมนานะให้แนบเนียนที่สุดก่อนที่จะซอลจะลงมือ โดยนัยนี้ ไอ้ คือ ผู้กุมความลับของซอลไว้ ทำให้ไอ้ใช้ความลับนี้เป็นเครื่องมือต่อรองเพื่อสานสัมพันธ์กับซอลภายหลังจากที่ตำรวจคลี่คลายเหตุการณ์การเสียชีวิตของนานะแล้ว จากเดิมที่ซอลไม่ได้สนใจไอ้อย่างจริงจังเนื่องจากปรารถนาจะสานสัมพันธ์กับไทเกอร์ คนรักของนานะ

ภาพ 11

ฉากที่แสดงให้เห็นว่าตัวละครไอคือผู้กุมความลับของซอล

หมายเหตุ. จาก “I Hate You, I Love You” โดย นาดาว บางกอก, 2559 (<https://tv.line.me/hatelove> series).

กล่าวได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างไอกับซอลในตอนท้ายเรื่องมีส่วนช่วยให้ซอลปกปิดความจริงเบื้องหลังการเสียชีวิตของนานะต่อไปได้

ส่วนละครเรื่อง เลือดข้นคนจาง (นาดาว บางกอก, 2562) ก็นำเสนอว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลส่งผลต่อการปกปิดความจริงไว้ไม่ให้ใครรับรู้หรือระแคะระคาย ดังที่นำเสนอว่า เวกส์เป็นผู้ค้นพบภาพจากกล้องวงจรปิดซึ่งเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญเนื่องจากได้บันทึกภาพตัวละครผู้ก่อเหตุไว้ ทว่าเวกส์กลับไม่ได้นำภาพจากกล้องดังกล่าวไปมอบให้ตำรวจเพื่อเป็นหลักฐานจับกุมคนร้าย เนื่องจากผู้ที่ลงมือก่อเหตุขาดกรรมประเสริฐคือ เมธซึ่งเป็นพ่อบุญธรรมของเวกส์และเวกส์ก็เคารพรักมาก เวกส์ทำแค่เพียงบอกกับเมธว่าทราบความจริงแล้วแต่ยังไม่เข้าใจสาเหตุที่เมธลงมือ

ภาพ 12

ฉากที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเมธกับเวกส์ซึ่งส่งผลต่อดี

หมายเหตุ. จาก “เลือดข้นคนจาง” โดย นาดาว บางกอก, 2562 (<https://tv.line.me/infamilywetrust>).

โดยนัยนี้แสดงให้เห็นว่า แม้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนในครอบครัวจะร้ายแรงเพียงใด แต่สัมพันธภาพระหว่างบุคคลก็ยังมีส่วนสำคัญต่อการปกปิดความจริงไว้ไม่ให้ตัวละครอื่น ๆ ได้ล่วงรู้

บทสรุป

การแสวงหาความจริงเป็นแนวคิดสำคัญในละครแนวสืบสวนสอบสวน อย่างไรก็ตาม ละครสืบสวนสอบสวนเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาความจริงแตกต่างไปจากละครเรื่องอื่น ๆ ทั้งยังสัมพันธ์กับกระแสความคิดที่ไหลเวียนในสังคม

I Hate You, I Love You นำเสนอการแสวงหาความจริงของปรีศนาการเสียชีวิตของนานะ โดยเล่าเรื่องของตัวละคร 5 ตัวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นช่วงเวลา 5 วัน ตัวละครในเรื่องส่วนใหญ่จะรับรู้เช่นเดียวกับการคลี่คลายปรีศนาของตำรวจว่า การเสียชีวิตของนานะคือการฆ่าตัวตาย มีเพียงตัวละครที่ลงมือก่อเหตุเท่านั้นที่ทราบว่าเป็นการฆาตกรรม ขณะที่ผู้ชมละครจะรับรู้เหตุการณ์ทั้งหมด โดยนัยนี้ ละครใช้วิธีการเล่นกับระดับการรับรู้ระหว่างมุมมองของตัวละครในเรื่องกับผู้ชมละครซึ่งมีความแตกต่างกัน นัยของการใช้วิธีดังกล่าว คือการนำเสนอถึงปัญหาของการแสวงหาความจริงที่คำตอบขึ้นอยู่กับความแตกต่างของมุมมองและข้อมูลที่ได้รับ

ส่วนละครเรื่อง *เลือดข้นคนจาง* ได้นำเสนอการแสวงหาความจริงของเหตุการณ์ฆาตกรรมประเสริฐผ่านมุมมองของตัวละครหลายตัวภายในเรื่องทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าว ตัวละครแต่ละตัวเข้าถึงข้อมูลได้แตกต่างกัน ส่งผลให้การแสวงหาความจริงของตัวละครต่าง ๆ นั้นไม่อาจนำไปสู่ข้อสรุปแบบเดียวกัน ทั้งยังทำให้เกิดคตินิยมที่เกิดขึ้นในเรื่องมีความซับซ้อน ไม่สามารถคลี่คลายให้สำเร็จได้โดยง่าย การนำเสนอการแสวงหาความจริงในลักษณะดังกล่าวตอกย้ำว่า การแสวงหาความจริงจากมุมมองที่แตกต่างกันอาจนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นเอกภาพของคำตอบได้ในกรณีที่มีมุมมองหรือข้อมูลที่แต่ละคนได้รับนั้นแตกต่างกันหรือไม่ใช่ข้อมูลชุดเดียวกัน

การแสวงหาความจริงที่นำเสนอผ่านละครทั้งสองเรื่องดังที่กล่าวมา ในแง่หนึ่งได้แสดงให้เห็นพลวัตของละครแนวสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ ละครสืบสวนสอบสวนเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* ได้แสดงให้เห็นถึงความไม่น่าเชื่อถือของการแสวงหาความจริงและกระบวนการสืบสวนสอบสวนซึ่งเป็นผลผลิตจากสังคมยุคเรื่องปัญหา ในยุคดังกล่าวความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้กระบวนการสืบสวนสอบสวนดำเนินไปตามหลักเหตุผล แต่เมื่อถึงยุคสมัยใหม่ ทั้งวิทยาศาสตร์และกระบวนการสืบสวนสอบสวนถูกตั้งคำถามถึงความไม่น่าเชื่อถือมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น ความไม่น่าเชื่อถือของการแสวงหาความจริงในละครทั้งสองเรื่องยังสอดคล้องกับลักษณะการแสวงหาความจริงตามคตินิยมสมัยใหม่ ดังที่บันทึกคติสืบสวนสอบสวนของไทยตามคตินิยมสมัยใหม่เสนอว่า ความจริงคือสิ่งที่ควรสงสัยและควรสำรวจตรวจสอบมากกว่าที่จะเชื่อถือโดยปราศจากข้อกังขา (ธงชัย แสงเจีย, 2559)

การแสวงหาความจริงในละครทั้งสองเรื่องดังที่กล่าวมานำไปสู่ประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กับการแสวงหาความจริง นั่นคือ ปัญหาเรื่องข้อจำกัดของมุมมองที่ส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูล ปัญหาเรื่องการจัดกระทำต่อความจริงของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และปัญหาเรื่องการปกปิดความจริงเพราะสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ปัญหาดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการแสวงหาความจริง เพราะทำให้การแสวงหาความจริงไม่สามารถกระทำได้โดยง่ายและบิดเบือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ลักษณะดังกล่าวทำลายความน่าเชื่อถือของการแสวงหาความจริงและกระบวนการสืบสวนสอบสวนภายในเรื่อง และโดยนัยนี้ละครทั้งสองเรื่องได้แสดงนัยแห่งความไม่ไว้วางใจต่อความจริงและกระบวนการแสวงหาความจริงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ใช้ละครทั้งสองเรื่องเป็นตัวบทของการศึกษาแล้ว ประเด็นเรื่องการแสวงหาความจริงที่สอดคล้องกับคตินิยมสมัยใหม่และปัญหาเกี่ยวกับความจริงที่นำเสนอผ่านละครเป็นประเด็นที่แตกต่างไปจากที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ กล่าวคือ ประเด็นเรื่องการแสวงหาความจริงที่สอดคล้องกับคตินิยม

สมัยใหม่และปัญหาเกี่ยวกับความจริงในละครเรื่อง *I Hate You, I Love You* แตกต่างไปจากประเด็นปัญหาความรักของคนหนุ่มสาวในงานของอัญมณี ภักดีมवलชน และคมสัน รัตนะสิมากุล (2561) และประเด็นปัญหาความรักในวัฒนธรรมการบริโภคของคนรุ่น “ฉัน” (generation me) ในงานของพรธาดา สุวัธนวิช (2561) ขณะที่ประเด็นเรื่องการแสวงหาความจริงที่สอดคล้องกับคตินิยมสมัยใหม่และปัญหาเกี่ยวกับความจริงในละครเรื่อง *เลือดข้นคนจาง* แสดงให้เห็นการ “เล่น” กับขนบการเล่าเรื่องของละครสืบสวนสอบสวนซึ่งมิได้เป็นไปตามที่มีผู้สรุปเกี่ยวกับละครเรื่องนี้ไว้ว่า “มีการดำเนินเรื่องไปตามขนบการเล่าเรื่องจนเกิดปมปริศนา” และ “มีการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของบุคคลที่ 3” (บุญยง สุขทาพจน์, 2562) กล่าวได้ว่า การนำคตินิยมสมัยใหม่มาพิจารณาการแสวงหาความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนเรื่อง *I Hate You, I Love You* และ *เลือดข้นคนจาง* ทำให้ความเข้าใจที่มีต่อละครทั้งสองเรื่องกว้างขวางขึ้นและรอบด้านมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นประโยชน์สำหรับการทำความเข้าใจละครและเปิดมุมมองการศึกษาละครแนวสืบสวนสอบสวนไทยได้อีกทางหนึ่งด้วย

รายการอ้างอิง

- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2559). ความจริงที่สูญสลาย: คตินิยมสมัยใหม่ในบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนไทยเรื่อง ภารกิจการปริศนาและกาหลมหรทึก. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ครั้งที่ 5* (หน้า 1773-1782). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- นาดาว บางกอก. (2559). *I Hate You, I Love You* [Video]. LINE TV. <https://tv.line.me/hateloveseries>
- นาดาว บางกอก. (2562). *เลือดข้นคนจาง* [Video]. LINE TV. <https://tv.line.me/infamilywetrust>
- นิโลบล วงศ์ภัทรนทร์. (2564). จากกลดลลายมังกรสู่เลือดข้นคนจาง: การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในละครโทรทัศน์ไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 29(2), 76-103.
- บุญยง สุขทาพจน์. (2562). แนวคิดทฤษฎีการเล่าเรื่องกับค่านิยมคนไทยเชื้อสายจีนในละครโทรทัศน์ เรื่อง เลือดข้นคนจาง. ใน *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 10* (หน้า 746-754). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พรธาดา สุวัธนวิช. (2561). คนรุ่น “ฉัน” ใน *I Hate You, I Love You: การบริโภคที่ไร้สุข*. https://channel.sac.or.th/th/website/video/detail_news/2973
- พลอยไพลิน เมฆพัฒนาภิบาล. (2563). ภาพรวมระบบบงกส์ที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ เรื่อง เลือดข้นคนจาง. [สารนิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- สรณัฐ ไตลังคะ. (2550). เรื่องสั้นไทยแนวคตินิยมสมัยใหม่ พ.ศ. 2504-2516. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สินียา ไกรวิมล. (2545). ลักษณะของบทละครโทรทัศน์ไทยที่ได้รับความนิยมช่วงหลังข่าวจากปี พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2544. [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญมณี ภักดีมवलชน และคมสัน รัตนะสิมากุล. (2561). การวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องภาพความรักของวัยรุ่นที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ เรื่อง *I Hate You, I Love you*. *วารสารการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 1(2), 43-67.
- Bell, J. (1999). *What is painting?: Representation and modern art*. Thames & Hudson.

การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ติดต่อกันมา 3 ทศวรรษ การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ นั้นมีรายละเอียดหลักเกณฑ์และรูปแบบ ดังนี้

1. ประเภทของบทความที่รับพิจารณาต้องเป็นบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ
2. ขอบเขตเนื้อหาต้องเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ/หรือข้อมูลท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สาขาภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนา และปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ หรือจิตวิทยา
3. บทความที่ส่งมาให้กองบรรณาธิการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

รูปแบบการพิมพ์บทความ

ผู้เขียนต้องจัดบทความให้เป็นไปตามรูปแบบที่วารสารฯ กำหนด ดังนี้

1. การตั้งค่าหน้ากระดาษ ขนาดกระดาษ A4 ตั้งระยะขอบกระดาษบนและล่าง ซ้ายและขวา 2.5 ซม. (1 นิ้ว) ระยะบรรทัด 1 เท่า (single space) พร้อมกำหนดเลขหน้ามุมบนขวาของหน้ากระดาษความยาวของบทความ
2. ความยาวของบทความอยู่ระหว่าง 13-17 หน้า โดยรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิง (ระบบ APA style ทั้งภายในและส่วนท้ายของบทความ)
3. รูปแบบตัวอักษรในบทความ คือ TH Sarabun PSK

ส่วนแรกของบทความ

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา)
2. ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา) โดยกำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
3. ชื่อผู้เขียน (TH Sarabun PSK 14 พอยท์ จัดข้อความชิดขวา) ระบุชื่อภาษาไทย และวงเล็บชื่อภาษาอังกฤษ และให้ใส่อ้างอิงเชิงอรรถของผู้เขียนแต่ละคน เพื่อใส่ข้อมูลข้อที่ 6
4. บทคัดย่อภาษาไทย (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ
5. บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ โดยคำสำคัญภาษาอังกฤษนั้นให้กำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
6. เชิงอรรถ ให้ระบุข้อมูลสถานที่ทำงานหรือหลักสูตร และสถานศึกษาถ้าผู้เขียนกำลังศึกษาอยู่ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

ส่วนเนื้อหาของบทความ

1. เนื้อหาบทความให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยท์ และจัดข้อความชิดซ้ายทั้งหมด
2. บทความวิชาการ เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - เนื้อหา
 - บทสรุป
 - รายการอ้างอิง
3. บทความวิจัย เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - การทบทวนวรรณกรรม
 - วิธีการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับ 1) ประเภทของการวิจัย 2) ประชากร ตัวอย่าง และการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (กรณีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (กรณีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ) หรืออื่น ๆ 3) เครื่องมือในการวิจัย การพัฒนา และการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 5) การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล
 - ผลการวิจัย
 - อภิปรายผล
 - ข้อเสนอแนะการวิจัย (ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต)
 - กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)
 - รายการอ้างอิง

ส่วนการอ้างอิง

เป็นไปตามหลักเกณฑ์ APA version 7.0 (American Psychological Association) ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ทำตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และการอ้างอิงในรายการอ้างอิงเบื้องต้น เพื่อช่วยในการเตรียมบทความ

วิธีการจัดส่งบทความ

ผู้เขียนส่งบทความเพื่อพิจารณาผ่านระบบออนไลน์ Thai Journals Online (Thaijo) ได้ที่ URL: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index> เท่านั้น บทความที่ผ่านการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน จะได้รับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯ ต่อไป

ตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา

จำนวนผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
1 คน	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์) ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์, /หน้า/เลขหน้า) ชื่อ/สกุล/(สัมภาษณ์, /วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์)	สกุล/(ปีพิมพ์) สกุล/(ปีพิมพ์, /p./เลขหน้า) สกุล/(ปีพิมพ์, /pp./เลขหน้า)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> กาญจนา แก้วเทพ (2557) xxx ขจีรัตน์ ดวงดาว (2555, หน้า 10) xxx เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์ (2560, หน้า 123-126) xxx นงนารถ ชัยรัตน์ (สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) xxx (ขจีรัตน์ ดวงดาว, 2555, หน้า 10) xxx (เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์, 2560, หน้า 123-126) xxx (นงนารถ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Kessler (2003) xxx Week (2003, p. 27) xxx Kidd (1987, pp. 15-16) xxx Paradis (personal communication, February 24, 2020) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Kessler, 2003) xxx (Week, 2003, p. 27) xxx (Kidd, 1987, pp. 15-16) xxx (Paradis, personal communication, February 24, 2020)
2 คน	ชื่อ/สกุล/และ/ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี (2554) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี, 2554) xxx (เสรี วงศ์พิเชษฐ และพิศาล หมื่นแก้ว, 2556, หน้า 15) xxx (ชัชวาลย์ หลิวเจริญ และณิชชา โขศพิทักษ์กุล, 2559, หน้า 275-280)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Bernard and Krupat (1994) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Bernard & Krupat, 1994) xxx (Haynes & Rao, 2013, p. 12) xxx (Jaiswal & Kant, 2018, pp. 345-356)

จำนวน ผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
3-5 คน	ชื่อ/สกุล,/ชื่อ/สกุล/และชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล,/สกุล,/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์ (2557) xxx	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Fisher, Bashyal, and Bachman (2012) xxx
	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2557, หน้า 266) xxx (นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2559, หน้า 265-266)	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, p. 172) xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, pp. 172-173)
6 คน ขึ้นไป	ชื่อ/สกุล/และคณะ/(ปีพิมพ์)	สกุล/et al./(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ (2551) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ, 2551) xxx (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และคณะ, 2560, หน้า 89) xxx (พวงพรภัสสร วิริยะ และคณะ, 2560, หน้า 48-56)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Eker et al. (2000) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Eker et al., 2000) xxx (Gleim et al., 2013, p. 118) xxx (Leary et al., 2011, pp. 35-42)
หมายเหตุ: 1) การอ้างอิงผู้เขียน 3-5 คน นั้น ให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคนในการอ้างอิงในเนื้อหาครั้งแรก และเขียน “และคณะ” หรือ et al. ในการอ้างอิงครั้งต่อไป ในกรณีอ้างอิงผู้เขียนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป สามารถเขียนชื่อผู้เขียน คนแรก และตามด้วย “และคณะ” หรือ et al. ได้ตั้งแต่การอ้างอิงครั้งแรก 2) / หมายถึง เคาะ space bar 1 ครั้ง, // หมายถึง เคาะ space bar 2 ครั้ง		

การอ้างอิงในเนื่อหารูปแบบอื่น ๆ

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความจากแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ ชื่อ/สกุล/(ปี/อ้างถึงใน/ชื่อ/สกุล,/ปี)
ตัวอย่าง เพิ่มพูน แพนศรี (2548 อ้างถึงใน ศิริวรรณ มีคุณ, 2551) xxx
Arnett (2000 cited in Claiborne & Drewery, 2010) xxx
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความมากกว่า 1 แหล่ง ให้เรียงตามลำดับอักษร ก-ฮ หรือ A-Z และ
อ้างอิงแหล่งข้อมูลภาษาไทยก่อนแหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ ดังนี้
รูปแบบ แหล่งข้อมูลภาษาไทย xxx (ชื่อ/สกุล,/ปี;/ชื่อ/สกุล,/ปี) xxx
แหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ xxx (สกุล,/ปี;/สกุล,/ปี) xxx
ตัวอย่าง xxx (เพิ่มพูน แพนศรี, 2551; ศิริวรรณ มีคุณ, 2548)
xxx (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาที่แหล่งข้อมูลอ้างอิงไม่มีชื่อผู้แต่ง ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ (ชื่อเรื่อง,/ปีที่เผยแพร่) หรือ (Title,/ปีที่เผยแพร่)
ตัวอย่าง (เส้นทางความสุข: การสัมผัสธรรมชาติ, 2559) (Preschool Prep, 2010)
ถ้าไม่มีปีที่เผยแพร่ปรากฏ ถ้าแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นภาษาไทยให้ใส่ ม.ป.ป. หรือแหล่งข้อมูลอ้างอิง
เป็นภาษาอังกฤษให้ใส่ n.d.

ตารางสรุปตัวอย่างการอ้างอิงในรายการอ้างอิง

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือทั่วไป	ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์ ระบุครั้งที่ 2 เป็นต้นไป). สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย สุรางค์ โค้วตระกูล. (2544). <i>จิตวิทยาการศึกษา</i> (พิมพ์ครั้งที่ 5). ด้านสุทธาการพิมพ์. ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, อองอาจ ปทพานิช, ปริญ ลักษิตานนท์ และสุพิศ ลิ้มไทย. (2543). <i>หลักการตลาด: Principles of marketing</i>. ดวงกลมสมัย. พิทยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). (2541). <i>ไทยยุควัฒนธรรมทาส. โครงการวิถิทรศน์</i>. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). <i>ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)</i>. พรักหวานกรากฟัก. ชินวุฒิ เตชานุวัตร และธนัชพร นันทากวิธน์. (2564). <i>ดีแพลตฟอร์ม E-Commerce ไทย ตรงไหนคือโอกาส</i>. https://media.kkpf.org/document/2021/Aug/(ฉบับเต็ม)%0KKP%20Research_ecommerce.pdf <u>ในกรณีที่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง</u> ผู้หญิงอีสาน: <i>ทางเลือก ศักยภาพและแนวทางการพัฒนา</i>. (2541). สถาบันและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Ritchie, B. W. (2003). <i>Managing educational tourism</i>. Channel View Publications. Ettinger, R. H., Crooks, R., & Stein, J. (1994). <i>Psychology: Science, behavior, and life</i> (3rd ed.). Harcourt Brace College Publishers. <u>ในกรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีเลข DOI</u> Schmid, H. J. (Ed.) (2017). <i>Entrenchment and the psychology of language learning: How we recognize and adapt linguistic knowledge</i>. American Psychology Association; De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1037/15969-000 Brown, L. S. (2018). <i>Feminist therapy</i>. American Psychology Association. https://doi.org/10.1037/0000092-000
หนังสือแปล	ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ชื่อผู้แปล, แปล)./สำนักพิมพ์. โอเวน, ลินเนตต์. (2543). <i>คู่มือธุรกิจลิขสิทธิ์</i> (งามพรรณ เวชชาชีวะ, แปล). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ธอโร, เฮนรี เดวิด. (2562). <i>วอลเดน</i> (สุริยฉัตร ชัยมงคล, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 5). ภาพพิมพ์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือ ต่างประเทศ ที่ไม่ใช่ ภาษาอังกฤษ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่องภาษาต่างประเทศ/[ชื่อเรื่องแปลเป็นภาษาอังกฤษ]./ สำนักพิมพ์. Hong, N. (1959). <i>Lịch sử truyền giáo Việt Nam [History of missionaries in Vietnam]</i>. Contemporary Publishing House. Launay, A. (1924). <i>Histoire de la Mission de Cochinchine 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823) [History of the Cochinchina mission 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823)]</i>. Documents Historiques Maisonneuve Frères.
บทความ ในหนังสือ	ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน/ ชื่อบรรณาธิการ(บรรณาธิการ) (ถ้ามี)./ ชื่อหนังสือ/(เลขหน้า)./ สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), <i>พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย</i> (หน้า 1-51). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน <i>ประมวลสารชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร</i> (หน้า 103-105). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Keyes, C. F. (1993). Why the Thai are not Christians: Buddhist and Christian conversion in Thailand. In R. W. Hefner (Ed.), <i>Conversion to Christianity: Historical and anthropological perspectives on a great transformation</i> (pp. 259-283). University of California Press.
วารสาร/ นิตยสาร	ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่ (ฉบับที่)./ เลขหน้า. ตัวอย่างภาษาไทย หฤทัยทิพย์ ตัณตเทศ. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันของนักเรียนนายเรืออากาศต่อโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช. <i>วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา</i>, 28(3), 214-234. วิระ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาลอ. (2556). เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟซบุ๊ก (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน. <i>วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์</i>, 5(197), 195-205. ณรงค์ นิตินันท์. (2547). ปัญหาหญิงไทยในต่างแดน. <i>คู่สร้างคู่สม</i>, 24(464), 38. ดวงพร สุรพงษ์พิวัฒน. (2562). พ่อแม่...ตัวแปรพัฒนาการของลูกกรีก. <i>หมอชาวบ้าน</i>, 41(488), 61-64.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วารสาร/ นิตยสาร	ตัวอย่างภาษาไทย (ต่อ) ณิชาพร เจริญวานิชกูร และไพโรจน์ น่วมน่วม. (2562). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่เน้นแบบอย่างและกลวิธีตามแนวคิดของเมย์เนสและจูเลียน-ชูลต์ซ ที่มีต่อความรู้ทางคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5. <i>วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</i>, 47 (ฉบับเพิ่มเติม 2), 88-100. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232424
	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). The link between competitive advantage and corporate social responsibility. <i>Harvard Business Review</i>, 84(12), 78-92. Sengupta, K. M. (2018). Community and neighborhood in a colonial city: Calcutta's para. <i>Sage Journals</i>, 38(1), 40-56. Barone, M. (2014, December 25). The experience factor. <i>U.S. News & World Report</i>, 141(24), 26. Bucur, I. (2013). Managerial core competencies as predictors of managerial performance, on different levels of management. <i>Social and Behavioral Sciences</i>, 78, 365-369. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.312 Chunhachinda, P. (2017). FinTech: Towards Thailand 4.0. <i>Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning</i>, 7(1), 1-23. http://e-jodil.stou.ac.th/filejodi/14_0.pdf
หนังสือพิมพ์	ชื่อ/สกุล/(ปี,/วัน/เดือน)/ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/หน้า/(ระบุเลขหน้า). หมายเหตุ: กรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษ ขอให้ใช้ (ปี,/เดือน/วัน) ตัวอย่างภาษาไทย จิราวัฒน์ จารุพันธุ์. (2556, 3 มกราคม). โฆษณาดิจิทัล 56 กระแสยังแรงไม่เลิก. <i>เดลินิวส์</i>, หน้า 10. ทีมข่าวการเมือง. (2557, 24 กุมภาพันธ์). ปรีศนา “เสธ.น้ำเงิน” แฉรวบโลกไซเบอร์. <i>โพสต์ทูเดย์ออนไลน์</i>. https://www.posttoday.com/politic/report/279972 ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 3 มกราคม). ล้อมคอกโรคซึมเศร้า ปฏิบัติการพิทักษ์สุขภาพคนไทย ผู้เปราะบางตึงเครียด ลดตายปีหนุ่ท้อแท้ 2563. https://www.thairath.co.th/news/society/1738735

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือพิมพ์ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. <i>The Washington Post</i>, pp. A1- A4. Belluck, P. (2018, July 26). New Alzheimer's drug slows memory loss in early trial results. <i>NY Times</i>, p. A1. Brody, J. E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. <i>The New York Times</i>. https://www.nytimes.com
วิทยานิพนธ์	ชื่อ/สกุล(ผู้เขียนวิทยานิพนธ์)./(ปีที่เผยแพร่)./ชื่อวิทยานิพนธ์/[วิทยานิพนธ์ปริญญาโท/ปริญญาเอก/ปริญญาโทหรือปริญญาเอก/วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือปริญญาเอก/ชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา]. ตัวอย่างภาษาไทย ปิติพัฒน์ ธีระนิชชานนท์. (2555). <i>การศึกษาทฤษฎีในการแปล มุกตลกไทยในภาษาอังกฤษ: กรณีศึกษาภาพยนตร์เรื่องหลวงพี่เท่ง ภาค 1 และรถไฟฟ้ามหานคร</i>. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. ชลวรินทร์ แป้นสุวรรณ. (2562). <i>ลักษณะทางกายภาพ ความไว้วางใจคุณภาพการให้บริการ คุณค่าที่รับรู้ และความพึงพอใจส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการบอกต่อของลูกค้ารับประทานอาหารบุฟเฟต์โรงแรมระดับ 4 ดาวขึ้นไป ในกรุงเทพมหานคร</i>. [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ]. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Footrakoon, O. (1999). <i>Lived experiences of Thai war brides in mixed Thai-American families in The United States</i>. [Doctoral dissertation of Philosophy, University of Minnesota]. Sehwised, W. (2007). <i>A study of conflict between mothers and daughters in The Joy Luck Club</i>. [Master's thesis, Srinakharinwirot University].
เอกสาร การประชุม วิชาการ	ชื่อ/สกุล.(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ)/(ถ้ามี), ชื่อการประชุม/(ระบุเลขหน้า)./สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย บุญเชิด หนูอ้อม. (2558). สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมวิถีชุมชนปากคลองนาจอมเทียน. ใน สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ), <i>การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2558</i> (หน้า 223-232). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หัตยา ศรีวงษ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะงาน ความสามารถในการทำงาน และบรรยากาศองค์การกับความสุขในการทำงานของพยาบาลส่วนงานอุบัติเหตุฉุกเฉินในโรงพยาบาลชุมชนในเขตภาคกลาง. ใน <i>การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “ราชนครินทร์วิชาการและวิจัย ครั้งที่ 5”</i> (หน้า 1-13). สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
เอกสาร การประชุม วิชาการ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Pojanapunya, P., & Todd, R. W. (2011). Relevance of findings in results to discussion sections in applied linguistics research. In R. W. Todd (Ed.), <i>Proceeding of the Internation Conference: Doing Research in Applied Linguistics</i> . (pp. 51-60). King Mongkut's University of Technology Thonburi. Ramesh, S. (2012). Preparation and evaluation of nanoparticles for sustained delivery of ampicillin. In <i>Proceedings of the Burapha University International Conference 2012 Global Change Opportunity & Risk</i> (pp. 351-357). Burapha University.
ราชกิจจานุเบกษา	ตัวอย่างภาษาไทย ชื่อกฎหมาย./ (ปีพิมพ์./วันที่/เดือน)./ราชกิจจานุเบกษา./หน้า/(ระบุเลขหน้า). กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมและชุมชนแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี (ฉบับที่ 2). (2561, 16 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 1-2. ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน (วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ อาคารพุทธสมาคม (ศาลเก่า) วัดบุปผาราม ศาลากลาง จังหวัดตราด (หลังเก่า) ตึกมหาราช ตึกราชินี วัดชนะไชยศรี ปราสาทตาโบ ปราสาทพุลผล ปราสาทหนองผักบุ้งใหญ่ คุกขี้ไก่). (2539, 18 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 3, 7.
จดหมายเหตุ คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ	ตัวอย่างภาษาไทย หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1206). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 12. ศรีสทเทพ, พระยา. (2451). จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116 เล่ม 1. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. มหาวิทยาลัยบูรพา. (2548, 13 กุมภาพันธ์). ประกาศมหาวิทยาลัยบูรพา เรื่องกำหนดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนประจำปีการศึกษา 2548. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2549, 18 มีนาคม). ระเบียบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ว่าด้วยการออกหลักฐานแสดงผลการศึกษา พ.ศ. 2549. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2458). พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453). ใน หนังสืออนุสรณ์ในงานศพ อำพัน มารดา พุทธศักราช 2458. โสภณพิพรรฒธนากร.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
สื่อประเภท อื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนตร์ คลิปเสียง เป็นต้น	ชื่อหน่วยงาน./ (ปี)/ชื่อเอกสาร./รหัสเอกสาร (ถ้ามี)/ ประเภทของเอกสาร. ตัวอย่างภาษาไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). <i>การแสดงละครพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่องโพงพาง</i>. รหัสเอกสาร M7500037. ภาพถ่าย. หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน). (2564). 15 คำ เดือน 11 (Mekhong Full Moon Party). https://www.fapot.or.th/main/cinema/view/998 ภูวนาท คุณพลิน. (2542). เจ้าไม่มีศาล ใน <i>กรรมมีโกลด์ซีรีส์</i> [ซีดี]. บริษัทจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ BBC (Producer). (n.d.). <i>EYFS. Listening skills - 1: Weather</i> [Audio podcast]. BBC School Radio. https://www.bbc.co.uk/teach/school-radio/eyfs-listening-skills-weather/zvrcf4j
เว็บไซต์	ชื่อ/สกุล./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./URL ตัวอย่างภาษาไทย ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2560). <i>เขาดิน เดิมไม่ใช่สวนสัตว์ แต่เป็น botanical garden ไฮโซ ในพระราชวังสวนดุสิต</i>. https://thematter.co/thinkers/dusit-zoo/40695
สื่อ โซเชียลมีเดีย	ชื่อเจ้าของผลงาน./ (ปี./วัน/เดือน)/ชื่อเรื่อง./[Video]./YouTube./URL ตัวอย่างภาษาอังกฤษ IQD Media Official. (2561). <i>IQD Media Official</i>. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/channel/UCBl1dBQ0n1ZW_pYqk7HLeTA
บทสัมภาษณ์	ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์./ (ปี./วัน/เดือน)/ตำแหน่ง/(ถ้ามี)/สัมภาษณ์. ตัวอย่างภาษาไทย นงนารถ ชัยรัตน์. (2553, 10 กรกฎาคม). ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดกลาง. สัมภาษณ์. ศักดิ์ศิริ (นามสมมติ). (2553, 10 กันยายน). สัมภาษณ์.

การอ้างอิงในรายการอ้างอิงรูปแบบอื่น ๆ

- กรณีผู้เขียนมือสกริยศ

รูปแบบ ชื่อ/สกุล./ยศ./ (ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง นริศรานันต์วงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2552). *บันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.

- กรณีผู้เขียนมีสมณศักดิ์

รูปแบบ สมณศักดิ์/(นาม)/ (ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

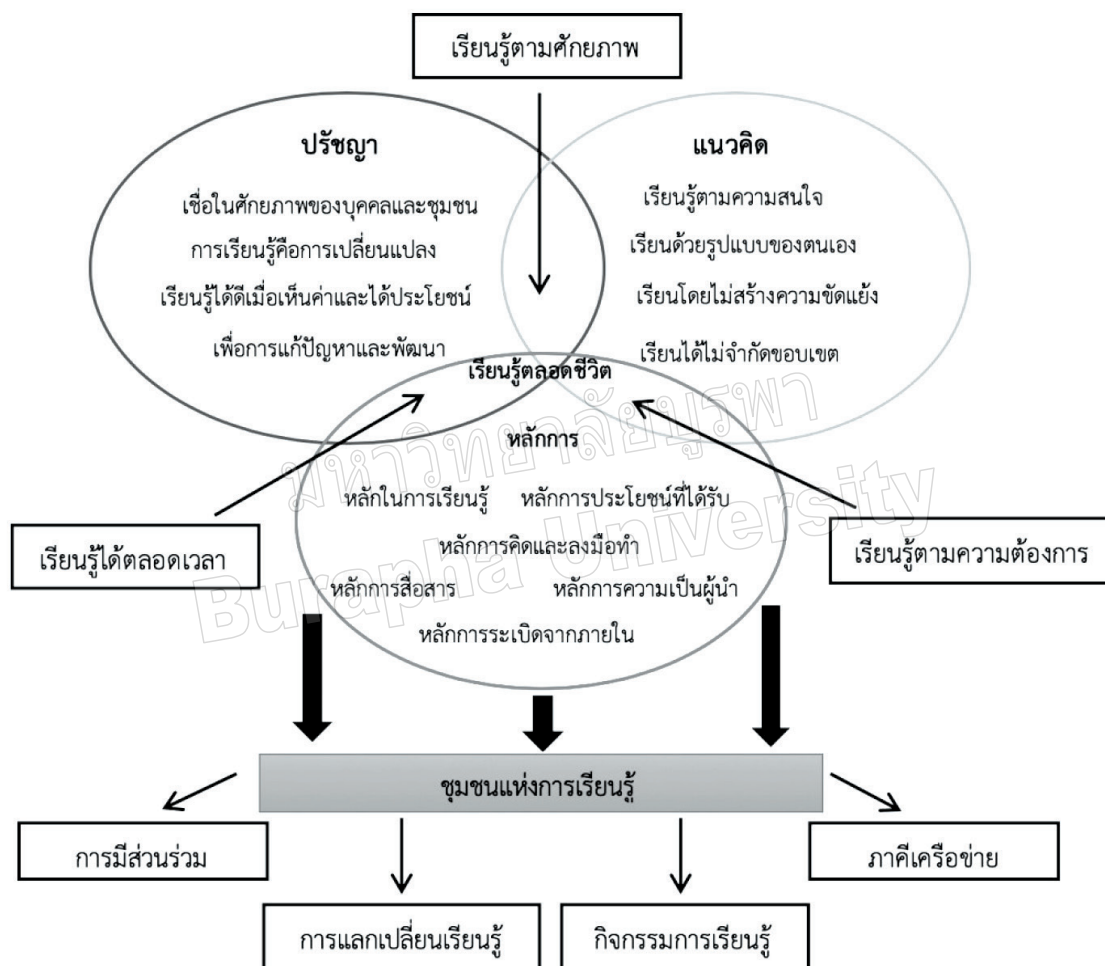
ตัวอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *ชุดเพชร. อนัญญา*.

รูปแบบการทำภาพประกอบ การทำตาราง และการอ้างอิง

การอ้างอิงภาพและตารางจะใส่ในหมายเหตุ โดยมีลักษณะการอ้างอิงแตกต่างกัน ดังนี้

ภาพ 1

ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้

หมายเหตุ. จาก “การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษา ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” โดย อาชญญา รัตนอุบล, 2562, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(ฉบับเพิ่มเติม 2), หน้า 436 (<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232667/>).

ภาพ 2

การแสดงเรื่องโพงพาง พ.ศ. 2463

หมายเหตุ. จาก การแสดงละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่อง โพงพาง, โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ป.ป., รหัสเอกสาร M7500037, ภาพถ่าย.

กรณีผู้เขียนสร้างหรือออกแบบด้วยตนเอง ให้เขียนอ้างอิงได้ภาพ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
หมายเหตุ. โดย เพชรรุ่ง เทียนปัวโรจน์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2560
หมายเหตุ. โดย อัจริยา ตามัน, ออกแบบเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงตาราง

ในกรณีที่สร้างตารางรายงานผลด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องระบุแหล่งที่มา ยกเว้นตารางดังกล่าวนั้นดัดแปลงมาจากงานของนักวิจัยท่านอื่น ๆ หรือนำมาจากหนังสือ ตำรา หรือบทความวิชาการใด ๆ จำเป็นต้องเขียนอ้างอิง

ตาราง 1

ความเที่ยงรายองค์ประกอบและค่าสถิติการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัด

ตัวแปร	คุณภาพด้านความเที่ยง		คุณภาพด้านความตรงเชิงโครงสร้าง
	องค์ประกอบการวัด	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา	
ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	การวางแผนการทำงานร่วมกัน	0.920	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.914, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน	0.912	
ปัจจัยเชิงสาเหตุของความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	ทัศนคติที่มีต่อความร่วมมือในการปฏิบัติงาน	0.886	chi-square = 0.330, df = 2, p = 0.747, RMSEA = 0.848, GFI = 0.999, AGFi = 0.995
	การรับรู้ความสามารถของตนเอง	0.919	
	บรรยากาศของโรงเรียน	0.923	
	ความผูกพันต่องานและองค์กร	0.910	
การเรียนรู้ของครู	การต่อยอดองค์ความรู้	0.904	chi-square = 0.000, df = 1, p = 0.947, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้	0.870	
	การปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน	0.865	
การปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู	ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	0.900	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.936, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	ความสามารถในการสอน	0.887	
	โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ		

หมายเหตุ. จาก “บทบาทการส่งผ่านของความร่วมมือของครูในการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู” โดย พจนา อาภาณัฐรักษ์ และสุวิมล ว่องวาณิช, 2557, *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 9(2), หน้า 716 (<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/37280>).

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่มีคุณภาพต่อสาธารณะ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับแวดวงวิชาการ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างถูกต้อง มีคุณภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาจึงได้กำหนดแนวทางวิธีปฏิบัติ และจริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยได้กำหนดบทบาทสำหรับผู้นิพนธ์ (authors) บรรณาธิการวารสาร (editor) และ ผู้ประเมินบทความ (reviewers) ไว้เพื่อให้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านและแวดวงวิชาการต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าผลงานของตนเองที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้นิพนธ์ทุกคนที่มีชื่อปรากฏในผลงานจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตผลงานจริง
3. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าเนื้อหาในผลงานของตนเองไม่ได้คัดลอกผลงานของตนเองและผู้อื่น หรือมีการนำเนื้อหาที่ได้รับการตีพิมพ์อื่นมาใช้ซ้ำ (recycle) โดยไม่มีการอ้างอิงในรายการอ้างอิงท้ายบทความ หากพบว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ (plagiarism) ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรง
4. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานของตนเองนั้นได้มาจากข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลทุกครั้งที่มีการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในผลงานของตน โดยมีการจัดทำรายการอ้างอิงถูกต้องครบถ้วน และต้องมีรายการอ้างอิงท้ายบทความ
6. ผู้นิพนธ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์”
7. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุน (financial support) ที่ได้รับสนับสนุนในการผลิตผลงาน รวมทั้งต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (conflicts of interest) ที่อาจมี
8. ในกรณีที่ผู้นิพนธ์ทำผิดข้อตกลงหรือจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ งานวารสารจะตัดสิทธิ์การตีพิมพ์เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี และจะดำเนินการแจ้งหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editor)

1. แสดงความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร บรรณาธิการจะต้องรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่ตีพิมพ์ในวารสาร ซึ่งครอบคลุมการดำเนินการดังต่อไปนี้
 - 1.1 บรรณาธิการมีหน้าที่พัฒนาวารสารให้ได้มาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
 - 1.2 บรรณาธิการต้องรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทางด้านวิชาการ
 - 1.3 บรรณาธิการต้องรับรองคุณภาพเนื้อหาของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร
 - 1.4 หากตรวจสอบพบการประพฤติทุจริตมิชอบใด ๆ ภายหลังจากดำเนินการตรวจสอบแล้ว บรรณาธิการต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความโปร่งใสและสามารถพิสูจน์ได้
2. สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ
 - 2.1 บรรณาธิการต้องควบคุมคุณภาพบทความโดยให้ความเห็นชอบในการตีพิมพ์หรือปฏิเสธการตีพิมพ์ผลงานของผู้นิพนธ์บนพื้นฐานของความถูกต้องทางวิชาการ ปราศจากอคติ

- 2.2 บรรณาธิการต้องแจ้งรูปแบบและเกณฑ์การตีพิมพ์ของวารสารเพื่อให้การจัดทำบทความมีความถูกต้องทางวิชาการ
- 2.3 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์อ้างอิงข้อมูลอย่างถูกต้องและเหมาะสมรวมทั้งแจ้งคำแนะนำที่ได้รับจากผู้ประเมินให้ผู้พิมพ์ได้รับทราบเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงบทความ
- 2.4 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์มีความรู้และปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ
- 2.5 บรรณาธิการควรมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประเมินบทความที่มีความสอดคล้องกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร เพื่อให้ได้ผู้ประเมินที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์และให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ
3. คຸ່ມครองข้อมูลส่วนบุคคล บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้พิมพ์ (authors) และผู้ประเมินบทความ (reviewers) แก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ โดยจัดให้มีกระบวนการกลั่นกรองผลงานในลักษณะ double-blind peer review
4. ควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน บรรณาธิการจะต้องไม่เป็นหนึ่งในผู้พิมพ์ของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารเพื่อเป็นการควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนอันอาจเกิดขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินความเชี่ยวชาญและความรอบรู้ของตนเองว่าตรงกับศาสตร์ในบทความของผู้พิมพ์อย่างแท้จริงเมื่อรับเป็นผู้ประเมิน
2. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินบทความด้วยความยุติธรรม (fair) ปราศจากอคติ (unbiased) เป็นประโยชน์กับผู้พิมพ์ และส่งมอบผลการประเมินตรงเวลา (timely)
3. ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที หากพบว่ามีส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความมีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนกับบทความชิ้นอื่น หรือการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนจริยธรรมของการวิจัยหรือการพิมพ์เผยแพร่
4. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ ของบทความที่ส่งมาเพื่อรับการประเมินแก่บุคคลอื่น ๆ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วิสัยทัศน์

บูรณาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สู่สากล

หมายถึง การที่คณะฯ มุ่งสร้างแบบอย่างที่ดีในการผสมผสานศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้มาตรฐานสากล ทางด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านการวิจัย และด้านการบริการวิชาการ

พันธกิจ

1. ยกระดับคุณภาพบัณฑิตที่มีสมรรถนะสากล พร้อมทำงานได้ทันที
2. สร้างงานวิจัยและนวัตกรรมเชิงบูรณาการ
3. บริการวิชาการเชิงบูรณาการที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม
4. บริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ

ค่านิยม

คิดเชิงนวัตกรรม ทำงานจริงและเบิกบาน สมานฉันท์
ผูกพันสังคม ใจรื่นรมย์เปิดกว้าง

แนวทางส่งเสริมและการกำกับดูแลร่วมกันด้านการปฏิบัติงานและการนำเสนอของสื่อในประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวกับ
ความหลากหลายทางเพศ

สันทัต ทองรินทร์ ศิริวรรณ อนันต์โท สุภาภรณ์ ศรีดี วิทยากร ท่อแก้ว สาธิตา วัฒนคุณารักษ์ วิวิธ วงศ์ทิพย์
ธีรเดช มโนลีหกุล วิศนันท์ อูปรมย์ ทิพย์นภา หวนสุริยา และพีรพงศ์ จงไพศาลสกุล

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้าน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

สาคร ฉวยศรี

บทบาทของประเพณีฉลองแม่พระไถ่ทาสที่มีต่อชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

อติวิญญ์ เชียงคิว

การพัฒนารายวิชาพื้นฐานการเขียนบทและการเขียนสื่อความคิดในชีวิตประจำวันในระบบการจัดการเรียนรู้
แบบเปิด (MOOCs) สำหรับกำลังคนพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

อภิรักษ์ ชัยปัญหา

การพัฒนาและใช้โปรแกรมประยุกต์บนมือถือและอุปกรณ์พกพาในการประเมินสภาวะอาหารในท้องถิ่น:

กรณีศึกษาบ้านสำราญ ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

อาทิตย์ บุคดาตวง จูติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์ เขมวิทย์ จิตตะยโสธร อุมพร ไวยรัตน์ สว่าง สุขแสง บัวพันธ์ พรหมพักพิง
และอนุวัฒน์ พลทิพย์

ความเป็นสุภาพบุรุษและแนวคิดเบื้องหลังตัวละครชายในนวนิยายเรื่อง *กุหลาบมาะลำเลิง* ของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ
เอกชัย แสงโสภา

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล

ณพัฒน์ เอี่ยมยิ่ง และชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์

คตินิยมสมัยใหม่กับการแสวงหาความจริงในละครแนวสืบสวนสอบสวนไทย เรื่อง *I Hate You, I Love You* และ
เลือดข้นคนจาง

ธงชัย แซ่เจี่ย

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0 3810 2344 อีเมล: husojournal@buu.ac.th

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>